GÜNEY

103

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

ocak · şubat · mart '23
çile · sibat · adar '23
januar · februar · märz '23
30 tl · 6 euro · 6,5 chf

Jin
Jîyan
Azadî

ZAN, ZENDEGİ, AZADİ!
KADIN, YAŞAM, ÖZGÜRLÜK!

- "KUYRUKLU YILDIZ"DI, **KOMET**'Tİ O...
- ŞİLİLİ YENİ ŞARKI HAREKETİNİN KURUCUSU: **VİCTOR JARA**
- **ÇEVRE**KÜLTÜR – DÜNYA, İKLİM VE İNSAN
- SESİNİ DUYURMAYI BAŞARMIŞ TÜRKİYELİ **MİMAR KADINLAR**
- **TÜRKİYE'DE EPİK TİYATRO**NUN ALTIN DÖNEMİ, 1960'LI YILLAR

1 302693 810300

DOĞUMUNUN 86. YILINDA ‘HALKIN SANATÇISI - HALKIN SAVAŞÇISI’

yılmaz güney bizimle

YILMAZ GUNEY BI ME RE

PROGRAM // BERNAME

KONUŞMACILAR // AXAFTVAN

TUNCAY ÖZKARADENİZ GÜNEY DERGİSİ
FATOŞ GÜNEY
TEMEL DEMİRER YAZAR
PAKRAT ESTUKYAN AGOS GAZETESİ

MÜZİK // MÛZÎK

DEVRİM KAVALLİ

BARIŞ

SİNEVİZYON – Yılmaz Güney Belgeseli

SUNUM // PÊŞKÊŞÎ

BURCU ÖZKARADENİZ GÜNEY DERGİSİ
HALİL YENİ GAZETECİ - YAZAR

02.04.’23 // PAZAR // 14:00

CEMİL CANDAŞ KENT KÜLTÜR MERKEZİ
HALASKÂRGAZİ CAD. NO: 168, ŞİŞLİ/İST.

GİRİŞ ÜCRETSİZDİR!

DÜZENLEYEN // ORGANÎZATOR

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

İletişim: 0533 5016462 – 0541 8013502

GÜNEY'DEN SİZLERE

Merhaba Değerli Güney Okurları...

Yeni bir yılda yeni bir sayımızla sizlerleyiz. Her bir sayımız matbaadan çıkıp dağıtım yerine gönderildiğinde, sizlere ulaşabilmiş olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Gönüllü ve herhangi bir karşılık beklemeksizin üzerlendiğimiz görevi yerine getirirken yaşadığımız sıkıntıları unutuyor; ardından bir sonraki sayının hazırlıklarına başlıyoruz. Siz şu anda derginizi okurken, biz yeni sayı için iş başında olacağız...

●●●●

Bu sayımızda yine sizlerden gelen ürünleri daha fazla değerlendirmek için çaba harcadık. İstiyoruz ki, daha fazla şiir, daha fazla öykü, deneme... yayınlayabilelim. Ancak sayfa sayımız sınırlı... Buna rağmen bu sayımızda yine sizlerden gelen ürünlerin ağırlıkta olduğu bir dergi yaptık. Daha önceki sayılarımızda bu köşede belirttiğimiz üzere; sayfalarımızın elvermediği yerde ürünlerinizi internet sayfamızda "Sizden Gelenler" başlığı altında yayınlıyoruz. Bu uygulamayı bundan böyle daha fazla yapma durumunda kalacağız. Gönderilen ürünlerin çokluğu ile sayfa sayımızın sınırlı olması arasındaki orantısızlık bizi bu uygulamayı daha da yoğun yapmak durumunda bırakıyor. Bilmenizi istedik.

Ziyaretlerinizi beklediğimiz internet adresimizi bir de buradan hatırlatalım: **guneykultursanat.org**

●●●●

2023'ün hareketli geçeceğini öngörmek için müneccim olmaya gerek yok... Yeni yılın işçi sınıfının ve emekçilerin mücadelesinde yeni kazanımların elde edildiği bir yıl olmasını diliyoruz.

Yeni sayımızda görüşmek üzere...

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Sultaniye Mah.
625 Sokak No: 7/1
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91

Yayın Türü: Yerel Süreli
Dizgi & Grafik: Güney Grafik

Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 300 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 30 Avro
(Posta Ücreti Dâhil)

Aboneliğin başlatılması için;
yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32
42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya)
Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 3.000 TL
1/2 sayfa: 1.500 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 1000 TL
1/4 sayfa: 500 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İÇİNDEKİLER

3 GÜNEY'DEN SİZLERE

SİZLERDEN GÜNEY'E
5 Karikatürler
Haydar Bayar
5 Dağılacak
Osman Aydemir
6 Yüreğimin Kan Goncası
Mehmet Öztaş
6 "Üç Kız Kardeş"
Desen: Özgür Çelik
7 Mağdurların Anılarını Canlı Tutma Mücadelesi
Elif Yılmaz
9 Gemi
Faik Kumru
10 "Yılmaz Güney Bizimle!"

KAPAK
12 Jin, Jîyan, Azadî! Kadın, Yaşam, Özgürlük! Zan, Zendegi, Azadi!
Güney
13 Mehsa Emini
Med Reşiyan

14 Tablolara domates salçası fırlatmak ya da "son nesli" kurtarmak
Derya Gümüş
16 "Kuyruklu Yıldız"dı, KOMET'ti O...
Temel Demirer
18 Kendini Tanımak ve Sorgulamak – 1
Ayşe Kaygusuz Şimşek
20 Victor Jara
Mehmet Desde

30 Bir Türkü Çığlıkla Ateşe Düştü
Halil Yeni
31 Sen Halkımsın
İlkay Akkaya
32 Can dost Alaaddin US
Suavi

ÇEVREKÜLTÜR
34 Dünya, İklim ve İnsan
Ganime Gülmez
36 Sıcak gökyüzünün keşfi
Manfred Kriener
40 Paris'ten muhteşem anlar
Bernhard Pötter

44 Futbol Dünya Kupası 2022 Üzerine Kıssadan Hisse
H. Demirciyan
48 Sol Anahtarı
Salih Sezen
49 Modern devlet alışkanlıkları
Prof. Dr. Şükrü Aslan
50 Sesini Duyurmayı Başarmış Türkiyeli **Mimar Kadınlar**
Gülfer Uğur
58 Sanatçı Recep Vardar: "Esasen toplumu anlatıyorum..."
Söyleşi: M. Rauf Arpaçaylı
61 Bulutların Üstünden
Gülbin Sodan
61 Açım
Deniz Sarıtop
62 Yıldızlara Dokunmak
Ali Demir
64 Ben, Taylan ve Tatil
Kadir Can Aydemir
65 Kasım akşamı
Vicdan Özerdem
68 Üzümlü leblebi "Seni seviyorum" demek
Satı Arıkpınar
69 Ya aşk ya yalnızlık
Emine Aydoğdu
69 8 Mart
Osman Akyol
70 Mal / Ev
A. Karabax
71 Ana
Şerif Kaya
71 77 78 79 80
Fulya Çelik

72 Derew
Müslüm Aslan
73 Ey Acılar Kraliçesi Mezopotamya
İkram Güneş
74 lanetli insan
Bedriye Korkankorkmaz
75 j'accuse
İsmail Güney Yılmaz
76 Kelle
Reşit Yaman

TİYATRO
78 Türkiye'de Epik Tiyatronun Altın Dönemi, 1960'lı yıllar
Gülsen Gülbeyaz

SÖYLEŞİ
86 Neslihan Dağlı ile şiir üzerine
Ayşe Kaygusuz Şimşek

KİTAP
89 Dr. Şıvan ve Kürdistan Devrimi kitabı yayımlandı!
Şadi Çarsancaklı
90 Kâzım Gündoğan'ın **"Alevileş(tiril)miş Ermeniler"** isimli yeni kitabı çıktı
91 "Türkülerde İbo" kitabı yayınlandı

92 Şükran Farımaz Yazarıma Mektup
Fulya Çelik
94 Terzi Spirov
Merih Günay
95 yasak müzik
Fazlı Humar
96 Caniçkimi
Direncan Kutanis
97 Avunma
Yusuf Özdemir
98 Karikatür
K. Öntaş

SİZLERDEN GÜNEY'E

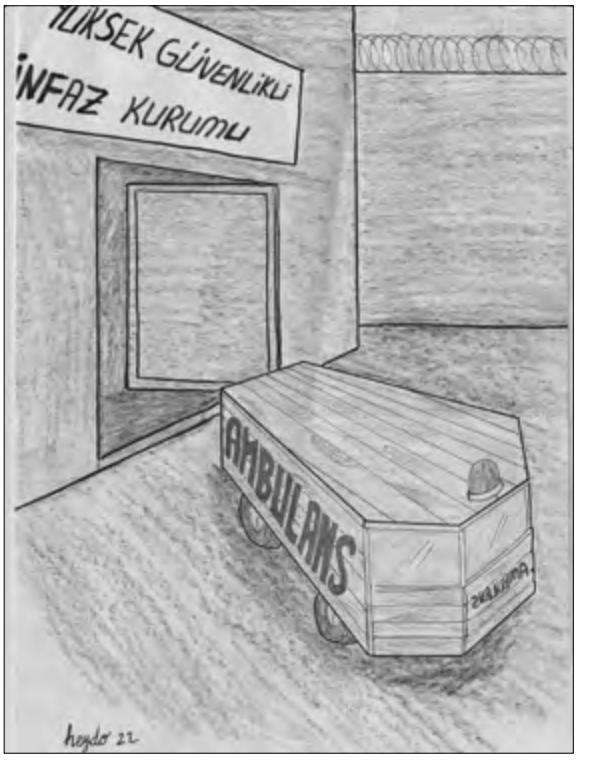

■ **Karikatürler: Haydar Bayar**

Değerli Güney Dergisi Yayın Kurulu, Ben Güney abonelerinden Osman Aydemir. Almanya'da yaşıyorum ve emekli bir eğitimciyim. Şu ana dek Türkülerimdesin, Özler, Sevda Yokuş Yol, İnsanlığın Dramı, Güneşin Doğar adlı şiir kitaplarım yayımlandı. Değerli arkadaşım ve meslektaşım İ. Emir'in genel yayın yönetmenliğini yürüttüğü Güney'i ilk günlerden bu yana başarılı yayınlarıyla izleyegeldim. Kültür, sanat, edebiyat bağlamında içeriği dolu, yüklü yayınlar beni hep memnun etti. Şiir konusuyla ilgili değerli yazılar da yayınlandı dergide.

Ancak eksikliğini devamlı gözlediğim küçük bir konu var size anımsatmak istediğim. Yayınlarda 'Halk Şiiri' örneklerine rastlamıyorum nedense. Herhalde gönderen yok galiba ya da başka bir nedeni mi var bilmiyorum. Sizden ricam hiç olmazsa arada sırada bazı örneklerine yer verirseniz sevindirici olur diye düşünüyorum. Bu nedenle size bir manzum şiirimi gönderiyorum. Yayınlarsanız sevinirim.

Yeni yılın insanlığa savaşsız, mutlu günler getirmesi dileğiyle çalışmalarınızda başarılar...

Dağılacak

■ OSMAN AYDEMİR

Dağılacak az kaldı kasaveti bu kışın
Tomurcuklar göz kırpar patlamaya hazır an
Çok yakında düşecek gelen cemre toprağa
Eşiğinde baharın güzel pırıltılı gün

Kavgasız kansız sakin bir baharı gözlerim
Barışla huzur saçan sevinçleri özlerim
Geçmiş yıllar tanıktır kederlerle sızlarım
Yetsin artık diyorum aklımdan çıkmıyor dün

Yakılmasın ağıtlar gayri akmasın kanlar
Patlamasın bombalar dahi düşmesin canlar
Beceremedi beşer hâlâ sürüyor kinler
Demirc'oğlu diyor ki ölen sensin hem de ben

Yüreğimin Kan Goncası

■ **MEHMET ÖZTAŞ**

Can dostum, hal-hatırımı soruyorsun
Nasılsın, iyi misin? Diyorsun
Nasıl desem... İyiyim iyiyim
O hasret kaldığım zeytuni gözlerinden öperim
Sen iyi ol
Sen mutlu ol
Sen umutlu ol

Duyuyor musun beni?
Sana sesleniyorum memleketten bugün
Hüzünlü bir hava var
Yağmur da şiddetli yağıyor
Kuşlar tarumar
Yuvasız kalanlar kendilerini hücreme atıyor
Ve ben ranzadayım, pencere dibinde
Elimde kalem
Gözlerimde sen
Bir bilsen
Bir bilsen
Ne çok seviyorum seni
Leylim leylim leylim açan bir gül gibi almışım
seni yüreğime, en derine
Vermişim seni ruhumun her zerresine
Oy hasretimin alacası
Oy yüreğimin kan goncası

Kaldır başını
Kaldır da, yüzünün hürmetine eğileyim
O hasret kaldığım zeytuni gözlerinden öpeyim
Bilesin
Bilesin
Umudum sensin
Sevdam sensin
Kavgam sensin
Hasretim sensin

Alacanım
Dalgakıranım
Ne eylersin
Mahpus havası hüzünlü
Ve gece uzun
Gece çıyan
Sevenin hali duman
Şair de olsam sözüm etmez, yüreğim dinmez
Bir an bile yâr gözlerimden gitmez
Yaz kış demeden üşürüm, sensiz,
bu kör zindanda
Ama sen aldırma bana
Bilirsin, bazen böyle efkârlanırım
Geçer yakında
Bu hüzünlü hava kalmaz bahara
Elbette gelirim, belki bu baharda, belki
sonbahara varmadan
Öyle elimde deste deste gül ile gelirim bir gün
O hasret kaldığım zeytuni gözlerinden öperim
Gözlerinden öperim

Mehmet Öztaş
2 Nolu Yüksek Güvenlikli Cezaevi A-19, Diyarbakır

■ **"Üç Kız Kardeş", Desen: Özgür Çelik**

Mağdurların Anılarını Canlı Tutma Mücadelesi

■ ELİF YILMAZ

İstanbul Beyoğlu'nda Yapı Kredi Kültür Sanat, "Hayat, Ölüm, Aşk ve Adalet" isimli sanat sergisine ev sahipliği yapıyor. Sergi 2 Ocak 2023'e kadar Yapı Kredi Kültür Sanat Galeri'de ziyaret edilebilir.

Sergi farklı coğrafyalarda yaşanan adaletsizliklere aşk, umut ve direnişle bakmayı öneriyor.

"Hayat, Ölüm, Aşk ve Adalet" sanat sergisinde, Berlin'de yaşayan sanatçı Jasper Kettner'in Hamburg'da yaşayan İbrahim Arslan ile birlikte ürettiği "Die Angehörigen/Akrabalar" (2019) isimli fotoğraf sergisi de yer alıyor. Akrabalar Fotoğraf Sergisi, Almanya'da ırkçı, Nazi saldırılarının kurbanı olan insanların yakınlarının hikâyelerini konu ediniyor.

İbrahim Arslan "Anıları canlı tutma mücadelesi" isimli atölye çalışmasında...

Sergi kapsamında İbrahim Arslan, Almanya'da ırkçı saldırıların kurbanı olan ailelerinin

perspektifinden baktığı "Anıları canlı tutma mücadelesi" isimli atölye çalışması gerçekleştirdi.

15 Ekim'de yapılan atölye çalışmasında 60 dakikalık "der zweite Anschlag/İkinci Saldırı" isimli film gösterildi.

Filmde Almanya'da Nazilerin gerçekleştirdiği ırkçı saldırıların bir bölümüne yer veriliyor. Irkçı saldırılarda yakınlarını yitirenlerin anlatımları yer alıyor. Irkçı saldırılara karşı devletin ve medyanın tutumu sergileniyor.

2011'de deşifre olan NSU'nun (Nasyonal Sosyalist Yeraltı Örgütü) gerçekleştirdiği ırkçı cinayetler konu edinilip, NSU kompleksinin çözülmesi için kurulan mahkeme (Tribunal) çalışmalarına yer veriliyor.

Filmde anlatılanlar hiç de insana yabancı gelmiyor. Ülkelerimizde Müslüman olmayan halklara karşı yapılan soykırım, cumhuriyet tarihinde Kürtlere karşı yapılan katliamlar, Alevilere yönelik gerçekleştirilen katliamlar hemen akla geliyor.

Sivas'ta, Maraş'ta, Çorum'da, Gazi'de vb. yapılan katliamlar göz önüne geliyor.

Hikâye ne kadar da tanıdık geliyor insana. Sadece yer ve isimler farklı.

Almanya'da Naziler, biz de ülkücü/ırkçı faşistler! Alman devleti Nazilerle el ele! Biz de devletin kendisi zaten faşist! Faşist olduğu gibi ülkücü/ırkçı faşistleri de koruyor. Göçmen karşıtlığı konusunda da durum farklı değil.

İbrahim Arslan, 1992'de Almanya Mölln'deki ırkçı kundaklama saldırısından sağ kurtulan mağdurlardan biri.

İki Nazi 23 Kasım 1992'de Mölln'de Arslan ailesinin oturduğu evi ateşe verdi.

Saldırıda 10 yaşındaki Yeliz Arslan, 14 yaşındaki Ayşe Yılmaz ve 51 yaşındaki Bahide Arslan hayatını kaybetti.

"Hayat, Ölüm, Aşk ve Adalet" sanat sergisinde, Berlin'de yaşayan sanatçı Jasper Kettner'in Hamburg'da yaşayan İbrahim Arslan ile birlikte ürettiği "Die Angehörigen/Akrabalar" (2019) isimli fotoğraf sergisi de yer alıyor...

İbrahim yaşamasını, babaannesinin kendi hayatı pahasına kendisini kurtarmasına borçlu. Babaannesi onu ıslak battaniyeye sarıp mutfağa bırakıyor. Yangın söndürülüyor. Aradan saatler geçiyor. Aile bireylerinden birinin eksik olduğu fark ediliyor. Evde yeniden aramada yapılıyor. İbrahim bu aramada sırasında mutfakta battaniyeye sarılı bulunuyor.

İbrahim yangına dair hiçbir şey hatırlamıyor. Hayal meyal uzaylıların yangından kendisini çekip kurtardığını hatırlıyor.

İbrahim ırkçı saldırının ne olduğunu, mağdur olmanın ne olduğunu, travmanın ne olduğunu yaşamından gayet iyi biliyor.

Bu nedenle yaşamını ırkçılığa karşı mücadeleye adamış. Almanya'da okullarda öğrencilere mağdurların bakış açısını gösteren eğitimler veriyor. Almanya'da ırkçı saldırılarda yaşamını yitirenler için resmî kurumların düzenlediği anma törenleri yerine, mağdurların düzenlediği törenlerin yapılması için çaba gösteriyor. Mağdurların anıları canlı tutmak için verdikleri mücadeleye dikkat çekiyor.

İbrahim Arslan iyi bir atölye çalışması yaptı. Ne yazık ki atölyeye katılım çok azdı.

Dünyanın hemen hemen her yerinde ırkçılık/milliyetçilik

var. Gelişmelerin gösterdiği gibi ırkçılık artıyor da!

Irkçılığın çeşitli tezahürleri var. Dinsel, mezhepsel, ulusal farklılıklar, göçmen karşıtlığı, ırkçılığın bilinen örnekleri.

Irkçılık/milliyetçilik kendiliğinden ortaya çıkmıyor. Irkçılığı/milliyetçiliği kışkırtan, körükleyenler var.

Sermayenin hizmetindeki kapitalist devletler ihtiyaç duyduklarında emekçi muhalefeti parçalamak, çeşitli kesimleri birbirine düşürerek kendisine yönelen, yönelebilecek muhalefeti zayıf düşürmek ya da toplumun bir kesiminin desteğini sağlamak için milliyetçiliği/ırkçılığı körükleyerek toplumun bir kesimini diğer kesim(ler)ine düşman hâline getirir. Bu ve benzeri şeyleri gerçekleştirmek için kapitalist devlet gerek "yasal" güçleri gerekse denetiminde/desteğinde oluşturduğu gizli gruplar/çeteler üzerinden provokasyonlara, katliamlara, siyasi cinayetlere başvurur.

Bu, sadece Türkiye'ye özgü bir durum değil, tüm kapitalist devletler için geçerli bir durumdur.

Bu nedenle her kapitalist devlet kirlidir.

Kapitalizm sürdüğü sürece, sermayenin çıkarlarını görev edinmiş devlet var olduğu sürece gerekli gördüğünde cinayetler işleyecek veya işletecek, katilleri koruyacak, provokasyonlar yaratmak isteyecek, halkları birbirine düşürmek için ırkçılığı, milliyetçiliği, dini kullanacak, halkları birbirine karşı kışkırtmak/kırdırmak için elinden gelen her şeyi yapacaktır.

Irkçılığın/milliyetçiliğin kaynağı sermayenin egemenliğidir.

Sermayenin egemenliğine son vermek, ırkçılığı/milliyetçiliği ortadan kaldırmanın çaresidir.

Zor ama imkânsız değil!

26 Ekim 2022 ■

Gemi

■ FAİK KUMRU

dümeni bozuk gemi ha battı ha batacak
kaptan çakır keyfinde tayfanın tümü sarhoş
etrafta feryat figan avaz avaza çığlık
aldırış eden hiç yok herkes ahraz kesilmiş

kimi yeri deliyor kimi ipi kesiyor
kimisi Deli Dumrul haraç üstüne haraç
kimisi Bolu Beyi zulüm üstüne zulüm
öyle garip bir hal ki izah etmek imkansız

cemiyet cayır cayır insanı bölük pörçük
kesilen kesiliyor biçilen biçiliyor
gözler şaşı fal taşı manasızca bakıyor
ikaz eden her cana çullanan çullanana

kenarda bekliyorum gözyaşı döküyorum
ellerimi koynuma sokuyorum çaresiz
işiten tek bir kulak hisseden tek bir vicdan
dipsiz kör kuyulara baş aşağı atılmış

yaşlı dünya distopya baç alıyor caliban
ütopya bize uzak karabasan her yerde
cinnet geçiren cani kesecek nefes arar
eli kolu uzun ki gözcüleri velfecri

her köşede harami resmi vergi memuru
bilinmez adreslerden emrivaki geliyor
maaşa haciz konur hanelere ipotek
naçar düşer insanlık boyun büker yoksulluk

biz devri sona erdi ben dönemi revaçta
egolar büyük balon göğü ortadan delen
üflüyor koca boru korku çemberi ateş
bir iğnelik canı var inisiyatif elde

vurgun yemiş yürekler korku ile çarpıyor
sağda solda eşkıya mazluma racon keser
bir ümit beklentisi Kaf Dağı arkasında
hedef Zümrüdüanka tül kanadı rengarenk

doğruluk geçer akçe her asırda başköşe
diğerkam som yürekler gönüllü takipçisi
aynı safta kol kola kalem erbabı cenah
zalime büyük cevap bükülmeyen bilekler

28 Eylül 2022, Ankara

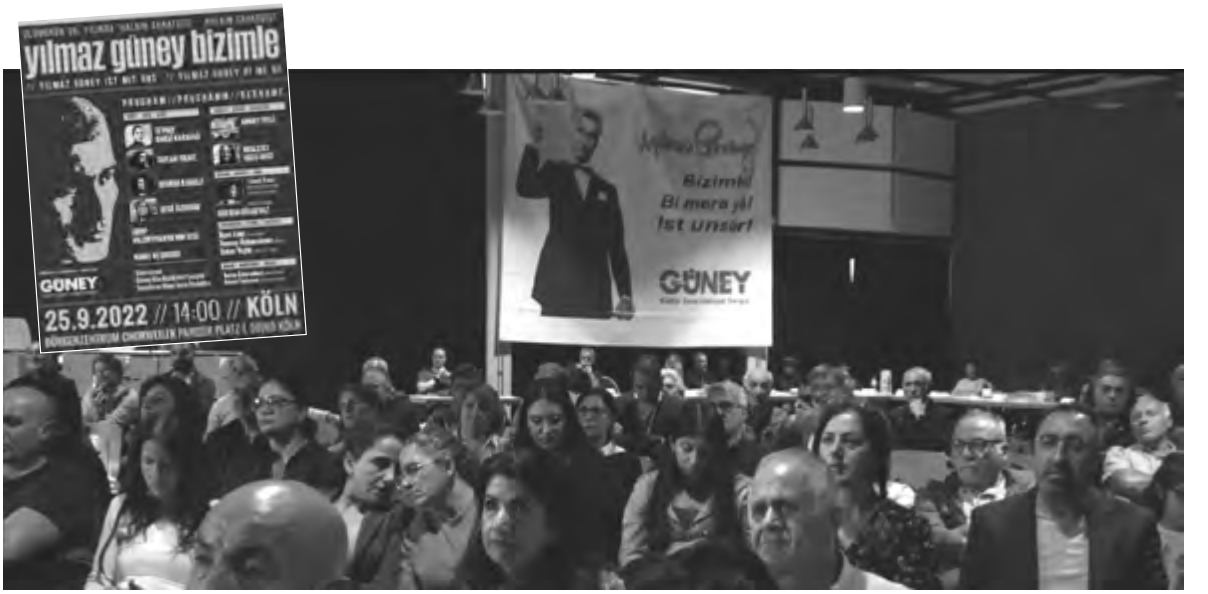

BEDENEN ARAMIZDAN AYRILIŞININ 38. YILINDA 'HALKIN SANATÇISI - HALKIN SAVAŞÇISI' YILMAZ GÜNEY'İ ANDIK!

"Yılmaz Güney Bizimle!"

Güney Dergisi, bedenen aramızdan ayrılışının 38. Yılında 'Halkın Sanatçısı - Halkın Savaşçısı' Yılmaz Güney'i 25 Eylül'de Almanya'nın Köln kentinde düzenlediği bir etkinlikle andı.

"Yılmaz Güney Bizimle" sloganıyla yapılan etkinlik dergimiz adına İlyas Emir'in açılış konuşmasıyla başladı. İlyas Emir konuşmasında Yılmaz Güney'in ölümsüzlüğüne vurgu yaparak şunları söyledi: "Kimi insanlar vardır; bedenen aramızdan ayrılsalar da düşünceleriyle, bıraktığı eserlerle aramızda yaşamaya devam ederler... Bizlerle birliktedir onlar... Mücadelenin içindedirler... Bu insanlar, bu yanlarıyla yaşayan ölülerden daha canlıdırlar... Saygıyla anılır isimleri... Bu insanlardan birisi olan Yılmaz Güney'i anmak için buradayız bugün... (...) O, yaşayan ölülerden çok daha canlı, eserleriyle, görüşleriyle bugün de aramızda... O; Siyasal Yazıları'yla, savunduğu görüşleriyle mücadele cephesinde... O; Seyit Han ile, Umut ile, Ağıt ile, Yol, Sürü, Duvar ile... Sanık ile, Salpa ile, Hücrem ile... gerçeklerin bilinçlere kazınması görevini hâlâ sürdürüyor. Tüm bunlardan dolayı "Yılmaz Güney Bizimle!", "Yılmaz Guney Bi Me Re", "Yılmaz Güney ist mit uns" diyoruz!"

Anma etkinliğinde konuşma yapmak üzere davet edilen Güney Dergisi Yazı İşleri Müdürü Tuncay Özkaradeniz ve etkinliği sunmak için davet edilen Burcu Özkaradeniz'in vize işlemlerinden dolayı katılamadığı etkinlikte Tuncay Özkaradeniz'in gönderdiği selamlama mesajı okundu.

Dergimiz Güney adına konuşan yazarlarımızdan Mehmet Desde,

Anma etkinliğinin müzik bölümünde Grup Mezopotamya'nın Sesi'nden Barış, Devrim Kavalli, Taylan Yıldız, Zeynep Bakşi Karatağ, çeşitli dillerde söyledikleri ezgilerle anma etkinliğine renk kattılar...

konuşmasına Alman devletinin yasakçı tutumunu eleştirerek başladığı konuşmasında Yılmaz Güney'in çeşitli yanları üzerinde durarak, O'nun siyasi yanının gözardı edildiğine vurgu yaptı. Mehmet Desde şunları söyledi:

"Kimileri sinemasıyla anıyor O'nu, kimileri ulusal kimliğiyle... Kimileri "Çirkin Kral" olarak baştacı ettiği Yılmaz Güney'i anıyor; kimileri "Baba" Yılmaz Güney'i... Kimileri Cannes'da Altın Palmiye'yi kazanan filmin yaratıcısını anıyor.. Bu bağlamda yapılan çalışmalar bir yanıyla olumludur. Yılmaz Güney'in eserlerinin geniş kitleler içinde yaygınlaştırılması, onun unutturulmaya, yok sayılmaya çalışıldığı ya da O'na saldırıldığı koşullarda saldırılara karşı çıkma bağlamında elbette önemlidir. Yine Yılmaz Güney'i tanımayan yeni kuşakların Yılmaz Güney'le tanışması bağlamında da bu çalışmalar önemlidir. Ancak Yılmaz Güney'in sahiplenilip, savunulmasında bir yan çoğunlukla eksik kalmaktadır: Yılmaz Güney'in siyasi kişiliği... Yılmaz Güney iyi bir sinemacı, iyi bir yazar olmasının yanı sıra komünist düşünceyi savunan birisidir. Sanatını bu düşüncenin yaygınlaştırılması yönünde kullanan bir sanatçıdır. Ve hâkim sınıfların O'nu hedef tahtasına oturtmalarının esas nedeni de budur! Bu olgunun atlanarak Yılmaz Güney'in sahiplenilmesi, savunulması eksik bir savunudur, eksik bir sahiplenmedir. (...) Bugüne kadar Yılmaz Güney'in gözlerden gizlenmeye çalışılan siyasi yanına vurgu yapan, doğru komünist görüşlerini sahiplenen ve bu görüşlerini yaygınlaştırmaya çalışan GÜNEY dergisi, bu çabasını bundan böyle de sürdürecektir."

Mehmet Desde konuşmasını şöyle sonlandırdı:

"Değerli Dostlar, bizim kavgamız sınıfların ortadan kaldırılması, işçilerin emekçilerin kendi iktidarlarını kurma kavgasıdır. Bizim kavgamız ezilen ve baskı altında tutulan halkların kendi kaderlerini kendilerinin belirlediği bir düzenin kurulması kavgasıdır. Bizim kavgamız insan olma, yeni insanın yaratılması kavgasıdır. Bu kavga özgürlüğü kazanma kavgasıdır. Bizim de, Yılmaz Güney'in de uğrunda mücadele ettiği özgürlük ancak devrimle kazanılabilir ve mutlaka kazanılacaktır! Bunun için devrim mücadelesine katılalım, destek verelim, mücadeleyi yükseltelim. Sözlerimi Yılmaz Güney'in sözleriyle noktalamak istiyorum: "Bir köle olarak yaşamaktansa, bir özgürlük savaşçısı olarak ölmek daha iyidir." Selam olsun komünist-sanatçı Yılmaz Güney'e! Selam olsun halkın sanatçısı, halkın savaşçısına! Bin selam!!!"

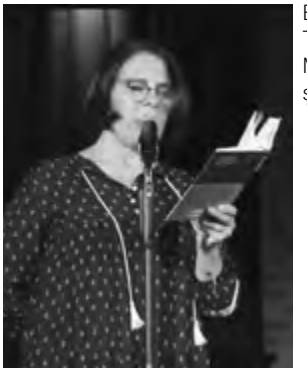

Etkinliğe Türkiye'den katılan Muazzez Uslu Avcı şiirlerini okudu...

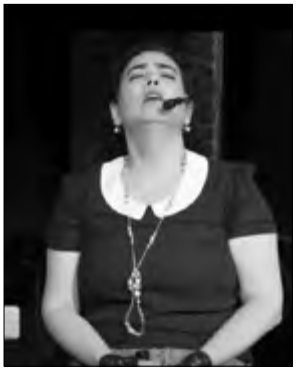

Yazar ve tiyatro sanatçısı Gülsen Gülbeyaz kısa bir Brecht oyunu olan "Yahudi Kadın" isimli tek kişilik oyunu sahneledi...

Sunuculuğunu gazeteci-yazar Seher Yeğin ile tiyatro yönetmeni-yazar Kenan Taşkesen'in yaptığı anma etkinliğinin kültür bölümünde Zeynep Bakşi Karatağ, Taylan Yıldız, Devrim Kavalli, Grup Mezopotamya'nın Sesi'nden Barış çeşitli dillerden ezgiler seslendirerek etkinliğe renk kattılar.

Türkiye'den etkinliğe katılan şair-yazar Muazzez Uslu Avcı'nın konuşması ve okuduğu şiirler izleyiciler tarafından ilgi ile dinlendi. Etkinliğe katılacağını duyurduğumuz şair Ahmet Telli ise sağlık sorunları nedeniyle etkinliğimize katılamadı.

Etkinlikte yazar ve tiyatro sanatçısı Gülsen Gülbeyaz kısa bir Bertold Brecht oyunu olan "Yahudi Kadın" isimli tek kişilik oyunu sahneledi.

Etkinlikte Yılmaz Güney'i anlatan bir sinevizyon gösterimi yapıldı, "Güney Karikatürleri" başlığıyla bir karikatür sergisi düzenlendi. Ayrıca etkinlik çerçevesinde "Yazar-Okur Buluşması" adı altında yazarlar okurlarla buluşarak kitaplarını imzaladılar.

Dergimizin düzenlediği anma etkinliği dergimiz sosyal medya hesaplarından canlı yayınlandı. Can TV de etkinliğimizin tamamını ekranlara taşıdı.

Anma etkinliğimize katılan dostlarımız başta olmak üzere; etkinlik programında yer alan sanatçı/müzisyen, şair ve tiyatro sanatçısı dostlarımıza, sunumda emeği geçen dostlarımıza, programın bir parçası olan 'Yazar-Okur Buluşması'na katılan yazar dostlarımıza; 'Sinevizyon' ve 'Güney Karikatürleri Sergisi'nin hazırlanmasında emeği geçen dostlarımıza; etkinliğin hazırlanmasına sponsor olarak destek sunan Yılmaz Güney ve Güney dergisi dostlarına, etkinliğimizin başarılı geçmesi için özverili bir çalışma yürüten dergimizin aktif okurlarına çok teşekkür ediyoruz..

26 Ekim 2022 ■ **GÜNEY**

Jin, Jîyan, Azadî!

KADIN, YAŞAM, ÖZGÜRLÜK! ZAN, ZENDEGİ, AZADİ!

■ GÜNEY

Mahsa Amini'nin İran "ahlak polisi" tarafından katledilmesinin ardından dalga dalga bütün dünyaya yayılıyor bir slogan: "Kadın, Yaşam, Özgürlük!" Ve "Diktatörlüğe Ölüm!"

Ve bir müzik yayılıyor radyodan… Rapçi Saman Yasin'in "Hacı!" adlı parçası: *"Hacı, hiç gecekondu mahallelerine gittin mi sen? / Her neyse, dolarlarınızı satıyorsunuz! / Sokaklar sigara izmaritleriyle dolu / Gençler duvarın karşısında durur / Hacı, kafalarımız artık çalışmıyor. / Hastaların arasında boğuluyoruz. / Haklarımı elimden aldılar ve komşulara verdiler. / Artık kendi gölgeme bile güvenmiyorum. / O kadar çok risk aldım ki her şeye hazırım. / Her gün birimiz daha ölüyoruz / Dünyadaki hayatımız cehennem / Her gün ölüm duamızı söylüyoruz / Deli olduğumuzu düşünüp bize gülüyorlar. / Tanrım, bizi duyuyor musun? / Çünkü burada bizde filtreleme yapıyorlar (internet sansürcüleri) / Burada herkes kötü durumda, siz en azından yukarıda iyi durumda mısınız? / Yurt dışından gelen yaptırımlar ve filtrelenmiş internet / Nasıl olsa ölmek zorundayız. / İster bir yıl önce ister sonra olsun, ne fark eder ki?"* (İnternet çevirisi)

Rapçi Saman Yasin şimdi İran'da hapiste… Ekim 2022'de tutuklanmış, işkence görmüş ve şimdi idama mahkûm edilmiş. Asılacak! Belki bugün, belki yarın…

• • •

Dünya çapında kadın hareketinin ve özgürlükçü hareketlerin dayanışma gösterileri gündemde. Sanatçıların, kültür emekçilerinin dayanışmaları gündemde… Kitle hareketi kendi protesto müziklerini, mücadelenin sesi olan parçalarını, harekete cesaret ve ivme katan grafiklerini, video kliplerini yaratıyor! Hacıların, mollaların takkelerini başlarından uçuran çocukların, gençlerin videoları, arabalarla, bisikletlerle sokaklarda gösteri yapan ve saçlarını rüzgârlarda dalgalandıran genç kadınlar, okullarda hocalarını köşeye sıkıştırıp protestolarını yükselten ortaokul kız öğrencileri… Uluslararası alanda Juliette Binoche gibi bir dizi film yıldızının kamera karşısında saçlarını kesme suretiyle İranlı kızkardeşleriyle dayanışmalarını ifade etmeleri… ve daha neler neler…

13 Eylül 2022! Bu tarih unutulmayacak! 21 yaşındaki Mahsa Amini ailesi ile birlikte Tahran'a gezmeye gittiğinde erkek kardeşinin gözleri önünde başörtüsünü düzgün takmadığı gerekçesiyle "ahlak polisi" tarafından darp edilerek polis arabasına sürükleniyor. Ve bu gidiş onun son gidişi oluyor. Gözaltına alındıktan sonra polis tarafından hastaneye kaldırılan Mahsa Amini 16 Eylül 2022'de yoğun bakımda hayatını kaybediyor. Mahsa'nın ailesine kızlarının kalp krizi geçirdiği söyleniyor. Ve bugüne dek rejim Mahsa'nın ölümüne sebep olunduğunu kabul etmiyor! Fakat nafile! Hiç kimseyi, ne Mahsa'nın ailesini ne de yüreği doğru yerde çarpan dünyanın herhangi bir yerinde herhangi birini inandırabilirler buna!

Mahsa'nın katili faşist İran rejimi!

Yıllardan beri İran'daki teokratik faşist rejime karşı duyulan öfke birden infilak ediyor! Bir Kürt kadını olan Mahsa'nın katli sosyal medya üzerinden duyurulunca, günden güne büyüyen bir kitle hareketine dönüşüyor. Önce kadınlar dökülüyor sokaklara! Mahsa'nın tutuklanmasına ve katledilmesine yol açan başörtüsü takma zorunluluğuna karşı zaten öfkeleri burunlarının ucunda! Protesto gösterilerinde başörtülerini çıkarıyor, kendilerine mücadele bayrağı yapıyorlar. Saçlarını kesiyor ve güvenlik güçlerinin ayaklarının önüne atıyorlar.

Ve sular durulmuyor İran'da! Dalga dalga bütün İran'a yayılan protesto hareketi giderek daha da radikalleşiyor. En önde kadınlar, ama salt onların hareketi değil! Rejimden nefret eden herkesi kapsayan bir kitle hareketi söz konusu olan. Birçok ilde grevler oluyor. Esnaf kepenk kapatıyor. Üniversitelerden sonra lise ve ortaokullara kadar boykot hareketleri yayılıyor. Molla rejiminin tüm tehdit ve şiddetle bastırma çabalarına karşın kitleler korku duvarını aşmış durumda! Özgürlük istiyorlar! Faşist rejimin yıkılmasını istiyorlar! Diktatörlüğe ölüm diye haykırıyorlar!

• • •

Kitlelerin öfkesinin yatışmadığını ve çemberin giderek daraldığını gören faşist iktidar, önce „ahlak polisi"nin kaldırılacağı-dağıtılacağı laflarını attı ortaya… Küçük tavizler vererek durumu kotarma çabalarıydı bunlar… Fakat, aynı zamanda bunların işe yaramayacağının da pek farkındalar… Kitleleri tavizlerle kandıramayacaklarının farkındalar… Başörtüsü düzenlemesini yumuşatma yönünde sözler veriliyor… Ama hareket durmuyor! Diktatörlüğe ölüm! Diye haykırılıyor yüksek binaların pencerelerinden! Ne sokaklara hâkimler… ne de evlere… Geri çekilmenin işe yaramayacağını, son onyılların en büyük kitle hareke-

tiyle karşı karşıya olunduğunu ve tehlikeyi gören rejim, baskı ve şiddeti daha da artırma eğilimine girmiş durumda! Bugüne kadar gösterilere polisin ve güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu 300'ü aşkın kişinin hayatını kaybettiği söyleniyor. Gerçek rakamları kimse bilmiyor! Şimdi ise toplu idamlar gündemde!

• • •

8 Aralık 2022'de 23 yaşındaki Mohsen Şekari idam edildi! Ardından yine 23 yaşında olan Maşid Reza Rahnavard'da idam edildi. Ve belli ki, bunlar maalesef son idamlar olmayacak! Uluslararası Af Örgütü'nün verdiği bilgiye göre, 20'yi aşkın idam cezası da kesinleşmiş durumda ve infazlar gündemde. Ve bunlar çoğunlukla doğrudan hükümetin internet sayfalarından edinilen bilgiler. Gerçekte neler olup bittiğinin dünya kamuoyuna yansıması oldukça zor. Çünkü rejim hareketin başlamasının ardından derhal interneti, sosyal medyayı ve bütün haber kaynaklarını kapatmış durumda. Ve rejim, kitlelerin özgürlük ve insanca yaşam için isyan hareketlerini „dış mihrakların" kışkırtması, terörizm vb. olarak göstermeye, aşağılamaya çalışıyor.

Fakat boşuna! İranlı kızkardeşlerimizin ve İranlı kardeşlerimizin isyanının haklılığını bizler biliyor ve kendi vücudumuzda hissediyoruz! İran'daki dinci gericiliğin zorbalıkları şüphesiz katmerli! Ancak, o kadar olmasa da ona yakını bizim ülkelerimizde de gündemde! Ve dünyanın her yerinde erkek şovenisti ve gerici iktidarlar kadınların kılık kıyafetlerine, vücutlarına, yaşamlarına müdahale ediyor, bunun üzerinden siyaset yapıyorlar! Ama bunun da sonu yakın! İranlı kızkardeşlerimizin isyanında görülüyor.

Kuşkusuz başta kadınların, tüm İran halklarının bu haklı isyanını kendi çıkarına yararlanmak isteyen emperyalistler ve onların uzantıları, İran'da Molla rejiminin yıkılmasını bekleyen eski Şah düzeni yanlıları vb. var... Fakat, Şah'ın yıkıldığı devrimden Molla iktidarını çıkarmaya başaran burjuvazinin bu kez mollaların yerine bir başka burjuva iktidarını geçirmesi o kadar kolay olmayacak!

Artık kadınlar uyanıyor, ayaklanıyor! Dünyanın her yerinde hakları ve yaşamları için sonuna kadar mücadele etmeye varız diyor! Özelliğidir kadınların, bir kere baş koydular mı bir meseleye bırakmazlar sonunu getirinceye dek! Bu mücadeleler giderek daha da kitleselleşecek ve dünya çapında, önünde sonunda her türden erkek egemenliğinin ve gericiliğin sonu gelecek!

15 Aralık 2022 ■

Mehsa Emini

■ MED REŞİYAN

Ölü bir kentin hazin sessizliğiyim
Fırtınalı yağmurların altında
Özgürlüğü esir alınmış bir sevdayım
Solgun mevsimlerin arasında
Acılı bir ülkenin hasretine tutsak yüreğim

Gül dalında üşüyen bir ölüm ayazı ellerim
Saçlarımda uğuldayan karanlık rüzgârlar
Ve zindan suskunluğu gözlerimde mağrur bir efkâr
Göğsümde incinen dilsiz bir söz
Ne dalgalar, ne maviler duymaz artık beni

Bulutlar ufuklara, yıldızlar denizlere kırgın
Çatlayan toprak, sessiz akan ırmak
Kurşunlanan düş gibi kanar ruhumda yaralarım
Kirlenmiş şafakların intihar sokaklarına astım
gülüşlerimi
İçimde bir özlem bir kavgadır umutlarım

Şimdi yasa dışı aşkların çığlık sesiyim
Uçurum dağların yitik coğrafyasında

24 Eylül 2022

Tablolara domates salçası fırlatmak ya da “son nesli” kurtarmak

■ **DERYA GÜMÜŞ**

İklim değişikliğinin felaketli sonuçları son yıllarda artık kendini çok açık olarak gösteriyor. Kutuplarda buzulların erimesinden, dünyada ısının her geçen yıl yükselmesine... bir yanda aşırı kuraklık yaşanırken, diğer yandan çok kısa süre içinde aşırı yağışların yol açtığı sel felaketlerine... bir dizi olumsuz gelişme yaşanıyor. İklim değişikliğinin getirdiği felaketli sonuçlar göçlerin de en önemli nedenlerinden biri hâline gelmiş durumda.

Gelişme doğal dengenin bozulmasının çok daha büyük bir felaketlere yol açacağını, insanlığın bu kötü gidişi engellemek için “son çıkış”a yaklaşıldığını gösteriyor.

Bu gerçek artık her geçen gün daha fazla insan tarafından görülüyor. Bu dönemde iklim değişikliğine karşı acil tedbirler alınması talepleri temelinde güçlü kitle eylemleri de gelişiyor. Geçtiğimiz yıllarda “Friday for Future” — “Gelecek İçin Cuma” eylemleri bu konuda öne çıkan en kitlesel eylemler olmuştu.

İklim değişikliği ve bunun sonuçları, yaşanan /yaşanacak olan başka felaketler sanat çevrelerinin de dikkatinden kaçmıyor. Son yılların sanat etkinliklerinde ağırlık kazanan başlıca tema iklim ve çevre krizi konusu. Ve onunla birlikte anılan bazı kavramlar... sürdürülebilirlik... sıfır atık... vb. gibi konulardan söz ediyoruz. Günümüzde sanatın ilgi alanında öne çıkan yanlar bunlar. Bu çıkarımı gezip gördüğümüz sanat etkinliklerinden, Documenta 15, Venedik Bienali, İstanbul Bienali... gibi sanat etkinliklerinden edindiğimiz izlenimlerden yapabiliyoruz.

Doğa ve çevre felaketlerinin her geçen gün ivme kazanarak kendisini dayattığı noktada bu hiç de şaşırtıcı değil... Yeni nesil sanatçılar günümüzün can alıcı sorunlarıyla ilgililer... Bunlar da iklim krizi... savaşlar... göçmenlik sorunları... gibi global sorunlar... Ülkelerimizde, diğer koyu erkek egemenliğinin sürdüğü ülkelerde olduğu gibi, buna bir de kadına yönelik baskı ve şiddet ekleniyor.

• • •

İklim krizi evet tüm insanlığı tehdit ediyor. Avrupa’nın birçok ülkesinde yeni bir iklim hareketi başlamış durumda... Bunlar kendilerine “Last Generation” — “Son Nesil” adını veriyorlar. Öncülleri “Friday for Future” — ”Gelecek İçin Cuma” kitlesel gençlik hareketinin, hükümetleri ve parlamentoları her ne kadar zorlamış olsalar da boş vaatler ötesinde bir değişim gerçekleştiremediğinden yola çıkarak daha radikal eylemliliklere başvuruyorlar. Amaç dikkatleri iklim felaketine ve gerekli adımların derhal atılmasına çekmek... Bu ve benzeri hareketler fosil enerji kullanımından derhal vazgeçilmesini talep ediyorlar. Bunun için müzelerde en ünlü ressamların tablolarına domates salçası, patates püresi, portakal suyu vb. fırlatıyor ya da kendilerini otobanlarda yere yapıştırarak trafiği kilitliyorlar...

“Last Generation” grubundan iki aktivist 22 Ekim’de, Berlin’de bir müzede sergilenen Monet’nin bir tablosunun üzerine patates püresi fırlattı. Turuncu renkli yelek giyen iki aktivist kendilerini tablonun altındaki duvara yapıştırdılar...

• • •

Hareketin bu radikalliği burjuva partilerin ileri gelenlerini de harekete geçirmiş durumda... Bu hareketi “sanat düşmanı!” olarak suçluyor, eylemlerin de bir sınırının olması gerektiğini söylüyorlar... Hatta kimileri daha da ileri gidiyor, yapılan protestoları “terör” ve eylemcileri “terö-

rist" ilan ediyor, bunların en ağır şekilde cezalandırılması gerektiğini söylüyorlar...

Eylemciler, özellikle kamuoyunun dikkatini çekebilecek tablolar vb. seçiyorlar... bu eserler de çoğunlukla cam çerçeve içerisindeler, yani tablolara gerçekten bir zarar verilmesi sözkonusu değil... Buna rağmen "sanat düşmanlığı" suçlaması ile karşı karşıya kalıyorlar. Bu suçlamaya verdikleri yanıt çarpıcı: **"İnsanlık yok olduktan sonra sanat ne işe yarar???"**

Yine onlara göre;

"İklim acil durumunun ortasındayız ve geniş çaplı bir değişime ihtiyacımız var."

"Bir araya geliyoruz ve zamanımızın fosil deliliğine karşı kararlı bir biçimde şiddetsiz direniş yapıyoruz. Biz toplumun yaşamak isteyen kesimiyiz."

"Yokoluşun fosil yolunu terk etmek için iki üç yıl zamanımız kaldı."

"Bu iki üç yıl içinde sen ne yapacaksın? — Senin sorumluluğun nedir? Sunumumuzu dinle — online ya da offline — ve kararını ver!" (#letzte generation) (letztegeneration.de)

"Friday for Future" ve "Last Generation" ("'son'dan bir önceki nesil") eylemcileri özde haklılar... İklim felaketlerinin önüne geçmek için derhal köklü bir değişim gerek... Hepsi olmasa da onların önemli bir bölümü iklim krizinin baş sorumlusunun kapitalizm olduğunu da ifade ediyorlar... Fakat, şimdilik bu hareketlerin sınırı burjuva-kapitalist sistemi tabandan bir değişikliğe zorlamak noktasında kalıyor.

"Son Nesil"in radikal eylemleri elbette önemli. Ancak, bir nevi "felaket tellallığı" da yapıyorlar. Aşırılıkları bu yönde... Onların değişimi fosil enerji kullanımından vazgeçilmesi şeklinde yapıyorlar. **Ama esas sorun kapitalizm...** Ve kâr amacı olduğu sürece bundan vazgeçilmeyeceği gayet açık... Bırakalım vazgeçmelerini, Rusya-Ukrayna savaşının sonuçlarından birisi olarak enerji krizinin derinleşmesini gerekçe gösteren kimi ülkeler doğanın talanı konusunda daha önce yapılan kimi "iyileştirici" planlamalardan da geri adımlar atıyorlar. Fransa kapattığı kömür madenlerini yeniden açıyor... Almanya kömürden vazgeçme planlarından vazgeçiyor... Atom santrallerini kapatma planını erteliyor... vb.

● ● ●

Somut olarak son dönemlerde sanatta doğa/çevre sorununun ağırlık kazanmasını önemsiyoruz. Bu alanda yürütülen mücadeleleri —eksik ve yanlış yanlarını eleştirme, doğruyu gösterme görevini aksatmadan— işçi sınıfının mücadelesinin, kendi mücadelemizin bir parçası olarak görüyor, sahipleniyoruz. Sorun bizim, işçi sınıfının sorunudur. Çünkü savunduğumuz proletaryanın kültürü, "doğa insan ilişkisinde, insanın "doğaya hükmetmesi" düşünce ve bu yönde girişimleri reddeder; insanı doğanın bir parçası olarak kavrar. İnsan doğa ilişkisini, doğanın parçası olan insanın doğa yasalarını sürekli daha iyi kavrayarak, bu yasaların bilgisi temelinde doğal çevreyi koruyan, doğanın kendi kendini yeniden üretmesine ve geliştirmesine imkân veren, doğa ile uyum içinde bir ilişki olarak kavrar. Proletarya kültürü insanın insan tarafından sömürülmesine ne kadar karşıysa, doğal kaynakların da doğal dengelerin bozulacağı biçimde kullanılmasına karşıdır.

Yalnızca bugünü ve kendini düşünen sistemler için doğal kaynakların hoyratça kullanılması anlaşılır bir şeydir. Fakat doğayı insanlığın içinde yaşayacağı bir ortam olarak bundan sonraki tüm kuşaklardan ödünç alınmış olarak kavrayanlar açısından da, doğa ile uyum içinde, doğal dengeleri bozmayan tarzda bir ilişki anlaşılır tek ilişki biçimidir." (İşçi Sınıfı Kültürü İçin Tezler, Güney, sayı 26, s. 18 ve devamı, Ağustos 2003)

Bu bilinçle proletarya kültürünün savunucuları olarak bizler, diğer konularda olduğu gibi çevre, savaş, göçmenlik... gibi sorunlarda da sorunun ta kendisi olan emperyalist-kapitalist sistemin yıkılması gerektiğini, bu yapılmazsa köklü bir çözüme ulaşılamayacağını söylüyoruz.

● ● ●

Yürütülen mücadeleleri sahiplenme, içinde yer alma, katkı sunmanın ötesinde bir başka görevimiz var: İnsanların içinde yaşadıkları doğal çevreyi üzerinde egemenlik kurulacak bir sömürü kaynağı değil, yaşamın yenilenebilir temeli olarak görüp, doğayla uyum içinde yaşadığı bir toplumun mümkün olduğu, bunun için tüm kötülüklerin kaynağı olan kapitalist-emperyalist sistemin yıkılması gerektiği; doğal yaşam temellerinin kapitalizmin tahribatından kurtarılması görevinin proletarya önderliğindeki devrimlerin omuzlarında olduğu düşüncelerini de proletaryaya taşımak... Sınıfı bu sorunu kendi sorunu olarak kavraması, sahiplenmesi ve kapitalizme karşı mücadelesinin bir parçası olarak kavramasını sağlamak...

Tablolara domates salçası fırlatarak sorunlara dikkat çekmek iyidir. Ama sınıfa sorunu kavratmak çok daha önemlidir. Çünkü sistemin "mezar kazıcısı" sorunu kavrar ve büyük dönüşümü gerçekleştirirse ancak "son nesil" son nesil olmayacaktır.

18 Aralık 2022 ■

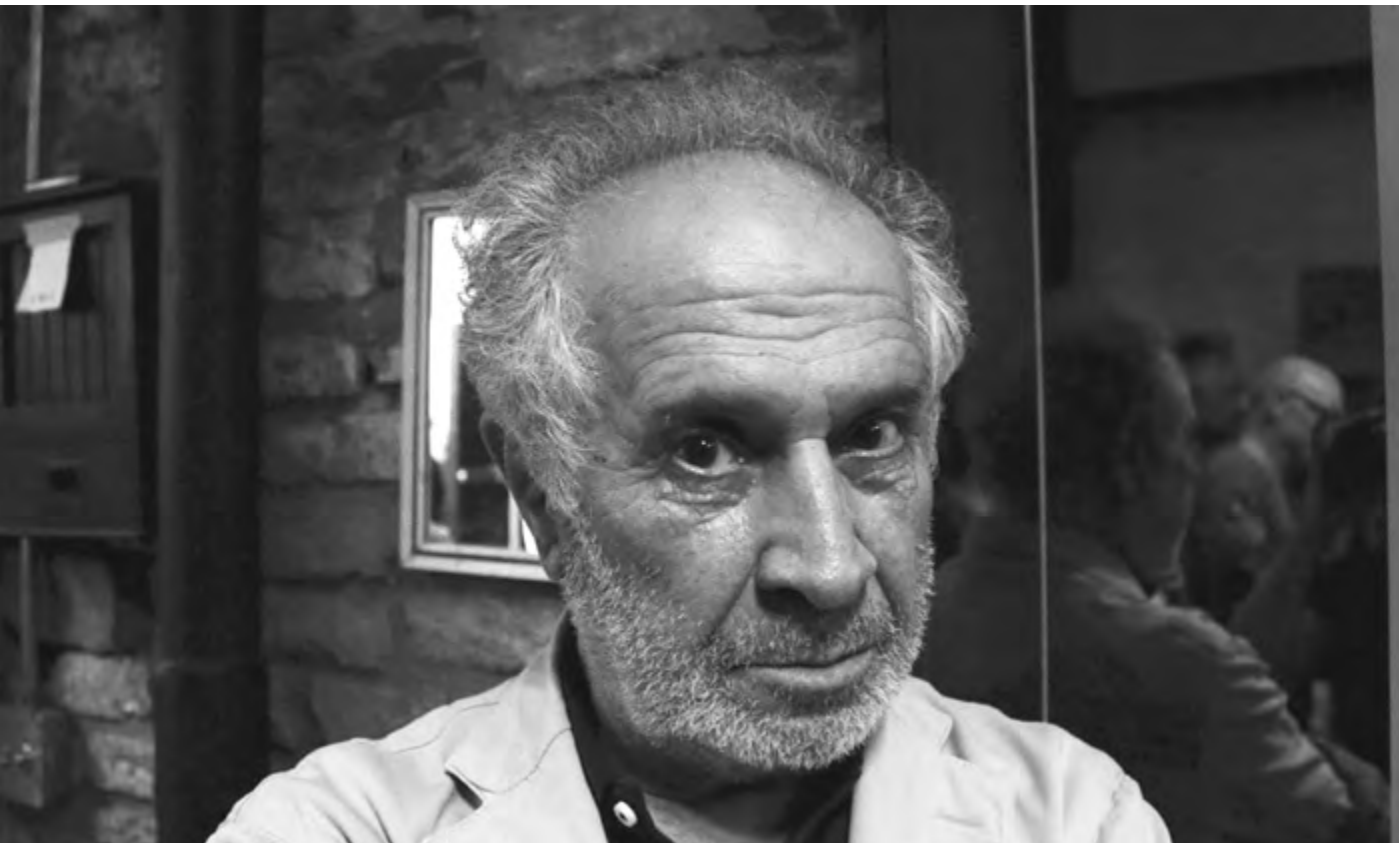

“KUYRUKLU YILDIZ”DI, **KOMET**’Tİ O...

■ **TEMEL DEMİRER**

“Sanat var olan bir şeyin
en mükemmel ifadesidir.” [1]

Asıl adı Gürkan Coşkun’du; Çorumlu ve Parisli idi. 25 Eylül 2022’de 81 yaşında kaybettik Onu...

1941 doğumluydu, “kuyruklu yıldız” anlamına gelen ‘Komet’ ismini kullanırdı.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nde gördüğü eğitim sonrasında 1971’de Vincennes Üniversitesi’nde plastik sanatlar eğitimi almak için Paris’e yerleşti.

İlk sergisini eğitim gördüğü Fransa’da açtı. Viyana, Salzburg ve Brüksel’de de kişisel sergiler açmıştı.

Resim sanatının dışında şiir ile de ilgilenmiş, şiirlerini derlediği bir kitap da yayınlamıştı.

• • •

O, bir kuyruklu yıldız idi. Yunanca “kome” (saç) kelimesinden türeyen “kometes” yani gökyüzünün en görkemli cisimlerinden “saçlı yıldız”ı andırandı.

“Komet” ismini, Mehmet Güleryüz’ün ‘Güldüğüme Bakma’ başlıklı nehir söyleşisinde belirttiğine göre, “Bill Haley & His Comets” grubundan esinlenerek almıştı.

Çorumlu “Kuyruklu Yıldız”la sürgünlük günlerimde Paris’te, Boulevard Raspail’deki bir cafede tanıştım; Çorumlu olduğumdan söz edince, “Hemşehrim” ifadesindeki sıcaklığı hiç unutmadım ve yıllar sonra Adnan Binyazar’ın, “Çorum insanı duygusunu içinde barındırır, dışarıya taşıranına az rastlanır. Sanatının özgünlüğü, Komet’i içine sığmayan davranışlara sürüklemiş olmalı,” [2] deyişiyle anlamlandırabildim.

Bende bıraktığı izlenim: “Hakikât” peşinde koşanlara, vazgeçmeyenlere özgü muzip ısrarı ve yaratıcılığıydı.

Yanılmamışım: Komiklik olsun diye, Jean Paul Sartre'ın mezarı başına gidip, el fatiha okuyan, bunu fotoğraflatarak, "Zamanında anarşisttim, sonra Karl Marx okudum, sonra da Marksist anarşist oldum," diyen O; 2011'de Contemporary İstanbul'un onur konuğu olmayı reddetmişti; "Kime göre, neye göre..." diyerek!

Bir başka yerde de eklemişti: "İçinde para olan her şeyden şüpheleneceksin. Oraya hemen iyi saatte olsunlar el koyar"! [3]

• • •

Güzel şiirlere de imza atan O -Ferid Edgü'nün ifadesiyle-, "Kendisi değil elleri düş gören" ressamdı.

Kolay mı? Ressam ile şair arasında Rönesans'ta iyice belirginleşen bir tür rekabet ve işbirliği söz konusudur. Antik şairler Simónides ve Horatius'un, "Resim sessiz şiir, şiir konuşan resimdir" ve "Şiir de resim gibi.../ Ut pictura poesis...' dizelerinde dile gelen biçimiyle iki sanatı buluşturan yaklaşımlar ile birlikte "karşılaşma" veya "çekişme/ paragone"ler de söz konusuyken; şair ruhlu bir ressamdı O...

"Komet'in resimde aradığı nedir?" sorusunu: "Şiir. Bunu da resmin kendi diliyle vermeye çalışırım. Bazen muvaffak oluyorum, bazen de olamıyorum. Mizah, humor, absürd'de şiir görürüm. İsterim ki, resim, kendi organik yapısından ayrı olarak insanları bir yere götürsün. Düşsellikte burada çok etkili olur. Benim resmim düşseldir çünkü dünyaya bakışım da öyle," [4] diye yanıtlamış ve bir başka yerde de "Bir fotoğrafın tüketilmesi çok kısadır, bir pentürün tüketilmesinden. Daha çabuk okunur fotoğraf. Hâlbuki resmin yazılışı daha uzundur ve onun minimum yapılışı kadar uzun sürer. Şiir öyledir," demişti...

• • •

Değişik şeyler çizerdi; "kavruk leblebi diyarından/ Çorum'dan" çıkma bir egzistansiyalist idi.

Belirgin üslubuyla yaratıcı, yetenekli, sevimli, sıkı bir ressamdı; bilinçaltının gizemli dünyası üzerine kurulu, ancak gerçeklikle bağını koparmayan yapıtlarıyla maruftu.

Dışavurumcu anlayışın egemen olduğu figüratif yapıtlarıyla tanınan Komet'in gerçek dışı figürleri, geçmiş bir dünyanın günümüze yansımış bireyleri ve insan olgusunun simgeleri izlenimini yaratması yanında ender gravür ustalarındandı.

"Kariyeri boyunca bilinçaltındaki arketiplerden, ona gösterilen rüyalardan imgeler damıttı ve resimledi. Gerçekliğin ağırlığını ise hep reddetti, gerçeği ağırlığından kurtararak yönünü değiştirdi. Hafif uçucu figürlerle bezenmiş estetik imgeyi tuvale taşıdı. Rüyalarını ancak resimleyerek anlatıyordu, insan varlığına aşkın bir anlam katmak üzere yola çıkmıştı. Resimde kurguladığı insan figürleri onun mitoloji yaratan bölgesiydi. İç yaşamını ifade ederken ışığın ona sağladığı renk skalasıyla dans ediyordu. Herhangi bir renge saplanıp kalmadı, renklerin hepsiyle haşır neşirdi. Metafizik demek evrensellik demektir diyordu. Önce boş mekânlar yaratıyor sonra boşluklara figürler yerleştiriyordu. Elinde fırçasıyla dalgaların altındaki saf ülkeyi aradı hep. Dünyasal hiçbir yere ait değildi." [5]

Tablolarında çoğunlukla tercih ettiği koyu ton renkler ve lekeler içinizde yoğun bir derinlik duygusu yaratır. Yapıtlarının ana malzemesi insan figürlerinde tanımlayamadığınız gizem ve yalnızlık hissi sizi kendine çekerken; son zamanlarında yaptığı eserlerin fonlarındaki renkler açık mavi ve tonlarındaydı.

• • •

Paris'teki dostları Mehmet Güleryüz'ün, "Enerjisi ve üstün zekâsı"na [6] dikkat çekerken; Ayşe Emel Mesci'nin de, "Esprili, çocuk ruhlu, muzip gözleri ışıl ışıl bir adam," [7] notunu düştüğü Onun hakkında, Çorum Lisesi'nde, 1952-1958 kesitinde aynı sınıflarda okuduğu arkadaşı Orhan Şener ekler:

"Gürkan, sempatik ve çok yaramaz bir arkadaşımızdı. Kavga ettiğini ve kaba bir davranışını hiç görmedim. Hür ve bağımsız hareket ederdi." [8]

"1960'larda son demlerini yaşayan "İstanbul Bohemi"nin üyesi olan Komet, şiir, sosyalizm ve sürrealizmin birleşiminden doğan yaratıcı ortamın tanıklığını üstlen"mesi [9] yanında Zeynep Oral'a, "Değeri, sadece sanatındaki ustalığından değil, zekâsıyla, düş gücüyle, mizah duygusuyla, efendiliğiyle muzip kişiliğini birleştirmedeki hüneriyle var ettiği kişiliğindeydi de," [10] dedirten Gürkan Coşkun için Bedri Baykam da şunların altını çizer:

"Komet, tabii ki en başta resimleri, sonra da şiirleri, kitapları, düşünceleri, yaşam felsefesi ve kahkahaları ile silinmez izler bıraktı."

"Nevi şahsına münhasır çok özel bir ressamdı. Kendi efsanesini oluşturmuştu. Sanatı kendi kurduğu bir tiyatro, bir sinema gibiydi. Büyük bir entelektüel ve aydındı, müthiş bir kütüphanesi vardı. Türkiye'de olduğu kadar Fransa'da özellikle Paris'te sanatçılar arasında adı geçen, sevilen, iz bırakan bir isimdi. Herkesin kendine dair Komet anektodları vardır, muzip, tartışmayı seven, sevecen bir insandı...

Son dönemlerin moda akımlarının hiçbirine kapılmadı. Arkasında büyük bir iz bıraktı. Aynı zamanda büyük bir şairdi. Alıştığımız kolay beğenilen şiirler dışında farklı eserler verdi. Kendisinden

sonra resimleri kadar, şiirleri de konuşulacaktır. İnsanlar deştikçe farklı Komet kimlikleri bulacak. Toplum onu çok uzun bir süre keşfetmeye devam edecek, Türkiye'de aydın yüzlerde, yaşamaya devam edecek."

• • •

"Keşke"lerini sıraladığı bir şiirinde, "keşke daha yakışıklı olsaydım/ saçlarım mesela sarımsı kırmızı olsaydı/ beş on santim daha uzun boylu olsaydım/ ailem zengin olsaydı, mirasım olsaydı/ çocuk yaşta birkaç yabancı dil öğrenmiş olsaydım/ çok iyi bir burjuva çevresinde eğitilseydim/ daha akıllı olsaydım/ güzel konuşma yeteneğim olsaydı/ çok iyi çocuklarım ve torunlarım olsaydı/ güzel bir otomobilim ve ehliyetim olsaydı/ atım olsaydı, ona binebilseydim/ çiçeklerim olsaydı onları sevseydim/ yoksullara, özürlülere yardım edebilseydim/ keşke iyi bir şarkıcı olsaydım/ keşke futbolcu olsaydım/ fenerbahçe'de sağ iç oynasaydım/ beşiktaş'a, galatasaray'a goller atsaydım/ keşke ödüller kazansaydım/ insanlar beni içtenlikle, iyilikle yad etselerdi/ ne iyi olurdu/ belki daha iyi resimler yapar, daha güzel şiirler yazardım," diyen O, "Ölümden niçin korkayım ki, ben varken o yok, o varken ben yokum," diyen Epikuros'un bilge yaratıcılığıyla yaşadı; Komet'in Sümer'de bir tablet yazıcısı; Asur'da bronz rölyef ustası; Babil'de portre ressamı; Mısır'da papirüs yazıcısı; Pontus'ta ikon sanatçısı; çağdaş dünyamızda ise Çorumlu/ Parisli bir ressam olduğunu hatırlatarak…

18 Ekim 2022, İstanbul.

NOTLAR

[1] John Berger, Portreler, çev: Beril Eyüboğlu, Metis Yay., 2018, s.240
[2] Adnan Binyazar, "Komet!", Cumhuriyet, 30 Eylül 2022, s.13.
[3] "Kendime 100 Üzerinden 68 Veririm", Milliyet Pazar, 13 Kasım 2011… https://www.milliyet.com.tr/pazar/kendime-100-uzerinden-68-veririm-1462130
[4] Buket Aşçı, "Komet"… http://www.antikalar.com/komet
[5] Gülseli İnal, "Dünyadan Bir Kuyruklu Yıldız Geçti: Komet", Cumhuriyet, 27 Eylül 2022, s.13.
[6] "Kırlangıcın Ardından: Mehmet Güleryüz, Komet'i Anlatıyor", 27 Eylül 2022… https://açıkradyo.com.tr/açık-dergi/kırlangıcın-ardından-mehmet-güleryüz-kometi-anlatıyor
[7] Ayşe Emel Mesci, "Şu Dünyadan Bir Komet Geçti", Cumhuriyet, 3 Ekim 2022, s.13.
[8] Orhan Şener, "Sınıf Arkadaşım Komet", Cumhuriyet, 8 Ekim 2022, s.2.
[9] Necmi Sönmez, "Bir Dostun Ardından: Komet", Cumhuriyet, 27 Eylül 2022, s.13.
[10] Zeynep Oral, "Sınırlar Ayırır, Kitaplar Buluşturur", Cumhuriyet, 29 Eylül 2022, s.11.

Kendini Tanımak ve Sorgulamak – 1 –

■ **AYŞE KAYGUSUZ ŞİMŞEK**

Bahçemizin içinde iki odalı bir gecekondu evimiz vardı. Tabii bu gecekondu deyimini büyükşehir dilinde söylüyorum, oysa bulunduğumuz yerde oturulabilir ahşap bir evdi. Bu eve kent dışından bir aile yerleşmişti. Daha önce eve bakmaya bile gelmemiş, hemen oracıkta annemle konuşup eşyalarını evimize indirivermişlerdi. Böyle de taşınılmazdı elbet ama öğrendik ki onlar, "Sivas Alibaba Mahallesi Olayları"ından (4.9.1978), yani Alevilere yapılan saldırılardan apar topar kaçmış, canlarını kurtarmış bir aileydi. Ben yaşlarında bir kızları, bizden küçük ve bizden büyük iki de oğulları vardı. Büyük olana abi diyordum. Bol bol kitap okur, çoğu zaman dışarılarda görünmezdi. Bilgili, kültürlü biriydi. Konuşurken gülümser, karşısındakinin gözlerine bakardı. Kendi ailesinin içinde çok değerli olan bu abinin çevrede de ayrı bir saygınlığı vardı ve bizim ailede de çok seviliyordu. Onu görmek, onunla konuşabilmek için can atıyor, gördüğüm zaman da soru yağmuruna tutuyordum…

İlk kez "Deniz, Mahir, İbo" adını duyduğum arkadaş, kiracımızın kızı ve bir de ben ayrılmaz üçlü olmuştuk. Hafta sonu çarşının merkezinde bulunan, bir oda, bir mutfak ve küçük bir girişten oluşan halkevine gidiyor, kültür sanat etkinliklerine katılıyorduk. Hatta Demokratik Kadın Birliği (DKB) tarafından 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü için bir program hazırlanmıştı. Biz üç kız arkadaş da o gün gösteriye katılacaktık. Bunun için

bir öğretmenimizin evinin terasında halk oyunları eğitimi bile almıştık. Ama arkadaşlarımın abileri bu halk oyunları provalarını yarıda bıraktırmışlardı bize…

Yine üç kız arkadaş ve öğretmenimizle birlikte, sayılı birkaç kez de olsa tren yoluna doğru yürüyüşe çıkmış, kentin dışı sayılan, demiryolu teneke tabelalarını işaret almıştık…

Kitap okumaya da başlamıştım. İlk okuduğum, Nâzım Hikmet Ran'ın "Kan Konuşmaz", Ferit Edgü'nün "Hakkâri'de Bir Mevsim", Albert Camus'un "Veba", Emil Michel Cioran'nun "Doğmuş Olmanın Sakıncası", Mihail Şolohov'un "Durgun Akardı Don", Mitka Grıbçeva'nın "Seni Halk Adına Ölüme Mahkûm Ediyorum", Maksim Gorki'nin "Ana", Jack London'un "Demir Ökçe" gibi kitapları olmuştu. Bunlarla birlikte bir taraftan da Georges Politzer'in "Felsefenin Temel İlkeleri" gibi kitaplar da ilgimi çeker olmuş, maddenin nicel ve nitel değişikliği konusunu kavramaya başlamıştım. Yaşıma göre ağır kitaplardı ama okuyordum. Oldukça da inattım…

Okumanın, öğrenmenin kapıları açılmıştı bir kere… Toplum, toplumların yaşayış biçimleri, para, faiz gibi daha birçok şeyi öğreniyordum. Beni asıl etkileyen, üretimdi. Üretim tam da annemin, babamın yaptığı işti ama kitaplardan öğrendiğim 'fabrikasyon üretim'di ve 'üretimin temel faktörünün EMEK olması'ydı. Emek ve sermaye ile birlikte Karl Marx'ı tanımış, artı ürün-artı değer kavramlarını öğrenmiştim. Kitaplardan öğrendiğim her şeyi kendi aile ve toplum yaşantımızda yerine koymaya çalışıyor, durmadan sorguluyordum. İşte o zaman 'sınıf' bilincim oluşmuş, kendi sınıfımı öğrenmiştim! Annem, babam birer işçiydi. Hatta babam, çoğu zaman Köprübaşı'nda iş bekleyen işsizdi!

Bir yıl önce "Çöplükçayırı" ya da "Çayırlar" dediğimiz geniş bir alan, çayır-çimen olan yere "1 Mayıs bahar bayramı" adıyla kutlamak için pikniğe gitmiştik, ama ertesi yıl bütün düşüncelerim, bildiklerimin hepsi değişmişti. 1 Mayıs'ın tarihçesini okumuş, 1 Mayıs'ın, işçi, köylü, emekçilerin birlik, beraberlik ve dayanışma günü olduğunu öğrenmiştim. Bize, 1 Mayıs'ı "bahar bayramı" adıyla kabul ettirmek, gerçek anlam ve içeriğinden uzaklaştırmak isteyenleri ayırt edebilir olmuştum…

Mahallede fısıltıyla konuşulan konular ortaokul yıllarında (1978-79) artık açıkça konuşulur olmuştu. Her öğlen, her akşam Yenişehir semtindeki okulumuzun önü, çıkış saatlerinde sağ gruplar tarafından beklenir olmuştu. Sol gruplar ise çarşı merkezde daha etkindi. Sanki bölüşülmüş bir Turhal vardı ve gece nöbet tutuluyordu mahallede. Annem de bazı geceler yiyecek, bazı geceler de çay yapar, çaydanlıkla koyardı kapının önüne. Evimiz dört yol ağzındaydı ve üç ayrı sokak rahatlıkla gözetlenebiliyordu, ama evin giriş kapısı bahçe tarafında, arkadaydı. Ben ara, ara gece kalkar perdenin arkasından dışarıya bakardım heyecanla…

Toplumun içinde bulunduğu durum karşısında hiç kimsenin tarafsız olmasının imkânı yoktu. Ya kendi kararını verip grubunu (örgütünü) seçecekti ya da birilerinin onun adına karar almasına göz yumacaktı. Bu bütün öğrenciler için geçerli olduğu gibi her hangi bir mahalledeki, her hangi biri için de geçerliydi. Her akşam haber dinleme alışkanlığı da edinmiştim. Genelde "Sofya Radyosu" dinliyordum. Öğrenci olayları hızla çoğalıyordu…

O dönemin ortaokul öğrencisi şimdinin bir üniversite öğrencisinden daha bilgili, bilinçli, çalışkan ve sorumluluk anlayışına sahipti… Aynı yıl 1 Mayıs mitingine Amasya Suluova'ya gidiyorduk; bir dolmuş Turhal'dan, bir dolmuş Zile'den, sanırım bir dolmuş da Tokat'tan giden insanlardık. Turhal'dan Suluova'ya kadar belki on kez durdurulup polis tarafından arandık ve keyfi olarak yollarda bekletildik. İşte o aramalarda "devlet"i ve polis -"güvenlik"- gücünü de tanımış olmuştum. Tabii sistemi de… Bir de Vazanyalı karı, kocanın ölümü kalmıştı belleğimde, polis kayıtlı… Kim vurduya giden iki insan! Gerçeği polisten başka kimsenin bilmediği bir cinayet… Suçlanan bir evlat, tutuklanan, geleceği karartılan genç bir öğrenci!..

Hemen her gün ölümler, cenaze mitingleri, mezarlıkta ant içmeler… Yine bir gün ülkücüler tarafından Dev Genç başkanına düzenlenen suikastta kardeşinin öldürüldüğü haberiyle buluştuk. Şimdi ki Turhal terminalinin arkasındaydı evleri ve o bölge alabildiğine inşaat hâlindeydi. Polis tarafından, toplu halde hareket edemediğimiz için üçer, beşer kişilik gruplar hâlinde ulaşmıştık eve ve evin önünde büyük bir ateş yakıp ısınmaya çalışmıştık…

Hava buz gibi ayaz!.. ■

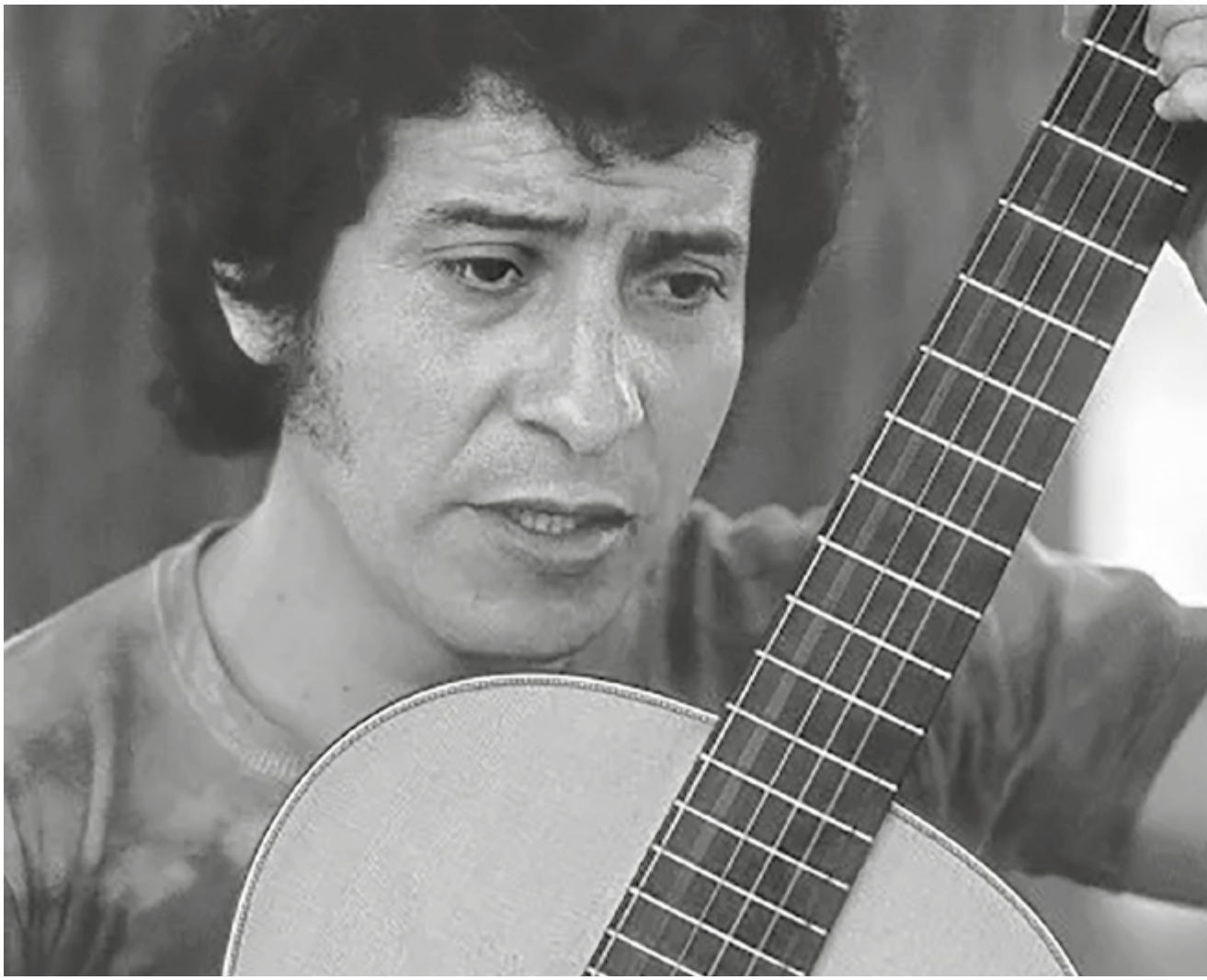

ŞİLİLİ YENİ ŞARKI [1] HAREKETİNİN KURUCULARINDAN

Victor Jara

■ **MEHMET DESDE**

Şilili devrimci müzisyen Victor Jara Eylül 1973'te katledildi. O, Şili Santiago Stadyumu'na getirildiğinde, öldürüleceğini bildiği hâlde, Stadyumdaki beş bin kişiye moral verebilmek için gitarının tellerine dokundu. O yanından hiç ayırmadığı gitarıyla birlikte şarkı söylemeye başladı. Stadyumdakiler şarkıya eşlik etti. Sonra bir subayın emri ile askerler Victor'un ellerini kırdı. Artık gitar çalmıyordu, ama zayıf bir sesle şarkı söylemeyi sürdürdü. Victor Jara'nın ölü bedeni dört gün sonra ana demiryoluna birkaç metre mesafede bulundu. Jara katledildiğinde 40 yaşındaydı. Ölüme yürürken kararlı duruşunu bozmadı. Elleri kırılmasına rağmen şarkı söylemeyi sürdürdü. Victor Jara'yı Güney okurlarına tanıtmak önemli görünüyor bana...

Victor Jara'nın yaşamı...

Victor Jara, 28 Eylül 1932'de Santiago'nun dışındaki küçük bir köy olan Loquen'de yoksul bir köy çocuğu olarak dünyaya gelir. O, Şilili bir çiftçi ve bir halk şarkıcısının oğludur. Annesi gitar çalar, ekin biçme şenliklerinde, cenaze törenlerinde şarkı söyler. Şilili köylüler ölenlerin ardından kutlama yaparlar. Ailesi yoksuldur. Çiftçilerin derebeylik koşullarında yaşadığı o büyük çiftliklerden birinde yaşamaktadır. Victor, altı karde-

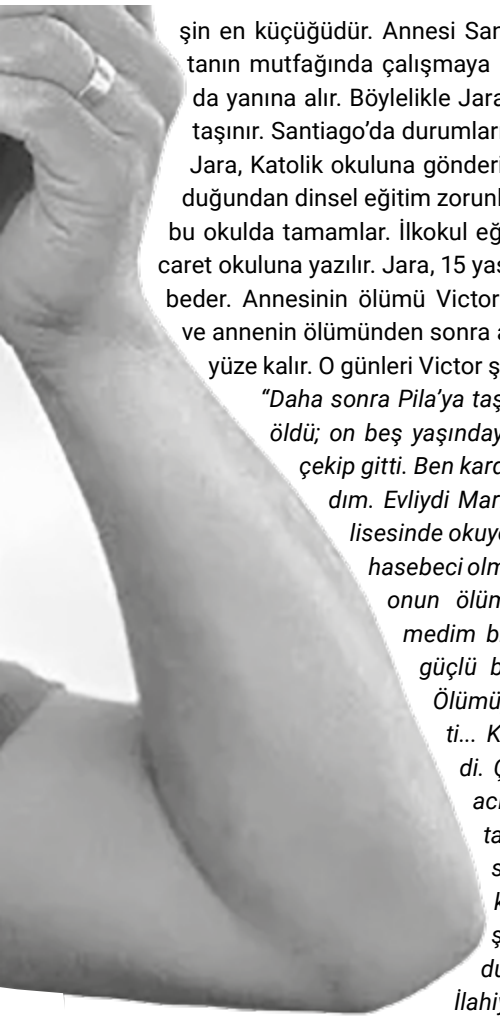

şin en küçüğüdür. Annesi Santiago'da bir lokantanın mutfağında çalışmaya başlar. Çocuklarını da yanına alır. Böylelikle Jara ailesi Santiago'ya taşınır. Santiago'da durumları daha da kötüleşir. Jara, Katolik okuluna gönderilir. Okul Katolik olduğundan dinsel eğitim zorunludur. İlköğrenimini bu okulda tamamlar. İlkokul eğitiminden sonra ticaret okuluna yazılır. Jara, 15 yaşında annesini kaybeder. Annesinin ölümü Victor'u derinden sarsar ve annenin ölümünden sonra aile dağılmayla yüz yüze kalır. O günleri Victor şöyle anlatır:

"Daha sonra Pila'ya taşındık. Annem orda öldü; on beş yaşındaydım; sonra babam çekip gitti. Ben kardeşim Maria'yla kaldım. Evliydi Maria. O sıralar ticaret lisesinde okuyordum. Annem muhasebeci olmamı istiyordu. Ama onun ölümünden sonra gitmedim bir daha okula. Çok güçlü bir kadındı annem. Ölümüyle aile çözüldü gitti... Korkunç bir dönemdi. Çok küçüktüm, çok acı çektim. Günahtan, tanrıdan, ölüm ötesindeki dünyadan, kısacası bütün bu şeylerden korkuyordum. San Bernardo İlahiyat Okulu'nda iki yıl okudum. Evet, papaz olmak istiyordum. Ciddi bir işti. Aslında düşünecek olursam, beni oraya iten yalnızlıktı, annemin ölümünden sonra içine düştüğüm o büyük yalnızlık. Çevremdeki dünya kalabalıktı, tıklım tıklımdı, ama boştu. Kendime başka değerler, başka sevgiler, sözün kısası bu boşluğu dolduracak başka olgular arıyordum. Bütünüyle çalışmakla geçti o iki yıl. Müziği de burada öğrendim. Kilisenin bir korosu vardı, ben de girdim. İki yıl dolmaya başladığında doğal olarak papazlığın çok ciddi bir karar olduğunu anladım. Gerçek anlamda gönüllü değildim, çok başka şeyler itmişti beni oraya.

İlahiyat Okulu'ndan ayrıldıktan sonra bir hastanede çalışmaya başladım. Bilet kesiyor, kayıt yapıyordum. Çok zevkli bir iş değildi, ama zaten kısa bir süre sonra askerliğim geldi. Ne kadar zor değil mi? İki yıl dünyadan elini eteğini çekip kiliseye kapanıyorsun, çıkar çıkmaz da doğru askere postalanıyorsun. Başlangıçta çok zor oldu, ama zamanla alıştım. Askerliğin ilk günü bütün tabur yıkanıp temizlendik. Bense bedenin günah olduğu bir yerden geliyordum. Aradaki korkunç uçurumu varın siz düşünün. Ama her şeye rağmen kendimi arkadaşlarımın dalgasına kaptırmam zor olmadı. İşte bu yüzden insanda duyguya büyük saygım vardı. Askerden döndükten sonra Tiyatro Okulu'na girdim. Kız kardeşimin kocasından yani eniştemden sakladık olayı. Adam işçiydi, öğrendiğinde kıyamet koptu evde. Kız kardeşimi üzmemek, daha kötü olaylara neden olmamak için evden ayrıldım. Önceleri okulda saklandım, akşamları bir yere kıvrılıp yatıyordum. Ama çok zordu. Sonunda dayanamayıp müdüre çıktım; bir burs verdiler. Böylelikle bir şeyler alabiliyordum. Ve peynir ekmek yiyordum. Arkadaşım Nelson Villagra'ya Güney'den bir yiyecek paketi geldiğinde deliler gibi yiyorduk. Hemen Cousino Parkı'na gider hastalanıncaya kadar tıkınmayı bırakmazdık... Günler böyle geçiyordu. Tiyatro Okulu'nda, önce birkaç küçük iş yaptıktan sonra yönetmenliğe başladım." [2]

Victor, papaz okulunda kendisini dış dünyadan tümüyle yalıtılmış bir topluluğun içinde bulur. Papaz okulu dışa kapalı, katı bir disiplin ve yoğun hiyerarşik düzenle işleyen bir okuldur. Victor Jara, Papaz Okulu'na neden girdiğini şöyle anlatır:

"Şimdi, olgun bir gözle o günlere baktığımda bu kararı son derece duygusal nedenlerle, yalnızlık ve o zamana dek gayet sağlam görünen, yuvalı ve anneli bir dünyayı yitirivermemin getirdiği umutsuzluk nedeniyle aldığımı anlıyorum. O zamanlar böyle bir sığınışın bana diğer değerlere giden yolu göstereceğini ve insani sevginin yokluğunu karşılayacak daha güçlü bir sevgiyi bulmamı sağlayacağını sanmıştım. Kendimi dine adayıp rahip olursam bu sevgiyi dinde bulacağımı düşünüyordum." [3]

Papaz Okulu'nun Victor'da kalan en olumlu deneyim kutsal müzik, özellikle Gregoryen şarkılar ve ayinin teatral öğeleridir. Öte yandan bedenini reddetme zorunluluğunu katlanılmaz bulur. Cinsel birleşme veya sadece akla getirme bile ilk ve en büyük günah sayılmaktadır. Ceza, kendi kendine verilir. Kişinin çıplak bedenini duşta dövmesi vb. Bu uygulamalar Victor'a sapkın ve yıkıcı gelir. Victor bir süre sonra okul disiplininin dayattığı derin adanmışlığı taşımadığını fark eder. Sorunlarını üstlerine açar ve Mart 1952'de okuldan ayrılmasına izin verilir. Papaz Okulu'ndan ayrıldıktan on gün sonra askere çağrılır.

1961'de İngiliz asıllı dansçı Joan Turner ile evlenir. Manuela ve Âmânda adında iki kız çocuğu olur.

Tiyatro yılları

Victor bir gazetede Carmina Burana'nın [4] yapımında Üniversite Korosu'nda görev verilecek elemanlar için yapılan ses sınavı seçmelerine başvurur. Tenor olarak seçilir ve Belediye Tiyatrosu'nda sahnelenen yapımda kahverengi cübbeli rahip rolünü oynar.

Belediye Tiyatrosu'nda üzerinde derin etki bırakacak bir gösteriyi izler. Gösteriyi sahneye koyanlar, Enrique

Noiswander'in yeni kurduğu bir mim topluluğudur. Victor gösteriyi izler izlemez kulise gidip Noiswander'e mim sanatını nasıl öğrenebileceğini sorar. Enrique ise prova yaptıkları stüdyoya gelip, denemelere katılmasını söyler. Aynı zamanda Enrique, Victor'a çalışma şansı sunar. Victor, Enrique'nin Talia Tiyatrosu'nda çok başarılı sezon geçirir. 1955 sezonunda iki önemli rol üzerlenir. Biri Maurice Ravel'in "Valses Nobles et Sentimentales"inde (Asil ve duygusal valsler); diğeri Şilili besteci Leni Alexander'ın müziklerine yazılan "Los Vecinos'ta" (Komşular) bezgin ve bıkkın bürokrat rolünü oynar. Bu oyunları Victor'un Santiago dışında seyirciyle ilk buluşmasını yaşadığı güney turnesi izler. Uzun tren yolculuklarında gitar çalıp şarkı söyler.

Victor, 1956 Mart'ında Şili Üniversitesi Tiyatro Okulu sınavına girer. Üç yıllık eğitim programına alınır ve yoksulluğu dikkate alınarak küçük bir burs ödeneği kazanır.

Victor'un sınıfı Maksim Gorki'nin Dipte'yi sahneler. Böylece Gorki'nin eserleriyle tanışır. Oyunda boyacı ustası rolünü üstlenir. Ardından Gorki'nin diğer eserlerini, özellikle de "Ana"yı okumaya başlar. Tiyatro Okulu bitirme sınavı olarak Peter Ustinov'un "Dört Albayın Aşkı" adlı oyunu verilir. Victor bu oyunda Rus albay rolündedir.

"Mutluluk Gibi Bir Şey" oyununda ilk yönetmenlik denemesini yapar. İlk yönetmenlik denemesinden sonra tiyatro yönetmenliği okumaya karar verir.

Cuncumen [5] ile uzun bir Avrupa turnesine çıkar. Ardından, dokuz yıl boyunca Şili Üniversitesi Tiyatro Enstitüsü'nde (ITUCH) kadrolu yönetmen olarak görev alır. Jara, birçok ödül alır. Uluslararası tiyatro festivallerine katılır. Televizyonda kendisinin ve başkalarının eserlerini yönetir. Üniversitenin Drama Okulu'nda öğretmenliğe başlar.

1965'te iki adet yılın yönetmeni ödülünü alır. Bu iki ödül "Eleştirmenler Ödülü"dür. Jara, tiyatrodaki başarılarına karşın köklerinden kopmaz. Folk müziği hayatının önemli parçası, gitarı her daim yanında olmaya devam eder. Geleceğinde çalışmalarının büyük bölümünü kapsayacak besteciliği ve şarkıcılığı; yani, tiyatroyla ulaşmayı hiç başaramayacağı kitlelere bir anda ulaşma ve iletişim kurma yolu, yoğun geçen bu yıllarda gelişip serpilir.

Jara 1968'de müziğin ne denli etkili olabileceğini anlar. Tiyatroyu bırakmaya ve kendini bütünüyle şarkı söylemeye adar.

Müzik

Jara müziğe nasıl heveslendiğini şöyle anlatıyor: *"Kendimi bildim bileli evimizde gitar vardı diyebilirim. Anımsıyorum, çok küçükken de tutkundum müziğe. Annem çalardı evdeki gitarı, biz Şilililerin dediği gibi, "cantador"du.* [6] *Zaman zaman kasabada düzenlenen partilere, törenlere davet edilirdi: Altı çocuğunun en küçüğü olduğum için yanında beni de götürürdü. Annem çalarken o tahta kutudan çıkan ezgiler içime işlerdi. Anımsıyorum, o çalarken olduğum yerde taş kesilir, kendimden geçerdim. Sonra, en büyük zevklerimden biri de gitara dokunmak, yavaş yavaş okşamaktı. Ne hayaller kurardım o zamanlar... Uçsuz bucaksız bir hayal denizine dalar giderdim...*

Daha sonra evimizin bir odasını okulun öğretmenine kiraladık. Adam gitar çalıyordu. Ne zevk verirdi bana onu dinlemek! Aslında müzik benim doğamda vardı. Çok yaramaz bir çocuktum. Aradığında kimse bulamazdı. Bir tepenin uç noktasına çıkar, doğanın biçimini, sesini, rengini seyre dalardım." [7]

Jara, müzik eğitimi almamıştır. Bestelerini notaya dökemez. Kulaktan dolma bilgileri öğrenir. Beste yapışı tümüyle içgüdüseldir, çünkü ona yol gösterecek başka hiçbir imkânı olmamıştır. Cepleri, daima üzerlerine dizeler karaladığı kâğıt parçalarıyla doludur. Fikirler aklına otobüste, yürürken, yemek yerken veya gazete okurken gelmektedir.

Jara, 1957'de Violeta Parra ile tanışır. Violeta Parra, Şilili bir folk müziği sanatçısıdır. Violeta, Şili müziğinin öncülerinden sayılmaktadır. Şili'yi dolaşıp halk şarkılarını derlemesi ile tanınmaktadır. Violeta, Jara'yı gitar çalıp söylemeyi sürdürmesi için teşvik eder.

Jara, "Cafe Sao Paulo"da bir başka grupla, Tiyatro Okulu'nda Patricio ve Alfonso'dan hareket dersleri alanlarla tanışır. Bu insanların Mapuche dilinde "mırıldanan su" anlamına gelen Cuncumen adlı bir folk grubu var. Jara, Cuncumen Grubu'nun kurucu ve önderlerinden, Alejandro Reyes ile yakın dostluk kurar. Jara, o dönem hakkında şöyle der: *"Hafta sonlarında veya tatil günlerinde Santiago'nun dışına yeni şeyler, yeni biçimler aramaya giden kalabalık bir insan grubuna dâhildik. Aradığımız sadece dansta ve müzikte değildi; sömürge döneminden kalma bir çömlek, bir lamba... Hatta belki bir deyiş, bir anlatı, bir bakıma yeni bir yaşam aramaya giderdik."* [8]

Cuncumen Grubu gösterilerde, Bir Mayıs kutlamalarında ve Neruda'nın doğum gününde, şairin evinde şarkılar söyler. İlk albümlerini 1957'de kaydederler. Jara, grubun resmi üyesi olmamasına rağmen albüme bir aşk şarkısını ("Se me ha escapado un suspiro") okur. Böylece yaşamında ilk defa bir plağın yapımına katılmış olur.

Violeta Parra, 1958'de Jara'nın söylemesi için iki Şili Noel şarkısı yazar. Bu iki şarkı, diğer Noel şarkılarıyla birlikte kaydedilir ve Villancios Chilenos başlıklı Cuncumen albümünde yayınlanır. Jara, aynı yıl içinde grubun resmi üyesi olur. Jara'nın bu yıllarda esas ilgisi tiyatrodur. Müzik onun için ikinci plandadır.

İlk şarkıları, neredeyse otobiyografik denebilecek

Helsinki, 1969

kişisel şarkılardır. Ailesiyle yeni kavuştuğu mutluluk, içindeki bazı düğümleri çözme; duygularını, babası, annesi, yoksulluğu ve çocukluk endişelerine dair düşünceleri ifade etme fırsatı yaratır. Köylüleri cehennem korkusuyla âdeta rehin alan papazlar hakkında ve insanlar arasındaki sevginin dinden çok daha fazla önem taşıdığını vurgulayan şarkılar yazar.

1962'de Cuncumen'in bir folk şarkıları plağının kaydını yönetir. Una Geografia Musical de Chile adını taşıyan bu plakta, Jara'nın da "Palama, quiero contarte" ("Aşkım sana anlatmak istiyorum") ve "Cancion de Minero" ("Madencinin Şarkısı") adlı iki şarkısı yer alır.

Cuncumen kuruluşundan itibaren geleneksel halk şarkıları ve danslarının araştırılıp derlenmesine ve icrasına kendini adamış bir gruptur. Şili'de folklor düşüncesi üzerine iki ekol vardır: Birinci ekol; folk müziğine değişmez, çoktan taşlaşmış, sadece antropolojik açıdan araştırılıp müzelerde korunacak bir müzik gözüyle bakar. İkinci ekol ise halk müziğini köklerine sadık kalınarak dönüşüm geçirebilecek, her döneme uyarlanabilir canlı bir ifade yolu olarak algılar. Jara, ikinci ekole dâhildir. Bu iki ekol tartışması Şili'de uzun yıllar devam eder. Jara, 1962 sonunda Cuncumen'den ayrılır. Gruptan ayrılmasına rağmen grupla ilişkisini kesmez. Folklor hakkında dogmatik düşüncelere karşı çıkar. Halk şarkılarını yaratanları araştırmanın, onlar hakkında mümkün mertebe çok şey bilmenin önemine inanır.

Angel Parra [9] şehir merkezine birkaç blok mesafedeki eski, döküntü bir evde, Pena de Los Parra'yı[10] açar. Bu mekân aynı zamanda Yeni Türkü akımının şekillenmesinde muazzam rol oynar. Bu mekân, sansür ve ticari kaygılardan, resmiyetten uzak, folk şarkıcılarının gündelik giysileriyle gelip şarkılarını söyledikleri, halkın basit ve ucuz yemek yiyip Şili ve Latin Amerika halk şarkıları dinleyebileceği bir tür sanatçılar kooperatifidir.

İlerleyen zamanda Jara'da Pena'da sahne almaya başlar. Pena'da sahne almasının ilk sonuçlarından biri, ilk 45'lik single plağını doldurma şansını yakalar. Bu 45'liğin bir yüzünde capcanlı bir geleneksel Arjantin şarkısı, "La cocinerita", diğer yüzündeyse Jara'nın bestelediği ve dizelerini gezilerinde çok beğenilen bir yerel şairden derlediği "El cigarrito" vardır. Tüm radyolarda çalınan bir "hit" plak çıkarmak, Jara için yepyeni bir deneyimdir. İlk plağını, hemen ikincisi izler. İkinci plakta "La Beata" isimli komik bir şarkı yer alır. Bu şarkıda, aşırı dindar bir kadının günah çıkardığı rahibe duyduğu arzuyla dalga geçilir. Şarkı epey tepki alır ve Jara kendisini bir skandalın ortasında bulur. Pek çok radyo plağı yasaklar. Başkanlık İstihbarat Ofisi şarkının satıştan kaldırılmasını ve özgün kaydın yok edilmesini talep eder. Jara, gelen tepkileri gülünç bulur. Jara, *"Concepcion bölgesinden derlenmiş tümüyle özgün ve eski bir halk şarkısının böyle bir tepki yaratacağı aklımın ucundan bile geçmezdi"* [11] der. Jara "La Beata"yı [12] plağına koymasının nedenini şöyle açıklar: *"La Beata"yı bu uzunçalara koymamın nedeni bütünüyle halka ait olması, köye, köylüye özgü*

HALKLA İNİLMEZ, ÇIKILIR

Victor Jara

Devrimci şarkıcı olmanın yalnızca politik şarkılar söylemek anlamına geldiğine inanmıyorum. Devrimcilik, halkımızın değerlerini emperyalizmden kurtarmaktır. Quechua, Mapuche, Aimara şarkılarına büyük görevler düşmektedir kıtamızın bu değişim sürecinde.

İnsanın, insan yaşamının bir yorumcusu olmanın verdiği sorumluluk, yaratıcı bir duyarlılıkla, tarladaki adamın, şehirdeki işçinin hak ettiği en saf ve en temiz olana ulaşmak için, her şeyden önce insanı işlemek gerektiğini düşündürüyor bana.

Sanatçı kelimesiyle çok oynanıyor. Ticarileştiriliyor artık. Benim kafamdaki sanatçı, bağımsız bir yaratıcıdır, böyle olduğu için de doğası devrimcidir. Dünyaya doğallığı, insanı göstermelidir sanatçı. Zulüm rejimlerinin baskısı olmadan, açlığa, savaşa, maruz kalmadan...

Bazen, halkımın gereksindiği 10 şeyi yapabilmek için 10 ayrı insan olmak istiyorum. Bu olmayacağına göre, gerçeğe dönüp, olanaklar ölçüsünde elimden geleni yapabilme uğraşı içindeyim. Sanat, bir uyum mirası değildir. Ancak uyum, insana yanlışının kaynağını gösterir, olayları incelemeye iter, dilimize daha sağlıklı daha planlı bir yapı getirir. Halkla inilmez, çıkılır. Biz entelektüeller, sanatçılar, sık sık halkın önünde babacan veya Mesihi tavırlar içine gireriz. Bu büyük bir ideolojik yanılgıdır. Birçok kişi bu söylediklerimi polemik olarak değerlendirebilir. Bazıları da açık bir anlatım olarak yorumlayabilirler. Ama gerçek olan, benim söylediğim. Halkla gerçek kültü-

bir duyma ve söyleme biçimini simgelemesindendir. Kendi edebiyatımızın, kendi müziğimizin, kendi folklorumuzun tanınmasına yardımcı olmakla sanırım kimseyi gücendirmedik." (13)

Süreç içinde Jara'nın besteleri kişisellikten uzaklaşmaya başlar. Bestelerin içeriği artık Şili'nin altta kalmış, ezilen halkına duyduğu derin sevgi ve kendisini onlarla özdeşleştirmesidir. Toplumdaki haksızlıklara karşı çıkar. Nedenlerini ortaya koymaya çalışır. Jara'nın şarkıları politik bir içeriğe bürünür. Tiyatro, kariyeri pahasına kendisini neden bu denli şarkıya adadığı sorusuna şu yanıtı verir: *"Çevremde gördüklerimden gittikçe daha fazla etkileniyorum... Ülkemin, Latin Amerika'nın ve diğer dünya ülkelerinin yoksulluğu... Varşova'da Yahudiler için dikilen anıtları, Atom Bombası'nın yol açtıklarını, savaşın insanlığa ve çocuklarına verdiği çürümeyi, yıkımı kendi gözlerimle gördüm... Ama aynı zamanda sevginin, şefkatin, özgürlüğün neler yapabildiğini, mutlu insanın neleri başarabildiğini de gördüm. Tüm bunlar yüzünden, sadece barış aramam yüzünden hüzün ve mutlulukta gitarımın tellerine ve ağacına, yüreği yara gibi delen dizelere, hepimizi kendi içimize baktıracak ve dünyayı yeni gözlerle görmemizi sağlayacak sözlere sarılıyorum."* (14)

Silah olarak devrimci şarkı

Altmışların sonlarına doğru Jara'nın şarkılarının içeriği değişime uğrar. Latin Amerika ülkelerindeki gerilla hareketleri, Jara'yı da etkiler. 1967 başında "El aparecido"yu besteler. Şarkı aynı yılın Mart ayında 45'lik olarak ve üzerinde "E. (Ch). G. İçin" notuyla piyasaya çıkar. "Ernesto Che Guevera"yı açık olarak yazmamasının nedeni sansürdür.

Şili'de sınıf mücadelesi giderek gelişmektedir. Farklı gruplar arasındaki tartışmalar sürüp gitmektedir. Bu dönemde Şili'de kültür emperyalizmi egemendir. Medya "Amerikan Yaşam Tarzı"nı pompalamakta, gazete bayilerini ucuz çizgi romanlar doldurmakta, radyolardan Amerikan pop müziği, televizyonlardan Amerikan pembe dizileri, sinemalardan Hollywood'un B-yapımları fışkırmaktadır. Bu dönemde Şili'de "Protest şarkı" terimi modadır. Oysa Jara "Yeni Türkü" akımını savunmaktadır. O'na göre; yeni türkü hareketinin kökleri, doğası icabı kendi kültürel geleneklerindendir. Bu dönemi Jara şöyle değerlendirir:

"Kültürel işgal, bizi kendi güneşimizi, göğümüzü ve yıldızlarımızı görmekten alıkoyan bol yapraklı bir ağaç gibi... Yani başımızın üstündeki göğü görebilmemiz için bu ağacı kökünden sökmemiz gerekiyor. ABD emperyalizmi müzik üzerinden iletişim kurmanın sihrini gayet iyi anlıyor ve gençlerimizi her türlü ticari zırvayla doldurmakta ısrar ediyor. Profesyonel uzmanlıkla belli birtakım önlemler alıyorlar. Bunların birincisi, "protest müzik" denen şeyin ticarileştirilmesidir. İkincisiyse tüketiciye yönelik müzik sanayisinin diğer putlarının kısıtlamalarına tabi, onlarla aynı kurallara boyun eğen protest müzik "putları" yaratmaktır. Bu tipler bir süre ortada

rel köklerini göstermek gerekir. Yorumcu için bu, kendiliğinden olagelen bir ürün ya da iyi niyetinin bir sonucu değildir. Aksine, sağlam temeller üzerine oturtulmuş, devlet tarafından subvansiyone edilmiş güçlü bir organizasyonun ürünü olabilir. İşte bu yüzden ben yalnızca sosyalizmin bizi bu aşamaya getirebileceğine inanıyorum.

Devrimci şarkılarla ticaret yapmıyorum ben. Öyle olsaydı, bugün altımda son model bir arabam, havuzlu bir evim olurdu. Sonra San Remo'ya giderdim şarkı söylemeye. Tam aksi bir tutum içindeyiz biz. Şarkıların devrimcisi olmak, üstü başı yırtık pırtık, bir deri bir kemik gezmek, ahırda yaşamak da değildir. Uyum, prensip sorunudur. İnsan yaşamında ideolojik yön çizmedikçe, kendi içinde uyumu bulamaz.

Ben söylediklerimi yapmaya çalışıyorum. İşçilerle sürekli temas hâlinde olarak, yakın ilişkiler içine girerek ideolojik açıdan gelişmelerini sağlamaya çalışıyorum. Şarkı halkla benim için iletişim kurmanın bir yolu. Bir tür bütünleşme arayışı. Daha iyi olma çabası. Halkın ruhunu gerçekten yorumlamak isteyen biri, önünde çok uzun bir yol bulur. Bu yol, kişisel çelişkilere çözüm aramanın değil, başkalarına yararlı bir insan olmaya çalışmanın arayış ve buluş yolu olmalıdır.

Çamaşır yıkayan kadının, saban süren, madene inen, denize ağ atan adamın, kendi eşinin, çocuklarının, iş arkadaşlarının dostu olduğunu hissetmelidir insan. Bizi şarkıların yanında, daha iyi, daha insanca bir yaşam kurma isteği özlemi de birleştirmektedir.

Ben üniversiteye gidemeyenler, zor koşullarda çalışanlar, aldatılan insanlar için söylüyorum. Yani 'halk' için.

["Ölümsüz Şarkı", Victor Jara, s.24-26, Parantez Yayınları, İkinci Baskı, Eylül 1993, İstanbul.]

görünüyor, sonra yitip gidiyorlar. Ama bu arada gençliğin içindeki asi ruhu etkisizleştirmede kullanılıyorlar. "Protest şarkı" terimi artık değersizdir, çünkü belirsizleşmiştir ve yanlış kullanılmaktadır. Benim yeğlediğim terim, "Devrimci Şarkı"dır." [15]

Mücadele yılları

Altmışlı yılların ortalarında Şili'de sol hareket oldukça geridir. 1964-1970 yılları arasında Hristiyan Demokrat Parti iktidardadır. Devlet başkanı aynı zamanda Hristiyan Demokrat Parti başkanı olan Eduardo Frei'dir. İşçilerin-emekçilerin büyük bölümü oylarını Hristiyan Demokrat Parti'ye vermektedir. ABD emperyalizminin hizmetinde olan Eduardo Frei hükümeti, Şili'de terör estirmektedir. 1965'de polis El Salvador kentinde bir sendika binasına zorla girip, içeride saklanan madencileri aileleriyle birlikte katledilir.

Şili'de sınıf mücadelesi giderek yükselir. Eduardo Frei hükümetine yönelik hoşnutsuzluk büyür. 1967'de Santiago Katolik Üniversitesi'nde üniversite reformu talebi yükselir. Hareket kısa sürede siyasi bir karaktere bürünür. 1968 hareketinin etkisi Şili'de de etkisini gösterir. Saç şekilleri, moda ve cinsel davranışlarda Küba devriminin etkisi çok daha güçlüdür.

1968 Mart'ındaki öğrenim yılı başladığında reform hareketi Şili Üniversitesi'ne sıçrar. Müzik ve Gösteri Sanatları Fakültesi, değişim isteyen öğrenci ve öğretmenler tarafından işgal edilir. 1968 Mayıs'ına gelindiğinde Paris ve diğer ülkelerin öğrencileriyle dayanışma gösterileri yapılır. Şili üniversiteleri Latin Amerika'da büyük itibar sahibidir. Üniversitelerde, eğitim ve araştırma programları gittikçe daha fazla dış fonların desteğine bağlıdır. Dış fonlara bağımlılık, çokuluslu şirketlerle ABD hükümetinin çıkarları doğrultusunda yönlendirmeyi beraberinde getirir. Bu durumun değişmesi öğrencilerin, akademisyenlerin temel talebidir.

Şili'de, üniversitelerde yaşanan gelişmeler Quilapayûn, Inti-Illimani [16] ve Jara'yı doğrudan etkilemektedir. Çünkü Jara Tiyatro Okulu'nda öğretmenlik, Şili Üniversitesi Tiyatro Enstitüsü'nde (ITUCH) yönetmenlik nedeniyle üniversiteyle derin bağlara sahiptir. Quilapayûn, Inti-Illimani üyeleri de Tiyatro Okulu ve Şili Üniversitesi Tiyatro Enstitüsü ile ilişkileri vardır. Hepsi toplantı ve gösterilerde faal rol üstlenir; konserler ve sokak gösterilerinde, öğrenci dernekleri ve fakültelerde Pena'larda şarkılar söylenir. Gösterilere polis saldırır, üzerlerine su sıkılır, göz yaşartıcı bombalar atılır. Polis saldırıları sonucu Jara "Movil Oil Special" şarkısını besteler ve Quilapayûn ile birlikte seslendirir. Şarkının adı çevik kuvvet ve Şili'de bizzat bulunan çokuluslu petrol şirketinden gelmektedir. Şarkının arka planında öğrenci gösterilerinin sesleri ve gözyaşı bombalarının patlama gürültüleriyle birlikte plağa kaydedilmiştir. Şarkı kısa sürede reform taleplerinin slogan şarkısına dönüşür.

Şili Üniversitesi'ndeki mücadele ekimde zaferle sonuçlanır. Öğrenciler, elde edilen yeni radikal değişimlerle eğitim yılına başlar. Şarkı hareketi, öğrenciler arasın-

Victor Jara bir yürüyüşte... (Sağ başta)

da kitlesel bir dinleyici topluluğu bulur. Altmışların sonlarında ortaya çıkan toplumsal değişim mücadelesi ve üniversite reformunun ardından öğrencilerle sendikalar arasında bağlar kurulur. Jara, Quilapayûn ve diğer müzik grupları, kitlelerle buluşur ve şarkılar söylenir. Jara 1969'da sendika davetlerinin birinden diğerine koşmaktadır. Direnişlerde, grevlerde, Jara ön plandadır.

Popüler sanat

1970 Ocak'ında Halk Birliği bileşenleri anlaşmaya varır. Sosyalist Parti'den Doktor Salvador Allende'nin koalisyonun başkan adayı olduğu açıklanır. Halk Birliği'nin kurulmasıyla birlikte yepyeni bir popüler sanat biçimi doğar. Popüler sanat, boş duvarlara yazılan basit sloganlarla başlar. Başkanlık seçimleri büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü Halk Birliği için duvar yazısı yazan herkes faşistlerin saldırısına uğrama veya polis tarafından tutuklanma tehdidi altındadır. Duvar yazıcı ekipleri (brigadas-tugaylar) ülkenin her yanına yayılır. Duvar yazıcı ekiplerinin en ünlüleri, Genç Komünistlerin kurduğu Brigadas Ramona Parra veya yazılarının altına attıkları "BRP" imzasıdır. Daha sonra Halk Birliği'ndeki partilerin hepsi kendi tugayını kurar.

Gençlik grupları geceleri, üstlerinde boya lekeli tulumlar ve koruyucu başlıklarla, bazen yaya bazen bir kamyonla sokaklara dağılır. Bir gecede birçok duvar boyanır ama bu duvarlara yapılan resim ve yazılan yazıların sürekli yenilenmesi gerekiyordu. Çünkü duvarlara yazılan sloganlar ve çizilen resimler faşistler tarafından boyanır.

Popüler sanat, en sonunda Halk Birliği gençliğinin zaferiyle sonuçlanır. Halk Birliği, sloganların yanı sıra ayrıntılı, kalın dış hatlı ve parlak renkli harika duvar resimleriyle halkın hedef ve arzularının yeni bir görsel ifade tarzını yaratır. Yazmaya dayalı, belirli simgelerin kullanıldığı ve geniş alanların hızla boyanması gereksiniminden doğan çizgi-renk tekniğiyle birlikte yepyeni bir sanat biçimi ortaya çıkar.

"Venceremos"un doğuşu

1970 Şili'sinde faşistler birçok şiddet eylemleri düzenler. Kentlerde ve taşrada paramiliter gruplar kurulur. Arjantin'den kaçak silah getirilir. Faşistlerin uyguladıkları şiddet eylemleri cezasız kalır. Faşistlerin saldırılarına karşı toplu protesto gösterileri yapılır. Sendikanın çağrısı üzerine bir protesto gösterisi düzenlenir. Bu gösteride; bir sivil polis tarafından Miguel-Angel Aguilera öldürülür. Aguilera henüz on sekiz yaşında ve Ramona Parra Tugayı'nın üyesidir.

Aguilera'nın öldürülmesi ile birlikte zaten gergin siyasi atmosfer iyice alev alır. Cenaze törenine binlerce insan katılır. Victor Jara, cenaze törenine katılan binlerce insanın öfkesini ve kararlılığını görür. Victor Jara, cenaze anının ruhunu tümüyle yakalayan ve ölümle yüzleşmeyi de kapsayan kahramanca mücadeleyi anlatan "El alma llena de banderas"ı ("Yüreklerimiz bayraklarla dolu") adlı şarkıyı Miguel-Angel Aguilera için yazar. Victor, seçimden hemen önce, 1970 Ağustos'unda düzenlenen ikinci Yeni Şili Şarkı Festivali'ne Miguel-Angel Aguilera için yazdığı şarkı ile katılır.

VENCEREMOS (*)

Fırtına yırtıyor sessizliği
Ufuktan bir güneş doğuyor
Gecekondulardan geliyor halk
Tüm Şili şarkılar söylüyor
Venceremos Venceremos
kıralım zincirlerimizi
Venceremos Venceremos!
Zulme ve yoksulluğa paydos
Şili'de halk bugün savaşıyor
Cesaret ve aklın gücüyle
Kahrolsun halkın katili cunta
Yaşasın United Popula!
Venceremos Venceremos
kıralım zincirlerimizi
Venceremos Venceremos!
Zulme ve yoksulluğa paydos
Geçmişe ağlamak fayda vermez
Gelecek mutlak sosyalizm
Yarını bugünden kuracağız
O senin tarihin olacak
Venceremos Venceremos
kıralım zincirlerimizi
Venceremos Venceremos!
Zulme ve yoksulluğa paydos

(*) Kazanacağız

Başkanlık seçimleri için yürütülecek kampanyada bir marşın yazılması gerekmektedir. "Venceremos" (Kazanacağız) böyle doğar. Müziğini Sergio Ortega yapar. Kampanyada kullanılacak sözleri ise Victor Jara yazar.

Şarkının plak kaydı yapılır. Çeşitli gruplardan müzisyenler gelir ve korolarda Victor'a eşlik eder. Plak, Halk Birliği mitinglerinde çalınabilmesi için hızla dağıtılır. Seçimlere gelindiğinde kitleler marşı hep bir ağızdan söyler. Şarkının sözleri daha sonra tekrar yazılır ve şarkı, Halk Birliği'nin marşı olur.

Ölüme giden yol

Victor Jara, 11 Eylül sabahı tutulan yolların arasından dolanarak Teknik Üniversite'ye ulaşır. O sabah Allende'nin üniversitede "faşizm ve iç savaşın dehşeti" konulu bir serginin açılışında bir konuşma yapma planı vardır. Jara ise serginin açılışında şarkı söyleyecektir. Üniversiteye tam Moneda Sarayı bombalanırken varır. Tankların ve birliklerin hareketini görür, silah sesleri ve patlamaları duyar. Üniversiteye geldiğinde üniversite radyosunun yakındaki donanma radyo istasyonundan gelen silahlı bir birliğin saldırısı sonucu yayın yapamadığını öğrenir. Eşine telefon açarak üniversiteye vardığının haberini verir. Üniversitede yaklaşık altı yüz kişi (öğrenci ve öğretmen) vardır.

Askerler, sokaktaki insanları vurulma tehlikesine karşı uyarmaya başlar ve sokağa çıkma yasağının başlayacağını bildirir. Bunun üzerine rektör Dr. Enrique Kirberg askerlerle görüşerek üniversitede toplananların güvenlikleri için ertesi sabah yasak kalkana kadar üniversitede kalmalarını ister. Teklif kabul edilir ve gece boyunca dışarı çıkmamaları emredilir.

Ertesi günün sabahı tanklar üniversiteye gelir. Rektör dâhil herkes geniş bir avluya çıkarılır. Tekme ve dipçik darbeleriyle insanlar ellerini enselerinde kavuşturularak yere yatırılır. Victor da yere yatırılanlar arasındadır. Bir saatten fazla yerde yatırıldıktan sonra kaldırılıp yine eller ensede, tek sıra hâlinde dizilirler ve bir dizi küfür, tekme ve benzeri hakaretler eşliğinde altı blok ötedeki spor salonuna kadar yürütülürler. Bir astsubay, spor salonun önünde herkes sıraya dizildiğinde Victor'u tanır. *"Sen şu şarkıcı puştsun, değil mi?"* der. Victor'un önce kafasına, ardından karnına ve kaburgalarına vurur. Spor salonunda Victor diğerlerinden ayrılır, "tehlikeli" tutuklular için ayrılan bir bölüme sokulur. Dayak ve işkencelere maruz kalır.

14 Eylül'de, tutukluları Ulusal Stadyuma nakletmek için iki yüzer kişilik gruplara ayırırlar. Victor, arkadaşlarından kâğıt-kalem ister ve son şiirini yazmaya koyulur. Binlerce tutuklu günlerce aç ve susuz bırakılır. Victor Jara, Şili'de yaşanan dehşeti tüm dünya görsün diye vahşeti dizelere dökmeye çalışır. Bir grup muhafız Jara'yı Ulusal Stadyum'a nakledileceklerden ayırmaya gelir. Kâğıt parçasını alelacele yanında oturan yoldaşına verir. Yoldaşı da kâğıdı alıp saklar. Arkadaşları şiiri spor salonundan dışarı, dünyaya taşıyabilmek için parça parça ezberler.

Victor, herkesin önünde dövülür, prens lakaplı subay histeri krizine girer ve *"Şimdi şarkı söyle bakalım piç!"* diye bağırır. Devam eden işkenceye rağmen Victor'un sesi salonda "Venceremos"tan dizelerle çınlar. Ardından gene dövülür ve sürüklenerek götürülür.

Stadyum, güneye giden ana demiryoluna birkaç metre mesafededir. 16 Eylül sabahı erken saatlerde mahalle sakinleri bu demiryolu yanında sıraya dizilmiş yatan altı ceset bulur. Hepsinde ağır yaralar vardır ve hepsi makineli tüfek kurşunlarıyla delik deşik edilmiştir. Ölüleri tanımak için yüzlerine bakarken kadınlardan biri Victor Jara'yı tanır. 28 Eylül'de, Victor Jara'nın eşi İngiliz dansçı Joan Jara, eşinin delik deşik edilmiş bedenini şehir morgunda bulur.

Sonuç

Şili'de 1970 başkanlık seçimlerine hazırlık amacıyla birçok parti bir araya gelerek "Halkın Birliği" (Unidad Popular) cephesini kurar. 4 Eylül 1970'de başkanlık seçimleri yapılır. "Halkın Birliği" cephesi, başkanlık seçimlerine, işçi sınıfının ve diğer emekçilerin birçok

talebini ileri sürerek katılır. Başkanlık için bağımsız Jorge Alessandri, Hristiyan Demokratlardan Radomiro Tomic ve sosyalistlerin adayı Salvador Allende yarışır. Hiçbir aday salt çoğunluğu sağlayamaz. Salvador Allende kullanılan oyların %36,61'ini, Jorge Alessandri %35,27'sini ve Radomira Tomic %28,11 oranında oy alır. Cumhurbaşkanını belirlemek Kongre'nin kararına bağlıdır. Hristiyan Demokratların desteğiyle Allende, 24 Ekim 1970'te cumhurbaşkanı seçilir.

"Halkın Birliği" cephesinin adayı Salvador Allende başkanlığında bir hükümet kurulur. Allende başkanlığında oluşturulan yeni hükümet, ileri sürdüğü birçok talebi uygulamaya başlar. Şili'de reformlar dönemi açılır. Birçok fabrika devletleştirilir. Satın alma yoluyla toprak ağaları mülksüzleştirilir. 1971'de ABD tekellerinin elinde olan bakır madenleri devletleştirilir. Reformların uygulanması Şili gericilerini ve Şili ekonomisine hâkim emperyalist güçleri çileden çıkarır. Bütün bu yerli ve emperyalist güçlerin Allende hükümetine karşı birleşeceği ve hükümeti devirmek için her yola başvuracağı açıktır. Anti-Allende karşıtları Allende hükümetine karşı saldırılara girişir. Bakanlara, Halk Birliği içerisinde yer alan partilerin yöneticilerine, hükümet memurlarına karşı silahlı saldırılar düzenlenir. Anti-Allende yönetiminde bulunan kimi sendikalar grevler örgütler. Küçük burjuvazi iş bırakma eylemleri yapar. Allende hükümetine karşı ilk darbe provası Haziran 1970'de yapılır ve darbe girişimi başarısızlığa uğrar. Karşı devrimin tüm saldırılarına karşı Allende hükümeti gerekli tedbirleri almaz. "Demokratik seçimlerle" işbaşına gelmiş olma, "meşru" olma, darbeye karşı garanti imiş gibi görülüp gösterilir!

Parlamenter yollarla burjuvazinin her partisinin legal çalışma imkânları ile "özgür basın" aracılığıyla siyasal çelişkilerin barışçıl bir biçimde giderileceğine ve bu ortamda karşı devrimin silahlı bir saldırısının olmayacağına inanılır.

Allende hükümeti, karşı devrime karşı sürdürdüğü barışçıl politikayı, işçi sınıfına karşı sürdürmez. İşçi sınıfı, barışçıl geçiş hayalleri ile önemli ölçüde pasifize edilir. Ekim 1972'de çıkarılan "Silah Kontrol Kanunu" ile sivillerin silah taşıması yasaklanır. İşçi sınıfının silahlanmış kesimlerinin silahları zorla toplatılır.

Parlamenter yollarla burjuvazinin her partisinin legal çalışma imkânları ile "özgür basın" aracılığıyla siyasal çelişkilerin barışçıl bir biçimde giderileceğine ve bu ortamda karşı devrimin silahlı bir saldırısının olmayacağına inanılır.

Allende hükümetinin en büyük tarihsel açmazı, bağımsızlığı ve demokrasiyi eski devlet mekanizmasını yıkmadan, parçalamadan demokratikleştirerek gerçekleştirmeyi amaçlamasıdır. Bu nedenle Şili devletinin kolluk kuvvetlerine dokunulmaz, olduğu gibi bırakılır. Bütün hazırlıklarını yapan karşı devrim 11 Eylül 1973'te topyekûn saldırıya geçer. Allende hükümeti, Augusto Pinochet tarafından 11 Eylül 1973'te askeri bir darbe ile devrilir. Almende ve hükümetinin bulunduğu başkanlık sarayı karadan ve havadan kuşatılarak taş üstünde taş bırakılmayacak bir şekilde bombalanarak yıkılır. Şili devrimi 11 Eylül 1973'te ağır bir yara alır.

Pinochet başkanlığındaki dört kişilik askeri cunta, Şili'de kanlı bir kıyıma girişir. İlk üç yıl içinde 130 bin kişi tutuklanır. Pinochet'nin iktidarda kaldığı 17 yıllık dönem içerisinde binlerce insan öldürülür. Binlerce insan kaybedilir. Binlerce insan işkencelere maruz kalır. Ve birkaç bini bulan insan sürgüne gönderilir.

14 Aralık 1989'da yapılan seçimleri Demokratik İttifak'ın adayı Patricio Aylwin kazanır. Pinochet Mart 1990'a kadar başkanlık görevini, 1998'e kadar da Genelkurmay Başkanlığı görevini sürdürür. Ekim 1998'de Londra'da tedavi gördüğü sırada, İspanya'nın suç duyurusu üzerine tutuklanır. Pinochet'in tutuklanma gerekçesi Şili'de İspanyol vatandaşlarının öldürülmesinden sorumlu tutulmasından ötürüdür. Mart 2000'de, Pinochet'in yeniden Şili'ye dönmesine izin verilir. 10 Aralık 2006'da, faşist diktatör, yargılanmadan, katliamlarının hesabını vermeden ölür.

Şili askeri darbesinin 49. yıldönümünde, öğrenilecek çok şey var. Bugün Şili'de işçi sınıfı ve halk yığınları, gerçek demokrasinin kazanılması için bir mücade-

Müzik Yapıtları

1959 Solist, **"Villancicos Chilenos"**, Cuncumen (OdeonChile)
1961 Cuncumen'le Birlikte L. P. **"Folklore"** (Odeon-Chile)
1962 Solist ve besteci olarak ilk şarkısı **"Palomit ve Canciôn del minero"**. Albüm **"Folklore de Chile"** Vol. 9 Cuncumen: Geografia Musical de Chile. (Odeon-Chile)
1966 L. P. **"Victor Jara"** (Geografia). Solist ve besteci olarak ilk albüm.
1967 L. P. **"Victor Jara"** (Odeon-Chile) L. P. **"Canciones Folkloricas de America"**. Victor Jara ve Quilapayan (Odeon-Chile)
1969 L. P. **"Pongo en tus manos abiertas"**. (Dicap)
1970 L. P. **"Canto libre"**. (Odeon-Chile)
1971 L. P. **"El derecho de vivir en paz"**. (Dicap)
1972 L. P. "**La poblacion"**. (Dicap) Birçok 45'lik
1973 L. P. **"Canto por travsura"**. (Dicap) Birçok 45'lik

Ölümden sonra çıkan plaklar

1974: L. P. **"Manifesto"**. (Transatlatic Records) London.
1975: L. P. Victor Jara, **Presente**. (Dicap) Paris.

le yürütmektedir. Pinochet'in ardından Şili'de iktidara gelenler, ne yazık ki gerçek demokrasi için mücadele eden işçi sınıfı ve halklar değildir. İktidara gelenler, emperyalizme bağımlı anti-askeri cuntacı demokrasi savunucusu burjuva kesimidir. Bunun nedeni, işçi sınıfı hareketine yön ve yol gösteren komünist bir örgütün yokluğudur.

Victor Jara, Şili halkının direniş ruhunu şarkılarda olduğu kadar kişiliğinde de yaşatmış, halkların gönlünde ölümsüzlüğe ulaşmış bir sanatçıdır.

Victor Jara elleri kırılmasına ve gitar çalmamasına rağmen Unidad popular'ın şarkısını (Venceremos-Kazanacağız) söylemeye devam etti. Bugün Jara'nın katilleri tarihin çöplüğünde yerlerini aldılar. Victor Jara, dudaklarında Venceremos şarkısını mırıldanarak ölüme yürüdü. O, şarkıları ve kararlı duruşuyla hâlâ Şili ve dünya halklarının bağımsızlık mücadelesinde yaşıyor, yaşayacak.

24 Kasım 2022 ■

DİPNOTLAR

1 Yeni şarkı'nın öncüleri **Victor Jara, Mercedes Sosa, Violeta Parra, Inti Illimani, Quilapayun** gibi müzisyen ve gruplardır. **"Nueva Cancion" (Yeni Şarkı)** akımı, çoğunlukla folklorik motifli melodiler, yerel çalgıların kullanımı, toplumcu liriklerle kendisini belirginleştiren 1960-70'lerde Latin Amerika ve İspanya'da yaygın biçimde üretilip dinlenen bir müzik türüdür.

2 "Ölümsüz Şarkı", Victor Jara, s.10-12, Parantez Yayınları, İkinci Baskı, Eylül 1993, İstanbul.

3 "Yarım Kalan Şarkı", Joan Jara, s.43, Versus Kitap, Mayıs 2010, İstanbul.

4 Bir çeşit müzik türü. Daha çok fon müziği olarak kullanılıyor. Carmina Burana'nın bestecisi Alman besteci Carl Orff'dur. Carl Orff'un müzik düşüncesinin temelinde "ritm" var. Ona göre müzik önce "ritm" sonra da "ezgi"den geçer. Orff, bu doğrultuda vurmalı çalgılara dayalı bir müzik eğitim sistemi geliştirir. "Ritme, hareket ve doğaçlamaya özgür ve içgüdüsel yaklaşım" bestecinin başlıca ilkesidir.

5 Şili halk müziği grubu.

6 Doğa ve insan temelinden kopmadan kendisini toplumsal savaşıma adayan şarkıcılar.

7 "Ölümsüz Şarkı", Victor Jara, s.9-10, Parantez Yayınları, İkinci Baskı, Eylül 1993, İstanbul.

8 "Yarım Kalan Şarkı", Joan Jara, s.55, Versus Kitap, Mayıs 2010, İstanbul.

9 Violeta Parra'nın oğlu.

10 Şili'de halk müziğinin, seyircilerin masalarda oturduğu samimi bir ortamda icra edildiği mekânlara verilen isim.

11 "Yarım Kalan Şarkı", Joan Jara, s.103, Versus Kitap, Mayıs 2010, İstanbul.

12 Dinine düşkün kadın anlamındadır.

13 "Ölümsüz Şarkı", Victor Jara, s.17, Parantez Yayınları, İkinci Baskı, Eylül 1993, İstanbul.

14 "Yarım Kalan Şarkı", Joan Jara, s.117, Versus Kitap, Mayıs 2010, İstanbul.

15 Age., s.142.

16 Quilapayûn, Inti-Illimani Şili'de halk müziği yapan gruplar.

Victor Jara'nın son şiiri [*]

ŞİLİ STADYUMU

Beş bin kişiyiz burada
Bu ufacık yerinde kentin.
Beş bin kişiyiz.
Kim bilir kaç kişiyiz daha
Kentlerde ve ülkede?
Burada yapayalnız
On bin el, tohum eken
Ve fabrikaları çalıştıran.
İnsanlığın ne kadarı
Açlıkla, korkuyla, panikle, acıyla
Ahlaki baskıyla, terörle ve çılgınlıkla
Yüz yüze?
Altımız yitip gitti
Yıldızlı göğe gidercesine.
Biri öldü, bir diğeri dövüldü, aklıma
Gelmezdi bir insanın böyle dövülebileceği.
Diğer dördü bitirmek istedi yaşadıkları dehşeti
Biri hiçliğe attı kendisini
Bir başkası kafasını duvarlara vura vura
Ama ölüm hepsinin bakışlarında.
Ne dehşettir bu faşizmin yüzünün yarattığı!
Planlarını bıçak keskinliğinde yürütüyorlar.
Hiçbir şey umurlarında değil.
Onlar için kan demek madalya demek,
Kıyımsa kahramanlık.
Ah, Tanrım, bu mudur yarattığın dünya
Yedi günlük mucize ve emeğin sonunda?
Bu dört duvar arasında sadece tek numara var
Ki o da ilerlemiyor
Ki o da yavaşça daha fazla ölüm istiyor.
Ama birden uyanıyor vicdanım
Ve görüyorum ki bu akışın yüreği atmıyor
Tek atan makinelerin nabzı
Ve askerlerin ebe yüzlerini gösterişi
Tatlılıkla yüklü.
Haykırsın Meksika, Küba ve
Dünyanın kalanı bu vahşete karşı!
On bin eliz biz burada
Hiçbir şey üretemeyen.
Kaç kişiyiz ülkede?
Başkanımızın, yoldaşımızın kanı
Bombalardan ve makinelilerden daha sert vuracak!
Bizim ilk darbemiz de yeniden!
Ne zor şarkı söylemek
Dehşetin şarkısını söylemek zorunda kalınca.
Yaşadığım dehşetin
Ölmeye durduğum dehşetin.
Görmek kendimi bunca insanın ve
Bunca sonsuzluk anının arasında
Sessizlik ve çığlıkların
Şarkımın sonunu getirdiği.
Gördüğümü daha önce hiç görmemiştim
Önce ve şimdi hissettiklerim
Doğurtacak anı...
Estadio Chile

Eylül 1973

[*] Victor Jara'nın son şiirinin birden fazla versiyonu var. Yukarıdaki şiirini eşinin kitabından aldım. Bkz. "Yarım Kalan Şarkı", Joan Jara, s.286-288, Versus Kitap, Mayıs 2010, İstanbul.

Bir Türkü Çığlıkla Ateşe Düştü

Zamansız ölümünün altıncı yılında "Alaaddin Us için bir yazı yazar mısınız?" diye sorduğumda konuya ilgiyle yaklaşan sevgili İlkay Akkaya'ya ve çok önemli bir ameliyat geçirmiş olmasına rağmen hemen ameliyat sonrası duygularını kaleme alan sevgili Suavi'ye, teşekkürlerimi sunuyor, bu dosya çalışması ile Us'un anısı önünde saygıyla eğiliyorum.

■ HALİL YENİ

Kara günlerin karartılarla gelen kötü haberleri olur. Güneşli bir gün sahilde adımlarken sevimsiz bir kara bulutun araya girip yüzüne dokunan sıcaklığı söküp alması gibidir. İzlediğin filmin en heyecanlı yerinde kanalın uzun bir reklam arasına gitmesi gibi...

Haber okumak için bilgisayarın başına geçtiğimde çıktı karşıma. Bir ses sanatçısının öldüğünden bahsediyordu gazeteler. Ki zaten uzun zamandır güzel haber vermemekteydiler. Beyaz saçlı, beyaz sakalı bir adamın resmini iliştirerek ölüm ilanın yanına, beyaz başlı bir tırın mavi eski model bir arabayı nasıl parçaladığını gösteriyordu olay yeri fotoğrafları.

Her ölüm erken ölümdü. Çok tanımıyordum ama (ki bu cahillik benim) bir halk sanatçısının böyle trajedik bir şekilde ölümüne üzülmüştüm. Öyle yüzeysel geçti haberler ve resimler gözlerimin önünden. Geçti günler yırtılarak takvim yapraklarından. Solgun renkler ve mutsuz yüzler geçti işçi duraklarından. Akşam eve dönüşler geçti yorgun omuzlardan. Yağmurlar yağdı o ay hep. Sis bastırdı sabahları. Ve ben bu zamanlarda dinledim yüreğimi uslandırmak için yüzlerce şarkıyı.

O şarkıda bunlardan biriydi. Hüzünbaz bir umutla İlkay Akkaya seslendiriyor **"Uğruna serimden geçtiğim / Onulmaz derdine düştüğüm / Sen halkımsın"** diyordu. Daha önce defalarca dinlediğim bu şarkı ilk kez bende farklı duygular yaratıyor, sözleri aklımı ve kalbimi kasıp kavuruyordu.

O an bu içten ve samimi şiirin sahibini merak ettim. Kim bilir buna benzer nice bestesi vardır dedim. Dinlemek, okumak, onu tanımak istedim. İnternetten şarkının adını arama motoruna yazdığım an. Ara butonuna bastığım an, o sonuçlar karşıma çıktığı an, kaynar sular dökülmüştü kara yazgılı başımdan. Beyaz saçlı beyaz sakalı bir adam, mavi eski model arabasıyla ölü çıkmıştı be-

yaz başlı bir tırın altından. Alaaddin Us'tu o, birkaç ay önce ölüm haberiyle karşıma çıkan.

İsmini duysak belki tanımaya biliriz. Ama Edip Akbayram'ın seslendirdiği "Şu Sivas'ın elinde sazım çalınmaz / Güllerim yandı yüreğim dayanmaz'" türküsünü, İlkay Akkaya'nın söylediği **"Güneş küsmüş şalkımıyor ah sensiz / Zerdali güzeli gözlerinle bak bana"** ezgisini ya da Suavi'nin okuduğu **"Yaz gibi gel kiraz gibi"** şarkısını ne çok bilir, ne çok dinler, ne çok severiz. Kim olduğundan çok bestelediği şarkılarının bilindiği, öldüğünün dahi fark edilmediği bir halk sanatçısını kaybetmiştik ve kırılmıştı bağlamanın telleri.

• • •

Tunceli'den Bursa'ya, Bursa'dan İstanbul'a göç eden bir ailenin üçüncü çocuğu Alaaddin Us. Çocukluğunun uzun bir dönemi İstanbul'un gecekondularında geçip, gençliği işçilerin yaşadığı semtlerde şekillenmeye başlıyor. Askerlik bitince tersaneye işçi olarak yazılıp, alın terinin hiçe sayıldığı bu ölümhanelerde emeğin hakkını savunmaya çalışıyor. Bağlamayı aile içinde çalan büyüklerinden görüp, belediye konservatuarına giderek ekmek mücadelesi ile sanatını bütünleştiriyor. Ve sekiz sene çalıştıktan sonra sadece müzikle uğraşmaya karar vererek tersaneden ayrılıyor.

1994 yılının başlarında "Ateş Hırsızları" albümünü çıkarıyor Alaaddin Us. Profesyonel müzik yaşantısına ilk adımını böyle atıyor. 1995'te kaybettiği annesine hitaben "Yurdumun Trenleri" albümünü yapıyor ve kendisini müzikle daha iyi ifade edebildiğini anladıkça ona sıkı sıkıya sarılıyor. 1998 de "Yaz gibi gel" albümü çıkıyor ve bu albüm onun deyimiyle toplumla arasında güzel ve çok önemli bir köprü oluyor. Daha sonra "Salkım Söğüt-1" albümün de üç tane türküyle yer alıp peşine "Nasihat" albümünü yapıyor. Ardı ardına geliyor yeni üretimler. Ve çıkarttığı albümlerinin yanı sıra Edip Akbayram, Suavi, Kızılırmak, İlkay Akkaya gibi sanatçı dostlarıyla şarkılarını da paylaşıyor.

Albümlerinde özgün eserler seslendirip toplumsal sorunlara değinmekten çekinmiyor Alaaddin Us. Gelecek güzel günlere olan özlemin dile getirildiği etkinliklerde görev alıp, sesini ve sözünü esirgemiyor.

Ne Ankara, ne İstanbul... Uzun zaman Ege'ye yerleşme hayalleri kurup bunu gerçekleştiriyor fakat Bornova'da kırmızı ışıkta durmayan bir kamyonun hızla çarpması sonucu 60 yaşında hayatını kaybediyor. Güneş şalkıyor, yaz geliyor, türküler yanmıyor ama o türküleri yazan eller duruyor. Söyleyen diller susuyor ve ölüm, ölen kişinin öldüğünü öğrendiğin zaman gerçekleşiyor...

İlkay Akkaya

Sen Halkımsın

"Onu her hatırladığımda, 90'lı yılların keskin ama enseyi karartmayan, cesur insanlarla güzelleşen günleri tütüyor burnumda. Bir de o güzelim şarkısının sözleri..."

Her dönemin bir ruhu var; dostlukları, yemesi, içmesi, müziği, gülüşü, ağlayışı, kısaca her şeyi ile ancak o dönem yaşanan, biricik. Nasıl ki 68-78 gibi dönemler yarattıkları, yaşattıkları ve neden oldukları dönüşümle hem kendi toplumumuza hem de dünyaya damgasını vurduysa, 90'lı yıllar da öyle bence. Belki de kişisel tarihimin en önemli dönemi olduğu için bana öyle geliyor da olabilir.

Hayatımın en heyecanlı ve yoğun zamanlarıydı doksanlı yıllar. Kızılırmak'ı 1990 yılında kurmuş ve Beyoğlu'nda, Rumeli Han'da kiraladığımız bir dairede her gün deliler gibi çalışıyorduk. O yıllarda her yıl bir albüm çıkarmak çok normal bir durumdu ve biz de bunun gereğini yerine getiriyorduk. 1993 yılıydı sanıyorum ve biz "Rüzgârla Gelen" albümüne hazırlanıyorduk. O günlere rastlar Alaaddin'le tanışmamız. Çalıştığımız yere bizi ziyarete gelmişti, hem de birbirinden güzel bestelerle. Saatlerce sohbet etmiş, bol bol çay içmiş ve şarkı söylemiştik

o gün. O dolu dolu bas bariton sesini dinlemelere doyamadık. Gülerken gözleri ince bir çizgiye dönüşüyor ve neşesini etrafına da bulaştırıyordu. Kısaca içten ve dost canlısı biriyle tanıştığımı daha o gün anlamıştım.

Bize ilk çalıp söylediği şarkı "Ah Sensiz" oldu. Öyküsünü de anlattı sonra: Ayakkabılarını boyatırken, boya sandığının üzerindeki bir dergi sayfası ilgisini çekmiş ve boyama işlemi devam ederken sayfayı okumaya başlamış. Bir sanat dergisinin sayfasıymış bu ve şiir imzasızmış. Koymuş cebine eve gitmiş. Kısa sürede şarkı çıkmış ortaya. Çok sevmiştim şarkıyı. Sonra "Sür Atını" isimli şarkısını çaldı bize. O da harikaydı. Cengiz Şahin'in şiirinden bestelenmişti. Cengiz abi edebiyat öğretmeniydi.

Her iki şarkı da albümde yer aldı ve çok sevildi. "Ah Sensiz"in şairini bilmediğimiz için albüm kartonetine bir not düştük ve şairine ulaşmak istediğimizi belirttik. Kısa sürede şair Doğan Ceren de bize ulaşınca bu sorun da çözüldü ve diğer baskılarda şarkının künyesi tamamlandı. Üç harika insanla dost olduk Alaaddin sayesinde; kendisi, Cengiz abi (Şahin) ve Doğan Ceren. Maalesef Cengiz abiyi kısa bir süre sonra kaybettik.

Benim ilk solo albümümde de harika bir şarkı hediye etti bana: "Halkımsın" sözleri de ona aitti.

Çok sık görüşemezdik ama karşılaştığımızda tazelendiğimiz, yenilendiğimiz bir durum oluşurdu hep. O İzmir'e taşındı sonra. Ondan yıllar sonra da ben. Ben İzmir'e yerleştikten çok kısa bir süre sonra o korkunç trafik kazası oldu ve kaybettik Alaaddin'imizi.

Maalesef çoğu değerimize hak ettiği değeri veremiyoruz yaşarken. Yüz binlerce insanın bildiği ve sevdiği bir besteci, onlarca şarkı üreterek, çok çalışarak ve hep müzik yaparak geçti aramızdan ama daha çok, şarkılarını söyleyenler tanınıyor. Keşke böyle olmasaydı. Keşke değişse bu durum...

Onu her hatırladığımda, 90'lı yılların keskin ama enseyi karartmayan, cesur insanlarla güzelleşen günleri tütüyor burnumda. Bir de o güzelim şarkısının sözleri:

"Kızılca kıyamet içinde / Kapanmaz yaramsın / Etimden ayrılan tırnağımsın / Uğruna serimden geçtiğim / Onulmaz derdine düştüğüm / Sen halkımsın…

Yakılmış yıkılmışlığımsın / Ve hainliğimsin / Umutsuzca çaresizce / Ölmüşlüğümsün */ Diyar diyar katar katar / Sürülmüşlüğümsün / Sen halkımsın…*

Oy benim yüzü gülmeyenim / Oy benim gözleri görmeyenim / Oy benim deryayı bilmeyenim / Sen halkımsın…''

Anısı önünde her zaman saygı ve sevgiyle...

Suavi

Can dost Alaaddin US

"Türküler Yanmaz" demiştin ya! Türküler yanmaz yanmasına da, türküler ağlar be dost.

Ne günlere tanıklık etmişti, Beyoğlu'ndaki Dersaadet, özellikle ODTÜ matematikten Mevlüt'ün işlettiği yıllarda bu mekân; âdeta sanatın, edebiyatın, türkülerin ve sohbetin biraz da anason kokusuyla harmanlandığı özel bir adres gibiydi çoğumuz için.

Hiç unutmuyorum seninle tanıştığım o geceyi. 98'li yılların başıydı. Kış kıyamet bir İstanbul gecesiydi. Mevlüt bana senden bahsetmiş ve senin de özellikle benimle tanışmak istediğini anlatarak davet etmişti beni o geceye. Ben erken gelmiştim mekâna, karşıda oturduğum için. Sen ise oldukça geç. Kapıdan girdiğinde seninle birlikte İstanbul'un ayazı da girmişti içeriye kendini hissettirerek.

Biz, girişteki ilk sağ uzun masada oturuyorduk. Gittikçe daha da çoğalacağımız o büyük tahta masada. Kalabalıktık. Kimler yoktu ki o gece Dersaadet'te? Tarık Akan'dan Halil Ergün'e, Mazlum Çimen'den Eşber Yağmurdereli'ye, Menderes Samancılar'dan şair Halil İbo'ya... İlerleyen saatlerde bize katılan Reis Çelik, Tuncel Kurtiz ve Berhan Şimşek'i de katarsak, neredeyse bir dostlar buluşmasına dönüşmüştü o gece.

Sen içeriye, dışarıdaki ayazla birlikte girmiştin. Elinde gitarın ve arkaya taranmış atkuyruğu simsiyah saçların, kirli sakalın ve dudaklarını kapatan bıyıklarınla. Öylece durmuştun mekânın ahşap kapısının önündeki ilk basamaklarda. İçeriye şöyle bir göz attıktan sonra âdeta sahneye zor atmıştın kendini biraz mahcup, biraz telaşlı ve biraz da heyecanla. İçerisi tıklım tıklımdı sen ilk şarkına başladığında. Senin dışında 2 genç müzisyen daha vardı o gece, tuvaletlere giden yolun hemen solundaki o küçücük sahnede. Sen deri bir yelek giymiştin fularınla süslediğin mavi gömleğinin üstüne. Altında bir kot pantolon ve çizmelerinle oturmuştun tahta bir taburenin üzerine.

Nereden bilebilirdim söylediğin ve benim de çok dikkatimi çeken o ilk şarkını, özellikle benim de yorumlamamı isteyeceğini. Gecenin ilerleyen saatlerinde sanki yaz mevsimini özlemişçesine bir kez daha söylemiştin o dingin, biraz pes ve biraz da gür olan davudi sesinle "yaz gibi gel" adlı eserini.

[[Çoğalıp gitti yıllar öyle özledim ki seni /Şimdi sensiz buralarda kuru bir dal gibiyim /Gel yanıma kurtar beni]] diye başlamıştın… Ve ardı sıra nice şarkılar, anonim

türküler söylemiştin sana eşlik eden o samimi koroyla.

Sen, oldukça yetenekli ve sosyal olarak geldiği sınıfın bilincinde yaşamış, üretken bir müzisyen olmana rağmen belki de hak ettiği yere ulaşamamış, ulaştırılmamış olmanın kırgınlığı ile anlatmıştın bana sahnenin bitiminde kendi serüvenini sakin ve içtenlikle.

Bursa'dan İstanbul'a, tersanede emek ürettiğin yıllardan, Grup Kızılırmak ile yaptığın çalışmalara kadar, gözlerin hep aynı noktaya kilitlenmiş olarak anlatmıştın bir dost sohbeti kıvamıyla kendi hikâyeni. Kısmen bildiğim hayat hikâyene, o gece anlattığın detayları eklediğimde daha da yakın hissetmiştim seni kendime ve âdeta dostluğu inşa ediyorduk o gece, seninle.

Gece hayli ilerlemişti, gözlerimiz kadar sözlerimiz de yorulmuştu kalkma kararı verdiğimizde… Giderken bana *"Ağabey, lütfen 'Yaz Gibi Gel'e ilk albümünde yer ver. Ben bu eserimi senin sesinden, senin yorumundan dinlemeyi çok arzuluyorum. Benim için onur olur"* demiştin. Ben de *"seninle müzik adına bir dayanışma beni de çok mutlu eder Alaaddin dost"* diye yanıtlamıştım seni. Gözlerimizin içine bakarak vedalaşmıştık birbirimize iyi sabahlar dileyerek.

İlerleyen aylarda, ben de sözümde durmuş ve senin o şarkını 98 sonunda çıkarttığım albümümde yorumlamıştım büyük bir keyifle.

Ve zaman… Nice sohbetler paylaşarak, nice anılar biriktirerek akıp geçmişti ben İstanbul'dan ayrılana kadar. Gittiğim her yere, dostlarımın arasında özel bir şahsiyet olarak seni de taşımıştım yüreğimde dostça, sevgiyle.

Artık ve en az müzisyenliğin kadar başarılı, mert, ketum ve dürüst kişiliğinle ve saymakla bitmeyecek özelliklerinle benim dost hanemde yerini almıştın Alaaddin. Yani artık benim için hem kardeş, hem meslektaş, hem güvenilir bir yol arkadaşıydın.

Yıllar yılları kovalamıştı. Senin de benim ana ocağım olan İzmir'e yerleştiğini öğrendiğimde hayli sevinmiştim. İzmir'de son karşılaşmamızda tanıştırdığın sevgilin Sevinç arkadaş ile davet etmiştiniz beni bir performansın için, adını bilmediğim o kültür merkezine, ölüm haberinden çok da uzak olmayan kısa bir süre önce.

O kamyonu süren insan müsveddesi, kırmızı ışık ihlali yapıp çarpmıştı sana 21 Kasım'da Bornova kavşağında, yine yanında Sevinç ve bir ortak dostunuz olan Olgun arkadaşların tanıklığında. Onlar, o feci kazadan kurtularak tutunmuşlardı yaşama, ama sen takılmıştın hayatının en verimli çağlarında o trafik canavarına. Ölmemiş, öldürülmüştün âdeta.

Ecelsiz vedanı duyduğumda, kusursuz bir sessizlik içinde bulmuştum kendimi, kulağımda boynu bükük kalmış ezgilerinle. Şairin dediği gibi... Her ölüm erken ölümdü belki, ama senin ölümün gerçekten oldukça erkendi be Alaaddin, oldukça ecelsiz.

Seni, ortak dostlarımızla birlikte, İzmir'de yapılan bir anma töreninden sonra uğurlamıştık martıların kanatlarında İstanbul'a, diğer dostların omuzlarına. Ve camiamız ve ülke, gerçekten önemli bir insanını yitirmişti hiç de hak etmediği bir biçimde, âdeta cinayet gibi bir trafik terörüyle, vahşice. Ben ise bir dostumu daha uğurlamıştım, yaşatılmayan yılların mirastır diye.

Şimdilerde ben hâlâ "yaz gibi gel" demeye devam ediyorum kardeş, anılarına saygıyla.

Can dost Alaaddin US…

Toprağında çiçekler bitsin renk/ahenk estetikle, dostlukla.

"'Türküler Yanmaz' demiştin ya! Türküler yanmaz yanmasına da, türküler ağlar be dost.''

Ah sensiz.

Yaşamına saygıyla...

"Çoğalıp gitti yıllar / Öyle özledim ki seni / Şimdi sensiz buralarda / Kuru bir dal gibiyim / Gel yanıma kurtar beni…

Dönme kışa üşütürsün / Sıcacıktan ak içime / Leylak rengi bir sevinçle / Uzat bana ellerini / Yaz gibi gel, kiraz gibi" ■

Dünya, İklim ve İnsan

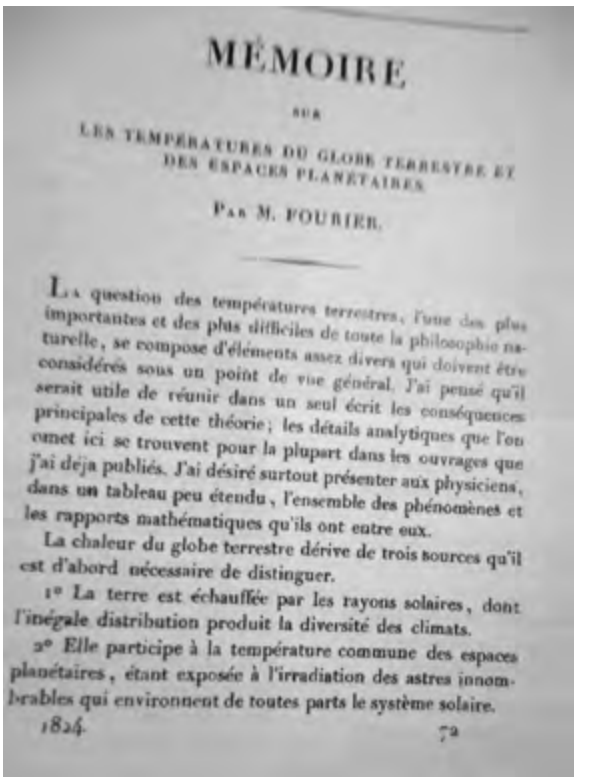

MÉMOIRE

SUR

LES TEMPÉRATURES DU GLOBE TERRESTRE ET DES ESPACES PLANÉTAIRES.

PAR M. FOURIER.

La question des températures terrestres, l'une des plus importantes et des plus difficiles de toute la philosophie naturelle, se compose d'éléments assez divers qui doivent être considérés sous un point de vue général. J'ai pensé qu'il serait utile de réunir dans un seul écrit les conséquences principales de cette théorie; les détails analytiques que l'on omet ici se trouvent pour la plupart dans les ouvrages que j'ai déja publiés. J'ai désiré surtout présenter aux physiciens, dans un tableau peu étendu, l'ensemble des phénomènes et les rapports mathématiques qu'ils ont entre eux.

La chaleur du globe terrestre dérive de trois sources qu'il est d'abord nécessaire de distinguer.

1° La terre est échauffée par les rayons solaires, dont l'inégale distribution produit la diversité des climats.

2° Elle participe à la température commune des espaces planétaires, étant exposée à l'irradiation des astres innombrables qui environnent de toutes parts le système solaire.

1824. 7a

Fourier iklim konusunda 1824'te yazmıştı...

■ GANİME GÜLMEZ

İklim araştırmalarının ilk dehası Fourier'in, keşfettiği şeyler karşısında delirmekle yüze yüze kaldığı yıllar geride kalmıştır artık.

Callendar'ın oluşturduğu, CO_2 gazına bağlı iklim değişikliği çizelgesi karşısında duyulan şaşkınlıklar da.

SSCB'ye karşı yürütülen savaşta aktüelleşen CO_2 etkilerinin peşine büyük bir heyecanla düşen Keeling zamanları da.

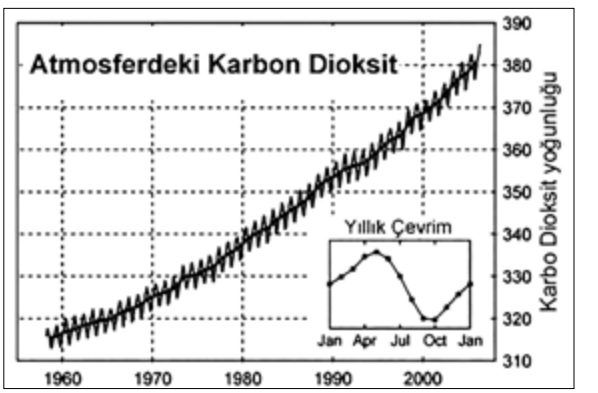

Keeling eğrisi...

Bütün bu keşiflerin kapitalizmin gelişmesi yönünde canhıraş kullanılmasının ardından, bilim insanlığın kuyusunu kazmaya başlamıştır bile.

Sera gazı etkisi 1824'te keşfedilmiş ve yüz yılı aşkın bir zaman tartışılıp durulmuştur. Artık iş işten geçmiştir!

1960 yılına gelindiğinde, böylesine erken bir tarihte; insanlık arkasında 9,2 milyar ton karbondioksit bırakmıştır.

60'lı yıllarda bilgisayar keşfedilince her şey daha da belirgin hâle gelir.

Ve İKLİM ilk kez 1972'de siyaset sahnesine oturur.

Doğanın öğrencisi olan insan, onu sistemli olarak yok etmeye başlamıştır artık. Onu ve üzerindeki tüm canlıları!

2000'ler devrildiğinde, insanlığın havaya bıraktığı CO_2 gazı her yıl rekor üzerine rekor kırar.

Dijital medyanın olanaklarıyla çığlıklar yükseltilir: "İklim değişikliğine karşı önlemler almalıyıııız!" Bu çığlığa kulak verenler de işin boyutunu araştırmaya başlar. Bu tarihi okuyan-öğrenen gençler çıldırır! "Önlem almaktan başka çaremiz kalmadı" diyen araştırma görevlileri işlerinden istifa eder. Doktorlar nükleer silah tatbikatları yapılan bölgelerde Sivil İtaatsizlik eylemlerini sürdürür. Hepsi, sürekli sokaklara dökülür.

Önce Sosyal-Demokratlar, sonra da Yeşiller büyük bir manipülasyon kampanyası yürütür. Araştırmalardaki net verilere rağmen "şüpheli" noktaların altını çizerek, insanlığı yapay bir umudun peşinde koşturmayı hedeflerler. Sokağa dökülünmesini desteklerler. Sokağa dökülen insanlığı kendi potalarına akıtmak için aç kurtlar gibi telaşa düşerler.

Kesin bilimsel sonuçlar elde olmasına rağmen, kurtuluş "Bilimsel sonuçların belirsizliğinin altını çizmeliyiz" yönlü bir perspektifte görülür! Halklar böyle manipüle edilecektir, güzergâh belirlenmiştir. Hâlbuki Toprak Ana'nın, üzerinde yaşayan bu parazitlerin manipülasyonlarına zerre kadar tahammülü kalmamıştır! Aç kurtların hizmetine kan sunmaya mecali kalmamıştır. İsyanını seliyle, rüzgârıyla, gök gürültüsüyle, depremiyle haykırır!

Hayvanlar duyar bu isyanı. Bitkiler duyar. Hava duyar. Su duyar. Hepsi şaşkındır! İnsan da duyar. Ancak dünyaya çivi çakabileceği yanılgısı ve bu yanılgıyla birlikte depreşen mülkiyet hırsı, onun kulaklarını sağır gözlerini kör eder.

Toprak Ana'nın isyanını duymaktan vazgeçmeyenler daha güçlü haykırdıkça, "suçlu" ilan edilen yine onlar olur.

Doğanın öğrencisi olan insan, onu yok etmeyi rehber edinmiştir artık. Kâr yasalarına boyun eğer. Boyun eğmeyenlerin başı gider. Ve bu vahşet daha da artarak sürer.

Doğanın öğrencisi olan insan, doğadan öğrendikleriyle doğaya hükmedebileceğinden zerre kadar şüphe duymamaya başlamıştır. Şüphesizlikle dolu bu vahşet yolunun bedelleri ise çok ağırdır. Bu yolun sonu, tahminlerimizden çok daha yakındır. Ve elbette her yolun sonunda yeni yollar açılır. Elbette hep yola koyulan tertemiz yeni yolcular olacaktır... ■

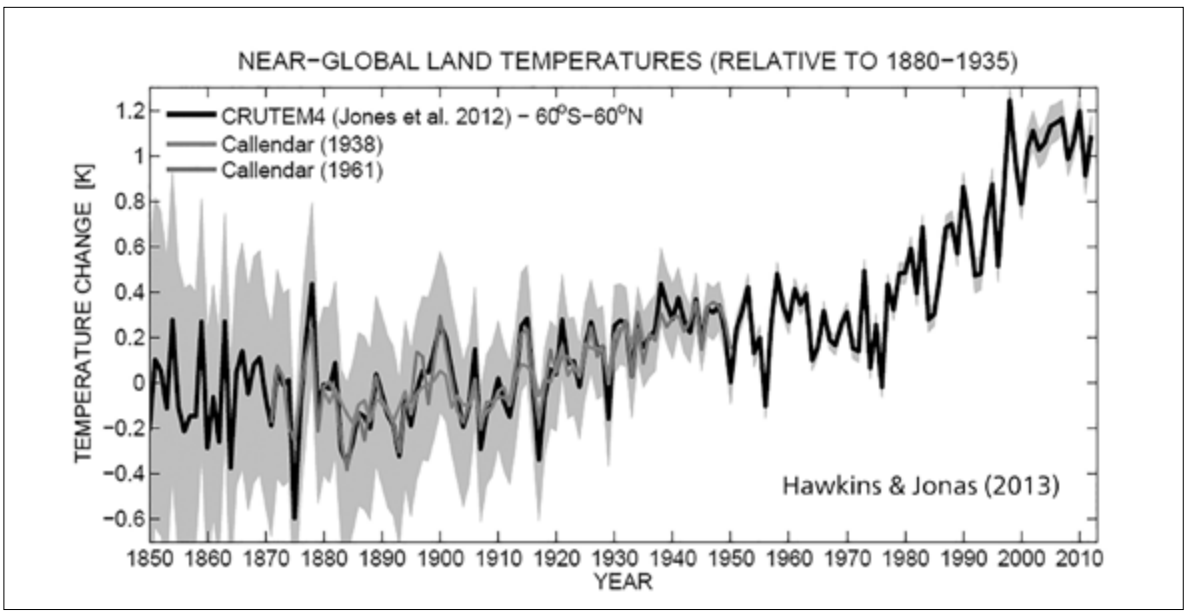

Callendar'ın oluşturduğu, CO2 gazına bağlı iklim değişikliği çizelgesi

Manfred Kriener

Sıcak gökyüzünün keşfi

Sera etkisinin ilk tanımından 200 yıl sonra gerçekleştirilen Paris İklim Zirvesi'ne dek iklim araştırmalarının kısa bir tarihi

İklim araştırmalarının ilk dehası, bu araştırmaları sırasında neredeyse aklını kaybediyordu. Jean Baptiste Joseph Fourier –matematikçi, arkeolog, fizikçi– Fransız Devrimi'nin başlarında, memleketi Auxerre'de insan hakları için savaştı. Devrim karşıtlarının cezalandırıldığı dönemlerde hapse girdi ve giyotinden kıl payı kurtuldu. Özgürlüğe geri döndüğünde, "Dünya" adı verilen küçük bir gök cismi ile meşguldü. Bir terzinin oğlu olan bu adam, ana gezegenimizin güneşin ısısını "içeride hapsetmek" konusunda neden bu kadar iyi olduğunu düşünmeye başladı. Fourier, bu ısının çoğunun evrenin enginliğinde tekrar kaybolduğunu kabul eder. Ancak kesinlikle tamamının değil. Vardığı sonuç: Dünya atmosferi güneş ışığı için oldukça geçirgendir. Ancak görünmez kızılötesi radyasyon, bu geri dönüşü o kadar kolay gerçekleştirmez; bu radyasyon sadece kısmen yansıtılır ve böylece dünyamızı ısıtır.

Başlangıçta rahip olmak isteyen Fourier, Tanrı tarafından insanlığa gönderilen bu sıcak su şişesini büyük bir hediye olarak görendir. Ve 1767'de, İsviçreli doğa bilimci Horace-Bénédict de Saussure, güneş ışığı alan sırlı bir pişirme kutusunda sıcaklığın çok fazla arttığını gösteren değil midir? De Saussure pratik deneyleriyle etkinken, Fourier ise bunları teoriye geçirendir.

1824'te yerkürenin sıcaklığı ve gezegenler arası uzay üzerine görüşleri yayınlanır. Bu görüşlerin içerisinde, insanlık tarihinde ilk kez sera etkisi anlatılmaktadır. Fourier, iklim araştırmalarının atasıdır.

Bu Fransız, Mayıs 1830'da ölür. 29 yıl sonra, İrlandalı fizikçi ve Buz Devri araştırmacısı John Tyndall, Fourier'in keşfini destekler ve buna çok önemli bir bulgu daha ekler. Tyndall, gezegenimizin etrafındaki gaz kaplı alandaki karbondioksit, su buharı ve ozonun, yayılan ısıyı yansıttığını göstermeyi başarır. Bunu yansıtmayı özellikle karbondioksit iyi yapar. Ancak bu iz, gaz olarak yalnızca çok küçük konsantrasyonlarda oluşur. Tyndall vizyoner bir netlikle, atmosferin bileşimi değiştikçe iklimimizin de değişebileceğini benimser.

1859'da, yani aynı yıl İsveç'te bile bir çocuk daha gün ışığına çıkar. Svante Arrhenius, yüzyılın bir yeteneğidir. Çocuğun üç yaşında okuduğu ve kısa süre sonra aritmetik yapabileceği söylenir. On yedi yaşında Uppsala'daki eğitimine başlar. Arrhenius matematikçi, fizikçi, kimyager, meteorolog, kozmologtur. Ve 1903'te ilk Nobel Ödülü kazananlardan biridir. 1896'da, bir İngiliz felsefe ve bilim dergisinde alışılmadık bir makale yayınlar. Bu makale, havadaki karbondioksitin yerdeki sıcaklık üzerindeki etkisi üzerinedir. Arrhenius bu makalede, ilk model hesaplamaları sunar ve hatta karbondioksit konsantrasyonundaki artışa bağlı olarak sıcaklıktaki somut sıçramaları belirler. CO_2 seviyesi iki katına çıkarsa, 4 ila 6 derecelik bir küresel ısınma beklediğini belirtir – inanılmaz derecede kesin bir rakam–. Günümüzdeki hesaplamalara göre bu rakam yaklaşık 3 derecedir.

Arrhenius, su buharının tahribatı keskinleştiren etkisini zaten hesaba katar. Dünya, daha yüksek CO_2 konsantrasyonu nedeniyle ısındığında, aynı zamanda hava da daha fazla su buharı tutabilir. Bu da sıcaklığı arttıran başka bir güçlü sera gazıdır. İklim öncüsü, büyük ihtimalle volkanik patlamalardan kaynaklanan tehlikeleri sezer. İnsanoğlunun tutuşturduğu fosil ateşinin ilahi dünya düzenini gelecek yüzyılda daha büyük bir çalkantıya sürükleyeceği gerçekliği, bu entelektüel devin hayal gücünün dahi çok çok ötesindedir. İsveçli, CO_2 konsantrasyonunun en erken 3.000 yıl içinde iki katına çıkabileceğini varsaymaktadır. Ancak "insanoğlu şüphesiz bu sorunu çözmeyi başaracak"tır. İsveçli, dehşet soğuk bir ülke olan İskandinavya'da zaten yüksek sıcaklıklardan korkmayandır: "CO_2'deki artış, insanların gelecekte daha sıcak bir gökyüzü altında yaşamasına izin verecek" diyerek, bu gerçekliği büyük coşkuyla ifade eder.

Arrhenius uzun bir süre yanlış anlaşıldı. 1908'de ABD'de, Ford'un ilk Tin-Lizzy'si montaj hattından çıktığında ve toplu motorizasyon başladığında, çoğu araştırmacı hâlâ Nobel Ödülü sahibi kişinin

hesaplamalarını son derece sorgulanabilir buluyordu. Onun en kararlı rakiplerinden biri vatandaşı Knut Ångströms'tü. Ve atmosferik karbondioksitin güçlü iklim potansiyelini test ederek, CO_2 ile doymuş bir tüp aracılığıyla kızılötesi ışınlar gönderildiğini doğruladı. Ve 20. yüzyılın başlarında Arrhenius'u çürütme isteğiyle bir uzmanlık tezi yayınladı. Ångstrom için bu tezinde, az ya da çok karbondioksitin hiç bir önemi yoktur. Ve hata büyüktür!

Anlaşmazlık devam eder. 1931'de ABD'li fizikçi Edward O. Hulburt, Ångström'ün tezlerini çürütür ve atmosferik karbondioksitin güçlü iklim potansiyelini doğrular. Nihayetinde, 1930'ların sonunda sahneye bir İngiliz mühendis çıkar: Buhar motorları uzmanı Guy Callendar. 1938'de, Londra'daki Kraliyet Meteoroloji Derneği'nde iklim ve karbondioksit hakkında bir konuşma yapar. Sıcaklık kayıtlarında önemli bir artma eğilimini tespit eder. Bunun kaynağını da hemen belirtir: Atmosferdeki karbondioksit konsantrasyonu önemli ölçüde artmıştır.

Callendar'ın iddia ettiği gibi ufukta gerçekten bir iklim değişikliği mi mevcuttur? Majestelerinin meteorologları şüphecidir. Onun hesaplamalarını, artan karbondioksit emisyonlarından –şimdi Callendar etkisi olarak adlandırılan– yıllık küresel ısınma oranına dek muazzam derecede ince ayrıntılara inerek sorgularlar. Şüphecileri ikna etmek için, son derece doğru ölçüm verilerinin mevcut olması gerekir. Atmosferde gerçekte ne kadar CO_2 var? Peki, bu veriler nasıl elde edilir?

ABD San Diego'daki Okyanus Bilimi Enstitüsü'nde doktora öğrencisi olan Charles David Keeling, açık havada çalışmayı çok sevmekedir. Bilim ve gün ışığının birbirine kavuşmasını sağlayabileceği uygun bir iş arayışındadır. Keeling, atmosferik karbondioksiti ölçmekten herhangi bir fayda sağlayacağını düşünmese de, en azından eğlenceli bulur. Ölçümlerinin bilimsel bir şok dalgası yaratacağından bihaber çalışmaya başlar.

Çok şanslıdır. Çünkü 1950'lerin başında, Sovyetler Birliği ile yürütülen Soğuk Savaş'ta stratejik olarak önemli kabul edilen hava ve iklim araştırmalarına dolarlar akıtılmaktadır. Özellikle, bu esrarengiz gaz gittikçe daha önemli bir hâle geliyor gibi göründüğü için, genç bir bilim adamı da rahatlıkla karbondioksitin izini sürmeye koyulabilir. Tam da bu dönemde, Kanadalı fizikçi Gilbert Plass, popüler Time Magazine dergisine endüstriyel yanma gazlarının işlevinin ne olduğunu yazar. Plass, dünya atmosferinin katmanlarına derinlemesine nüfuz eder; 1956'da, Tellus dergisinde iklim değişikliğine ilişkin karbondioksit teorisini yayınlar. Kassandra sahne alır: Plass, "insan faaliyetlerinden" kaynaklanan sıcaklık artışlarının önümüzdeki yüzyıllarda, her bir yüzyıl için 1,1 derece olacağını öngörür. Ve özellikle sera gazlarının binlerce yıl boyunca aktif kalabilmesi nedeniyle, "İklim değişikliğinin gelecek nesiller için ciddi bir sorun hâline gelebileceğini" belirtir.

Genç Keeling de işe başlamadan önce Plass'ın makalelerini okur. CO_2 ölçüm istasyonunu endüstriyel kirlilikten uzak bir yerde, Hawaii'deki Mauna Loa'da, 3397 metre bir yükseklikte yapılandırır. Keeling işte tam da burada, uygarlığın müdahaleciliğinden uzakta, ideal sıfır emisyonlu bir konumu bulur. 1957'de, sürekli olarak dış havayla beslenen ev yapımı cihazı ile atmosferdeki karbondioksitin ilk hassas ölçümlerini yapabildi. Bu ölçümler, 20. yüzyılın en önemli çevresel veri dizisi açısından birer başlangıç sinyalidir.

Keeling, araştırmalarına büyük bir hırsla ve onlarca yıl boyunca devam eder. Kendi adını taşıyan Keeling Eğrisi, CO_2'deki hızlı artışı belgeler. Dünyanın bir tür ateş eğrisini gösteren, iklim biliminin bu merkezi grafiğini sıradan insanlara dahi deşifre etmek kolaydır. Eğrideki nispi dik artış, yıl boyunca CO_2 içeriğindeki periyodik dalgalanmalar nedeniyle tipik testere dişi modeli karakteristiğindedir. Kısa süre sonra "iklim öldürücü" olarak kısaltılan gazdaki durdurulamaz görünen artış, Keeling'den bu yana güvenilir bir şekilde belgelenir. 1957'de CO_2 içeriği 315 ppm (milyonda bir) idi ve 2014 baharında ilk kez 400 ppm ses bariyerine ulaşacaktır.

Ölçümler sadece Hawaii'de değil, Kuzey Kutbu'nda da yapılır: Kutuptaki buz çekirdekleri çok eskilere, dünyanın iklim arşivine bakmanızı sağlar. Bunlar gerçek zamanlı makinelerdir. 1963'ten 1966'ya kadar, bu sondaj makineleri, 1375 metre uzunluğunda bir çekirdeği sabitlemek üzere kuzeybatı Grönland'daki Camp Century'deki buz kütlelerinin derinliklerine indirilir. Ocak 1968'de Antarktika Byrd İstasyonu, 2164 metre uzunluğundaki bir çekirdeği kurtarmayı bile başarır. Yıllar geçtikçe küçük kabarcıklar buzun içinde hapsolur. Böylece çok eski, unutulmuş çağlardaki ve jeolojik çağlardaki hava bileşimleri de analiz edilebilir. Son 420.000 yıldaki sıcaklıklar ve karbondioksit konsantrasyonları artık yeniden oluşturulabilir. Son buzul çağı için sadece minimum 190 ppm belirlenir. 1850'de 280 ppm iken, 2015'te ilk kez 400 ppm'in üzerine çıktığı görülür. NASA araştırmacısı Erika Podest için durum açıktır: "CO_2 konsantrasyonu son bir milyon yılda hiç bu kadar yüksek olmamıştı." İnsan soyu 1960 gibi erken bir tarihte, arkasında 9,2 milyar ton devasa bir karbondioksit bırakır. Bugün ise havaya dört kat daha fazlasını bırakıyoruz.

50 yılı aşkın bir süre önce, Kasım 1965'te ABD Başkanı Lyndon B. Johnson, bilimsel danışmanlarından

kontrolsüz CO_2 emisyonlarının tehlikelerini öğrenir. ABD hükümetine sunulan ilk resmî iklim raporu olan Revelle Raporu, dikkate değer bir basiretle, kontrolsüz küresel ısınma ve kutup buzullarının erimesi konusunda uyarıda bulunmaktadır. Belgede, "İnsan, hiç farkında olmadan muazzam bir jeofizik deneyi harekete geçirdi" denmektedir.

Kısa bir süre sonra, 1967'de bilgisayarlar bu deneyi görünür hâle getirir. İklim değişikliği ilk kez, Japon iklimbilimci Syukuro Manabe ve ABD'li jeofizikçi Richard Wetherald tarafından geliştirilen bir bilgisayar modeliyle yeterli bir şekilde simüle edilebilir. Muazzam derecede karmaşık olan iklim sistemi önümüzdeki yıllarda, artık her zamankinden daha iyi simülasyonlarla, daha net bir şekilde temsil edilecektir. İklim değişikliğinin sonuçları daha da netleşir: Kuraklıklar, seller, fırtınalar, devasa buz kütlelerinin erimesi ve yükselen deniz seviyeleri. Pandora'nın kutusu ağzına kadar doludur.

Şimdi siyaset ilk kez bu konuda aktif hâle gelecektir. Haziran 1972'de, 113 ülkeden 1.200 delege BM İnsan Çevresi Dünya Konferansı için Stockholm'de bir araya gelir. Konferans, bu içerikli ilk dünya zirvesi ve toplumların uluslararası ortak bir çevre politikasının başlangıcıdır. Devletler sınır ötesi bir "dünya iç politikası" taahhüt eder, bir eylem planı kabul edilir, bir yer gözlem programı kurulur. Ancak sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki derin uçurum da belirginleşmektedir. BM Çevre Ajansı (UNEP), Stockholm Konferansı'nın önerisiyle Nairobi'de kurulur. Hemen ertesi yıl yaşanan ilk petrol krizi, kısa bir fosil yangını molası verdirir ve otobanları boş bıraktırır.

Ancak küresel ısınma devam eder. Ve artık yalnızca CO_2'nin değil, aynı zamanda sığırların sindirim sisteminden kaçan ve pirinç tarlalarından yükselen metan gazının yanı sıra, gübrelerden gelen nitröz oksidin ve soğutucu ürünlerden gelen kloroflorokarbonların da çevreye zarar veren toplam 30 iklim gazı arasında bulunan güçlü suçlular olduğunu biliyoruz. Artık dünya tam bir boyunduruk altındadır. Sera etkisinin tahribatından sorumlu olan sadece petrol, kömür ve gazın yakılması değildir. Durum aynı zamanda çimento fabrikaları ve çiftçiliğin sanayileşmesi, permafrost –donmuş– alanların erimesi ve her şeyden önce yağmur ormanlarının ormansızlaşması nedeniyle daha da kötüleşir. Bununla birlikte, 1980'lerde Güney Amerika ve Asya'daki yağmur ormanlarının neredeyse yarısı dumanlar içinde kalır. Bu devasa bir CO_2 artışıdır.

İlk iklim konferansının tam zamanıdır. 1979'da dünyanın her yerinden bilim adamları Cenevre'de toplanır. 1970'lerin ortalarından beri sıcaklıkta gözle görülür bir artış gözlemlerler. 1981 yılı eğilimi doğrular, sıcaklık ölçümlerinin başlamasından bu yana en sıcak yıldır. Sonrasında ise rekor yılları birbirini takip eder durur. Şu anda 2016, muhtemelen yeni tarihi lider olacak. Ondan önce 2015'ti. Daha öncede 2014'tü.

Sıcak 1981 yılında, aktör ve petrol endüstrisinin dostu Ronald Reagan, yeni ABD Başkanı olur. Küresel çevre politikası için ağır bir darbedir bu. İklim değişikliğine ilişkin bilimsel bulgular giderek daha fazla eleştirilmekte ve dünyanın önde gelen ABD iklim araştırmasının ölçeği küçülmektedir. Tarihçi Spencer R. Weart, Reagan yönetiminde yeni kurulan ABD İklim Programı Ofisi için, bir "düşman ileri karakolu" gibi davranıyor diye yazar.

Reagan tarafından cesaretlendirilen Exxon petrol şirketindeki halkla ilişkiler stratejistleri, hedeflenen kafa karışıklığı manevralarında ısrar ederler: "Sürekli bilimsel sonuçların belirsizliğinin altını çizmeliyiz." Ancak kendi araştırmacıları endişe verici iklim bulgularını doğrulamaya devam ederler. Bilim adamları arasındaki büyük fikir birliğine rağmen, iklim araştırmaları hakkında sürekli şüpheler yayan, iyi finanse edilmiş bir "sorun inkârcıları hareketi" bu şekilde harekete geçirilir.

Endişeler giderek daha da fazlalaşır. Almanya'da yayınlanan der Spiegel, 11 Ağustos 1986'da iklimin nasıl çığırından çıktığını bildirir. Köln Katedrali'nin yarıya kadar suya batmasının örtbas edilme hikâyesini anlatır. NASA araştırmacısı Robert Watson'ın makalesinden, "Sıcaklıkta küresel bir artış kaçınılmaz" alıntısı aktarılır. Belirsiz kalan tek şey, bu durumun gerçekten yıkıcı bir iklim felaketine mi yoksa yalnızca orta düzeyde bir hasara mı yol açacağıdır.

Şimdi, Alman Meteoroloji Topluluğu'ndaki bilim adamları da kendilerini zorlar hâle gelmiştir. Siyah-sarı federal hükümet, 1987'deki federal seçimler öncesinde araştırmacıları sindirmek için her yolu denese de, "küresel iklim değişikliklerine karşı uyarı" yayınlarlar. Temel mesaj şudur: Önümüzdeki 100 yıl içinde sıcaklık 3 ila 9 derece artabilir, en kötü ihtimalle dünya yaşanmaz hâle gelebilir. Bu seçimlerde Yeşiller yüzde 8.3'e sıçrar. Bavyera Başbakanı Franz Josef Stauss, bir Alman İklim Konseyi kurulması çağrısında bulunur.

Nihayet Kasım 1988'de uluslararası sahnede etkili olabilecek bir yapı oluşturulur: Tüm zamanların en büyük bilimsel projelerinden biri olan Uluslararası İklim Değişikliği Konferansı (IPCC) kurulur. Kısa sürede küresel bir çevre bilinci edinilir. Dünyanın dört bir yanındaki üniversitelerde ve araştırma enstitülerinde, çalışmaları IPCC raporlarına akan binlerce bilim insanı vardır. 1990 yılında, birkaç yüz ana yazarın uzmanlık araştırmaları, 2.500'e kadar uzmanın yazısı ve bu yazılara yönelik on binlerce uzman yorumu ile birlikte oluş-

turulan beş durum raporundan ilki yayınlanır. Bu çaba, âdeta bir Herkül çabasıdır. İlk IPCC raporu, "insan yapımı" iklim değişikliğini zaten teşhis etmiştir. Bu teşhis, büyük bir hızla küresel iklim konferansları çağrıları yapılmasına yol açar. Tüm bu çalışmalar, iki yıl sonra tasarlanacak olan ünlü Rio de Janeiro İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi›nin temelini oluşturur.

Haziran 1992'de Brezilya metropolünde düzenlenen Dünya Zirvesi, küresel çevre politikasının en görkemli sahnesi olur. Sivil Toplum Kuruluşları'ndan 17 bin uzman, devlet başkanları, Nobel Ödülü sahipleri, klimatolog ve yan düşünürlerden oluşan bir ekip iddialı bir program benimser. "Rio," diyor, o zamanlar UNEP Direktörü olan Klaus Töpfer, çevreyi sınırların dışına çıkardı ve onu dünya siyasetinin ana akımının merkezine yerleştirdi. Anahtar belge, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi olacaktır. Bu sözleşme, küresel ısınmanın insanlığın karşı karşıya olduğu en büyük sorun olduğunu ilan eder. Atmosferin artan sera gazları ile kirlenmesi durdurulmalıdır. IPCC'ye göre, CO_2 emisyonları 2050 yılına kadar en az yüzde 60 oranında azaltılmalıdır. Sanayileşmiş ülkeler sadece emisyonlarını azaltmakla kalmamalı, iklim uyumu için gelişmekte olan ülkelere milyarlarca dolar aktarmalıdır. 7. Madde, yıllık zirveleriyle iklim diplomasisinin doğum saati olan BM konferanslarını şart koşmaktadır.

1997'de, yani henüz Kyoto'da bağlayıcı hedef değerler belirlenmeden önce, böyle bir beş yıl geçer. Ve "Kyoto Süreci" başlar. Bu süreç, küresel iklim mücadelesi ve sadece salyangoz hızıyla ilerleyen sinir bozucu bir müzakere maratonunun göz kamaştırıcı kodu hâline gelir. Kyoto Anlaşması, acı dolu sekiz yılın ardından ancak yürürlüğe girebilir. İki büyük iklim katili, Çin ve ABD, bu anlaşmayı imzalamayı reddeder. Ancak en az 176 ülke uluslararası hukuk kapsamında iklim koruma taahhüdünde bulunur. Ateşli sözler yerine, artık nihayet kâğıt üzerindeki somut sayılar mevcuttur. Ancak bunların uygulanmasındaki güçlükler devam eder. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde CO_2 emisyonları dörtnala koşmaktadır. 2003 yılında Çin, dünyanın en büyük yayıcısı hâline gelir. SPD güneş enerjisi öncüsü Hermann Scheer'in söylediği gibi, Kyoto gerçekten "azaltma hedeflerinin yazıldığı kâğıda değmez" mi? Bazı ülkeler etkileyici bir ilerleme kaydederken, diğerleri ise azaltma hedeflerini tamamen görmezden gelir. Ölçüt yıl olarak kabul edilen 1990'da atmosfere 22 milyar ton karbondioksit salınırken, bugün Kyoto'ya rağmen 36 milyar tondur.

Artık felaketler dahi dünyayı kendine getiremeyecektir. 2003 Sahra Yazı'nda, Avrupa'da 70 binden fazla insan sıcaktan ölür. Ağustos 2005'te ABD'yi kasıp kavuran, 1.800 kişinin ölümüne ve 110 milyar dolara mal olan "Katrina" kasırgası, ya da 2010'da Pakistan'da 1.8 milyon evin yıkıldığı binyılın sel felaketi dahi bir değişiklik getirmez. 7 Kasım 2013'te Haiyan Tayfunu, saatte 315 kilometreye varan rüzgâr hızıyla Filipinler'i vurur. Ve bu hız bu tayfunu, güvenilir kayıtların başlamasından bu yana görülen en şiddetli tropikal kasırga hâline getirir. Dört milyondan fazla insan evsiz kalmıştır.

İklim diplomatları, bu tür felaketlere rağmen zirvelerinden düzenli olarak asık suratlı ve kuru sonuçlarla dönmeye devam ederler. Aralık 2009'da Kopenhag'da düzenlenen ve kurtuluş fantezileriyle renklenen "çok önemli" iklim konferansı bile bir ilerleme sağlamaz. Aksine: Hopenhagen hızla Flopenhagen'e dönüşür. Çin ve ABD saldırmazlık paktı imzalar. Ve sonunda, dünyayı kurtarmakla ilgili herhangi bir retoriğe ve 27 bin katılımcının umutlarına aldırış edilmeden, sadece beş ulusal lider arka odada dünyanın geleceği hakkında müzakere etmeye devam eder. Dünyanın geri kalanı ise tüm bunları izlemek zorundadır. Nihayetinde kabul edilen Kopenhag Anlaşması, iklimle gerçek bir ilişkisi olmayan yorgun, anlamsız bir uzlaşma formülüdür. Öfkeli konferans katılımcıları "İklim utancı, iklim utancı!" diye slogan atarlar. Küresel ısınmanın sihirli, yönetilebilir 2 derece ile sınırlandırılması konusunda anlaşmaya varılır. Peki ya bu işler hep böyle devam ederse?

İklim politikasındaki değişiklikler için gereken zaman çerçevesi daraldı ve kum saati bir daha geri alınamayacak. Şimdi Paris'teki iklim zirvesi iyi kararlarla yeni bir umut yarattı. Derler ki, umutlar kalbi ve beyni zorlayan küçük böcekler gibidir. Sera etkisi 1824 gibi erken bir tarihte keşfedildi. Yani küresel ısınma ve sonuçları 100 yılı aşkın bir süredir tartışılıyor. Gezegenimiz bugün 120 bin yıl içerisinde hiç olmadığı kadar sıcak. Potsdam iklim bilimcisi Hans Joachim Schellnhuber, 2015 tarihli "Self-Combustion" adlı kitabında şöyle yazıyor: "Uzakta, konuyla ciddi şekilde ilgilenen neredeyse herkesin nefesini kesen bir tehdit belirmekte." Ve: "En çok bilen, en çok endişelenendir!"

Manfred Kriener: Berlin'de yaşayan bir çevre gazetecisidir. Taz'ın kurucularındandır ve 1990 yılına kadar bu gazetede ekoloji editörüdür. Daha sonra Slow Food ve zeozwei dergilerinin baş editörlüğünü yapar.

Kaynaklar:
Gale E. Christianson: Greenhouse- The 200-Year Story of Global Warming, Vancouver (Greystone) 1999.
Spencer R. Weart: The Discovery of Global Warming, Cambridge (Harvard University Press) 2008.
Hans Joachim Schnellnhuber: Selbstverbrennung, München (Bertelsmann) 2015.
Le Monde diplomatique, Berlin 2016.

Çeviri: Ganime Gülmez

Bernhard Pötter

Paris'ten muhteşem anlar

Zekice hazırlandı, mükemmel bir şekilde düzenlendi ve buna rağmen neredeyse başarısızlıkla sonuçlandı: 12 Aralık 2015'te iklim diplomasisi bir tarih yazdı.

12 Aralık 2015, cumartesi günü öğle saatlerinde Laurent Fabius tarih yazdığını biliyor. Üzerine tam oturan bir mavi takım elbise, kel kafalı ve geniş gülümseyişli bu kısa adam, Fransız Dışişleri Bakanı, Paris'teki dünya iklim konferansında kendi özel ofisine sahip. Bu ofis, özellikle konferans için "küçük bir dışişleri bakanlığı" olarak inşa edilmiş bir mobil ofisin kolu olan "Petit Quai d'Orsay" içinde yer almakta. Halı kaplı zeminler, duvarlarda resimler, dışarıda şimşirler ve çeşmeler. Fabius, BM İklim Değişikliği Konferansı Başkanı olarak çok önemli bir anlaşma taslağını sunuyor. Ve Genel Kurul salonunda birbirine yakın kaleme alınan 31 sayfayı katlayan 195 ülkenin yorgun delegelerine "Bizim metnimiz, olabilecek en iyi balanstır" diye sesleniyor. "Bugün hepimiz için gerçeğin anıdır."

Aylardır bu an için çalışan o ve ekibi için de, an bir gerçek anıdır. Şimdi, metinlerinin hiçbir devletin isyan etmeyeceği bir biçimde kabul yeterliliği olabileceğini ummaktadırlar. Fabius güven yayar. Delegelere oy kullanmaları için üç saat süre verir. Sonra onları öğle yemeğine gönderir. En önemli yardımcılarından biri olan Almanya Dışişleri Bakanı Jochen Flasbarth'ı Berlin'e göndermiştir bile. Flasbarth, iki hafta süren bu stresin ardından Erdmöbel –toprak mobilya– müziğiyle rahatlamak istemektedir. ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, öğleden sonra 13'ten kısa bir süre önce şunları bildirir: Amerikalıların "metinle ciddi bir sorunu var".

Paris herhangi bir konferans değildir. Burada imzalanacak olan, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin kabul edilmesinden tam 21 yıl sonra, nihayet dünyadaki tüm ülkeleri 2020'den itibaren iklimi korumaya zorunlu kılacak küresel bir anlaşmadır: Kömür ve petrolden uzaklaş, ormanları kurtar, yoksullara daha fazla para, daha fazla adalet. Öyle ya, 2009'da Kopenhag'daki ilk girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır: Danimarkalıların isteksizliği, kaos, kötü hazırlık. Ve güvensizlik.

BM jargonunda COP olarak adlandırılan iklim müzakereleri tuhaf olaylardır. Silahsızlanma müzakereleri ile absürd tiyatro sanatı arasında bir yerde durur. Bunlar, bir dünya hükümeti olmaksızın dünyayı yönetme girişimidir. Aksi takdirde, bu 195 ülkenin yollarının kesişmesine cesaret edemeyecekleri bir konsensüs bulunması gerekecektir. Küresel güç iddiaları ve sömürgeciliğin mirası, yıllarca süren durgunluğun hayal kırıklığı ve ekonomik gerileme korkusu, her zaman tartışmalardaki yankısını bulur. Ve hiç kimse hiçbir şey yapmaya zorlanamaz.

Dolayısıyla, Paris'te bir ilerleme olacaksa, muadillerini ve onların argümanlarını onlarca yıldır tanıyan diplomatlar yeni bir güven kazanmalıdır. Ancak bu tam olarak nasıl işletilebilir? Baskı çok büyük: Herkes bilim adamlarının gerçekliğinden haberdar. Herkes birlikte hareket etmesi gerektiğini biliyor. Ancak hiçbir diplomat diğerinin de aynı anda sıçrayacağına güvenmeksizin, bir milimlik bir parçadan dahi vazgeçmez.

Bu ruh masajının sorumlusu, aslında bir Konferansın Başkanı olarak güçsüz olan Laurent Fabius'tur. Tarih kitaplarına geçmek istiyorsa, başarmaya mahkûmdur. Bu başarı için, iki hafta boyunca doğru zamanda övgüler yağdırması, dinlemesi, teselli etmesi, pohpohlaması ve avlaması gerektiğini gayet iyi bilendir. Fransızlar, Paris'in başarısı için tahminen 20 milyon avro yatırım yapar. Organizasyon mükemmeldir. Paris'teki terör saldırılarının ardından sıkılaşan düzenlemelere rağmen, güvenlik noktalarında neredeyse hiç kuyruk oluşmaz. Dost canlısı yardımcılar her yerde bitiverir, hibrit otobüsler ve banliyö trenleri 40 bin katılımcıyı gidecekleri yere ulaştırır. Gurme fırıncı "Paul"un fırıncıları cam bir vitrinde ve delegelerin gözleri önünde her gün 1.000 mis kokulu baget hazırlar. Fabius ve Başkanı François Hollande aylardır siyaset, iş dünyası, çevre grupları ve kirazlardan oluşan bir koalisyon oluşturmakla meşguldür. Bir iklim zirvesi hiç bu kadar iyi hazırlanmamıştı.

Buna rağmen Paris neredeyse ikinci bir Kopenhag oldu. Genel halk tarafından fark dahi edilmeyen bu öğle sonrası konferans çökmenin eşiğinde. Artık bu kader anında sadece güvene ihtiyaç var. Aksi takdirde, iklim konferanslarındaki "taraflar arasındaki güven" gerçeklikten çok bir hayal olarak kalacaktır. Genellikle geçmiş yaralanmalardan kaynaklanan acı hayal kırıklıklarını gizler, resmi nezaket. Zayıf ülkeler soğukkanlılıkla kovulur, en büyük frenci hızı belirler ve sonunda herkesin morali bozulur.

İklim diplomatlarının mazoşist olduklarına dair

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı, 2015, Paris

düşünceler mevcut. Paris'te, onlara kendilerini iyi hissettirmek üzere çok şey yapılır. Fabius, Amerikalılar alarm verdiğinden beri çok gergin. Ekibine, özellikle de beyaz saçlı ve çekici bir gülümsemeye sahip ufak tefek bir kadına danıştı: İklim elçisi Laurence Tubiana, 63, ekonomist ve iklim politikası uzmanı. Konferansı titizlikle hazırladı. Onlarca uzmandan oluşan kadrosu, tüm konferansları ayrıntılı olarak inceledi, çeşitli lobilerin ve devlet gruplarının iş oyunlarındaki taktik manevralarını planladı ve en önemli devletlerden müzakerecileri konferanstan çok önce gizli toplantılar için bir araya getirdi. Yani Tubiana ve Fabius aylardır tüm dünyada iki şey üzerinde çalışıyor: Şeffaflık ve güven. Bu onların taktiği. Her fırsatta "Gizli anlaşma olmayacak" diye ısrar ediyorlar.

Hâlbuki ki, tam da bu cumartesi öğleden sonra apansız, tam olarak şöyle bir görüntü belirginleşti. Taslak metin, Madde 4.4'teki ifade şu şekildedir: Gelişmiş ülkeler "azaltma hedeflerinin uygulanmasında başı çekmeye devam edecek". İngilizce metinde: "Liderliği alacak". ABD heyeti silahlanmış durumda. Metin koordineli değil. Şimdiye kadar, tüm gazeteler bu noktada şunu ifade edip durdu: "Liderlik almalı" – "irade" yerine "zorunluluk". Bu kararlılıkla Başkan Obama, Cumhuriyetçilerin çoğunlukta olduğu ABD Kongresi'nde görülmez. Kerry çevresindeki delegasyon açıkça şunu ortaya koyar: Dünyanın kurtuluşu sadece dilek kipinde var.

En yakın müzakere çemberinin dışındaki her şey sakin: Çoğu delegasyon, gazeteci ve çevre grubu, iklim korumasını önceki taslaklardan çok daha net bir şekilde formüle eden yeni anlaşma metnine artan bir coşkuyla eğiliyor. Ancak Fabius ve Tubiana şimdi çılgınlar gibi telefonlaşmakta. "Shall" metne nasıl giriyor? Ve oradan nasıl çıkıyor? Gelişmekte olan bir ülke delegesi ABD'li bir müzakereciye şöyle diyor: "Metne katılmamızın nedeni bu" – "Bu tamamen çılgınca" diyor Amerikalı, "biz bunu asla kabul etmedik."

Taslak, çok hassas bir şekilde dengelenmiş bir uzlaşmadır. Bir diplomatın, bu ölçülü hukuk düzyazısını "güzel bir metin" olarak adlandırdığı bir şaheser. İklim değişikliğinin 1,5 derece hedeflense bile 2 derecenin altında tutulması gerektiğini şart koşmaktadır. Bütün ülkeler harekete geçme taahhüdünde bulunur, ancak zenginler kefaret ödemeye başlar. Her önemli grup, bir uzlaşma sağlamak için tam olarak ihtiyaç duyduğu şeyi edinir, acı sınırları kesin olarak tanımlanır. Yani bu karmakarışık binada bir sütuna dokunursanız, başkalarının da değişiklik talepleri olmasını ve sonunda her şeyin tamamen çökmesi riskini de göze almış olursunuz.

Amerikalıların şu anda talep ettiği şey tam olarak budur. "Ancak/Yapmalı" sorusuna gelince, tavizsizdirler. Ancak metni yeniden diğer tüm taleplere açık hâle getirmeden, onların meşru dürtülerine nasıl teslim olursunuz? Bu tür müzakereler dengeleyici bir eylemdir: Somut ekonomik çıkarlar, grup dinamikleri, sempati, güvenilirlik gibi "yumuşak faktörler" ile karışır. Fransızlar bunu planlar: Ulaşımdan yiyeceğe kadar her şey düzgün olmalı. Fabius ve Tubiana kapılarının herkese açık olduğunu vurgulayıp durmakta. Yani kimseye patronluk taslamamak için kendi tekliflerini bilinçli olarak geri çekmekte.

Alman siyaset bilimci Kai Monheim, konferanstan yaklaşık on ay önce yaptığı bir çalışmada, "COP Başkanı'nın otoritesinin kabulü ve otoritesine güven, delegasyonlar arasında iyi niyet oluşturur ve Başkan'a önemli kararlar için hareket alanı sağlar" diye yazmıştı.

"Ayrıca tıkanma olasılığını da azaltır." Fabius ve ekibi bu analizi dikkatle okudu. Monheim'ın başarılı bir konferans için tavsiyeleri şunlardı: Delegeler ve Fabius arasındaki kişisel temaslara, ülkelere önemlerini göstermek üzere "fazla uçuş kilometresine", Kopenhag'da genel kurul önünde Danimarka Başbakanı'nın yaptığı gibi kendini aptal yerine düşürmemek için "konudaki yetkinliğe" ihtiyaç var. Ayrıca Fabius'un Avrupalıları ve Amerikalıları inciten önerilerle defalarca kanıtladığı gibi "arabulucunun mutlak tarafsızlığı" gerekir. Ve son olarakta: Mizah!

Fabius ve Tubiana, Amerikan sorununu çözmek için BM İklim Sekreterliği Başkanı Christiana Figueres'e danışıyorlar. Kosta Rika'dan enerjik kadın diplomat da başyapıtını Paris'te teslim etmek istiyor. Kopenhag felaketinden bu yana, iklim diplomasisini organize eden BM ajansına başkanlık ediyor. Konu, Birleşmiş Milletler açısından muazzam bir önceliğe sahip: BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon, her iklim müzakeresinde yer almıyor. Figueres ise arka plandaki itici güç: Kuruluşun sorunsuz çalışmasını sağlamak için çalışanlarını yönlendirir. Belgeler zamanında yazdırılır ve tercüme edilir ve Tuvalu ya da Swaziland'dan delegeler de bir koltukta kendilerine yer bulabilir.

Kosta Rika'nın eski Devlet Başkanı'nın kısa kahverengi saçlı ve tetikte bakışlı kızı, "Ancak/Yapmalı" sorusunun konferansı havaya uçurabileceğini biliyor. Bu soru Kopenhag 2009'da, konferansın çökmesine neden olan, Danimarkalılardan gelen bir "gizli kâğıt"tı. Böyle bir hata yüzünden Paris de başarısız olur mu? Telaşlı soruşturmalar, önceki taslakların hiçbirinde olmamasına rağmen tartışmalı olan şeylerin belgeye "gireceğini" gösteriyor. Metin, iki Fransız ve bir BM çalışanından oluşan bir ekip tarafından yazıldı. Anlaşmanın genel kurulda başarısız olmasına izin vermek sabotaj mıydı? İçeriden biri, "Belki de metin dışarıdan hacklenmiş ve değiştirilmiştir" diye de şüpheleniyor. Ne de olsa, aslında hacker saldırıları olmuştu. Bu tür teorilerin ortalıkta dolaşıyor olması, güvenin ne kadar sallantılı ve ne kadar önemli olabileceğini gösteriyor. Resmi olarak verilebilecek cevap çok dramatik gelmiyor: Uzmanların gözleri sulandı, terim gözden kaçtı. Bir yandan, bu açıklama mantıklı. Öte yandan, Fransızlar şimdiye kadar konferansı tüm gözlemcilerin söylediği gibi "hiç hata yapmadan" yürüttüler. Bu profesyoneller gerçekten böyle bir gaf yapabilir mi?

Tubiana iyi bilgilendirilmiş. Koridorlardaki atmosfer de dâhil olmak üzere tüm bilgiler günün her saati bir araya getirilir. Fanze ekibi için şunlar geçerlidir: Moralinizi yüksek tutun, gülümseyin, çatışmaları başlangıçta fark edin. Fabius delegelere sürekli olarak "Mes chers amis!" –sevgili arkadaşım– der durur. Tubiana yorulmadan toplantıları yönetir, delegeleri işler ve gazetecileri bilgilendirir. Konferansın başlamasından bir hafta önce apandisitinden ameliyat olduğunu kimse fark etmez. Yaz aylarında, ciddi bir binicilik kazasından sonra, koltuk değnekleriyle röportaj yapmak için kendine çok eziyet etmişti. Fabius, Tubiana ve Figueres, 2014'ten beri konferansa hazırlanmak için yollarda. Bu çaba Paris'teki karşılığını bulmakta.

Ancak aniden, Cumartesi öğleden sonra diğer ülkeler endişelerini bildirmeye başlıyorlar. Türkiye imkânsız bir talepte bulunuyor: Sanayileşmiş bir ülke olarak görülmeye devam etmek istiyor, ancak gelişmekte olan ülkeler için ayrılan para potalarına da erişmek istiyor. Sosyalist Nikaragua, zaten iklim planı yapmayan birkaç ülkeden biri, piyasa ekonomisi kurallarına atıfta bulunmaktan rahatsızlık duyuyor. Ve 50'den fazla eyaleti olan "Afrika grubu"nda, kapalı kapılar ardında parçalar uçuşuyor. Para sözü verilirse, ekonomik açıdan güçlü ülkeler Nijerya, Mısır ve Güney Afrika, en az yoksul-gelişmekte olan ülkeler kadar muhtaç olarak sınıflandırılmak istiyor. Fabius ve Tubiana farkındalar: Hızlı bir çözüme ihtiyaçları var, aksi takdirde ikinci bir Kopenhag riski mevcut.

Mevcut stratejileri şimdiye dek işe yaradı: Şeffaflık, dinlemek ve umut vermek. Ve devlet başkanları uzlaşmaya istekli olduklarının sinyallerini verdiler. Angela Merkel ve François Hollande tartışmalı olan ve uzun süredir unutulan 1,5 derece sınırını tekrar devreye soktu. Bu hedefe ulaşmak neredeyse imkânsızdır, ancak ada devletlerine bir sinyal gönderilir: "Henüz sizden vazgeçmedik." Ayrıca Obama, kıt zamanının bir kısmını ada devletlerine ayırıyor. Yani zengin uluslar ve şirketler, fakir ülkeler için çok para vaat ediyor ki bunlar yakında iyi satış pazarları olabilme potansiyeli taşımakta: Ormanları daha iyi koruyabilmek için, tropik bölgelerdeki güneş enerjisi için, Afrika'daki kalkınma için.

Afrikalı bir müzakereci, "Fransızca metnin ilk taslağında 1,5 derece göründüğünde, bizi gerçekten ciddiye alıyorlar" diye düşündüklerini ifade ediyor. Fabius tüm grupları akıllıca entegre etti. Çalışma gruplarına zorlu konularda başkanlık etti, bazıları daha fazla eleştiri yöneltti: Yavaşlayan ülke olan Singapur'dan delegelere, hangi ülkelerin hangi yükümlülükleri üstleneceğine dair temel soruyu tartıştırdı. Ve önsöz için, "drama kraliçesi" olarak korkulan Venezuela'nın BM Büyükelçisi Claudia Salerno'yu işe aldı. Bu şekilde işin içine giren hiç kimse daha sonra şu argümanı ortaya atamayacaktı: "Ezildik geçildik!"

Delegeler arasındaki karşılıklı güvensizlik yavaş yavaş da olsa ortadan kalktı. İçeriden biri, "Günlerdir usul meseleleri hakkında her zamanki gibi tartışmalar olmadı" diye merak ediyor. Bir AB müzakerecisi, 2015'te tüm kilit delegasyon başkanlarının katıldığı ve herkesin kırmızı çizgilerini formüle edebildiği on gizli

toplantıyı hatırlıyor: "Birdenbire birbirinizin kafasının içerisindeydiniz ve meseleleri onların bakış açısından görüyordunuz." Sert diplomatlar bile bazen şu noktaları fark etti: "Ah, ben bir Suudi olsaydım kulağımda böyle yankılanırdı."

Paylaşılan yorgunluk da güven oluşturmanın bir parçasıdır. İkinci haftanın perşembe günü: Fabius, "Comite de Paris"i topladı. Bir spor salonu büyüklüğündeki korumalı, süssüz bir odada, tüm önemli ülke gruplarının temsilcileri bir kez daha oturur. Eyalet başına yalnızca üç delegeye izin verilir, bu "incelenir". Ebedi gevezelik bütün gece somut bir sonuç olmaksızın devam eder, tek bir şey dışında: Herkes sesini çıkardı. Ve birlikte acı çekti.

Cumartesi günkü son istişarenin başlama zamanı –15:45– çoktan geçti. Fabius yeni randevuyu saat 18:00 olarak ayarlar. Gözlemciler her şeyin yolunda gitmediğinden şüphelenir. Hollande, Erdoğan ile telefonda. Türkiye sallanıyor. Katolik Kilisesi asi Nikaragua'nın icabına bakar: Vatikan, bir ablukayı önlemek için Managua Başpiskoposunu harekete geçirir. Ve Afrika grubunda açık bir çatışma yaşanır. Yoksul ülkeler zengin komşularına bir seçenek sunmaktadır: Ya onlarla birlikte bir sonucu kabul edecekler ya da plenumdaki herkese karşı tek başına kalacaklar.

Fabius, Türklere ve Afrikalılara konferanstan sonra endişeleriyle bizzat ilgileneceklerine dair güvence veriyor. Henüz hiç kimse, Fransa Dışişleri Bakanı ve İklim Konferansı Başkanı olan bu adamın birkaç hafta sonra istifa edeceğini bilmiyor. Saat 18.00'de delegasyonlar ve gözlemciler "La Seine" sergi salonuna akın etti. Oda ahşap zeminli, beyaz sandalyelerle döşenmiş, yanlardaki kırmızımsı lambalar sıcak bir ışık veriyor. Ünlüler için podyum önde yükseliyor: François Hollande, BM Genel Sekreteri Ban Kim Moon, Al Gore ya da Nicolas Stern gibi iklim yıldızları. Havada, büyük final beklentisi.

Bir Fransız diplomat uykusuzluktan ve heyecandan titriyor. Bir ABD delegesi gergin bir şekilde ileri geri tökezledi. Aniden, geniş bir politikacılar cephesi girişten dışarıya doğru itiliverdi. AB İklim Komiseri Miguel Arias Cañete, Almanya Çevre Bakanı Barbara Hendricks, Marshall Adaları müzakerecisi Tony de Brum, ABD, Brezilya ve yaklaşık iki düzine ülkenin temsilcileri kol kola girmiş görünüyor. Tıpkı yürüyüşleri gibi, hepsi gladyatör. Ama başlamıyor. Fabius, kürsüden uzak bir köşede çeşitli temsilcilerle bir "toplantıda" buluşur. Ekibi bir kez daha "Ancak/Yapmalı" problemini açıklıyor. İşte şimdi, Fabius ve Tubiana'nın "güven inşası" için yaptıkları yatırımların değerinin ne olduğunu göreceğiz: Ve işlevlendi! İklim pokerindeki en önemli figürler en azından, bunun bir faul oyunu değil, bir kaza olduğuna ikna edilebilirdi.

Çinli arabulucu Xie Zhenhua, dramatik anti-kapitalist performanslara abone olan Venezuela'dan Cladia Salerno ile rekabet ederken, en azından gülümsüyor. ABD Dışişleri Bakanı Kerry tesadüfen Xie ve gelişmekte olan ülkeler adına konuşan Güney Afrika büyükelçisiyle tanışıyor. Resim herkese açıkça göstermeli: Burada hiçbir sorun yok. Arkalarında bıraktıkları tüm sorunlar çözülüyor. Nihayet, saat 19:00'dan kısa bir süre önce, Fabius düzeni sağlamak üzere salonu arar. Kocaman bir gülümsemeyle, "belgeyi açıklığa kavuşturmak" üzere BM Sekreterliği'nden Figueres'in yardımcısı Richard Kinley'e teslim ediyor. "Teknik düzeltmelerle ilgili" diye de vurgu yapıyor. Ve hızlı bir İngilizceyle, bir düzine virgül ve çift metin değişikliğini tıngırdatır. "Günlerdir uyumayan personelin" yaptığı hatalardan dolayı özür diler. Konuşma akışının yaklaşık yarısında, gelişigüzel bir şekilde, "Paragraf 4.4'te, 'yapmalı' bir 'ancak' olmalıdır ..." vurgusu yapılır. Katılımcılar nefeslerini tutar. Şimdi itiraz etme zamanıdır. Hepsi suskundur. Her şey olduğu gibi kalır.

Metin temizlendi. Fabius kesin darbeyi vurdu. Şimdi okuma gözlüğünü takıyor ve hızla Fransızca konuşuyor. Her zamanki gibi önce bir tartışma açmak yerine, tersten bir prosedürü duyuruyor: Önce oylama, sonra konuşma. Birkaç uyutucu teknik detaydan sonra saat 19:26'da, seyircilere kısa bir bakıyor ve "Önerilerime tepkiler olumlu, muhalif ses görmüyorum" diyor. Titreyen eli başkanın tokmağını arıyor. "L'accord de Paris est accepte", –Paris Anlaşması kabul edildi– diyor Fabius. Sonra çekiç masaya vuruluyor. Paris İklim Anlaşması tamamlanıyor.

Oda alkışlarla inliyor, Figueres'le uzun bir kucaklaşmanın ardından Tubiana'nın gözlerinden yaşlar dökülüyor. Dakikalarca süren böylesi bir hararetin ardından sessizlik geri geldiğinde, delegasyonlar yüksek sesle konuşmaya başlıyorlar. Peki ya, büyük ve önemli ülke grupları şimdi bunu veto ederse? O zaman her şey alt üst olabilir mi? İlk olarak, Güney Afrika gelişmekte olan dünya adına konuşur: Onaylanır. Söz hakkı alma gündemi bu şekilde hızla devam eder. Herkes Fabius'u ve kendisini tebrik eder, sadece Nikaragua surat asar ancak sözleşmeye karşı çıkmaz.

Paris Anlaşması, 22 Nisan 2016'da New York'ta imzalandı. 12 Aralık 2015'te, 195 ülke, birbirlerine güven avansı verdiklerinde nelerin mümkün olabileceğini göstermiş oldu.

Bernhard Pötter: Berlin'de bir gazetecidir. Taz için uluslararası iklim politikasını analiz etmektedir. Ve 2015'te Alman Çevre Yardımı kuruluşunun çevresel medya ödülünü aldı.

Kaynak: Le Monde diplomatique, Berlin 2016.

Çeviri: Ganime Gülmez

Futbol Dünya Kupası 2022 Üzerine Kıssadan Hisse

■ H. DEMİRCİYAN

1980'li yılların ortasından itibaren sanayileşmeye başlayan futbol milyarların dolaşıma sokulduğu büyük bir kapitalist sektördür. Profesyonel futbol oyunları, yüksek transfer ücretleri, sponsorluk, borsa gelirleri ve naklen yayın bedelleri ile ekonomik sistem içerisinde ciddi bir yere sahiptir. Futbol karşılaşmalarının gerçekleştirildiği stadyumlar alışveriş merkezine dönüştürülerek gelir yaratma yarışındadır.

Reklam, sponsorluk gelirleri, özellikle özel televizyon kanalları arasında yaşanan yoğun kapitalist rekabetin beraberinde getirdiği yüksek yayın hakları gelirlerinin de katkısıyla futbol büyük bir kapitalist sanayi durumundadır. Milyonların beğenisini kazanmış en popüler spor futbol sadece sevilen-izlenilen değil, "tüketilen" bir spor hâline gelmiştir. Futbol tutkusu artık ateşi düşmeyen bir hastalıktır âdeta.

FIFA'nın (Dünya Futbol Federasyonu) 31 Aralık 2021 itibariyle sözleşmeli geliri 6,11 milyar dolar olarak gerçekleşti. 2020/2021 sezonunda Avrupa'daki profesyonel futbol liglerinin toplam cirosu 27,6 milyar avro oldu. Bu, satışların hâlâ 25,2 milyar avro olduğu bir önceki sezona göre önemli bir artış söz konusudur. (https://de.statista.com)

Şu anda kapitalist pazara göre Manchester United Spor Kulübünün anlaşmasını feshettiği Cristiano Ronaldo'nun pazar değeri 120.00.000 avrodur (www.transfermarkt.com.tr). Suudi Arabistan takımı Al-Nassr'ın yaptığı teklif yıllık 225 milyon avrodur. İtalyan Juventus'tan İngiliz Manchester United'a dönen ve oradan da ayrılan 36 yaşındaki Ronaldo, 125 milyon dolarla 2021 yılının en fazla kazanan futbolcusu oldu. Şu anda 160 milyon avroluk piyasa değeriyle dünyanın en değerli oyuncusu konumunda olan hücum oyuncusu Paris Saint Germain'de (PSG) oynayan Fransız Kylian Mbappé. Borussia Dortmund'dan Manchester City'ye transfer olan Erling Haaland 150 milyon avroluk piyasa değeriyle dünyanın en değerli ikinci oyuncusu durumundadır. Bir zamanlar 180 milyon avro piyasa değerine ulaşan PSG oyuncusu Lionel Messi'nin andaki piyasa değeri 50 milyon avrodur. Bu değerleri günümüz Türkiye'sindeki aylık 5.500 TL (283 Euro) asgari ücretle alan emekçileri karşılaştırırsak karşımıza çıkan rakam 565.371'dir. Yani beşyüzaltmışbeşbinüçyüzyetmişbir emekçi eşittir bir Ronaldo!!!

Bu sistemde bu sporcuların neden bu kadar kazandığından öte gelir dağılımındaki adaletsizliğin hangi boyutlarda olduğunun anlaşılması için bu rakamları aktardık. Futbol sektöründe emek sarf eden sporcuların genel durumu için bu rakamların hayal olduğu gerçeğini de göz ardı edemeyiz. Dünyada yaklaşık 250 milyon futbolcunun olduğu düşünülürse, bunların içinde "efsanelerin" sayısı %1'i geçmez. Kalanı emekçi konumundadır.

Reklam ve propaganda araçlarını kontrol eden burjuvazi işine geleni yüceltir ya da işine yaramayanı da değersizleştirir. Kapitalist kendisi kazandığı oranda problem yoktur. Onun için sponsorlar var! Coca Cola, Adidas vb.

Karl Marx'ın dediği gibi din "*halkın afyonu*" ise futbol da toplumun **narkozudur**! Uyuşturur, anda fanatiklik (takım tutmada aşırılık) dışında hiçbir şey hissetmezsiniz! Neden? Çünkü futbol meşgul eder, gündem yaratır... Hem de nasıl! Memleket meselesi-siyaset-terör... hepsinin önüne geçer anlık olsa da! Öyle kayıtsızlık yaratıyor ki! Sınıf çıkarları bir anda "sıfırlanır".

Ateş sahaya düşmeye görsün... Derbiler ve taraftarlık, holiganlık (aşırı taraftarlık) düşmanlıklar... Küfürler gırla gider... Taraftar kendinden geçer, bir nevi deşarj olur. Hele bir de derbiler var ki yenenin adrenali en yüksektedir. Yenilenin ise sanki dünyası yıkılmıştır. Türkiye somutunda FB-GS, İspanya'da Real Madrid-Barcelona, Sırbistan'da Kızılyıldız-Partizan, İtalya'da Lazio-AS Rom, Almanya'da Bayern München-Dortmund, İngiltere'de Manchester United- Manchester City vs. Hep aynı düellolar... Burjuva medya iki tarafı da kışkırtır. Bazen bu kışkırtmalar taraftarların fiziki çatışmalarına kadar varır. "Düşman" yanlış yerlerde aranır.

Futbolun "gladyatör köleleri"...

Dünya Kupası, Şampiyonlar Ligi vd. aynı zamanda futbol pazarının gösteri arenalarıdır. Bu arenalarda futbol köleleri birbirleriyle kıyasıya yarışır, altta kalanın canı çıkar, elek üstü kalanlar işin kaymağına ulaşmaya çabalar. Tıpkı Roma köle arenalarında kölelerin hayatta kalmak için diğer kölelerle kıyasıya kavgaya tutuştukları gibi. Kendi şanslarını/yaşamlarını idame etmek için kendi sınıfındakini öldürdükleri gibi. Bugün futbol sahalarının "Arena" olarak adlandırılması rastlantı mı acaba?

Siyasetin kullandığı araçlardan birisi olarak futbol

Geçmişte ve günümüzde futbolu kullanan siyasiler ve diktatörlere verilecek çok örnek var.

İspanya'da faşist Franco iki şeyin çok farkındaydı: Futbol ve kitlesel medya araçlarının gücü. Franco rejimine göre Real Madrid, İspanya'nın bir numaralı elçisiydi. Franco'nun çocukluk arkadaşı Real Madrid Başkanı Santiago Bernabeu (Bugünkü Real Madrid stadyumunun ismi buradan gelmektedir.) bu durumdan hoşnuttu.

"Kralın Takımı" Real Madrid için 50 bin kişilik dünün "beşikler"i bugün 100 binliklere ulaştı. Dün sağcı-solcu diye adlandırılan takımlar Barcelona sol (işçi) /Real Madrid sağ (zengin), Lazio Rom sağ/ AS Rom sol, GS zengin, Beşiktaş fakirlerin... takım(ı) olarak lanse edildi ediliyor. Bu durum hemen hemen her ülke için söz konusudur.

*"**Barcelona** ile **Real Madrid** kulüpleri arasında bu sezon (2014) 26 Ekim tarihinde Madrid'de oynanacak olan "El Clasico" karşılaşması öncesi Katalan televizyonu Real Madrid ile faşist **İspanya**'nın diktatör generali Francisco Franco'nun ilişkisini anlatan bir belgesel yayınlama kararı aldı. Belgeselde, Real Madrid'in faşist diktatör Franco ile olan kurumsal ilişkisi anlatılıyor. Katalanlar belgeselde, Real Madrid'in Franco'nun imtiyazlı kulübü olduğunu hatırlatarak, faşist diktatörün iktidarda olduğu sürece tüm devlet kaynaklarının bu takıma aktarıldığı buna örnek olarak da Bernabeu Stadı'nın inşasını gösteriyorlar."* (https://onedio.com 16.10.2014)

Mesela, İtalya'da Lazio / AS Roma rekabeti 1927'lerde başlar. Mussolini'nin emriyle kurulan Lazio Rom'da o gün bugün "faşist"lerin takımı olarak sağcı taraftarlar yoğunluktadır. Bugün hâlâ Lazio taraftarları 1998-99 sezonundaki AS Roma maçında eşine az rastlanır bir ayıbın altına imza attı: Tribünlerde yaklaşık 50 metrelik, üzerinde; "Auschwitz Lavostra Patria I Forni Vostre Case" (Auschwitz sizin vatanınız, fırınlar ise eviniz...) yazılı pankartını açarken Hitler faşistlerinin Auschwitz Temerküz Kampında (Polonya'da) fırınlarda diri diri yaktıkları Yahudilere göndermeydi. Layık gördükleri AS Roma taraftarlarıdır. Siyasi, kültürel ve sosyolojik açıdan tamamen farklı taraflarda duran bu iki kulüpten özellikle Lazio'nun taraftarları ırkçılık denildiğinde akla ilk gelen sembol olan svastikayı (gamalı haç) kullanmayı çok seviyor. Şehrin her tarafına bu işareti bir şekilde yerleştirmeyi amaç edinen bu grup bu taraftarlar içindedir.

Futbol ve uyuşturucu ilişkisi...

Milyarlarca dolar kirli/kara paranın temizlenmesinin ötesinde "ünlenenlerin" yaşam tarzına etkisi — uyuşturucu alma, seks partileri vs. işin "eğlence" yanıdır.

İşte buna örnek haberlerden birisi: 10.12.2018 tarihinde tr.euronews.com sitesinde yer alan bir habere göre İngiltere Premier Ligi ekiplerinden Arsenal'de forma giyen Türk asıllı Alman futbolcu Mesut Özil'in özel bir partide uyuşturucu madde kullanırken görüntüleri ortaya çıkmıştı. Ağustos ayında sezon başlamadan önce yapılan partide Arsenal'in diğer yıldız isimleri Alexandre Lacazette, Matteo Guendouzi, Pierre-Emerick Aubameyang, Henrikh Mkhitaryan ve Shkodran Mustafi gibi isimler de yer alıyordu. Haberde futbolcuların pahalı içkiler içtikleri, bunun yanı sıra 'Hippy Crack' adlı nitrojen oksit uyuşturucu maddeyi balonların içerisine hazırlanan düzenekle içlerine çektikleri ve kendilerinden geçtikleri belirtiliyordu.

Söz konusu haberde aktarıldığına göre İngiliz The Sun gazetesi olayı manşetten duyurmuştu. Yine Londra'da düzenlenen bu partiye 70'ten fazla kadın da katılmıştı.

Haberin devamında kullanılan uyuşturucu hakkında da bilgi veriliyordu. Buna göre azot protoksitin İngiltere sınırları içerisinde 18 yaş ve üstündeki kişilere satışı serbestti ve son 3 yılda satışında %400'ün üzerinde artış vardı. Bu uyuşturucu gazın, vücudu oksijensiz bırakarak kalp krizine, vücut düzeninin bozulmasına ve hatta ölüme neden olabileceği de haberde veriliyordu. (euronews, 10.12.2018)

Bu konuda bir başka örnek de Diego Armando Maradona... Maradona Arjantinliler için bir futbol tanrısı, dünya futbolu için bir elmas, bir efsane... Formasını giydiği takımlarda tüm kulvarlarda 588 maça çıkan Maradona, 312 gol kaydetmiş, "tanrının eliyle" attığı gol ile İngilizleri yenerek dünya kupasını Arjantin'e götüren

Maradona 1991 yılında uyuşturucu kullanmaktan 15 ay ceza aldı… Maradona'nın futbolu bıraktıktan sonra Küba'da uyuşturucudan kurtulma tedavisi gördüğü bilinen durumdur.

Heyecan verici yeni bir belgesel, Maradona'nın Napoli'deyken üstün bir futbol dehası ve çocuklarının üzerine titreyen bir babadan, nasıl da duba gibi şişmiş bir serseriye ve umursamaz bir kadın düşkünlüğüne dönüştüğünü anlatıyor Miguel Delaney: "Pazar: Serie A Ligi maçı. Pazar gecesinden çarşamba sabahına kadar kesintisiz kokain alemi. Çarşamba sabahından cumartesi akşamına kadar "arınma" ve terleyerek kokaini vücuttan atma. Pazar: Serie A Ligi maçı. Bu döngü tekrarlayıp durdu, ta ki Maradona -kaçınılmaz olarak- bir daha tekrarlayamayana kadar." (https://www.indyturk.com)

2022 Dünya Kupası neden Katar'da?
Katar futbola ne katar?

11.500 km2 yüzölçümü (Konya 38.873) ve 2,5 milyon civarında nüfusu ile ciddi anlamda küçük bir ülkenin dünyanın en büyük spor organizasyonunu alması ve şampiyonanın kış aylarına rastlaması elbette dikkatleri Katar'ın üzerine çekti.

Katar'ın petrol sayesinde elde ettiği büyük ekonomik gücü spora aktararak tam anlamıyla bir imaj çalışmasının başarıyla gerçekleşmesinin arka planı nedir?

Tarihe en tartışmalı Dünya Futbol Kupası olarak geçti Katar 2022. Kapitalist Batı bugüne kadar bu turnuvayı hep kendi konumuna ve belirlediği kriterlere göre ayarlar ve ona göre turnuvanın oynanacağı ülkeyi seçerdi. Ama bu defa ABD / Katar "yarışmasında" durum değişti.

FİFA'nın Katar kararı Paris'te pişirildi…

FİFA Başkan Yardımcısı Michel Platini, 2010 yılının Kasımında Fransız Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin öğle yemeğine davetliydi. Elysee Sarayı'nın gösterişli salonunda gerçekleşen bu yemeğin davetlileri arasında başka onur konukları da vardı, Katarlılar. O günlerin Katar başbakanı şimdinin Katar Emiri Şeyh Hamad bin Jassim al-Thani ile danışmanlarıydı. Bu yemekte Paris'te bulunma sebepleri Dünya Futbol Kupası'na ev sahipliği yapma amacı içindi. İlk başlarda Platini, Katarlıların bu teklifine hiç de sıcak bakmamıştı. Katarlıların projesinden önceden haberi olan Platini *"futbol geleneği olmayan, stadyumlar gibi temel altyapıdan yoksun bir ülke olan Katar'ın dünyanın en büyük spor etkinliğini düzenlemesine izin verilmesinin FIFA için felaket olacağı"* söylemişti.

Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy ile yemeğe oturulunca fikirler değişti. Sarkozy ve Katarlılar Platini'yi ikna etti! "*Parasıyla değil mi kardeşim*"i aktarmakla yetinelim. Kapitalist egemenliğin günümüzdeki koşullarında Katar da verdi parayı çaldırdı düdüğü! Bu yemekten bir hafta sonra Zürih'teki FIFA merkezinde Katar'ın 2022 Dünya Kupası'na ev sahipliği yapacağı onaylandı. Karar henüz FIFA tarafından açıklanmadan, El-Cezire TV kanalının haberi her yere servis etmesi, içerden birilerinin dışarıya bilgi verdiğini açıklıyordu. "Kim olabilir?" sorusunun cevabı Sarkozy'nin verdiği yemekte saklıydı…

Eh, Katar'ın karşısındaki alternatif turnuva ülkesi ABD'dir. Sus payı olarak 2026 Dünya Futbol Kupasına Kanada ve Meksika ile birlikte ev sahipliği yapması karar altına alınmıştır. Buna rağmen "Kısa bir süre sonra yolsuzluk ve rüşvet iddialarının ayyuka" çıkması kadar normal bir şey olabilir mi? Hep ABD'liler "darbe" planlayıp yapacak değil ya, onların yetiştirdikleri de bazen "boynuz kulağı geçer" misali işler yapar oldular. Amerika Federal Soruşturma Bürosu (FBI) olaya el atsa da, soruşturmada çok sayıda FIFA yönetim kurulu üyesinin oylamayı Katar'a çevirmek için rüşvet aldığı ortaya çıksa da ve tutuklananlar olsa da… durum değişmedi. Eski FIFA Başkanı Blatter: "Dünya Kupası'nın Katar'a verilmesi hataydı" dese de artık kıymet-i harbiyesi kalmamıştı!

Kışın başlangıcında Dünya Futbol Şampiyonası 20 Kasım-18 Aralık 2022 tarihleri arasında düzenlenecekti. Düzenlendi de. İlk açılış maçında ev sahibi Katar Latin Amerika ülkesi Ekvator'a 2-0 yenildi. Nasıl olduysa para *"parasıyla değil mi kardeşim"* açılış maçında sökmedi. Kime dert! Atı alan Üsküdar'ı geçmişti zaten. Ah, az daha unutuyorduk: Katar eleştirileri ve tepkileri susturmak için Elysee Sarayı'ndaki öğle yemeğinden kısa bir süre sonra Fransız takımı Paris St.-Germain'i satın aldı ve birçok ligin yayın haklarını da satın alarak Avrupa futboluna para akıtmaya başladı. (Bizdeki futbol liginin yayın hakkını alan Digitürk de Katarlıların!) Zaman zaman bu nakit akışını kesme tehditlerinde bulunarak çatlak sesleri de susturdu. Arenalarda seyirci olamayan milyarlarca insan televizyon ekranlarına kitlenerek Katar reklamlarını da izleyip birçok şeyi unuttuğu gibi rüşvet ve yolsuzluğun FIFA içindeki icrasını da unutacaktı… Unuttu bile.

Yüzlerce işçinin kanıyla yapılan statlarda, yolsuzluklarla, rüşvetlerle satın alınan Dünya Kupası organizasyonu Simon Cuper'in "Futbol Asla Sadece Futbol Değildir." sözünü aklımıza getirdi: Yani Katar şeyhlerinin sporu özellikle de futbolu para ile oynanan bir oyuncak olarak gördükleri ve bunu da sıklıkla dile getirdiklerinden de anlaşılıyor ki, futbol artık aynı zamanda paradır! Katar da "terör" (özellikle İslami olanı) destekleyici imajını sporu kullanarak pozitif bir imaja çevirme eyleminde başarılıdır. Evet, Katar futbola ne katar sorusunun cevabı paradır. Kapitaldir!

Katar FIFA Dünya Kupası sırasında İslam algısının değişmesi için adımlar attı. Katar Ağırlama Merkezi

ziyaretçilere İslam'ı anlatmaları için dünyanın her yerinden onlarca Müslüman imamı Doha'ya davet etti. Ülkedeki kültür merkezleri, camiler, alışveriş merkezleri gibi yerlere İslam'ı ve Hazreti Muhammed'i tanıtıcı afişler ve broşürler yerleştirildi. Milyonlarca insana birçok batının İslam'ı radikalizmle bağlantılı bulan İslami fobi anlayışını kırmak için de kullandı.

Katar 2022 Dünya futbol turnuvasındaki yasaklar

Alkol yasağı ve Katarlı yetkililerin çeşitli açıklamaları, turnuva öncesi futboldan daha çok konuşuldu desek yeridir. Aynı zamanda Katar'ın Dünya Kupası resmî sorumlulardan birinin eşcinselliği *''beyindeki bir hasar''* olarak nitelendirmesi de tartışmaları körükledi. Bireylerin karşı cinse, kendi cinsine, her iki cinse hissettiği duyguları "*hastalıklı*" olarak değerlendiren beyinlerin arızalı olduğunu vurgulama gereği duyuyoruz. Danimarka, İngiltere, Fransa, Almanya ve Belçika da dâhil olmak üzere dokuz takımın kaptanlarının maçlara LGBT sembolü olan **gökkuşağı** logosu taşıyan kolluklarla çıkacaklarını belirtmeleri görünürde cesur bir adamdı, fakat dediklerini yapmadılar. Bir kere daha gördük ve yaşadık ki, burjuva-kapitalist çıkarlar söz konusu olduğunda "insan hakları", "LGBT haklarını", o çok övdükleri "Batılı değerleri" bir kenara atabiliyor, en büyük rezaletleri suskunlukla geçiştirebiliyorlar!

Katar'la ilgili çıkan haberlere göre ülkenin 2022 Dünya Kupası maçlarına ev sahipliği yapma hakkını kazandığı 2010 yılından bu yana 6 binden fazla işçi kötü çalışma koşulları nedeniyle hayatını kaybetti. 2022 FIFA Dünya Kupası organizasyonunda yer alan üst düzey bir Katarlı yetkili, Hassan al-Thawadi, İngiliz gazeteci Piers Morgan'a yaptığı açıklamada turnuva hazırlık sürecinde 400 ila 500 arasında işçinin hayatını kaybettiğini kabul etti. (T24 29.11.22)

FIFA'nın Rusya'yı ön elemeler aşamasında 2022 Dünya Kupası'nın dışında tutma kararı ise özellikle Batılı emperyalistlerin rezaletiydi. Kendi karın ağrılarının diyetini Ukrayna savaşı nedeniyle Ruslara ödettiler.

FIFA, Katar'daki Dünya Kupası'nın "ilk karbon nötr turnuva" olacağını iddia etmişti. Yine FIFA'ya göre Dünya Kupası sırasında 3,6 milyon ton karbon üretilecek ve bu üretim bazı inisiyatiflerle dengelenecekti. Ne dengelenmesi, aksine daha fazla karbon üretildi. Çevrecilere göre FIFA'nın 'Katar'da karbon nötr Dünya Kupası' iddiası yalandı. Karbon emisyonunu artırmadan çöldeki bir stadyum nasıl serinletilir?

Ozon tabakasının incelmesinde etkili olan ana maddeler: Kloroflorokarbon (CFC), Hidrokloroflorokarbon (HCFC), Hidrobromoflorokarbon (HBFC), Halonlar, Karbontetraklorid, Metil kloroform, Metilbromürasidi'dir, bunların hepsi soğutucu klimalarda kullanılan maddeler olarak doğaya fazladan zarar verirler. Bunlar Katar'daki stadyumlarda bol miktarda kullanılmıştır. Bu organizasyonun söylenenin tersine üç katı daha büyük bir karbon ayak izi ortaya çıkaracağı gerçeği göz ardı edilemez. (bbc 11.11.22)

Bu turnuvalarda futbol adına aykırı tipler çıkmıyor mu?

Elbette çıkıyor. Mesela Brezilyalı Richarlison, Dünya Kupası'nda tarihe geçecek bir gol attı. Ama kendisini unutulmazların yanına yazdıracak bir başka özelliği daha var Richarlison'un: Hikâyesi… Bu, tek başına bir yoksulluk hikâyesi değil, diğerlerini de yoksulluktan kurtarma hikâyesi. Sesi olmayanlara ses verme hikâyesi… Modern Robin Hood misali Brezilya'nın 'Güvercin' lakaplı futbolcusu Richarlison, kendini aykırı bir tip olarak seslendiren bir futbolcu! "*Maalesef Amapa'da yaşayan insanlar bugün attığım golü göremeyecek; çünkü iki haftadır elektrikleri yok. Ben golümü ve zaferi onlara adıyorum.*" demekle kalmadı:

Irkçılık karşıtı, LGBT haklarına destek için de konuştu; yoksulluk hakkında konuştu; polis şiddeti hakkında konuştu; kadınlara yönelik şiddet hakkında konuştu.

"*Bunlar benim vazifem değil*" demedi; Covid'e karşı neredeyse sıfır önlem yüzünden kavrulan Brezilya'da fakir Amazon şehri Manaus'a oksijen tüpü gönderen oydu. Pantanal bölgesindeki çevre felaketine dikkat çekmek için bir jaguar evlat edinen de oydu. Amazonlar'da kaybolan Britanyalı gazeteci Dom Philips ve yerel uzman Bruna Pereira'nın bulunması için çağrı yapan kişilerden biri de oydu. Tüm bunlar elbette olumlu aktivitelerdir. Hiç yapmayanlar ile karşılaştırıldığında sevindiricidir. Sorunların temeline inmediğini bilin yeter.

Sırbistan'a attığı golden sonra, Brezilya'da çalışmış akademisyen Karabekir Akkoyunlu, O'nunla yapılan röportajı Türkçeye çevirdi.

"*Bana neden konuşuyorsun diye soruyorlar. Ama bel-*

ki kimin için konuşuyorsun sorusu daha doğru. Geldiğim yerdeki insanların ne sesi var ne zamanı. Çok azı daha iyi bir hayat için neyin önemli veya eksik olduğunun farkında. Brezilya'da böyledir, yalnız seçim zamanı dikkat çekersin.

Hiçbir siyasi partiye üye değilim. Ama koskoca bir eyaletin 22 gün boyunca elektriksiz kalmasının yanlış olduğunu, ya da sofrada yemek, sağlık, eğitim ve barınmanın temel hak olduğunu bilmek için bir partiye ihtiyacım yok.

Hayatımda hiç laboratuvarda bulunmadım. Ama bilimin tek kurtuluş yolu olduğunu herkese söyleyebilirim. Bunu bir futbolcu olarak günlük hayatımda görüyorum. Sevdiğim işi yapabilmem için vücudumun bilime ve tıbba ihtiyacı var.

Henüz eğitimimi tamamlamadım. Ama Brezilya'da her gün birçok kişinin ırkçılık mağduru olduğunu, zorbalığa uğradığını, öldürüldüğünü görmek için diplomaya gerek yok. Bir makalede okumuştum, yoksul nüfusun yüzde 75'i siyah, her yıl öldürülenlerin yüzde 76'sı da siyah. Tesadüf olabilir mi?

Bana fırsat verip istatistik olmaktan kurtardığı için Tanrıya her gün şükrediyorum. Futbol beni kurtardı! İşte bu yüzden konuşuyorum, bir duruş sergiliyorum ve öfkemi paylaşıyorum: Benim kadar şanslı olmayan tüm Brezilyalılar için asgari haysiyet ve eşitlik talep ediyorum."
(Aktaran Yenal Bilgici Duvar 30.11.22)

Sonuç olarak...

Toplumun büyük kesimini kendine çeken bu sportif alan günümüzde hemen hemen her yönü ile kapitalist abluka altındadır. Kolektif bu faaliyeti gerçek anlamda toplumcu kılabilmek, amatör ruhu ile donatmak ancak kapitalist egemenliğin etkisinin kırılmasıyla olanak dâhilindedir. Ötesi kendini kandırma, ruhunu kurtarma, daha da ötesi palavra!

03.12.2022 ■

Sol Anahtarı

■ **SALİH SEZEN**

Sol
Suya dokununca mı değişiyor elim
serçe parmağımdaki si'den mi yoksa
kışları platonik geçen gülün ortasındaki
dört dönen mezarlarımın taşları
yarı sömürge diller kadar yabancı bana
ne kadar sağdılarsa da bulutlarımı
eşkalimi çizemediler
güldüm bitti.

Mi
Ucuz romanlar okuttular bana
deri ceket görmek uzaktan
bellediğim ilk vecizeydi
ardından Himayalar'ın sokulduğu
bir mantıksal önermeydi
nasıl buldunsa öyle bırak
yanmış kok kömürüyle çizgisiz duvarlara
yazdığımız komşu çocuklarla
ilk devrimci slogan
sonra da erine gerine işediğimiz
oldu bitti.

La
Günde iki kere yoluma çıkan okul yolunda
yaralı bir leyleğin üstüne dökülürken asfalt
sıcağın ateş edişini seyretmişim öylece
seyretmek sigaradan bir nefesti
öğretmenim gösteremem ki
çektim bitti.

Do
İtaatlerimin birincisiydi bu üç'lük
lisede
din bilgisi bir kamburdu kızlarıyla
hızlı konuşan
kızlarını kendisiyle korkutan
o nasıl gözdağıydı pembe pamukla
öpüşmeden ölünebiliyordu
çiziliyordu ağlayan çocuk resmi yırtmadan
hep sünnet için gelirdi yaz
fayton tekerleklerinin izleri üzerinden
bire ayrılırdı
tek düşüm
bıçaklamaktı arabesk filmi
çirkin bir figüranla
fa'dan sonra öpsündü beni
yarim annem Naciye büyükannem
ıhlamur ağacının altında yatan
keloğlanların bıçağıyla

Re
lambası bozuk sokakların
karanlık öyle havasında
söylentiye göre patlamaydı
nasıl da büyük bir kazaydı ağlamak
Mavi Tren Kırıkkale Garı'nda
öttü bitti.

Modern devlet alışkanlıkları

■ **Prof. Dr. ŞÜKRÜ ASLAN** (*)

Modernizmin ve dolayısıyla modern devletlerin din/inanç alanıyla kurdukları ilişki, esas olarak bu alanın tasfiyesini amaçlıyordu. Bu politik tutum, referansını, aklın çağı olarak nitelendirilen aydınlanmadan alıyordu. Akıl, yargıç kürsüsündeydi ve artık bilimlerin onaylamadığı düşünce ve pratiklere yer olmayacaktı. 18. yüzyıl aydınlanması giderek yeni modern iktidarlara yol açmış; eski döneme ait olan hemen her kurum ve ilişki en radikal tasfiyeci muameleye tabi tutulmuştu. Orta Çağ karanlığı vurgusu da, dini alanın ağır tahribatlarını gösterme kaygısıyla bu süreçte üretilmişti.

Modern devletler, inanç alanını tasfiye ya da dönüştürmeyi; bu mümkün değilse kontrol altına almayı hedefleyen politik stratejiler geliştirmişlerdir. Bunların bir parçası olarak devletlerin, dini alandan desteğini çekmesi, dini kurumların derin sarsıntı geçirmesine yetmiştir. Ama yine de bazı devletler, dini alanı yeniden tanzim etmeyi ve merkezin kontrol edebileceği bir sahaya çekmeyi tercih etmişlerdir.

● ● ●

Türk modernleşmesinin dini alanla kurduğu ilişki dünyadaki bu eğilime uygun olmuştur. Cumhuriyet'in ilanını takiben Diyanet İşleri Reisliğinin kurulması, gerçekte tasfiye edilmesi çok kolay olmayacak dini alanı denetim altına almaya ve zamanla dönüştürmeye yönelik bir adımdı. Bu tutum, bir yandan Sünni İslam alanını muhafaza ederken, öte yandan devlete, bu alanı istediği sınırlar içinde tutma imkânı sağlıyordu. Devlet, bu uygulamalarla bir bakıma dini kurumların yerine geçiyordu; onlar adına karar veriyor, terminolojisini kullanıyor, ritüellerini tekrar ediyordu. Tıpkı resmi Türkiye Komünist Partisi'nin kurulmasına yol açan "memlekete komünizm lazımsa onu da biz getiririz" söylemindeki gibi. Devlet, kurucuları komünist olmasa da bir komünist parti bile kurmuştu.

● ● ●

Muhalif ya da farklı olanı kodlamak, içeri çekmek, kontrol etmek ve/veya dönüştürmek amacı güden bu politikalar, zamanla bir tür modern alışkanlıklara dönüşmüştür. Bunlar o kadar güçlü alışkanlıklardır ki, muhalif olanlar da iktidara geldiğinde, aynı yolu izlemeye başlamış; başka bir deyişle muhafazakârlar da "modernleşmiştir".

Muhafazakârların yönettiği Türkiye'de son günlerde Alevilerin yerine geçerek Cem evleri yapmak ve hatta oralara maaşlı Alevi dedesi atamak gibi modern devlet tutumu, tam olarak bu alışkanlıklara işaret ediyor. Alevilerin kurumsal temsilcileriyle müzakere ederek, kimliksel haklarını yasal güvenceye almak yerine, onlar adına kurumlar oluşturmak, parasal destekler sağlamak gibi özel politik tercihler gündeme gelmiştir. Âdeta "memlekete Alevilik lazımsa onu da biz getiririz" politikasının yeni bir örneği olarak.

● ● ●

Aslında Alevilerin hükümetin gündemine girme biçimi, bu sınırların dışına çıkabilse, büyük ölçüde ülkenin normalleşmesine ve Türkiye'nin barışına da katkıda bulunacaktır. Ama sistemin genlerine işlemiş bu modernist (şimdilerde muhafazakârlaştırıcı) politik alışkanlıklar, hâlâ canlı olarak orta yerde duruyor.

Şurası kesindir ki cem evleri, aynı zamanda kamu hizmeti yapan kurumlardır. Buralardaki kamusal hizmetin büyük bir kısmı diğer örneklerde olduğu gibi mutfak, güvenlik, temizlik hizmetleri ve bakım, onarım, elektrik, su, doğalgaz ihtiyacını gerektirmektedir. Bu hizmetlerde devlet desteği makul karşılanabilir ama Alevi dedesini, devletin bir memuru hâline getirmek, yüzyıllardır gönüllü pir talip ilişkisi ve kültürüyle kimliği sürdürmüş olan Alevi sosyalitesinin omurgasını kırmaktır. Bu nedenle sistemin yeni politikası sadece yanlış değil, aynı zamanda tehlikeli bir girişimdir.

Eğer amaç gerçekten Alevilere yönelik ayrımcılığa son verilmesi ve Alevi kurumların kamusal desteklerden yararlanabilmesi ise, bunun için en uygun adım Alevi kimliğinin yasal güvenceye kavuşturulmasıdır. Bu da Alevi kurum temsilcileri ile müzakere edilerek yapılabilir, onlar adına karar vererek değil. Yasal tanıma ve güvence Alevi inanç mekânlarına kamusal destek sunmayı da zaten gerekli kılar. Ama altını özenle çizmek gerekir ki yüzyıllardır Alevi kimliğini ayakta tutan Ocak geleneğini bozmadan; Alevi dedelerini devletin maaşlı memuru hâline getirmeden... ■

(*) Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
(2 Kasım 2022 tarihli BirGün gazetesinden alınmıştır.)

SESİNİ DUYURMAYI BAŞARMIŞ TÜRKİYELİ

Mimar Kadınlar

■ GÜLFER UĞUR

Dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de mimarlık alanında kadınlar oldukça arka planda kalıyor. Zaten Türkiye'de çevre planlaması dâhil olmak üzere mimarlık Cumhuriyet tarihinin başından itibaren oldukça "sorunlu" bir alan... Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde bırakalım kadın mimarı, "mektepli" erkek mimar dahi yok denecek kadar az ... Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yeni Cumhuriyet'in ihtiyaç duyduğu devlet-kamu binalarının tasarımı ve inşası için özellikle Almanya, Avusturya ve İsviçre'den mimarlar çağrılıyor. Başkent Ankara olunca, TBMM dâhil olmak üzere tüm ilk dönem kamu binalarını yabancı mimarlar tasarlıyorlar.

1934 yılında, ilk kadın mimarın mezun olmasından sonra da kadın mimarların tasarlayıp inşa ettiği yapıların sayısı oldukça az kalıyor. Hâlbuki kadınlar mimarlığa, iç mimarlığa, tasarımcılığa, tarihi eserlerin restorasyonuna her zaman çok ilgililer, çünkü bu meslekler inceliğin, detay çalışmalarının, estetiğin çok öne çıktığı, "kadın eli"nin çok yatkın olduğu meslekler. Mimarlık mesleği oldukça saygın bir meslek sayılıyor, rağbet görüyor ve buna bağlı olarak üniversite giriş puanlamasında en üst sıralarda yer alan dallardan biri oluyor. Dolayısıyla bu alana ilgi duyan kadınlar da en başarılı ve azimli öğrenciler arasından seçiliyor. Üniversite yaşamında fazlaca sorun yaşamayan kadınlar esas zorlukları üniversiteden mezun olduktan sonra, mesleki hayatta yaşıyor. Öncelikle iş bulmaları erkek meslektaşlarına göre daha zor oluyor. İş bularak mesleki hayata atılabilseler dahi, bu alanda yükselmek, etkin olmak, büyük ve ses getiren işlere imza atmak konusunda kendilerine pek şans tanınmıyor, hep erkeklerin arkasında kalıyorlar. Bugüne dek çalışma koşulları büyük zorluklarla dolu ve her türden toplumsal eşitsizlikle mücadele etmek zorunda kalıyorlar. Her şeye rağmen, erkeklerin iki katı-üç katı çalışarak ve tabii ki aile ve çevreden de destek alarak yolları açılmış ve mimarlık alanında büyük işlere imza atabilmiş kadınlar var. Bunlardan öne çıkan bazılarını eserleriyle birlikte tanıyalım.

Öne çıkan kadın mimarları incelerken, bunları iki dönemde, birinci dönem ilk kadın mimarın mezun oluş tarihi 1934'ten - 1960'a kadar ve ikinci dönem 1960 ve sonrası olarak ele alabiliriz. Bunların birçoğu, ülke çapında olduğu kadar uluslararası alanda da yarışmalara katılmış ve dereceler almış, eserleri kayda geçmiş ve dünya çapında ön sıralamalarda yer alan kadın mimarlar olma özelliğini taşıyorlar.

Münevver Belen Gözeler
(1913-1973)

Münevver Belen Gözeler, Leman Tomsu ile birlikte Güzel Sanatlar Akademisi'nin ilk kadın mezunlarından ve Türkiye'nin ilk kadın yüksek mimarı olma özelliğini taşıyor. Buna rağmen biyografisi hakkında fazla bilgiye ulaşmak mümkün değil. 1913'te İzmit'te doğmuş. Leman Tomsu ile dostluğu İstanbul Erenköy Kız Lisesi döneminde başlamış. 1929 yılında liseden mezun olmuş, aynı yıl İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık eğitimine başlamış ve 1934'te bitirmiş. Meslek hayatı boyunca devlet memuru olarak çalışan Münevver Belen 1935'te İnşaat İşleri Bürosu'na atanarak yola koyulmuş. Daha sonra İstanbul, Bursa ve Kocaeli İl Müdürlüklerinde çalışmış ve bu 1940 yılında bir mühendis olan Mithat Gözeler ile evleninceye kadar sürmüş. Mimari projeleri arasında PTT binaları (1935), Leman Tomsu ile birlikte çalıştıkları Karamürsel, Gerede, Kayseri ve Bolu Halkevleri, (1936-1938) yeralıyor. 1946 yılına ait Maliye Bakanlığı'nın Şişli binası ise, onun karakteristik stilini yansıtan projesi olarak değerlendiriliyor. (tr.wikipedia.org/wiki/Münev-

Münevver Belen Gözeler

Bursa Halkevi binası tasarımı, Münevver Belen Gözeler (1938)

ver_Belen_Gözeler) Ne var ki, 2019 yılında bu bina "restorasyon" adına yıkılmış ve aslına uygun olmayan biçimde yenilenmiştir. "İkinci Ulusal Mimarlık Akımı"na uygun çalıştıkları söylenen Münevver Belen Gözeler ve çalışma arkadaşı Leman Tomsu, esasen dönemin dayattığı koşulların dışına çıkma imkânları olmayan memur mimarlardır. Devletin sınırlı kaynaklarıyla ister istemez mütevazı olmak ve sadeliği tercih etmek zorundaydılar. Buna rağmen eserlerindeki incelik ve zerafet yine detaylarda gösterdikleri özenli çalışmayla kendisini gösteriyor.

Bursa Atatürk Caddesi, meydan düzenlemesi, Münevver Belen Gözeler

Maliye Bakanlığı'nın Şişli binası, Münevver Belen Gözeler

Leman Cevat Tomsu
(1913 – 1988)

Münevver Belen ile birlikte 1934 yılında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nin ilk kadın mezunu olan Leman Cevat Tomsu 499 numarayla İstanbul Mimarlar Odası'na kaydolan ilk kadın mimar olarak geçiyor. Soyadı neden Tomsu? diye merak edince, oldukça ilginç bir bilgiyle karşılaşıyorsunuz: "Leman hanım, İmparatorluğun yapı ustalarını yetiştiren, Müslüman, Rum ve Ermeni sakinleri ile Kayseri´nin örnek köylerinden biri olan Tavlusun´lu bir ailenin çocuğudur. (…) Babası Cevat Bey´in memuriyeti nedeniyle İstanbul´a ikâmet ettiği bir esnada 7 Haziran 1913´de dünyaya gelmiş." "Leman Cevat´ın ailesi Şatırlar olarak bilinmekle birlikte, evlilik yoluyla Kafescioğlu sülalesi ile akraba olmuşlardır. 1934´de soyadı kanunun çıkması ile genç bir mimar olan Leman Hanım babası Cevat Bey´e rica ederek, Şatırlar veya Kafescioğlu soyadını almayıp, **'Tomsu'** soyadını istemiştir. Tomsu, Tavlusun Köy Meydanı´nın adıdır." (www.kayseritelgraf.com/olumunun-31-yilinda-bir-kadin-leman-tomsu_m140.html)

Leman Tomsu meslek hayatına İstanbul Büyükşehir Bele-

Cerrahpaşa Poliklinik Binası, Leman Cevat Tomsu

diyesi İmar Müdürlüğü'nde çalışan Martin Wagner'in yanında başlıyor. 1941 yılında ise asistan olarak Yüksek Mühendis Mektebi'nin (bugünkü adıyla İstanbul Teknik Üniversitesi) Mimarlık Şubesine giriyor ve "*Bursa Evleri*" konulu tezi ile doçent unvanını alıyor. Leman Tomsu'nun Münevver Belen ile çalıştığı Halk Evleri projelerinin ötesinde, Cerrahpaşa Poliklinik Binası, Samsun Merkez Bankası Binası gibi projeleri de mevcut.

Mualla Eyüboğlu Anhegger
(1919-2009)

Cumhuriyet döneminin ilk nesil kadın mimarlarından Mualla Eyüboğlu 1919 yılında Sivas sancağına bağlı Aziziye kasabasında (günümüzde Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesi) doğmuş. Kendi ifadesine göre baba tarafı Selahaddin Eyyubi'den geliyormuş ve soyadı yasasından sonra aile Eyüboğlu soyadını almış. 1958 yılında Alman tarihçi Robert Anhegger'le evlenince soyadı Anhegger olarak değişmiş.

Mualla Eyüboğlu varlıklı ve soylu bir ailenin kızı olarak dünyaya geliyor. Babası II. dönem Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon milletvekilliği yapmış, daha sonra 1931 yılında Tekel Genel Müdürlüğü müfettişi olması nedeniyle aile İstanbul'a taşınınca Mualla Eyüboğlu da eğitimine İstanbul Kız Lisesi'nde devam etmiş. Ağabeyleri Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Sabahattin Eyüboğlu vasıtasıyla edebiyat dünyasının aydın kişilerinin sohbet ortamlarına katılma ve Nâzım Hikmet, Yaşar Kemal, Cevat Şakir, Aşık Veysel, Ruhi Su, Mina Urgan gibi dönemin sanat ve edebiyat çevresinden aydın, sosyalist, komünist kişileri yakından tanıma şansını yakalamış.

Üniversite öğrenimine Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde devam eden Mualla Eyüboğlu, 1942 yılında akademiden mezun oluyor. Mezuniyetinin ardından Milli Eğitim Bakanlığı'nda görevli ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu aracılığıyla Köy Enstitüleri'nin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç ile tanışıyor ve onun sayesinde Köy Enstitülerinin kuruluşunda aktif rol alıyor. 31 Aralık 1942'de yeni kurulan Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nde Yapı Kolu başkanı ve Enstitü'nün Yüksek bölümünde inşaat öğretmeni olarak göreve başlıyor. Yardımcısı iki Macar ustayla beraber Eskişehir, Aydın, Kayseri ve Erzurum gibi illerde Köy Enstitüleri'nin kurulabilmesi için arazi seçip, bina planlarını hazırlıyor. Köy Enstitüsünün felsefesine uygun olarak yarışmalar düzenliyor, öğrencilerle birlikte en iyi tasarımları seçiyor ve o projelerin uygulanmasını yönetiyor. Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde, "Kuşbakışı, orak ve çekiç şeklinde olduğu dedikodusu yayılan Güzel Sanatlar binasını, hamamı, kantini, büyük ve küçük marangoz atölyeleri ile çocuk bahçesini tasarladı ve inşa etti." (tr.wikipedia.org, «MİMAR MUALLA EYÜBOĞLU ANHEGGER: MESLEK VE YAŞAM ÖYKÜSÜ ÜZERİNE NOTLAR ["Architect Mualla Eyüboğlu Anhegger: Notes on Her Architectural Profession and Life Story])

Eğitim görevleri kapsamında Enstitü'de Mimarlık Bilgisi, Teknik Resim, Zirai Yapıcılık, İç Süslemeciliği, İşlik ve Seminer Çalışmaları, Sanat ve Uygarlık Tarihi derslerini veriyor. 1945-1946'da Ortaklar Köy Enstitüsü'nde görevli iken zehirli sıtma hastalığına yakalanınca köy enstitülerindeki görevini bırakıyor. Mualla Eyüboğlu meslek yaşamının 1942-1947 yılları döneminde toplamda 21 Köy Enstitüsü'nün kuruluşuna katılmıştır. Mualla Eyüboğlu, çalışma hayatı boyunca kentsel tasarım ve uygulama, arkeolojik kazı, kültürel mirasın belgelenmesi ve restorasyonu alanlarında görev yapmıştır. 1952-1983 arasında tarihi binaları koruma ve restorasyon alanında görev almıştır. Bu alandaki çalışmaları arasında Rumeli Hisarı ve Topkapı Sarayı Harem Dairesi, Ayasofya şadırvanı ve kütüphanesi gibi birçok tarihi yapının restore çalışması olmuştur. Mualla Eyüboğlu 1976'da İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nde eski eserlerin onarımı görevine atanmış ve 1983 yılında bu kurumdan emekli olmuştur.

Hasanoğlan Köy Enstitüsü, Güzel Sanatlar Binası, Ankara, 1940'lar, Mualla Eyüboğlu Anhegger

Neyyire Perran Doğancı
Kendi mimarlık bürosunu açan ilk kadın mimar

Cumhuriyet'in ilk dönem mimar kadınlarının özerk çalışma imkânları sınırlıydı. Onlar daha çok devlet memuru statüsünde, devlet kurumlarına bağlı olarak çalışıyorlardı. Şüphesiz onların da kendine özgü tasarımları, proje çalışmaları vb. olmuştur. Ancak uygulamaya gelince, kurumsallık içinde kendilerinden bekleneni inşa etmek zorundaydılar. Ve hatta birçok durumda kurum ön plana çıktığından tasarımlara adlarıyla dahi sahip olamıyorlardı.

1950'lerdeki siyasi, ekonomik ve kültürel değişim rüzgârlarıyla birlikte mimarlıkta da yeni bir açılım gündeme geliyor, serbest çalışma imkânlarının artmasıyla birlikte mimari tasarımlar ve çalışma yöntemlerinde yeniliklerin denenmesi mümkün olabiliyordu.

Doğum yılı 1928 İstanbul olan Neyyire Perran Doğancı, İTÜ'nün yeni açılan Mimarlık Fakültesi'ne girerek 1951'de bölümünü dereceyle bitiriyor. Bir röportajında mimarlık mesleğini neden seçtiği sorusuna şöyle yanıt veriyor:

"Ortaokuldayken çok güzel resim yaptığım için, resim hocam eve gelip bana özel ders verdi. Belki onun tesiri. Ayrıca, ben çok entelektüel bir muhitte yetiştim. Ahmet Hamdi Tanpınar, Mükremin Halil, Sadi Irmak, bunların sohbetlerini dinleyerek büyüdük. Cağaloğlu, o yıllarda ayrıca bir kültür merkeziydi. Cağaloğlu Halkevi'nin çok güzel bir konser ve spor salonu vardı. Bunun yanındaki, şimdi Gazeteciler Cemiyeti'nin olduğu bina kütüphaneydi. Ve Yavuz Abadan Halkevi'nin reisiydi. Biz, derslerde verilen araştırma konuları için o kütüphaneden istifade ederdik. Yani kültür zengini bir muhitte büyüdük. Hem aile, hem de çevre olarak. Belki bunun için mimarlığı istedim. Mimarlık, o zaman bilinen bir meslek değildi." (www.yapi.com.tr/haberler/simdi-mimarlik-yapsaydim-cok-rahat-ederdim_61112.html)

Bir süre Fatin Uran'ın mimarlık bürosunda çalıştıktan sonra kendi bürosunu açıyor. Böylelikle Türkiye'de kendi bürosunu açan ilk kadın mimar olma ünvanını alıyor ve 2000 yılında mimarlık bürosunu kapatana dek mesleki çalışmasını sürdürüyor. Her ne kadar serbest çalışmayı tercih etmiş olsa da, başlangıçta özel işverenlerin talepleri çok sınırlı olduğundan yine en fazla devlet kurumlarının talepleri doğrultusunda çalışmak durumunda kalıyor. Neyyire Perran Doğancı'nın kendi tasarımı ve uygulamasıyla gerçekleştirdiği ilk yapı olarak Türkiye'nin ilk özel tiyatrosu olan Muammer Karaca Tiyatro binası önem kazanıyor. Bu bina da daha sonraki yıllarda yıkılarak yenilenmiş. Bir röportajında Neyyire Perran Doğancı binanın yıkılacağından haberinin dahi olmadığını üzüntüyle dile getirmiştir.

İş Bankası Kadıköy şube ve lojman binası, Neyyire Perran Doğancı

"Hem yarışmalara girdim, hem de her nevi inşaatı yaptım. Kereste deposundan tutun apartmanlara kadar. Geçen gün, Almanya'ya gitmeden önce 1973'e kadar olan kayıtları içeren ve mimarlar Odası'ndan aldığım listeyi buldum. Önemli bir okul vardı tek başıma yapmıştım, hemen hemen hepsini tek başıma yaptım ya, Gazi Eğitim'in Yüksek Lisan Okulu. O bir kampüstü, bugün de Gazi Üniversitesi olarak kullanılıyor." (Agy.)

Kendi alanında birçok yarışmaya katılan Neyyire Perran Doğancı'nın işbirliği geliştirdiği mimar arkadaşlarıyla birlikte kazanılmış birçok birincilik ödülü vardır. Bunlardan en önemlisi olarak 1959 yılındaki Ege Üniversitesi Kampüsü yarışmasında kazandığı birincilik sayılabilir.

Sevinç Tüjüment Hadi

Sevinç Tüjüment 1934 yılında Mersin'de doğmuş. 1959 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezun olduktan Almanya Stuttgart Hochschulbauamt'ta çalışmış ve ardından mimar Werner Gabriel'in bürosunda farklı mimari projeler üretmiş. 1962 yılında Türkiye'ye dönen Sevinç Tüjüment Hadi önce çeşitli mimarların yanında görev alarak deneyim kazanmış, daha sonra eşi Şandor Hadi ile evlendikten sonra, 1964'te kendi mimarlık bürolarını kurarak, "1960'larla öne çıkmaya başlayan bir model olan eşli (karı-koca) ortaklıkların öncüleri arasında yer almışlardır. Ortak çalışmaları arasında 1960'lı ve 1970'li yıllarda çoğunlukla devlet kurumları tarafından açılan mimarlık yarışmaları önemli bir yer tutmuş; kazandıkları çok sayıda ödülün arasında 1974 yılında Boğaziçi Üniversitesi Genel Kütüphanesi ile 1984 yılında Milli Reasürans T.A.Ş. Genel Müdürlük yarışmalarındaki birincilikleri neticesindeki uygulamaları, meslek yaşamlarında önemli bir yere sahip olmuştur." Sevinç Tüjüment Hadi 1986 yılında eşinin hayatını kaybetmesinin ardından mimarlık bürosunu tek başına sürdürmüştür.

Boğaziçi Üniversitesi Genel Kütüphanesi, Sevinç Tüjüment Hadi

Ve yeni nesil çağdaş kadın mimarlar

Melike Altınışık

2000'li yılların önemli mimarlık projelerinden biri olan Küçük Çamlıca Televizyon Kulesi'nin tasarımcısı olan Melike Altınışık, salt İstanbul'un şehir silüetine dikkate değer bir katkı sağlamakla kalmamış, adını dünya çapında duyuran bir mimar olmuştur. Adından "disiplinlerarası ve kültürlerarası bir mimar" olarak bahsedilen Melike Altınışık 2018 yılında *"Avrupa'nın en iyi 40 yaş altı 40 mimarından biri olarak seçilmiştir." (Wikipedia)*

1980 yılında Sakarya'da doğan Melike Altınışık, 2003 yılında lisans eğitimini bölüm birincisi olarak İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde tamamlıyor. Bunun ardından Mimarlık ve Kentsel Tasarım üzerine yüksek lisans eğitimi için İngiltere'ye gidiyor. 2006 yılında Londra'da üstün başarıyla öğrenimini tamamlıyor ve "*Urban Lobby*» başlıklı teziyle *"2006 Uzak Doğu Enternasyonal Dijital Tasarım Ödülü"*, "*2007 İsviçre Sanat Ödülü"* ve *"2008 DOM-ACXT* (International Award for Architecture Diploma- Uluslararası Mimarlık Diploması Ödülü) gibi uluslararası ödüller alıyor.

Üstün yeteneğiyle göze çarpan Melike Altınışık yüksek final jürisinde tanışmış olduğu uluslararası ün yapmış mimarlar Zaha Hadid ve Patrik Schumacher'den iş teklifi alıyor ve onlarla birlikte çalışmaya başlıyor. "Zaha Hadid Architects" mimarlık ofisinde proje yürütücüsü olarak uluslararası projelerde deneyim kazanma imkânını buluyor ve 2006-2012 yılları arasında yine Zaha Hadid adına İstanbul Kartal-Pendik projesinde çalışıyor. (Zaha Hadid hakkında bkz.: Güney, sayı 101)

2012 yılında Türkiye'ye dönen

Melike Altınışık 2013 yılında İstanbul'da kendi mimarlık ofisini, "Melike Altınışık Architects (MAA)'yı kuruyor. 10 kişilik ekibi ile yarışmalar üzerinden işler alıyor ve dünyanın pek çok farklı yerinden işverene mimarlık hizmeti veriyor.

Altınışık'ın bugün en çok konuşulan tasarımı Çamlıca Kulesidir. Kule 400 metre yüksekliğindedir. Asya ve Avrupa'ya bakan yüzlerinde bir kadın vücudunu andıran kıvrımlarıyla "formunu rüzgârdan alan kule" olarak inşa edilmiş ve İstanbul'un yeni bir simgesi, turist çeken mıknatısı olmuştur.

Melike Altınışık'ın pek çok farklı mühendislik alanı ile kesişen tasarım anlayışı doğrultusunda projelendirdiği ve 2019 yılındaki yarışmada birinciliği aldığı yapılardan biri de robotik bir süreçle inşa edilmesi öngörülen "Seul Robot Bilimi Müzesi"dir. (www.goethe.de)

Çamlıca Kulesi, Melike Altınışık

Zeynep Fadıllıoğlu - İç mimar

Zeynep Fadıllıoğlu esasen bir iç mimar. Ancak, Karacaahmet Mezarlığına Şakir ailesinin adına inşa edilen Şakirin Camii'nin iç tasarımını yapması dolayısıyla "dünyadaki ilk kadın cami tasarımcısı" ününe kavuşmuş oldu.

Zeynep Behlil Fadıllıoğlu 1955 İstanbul doğumlu ve annesi üzerinden Şakir ailesiyle akrabalığı söz konusu. İstanbul İngiliz Lisesi'nde okuduktan sonra Sussex Üniversitesi'nde iki yıl bilgisayar bölümünde, sonra da bilgisayar programcılığı ve sistem analistliği bölümlerini okumuş. Mimarlığa duyduğu ilgisi nedeniyle daha sonra Londra'da School of Design (Tasarım Okulu)'da sanat tarihi ve tasarım dersleri almış. Türkiye'ye döndükten sonra da esas mesleği olan bilgi işlem analisti olarak çalışmış. Ancak, Zeynep Behlil'in ana ilgi alanı tasarımcılık ve iç mimari olduğundan eşi Metin Fadıllıoğlu ile evlendikten sonra esas olarak onunla birlikte restoran sektöründe çalışmaya yoğunlaşarak restoran ve gece klüplerinin vb. dekorasyonlarını düzenlemeye yönelmiş, bu alandaki başarılarından aldığı motivasyonla 1995 yılında Zeynep Fadıllıoğlu Design adında bir mimarlık şirketi kurmuş ve mimar, ressam ve tasarımcılardan oluşan 25 kişilik bir ekiple ev, restoran, hotel, dükkân, işyerleri için tasarımcılığını geliştirmiş.

Şakirin Camii'nin iç tasarımını üstlenmesinin ise ayrı bir hikâyesi var. Semiha Şakir'in oğulları anne ve babaları adına bir camii yaptırmaya karar verdiklerinde uzaktan akraba oldukları Zeynep B. Fadıllıoğlu'nun da görüşünü almak istemişler. Zeynep F. kendisinin bu işe dâhil olmasını şöyle anlatıyor:

"Oğulları anne ve babalarının ismine bir cami yaptırmak için belediyeye başvurup yer istemişler ve kendilerine İstanbul'un en eski mezarlığı olan Karacaahmet'te yer verilmiş. Sonra en iyi mimarı aramaya başlıyorlar. Tabii en iyi cami mimarı aranıyor. Hüsrev Tayla diye, devamlı cami yapan bir mimar bulunuyor. Ancak kendisi hiç modern değil. Zaten bilindiği gibi yeni yapılan camilerin hepsi ***Mimar Sinan****'ın kopyaları; eskilerin* 'replikaları' *şeklinde oluyor. Onun için 'cami mimarı' kavramında yeni, modern bir şey yok o sıralarda. Yine de birkaç çizim içinden beğendikleri bir çizim çıkıyor ortaya. Bu da Hüsrev Tayla'nın çizimi. Bunun üzerinde konuşulduğu sırada Gazi Bey bana, "iç mekânı yapar mısın, aynı zamanda da bütün caminin estetik sorumlusu olur musun" diye sordu. Kabul ettim."*

Ancak bu kabul edişten sonra, cami mimarı Hüsrev Tayla ile aralarında anlaşmazlıklar başlamış. Hüsrev Tayla "benim iç mekâncıya ihtiyacım yok. Kendim yaparım" demiş. Zeynep Fadıllıoğlu camiyi yaptıran Gazi beyin onayını alarak Hüsrev Tayla'nın çizimi üzerinde değişiklikler yapmış: *"Ben de gittim*

Çamlıca Kulesi, Melike Altınışık

Gazi Beye, kendisinin benimle çalışmak istemediğini söyledim. Gazi Bey de, "hizmetleri için çok teşekkür ederiz, çizimi yaptılar, paralarını da ödedik. Sen de iç mekânı çiz ve inşaatçılarla devam et" dedi."

"Ondan sonra biz caminin içini bütün çizdik. Dışına gelince, kubbeye baktık, çelikten. İçi Kayseri taşı, gri tonlarında beton hissini veren, daha modern bir şey. Yalın ve serin bir yere gelmişsin duygusunu yaşatacak bir şey tasarladık. Gazi Bey çok beğendi. Vitrayları kaldırsak dedik. Çelik perdeler kullandık. Zaten o tip çelik perdeleri ilk defa biz kullandık ve de onlarla çok ödül aldık. Onu da bir Doğu-Batı sentezi gibi kullandık. Çünkü biz Türkiyeliyiz, hem Doğulu hem Batılıyız. Bizde her şey var. Biri olmak zorunda değiliz, ışık ve gölge hareketleri... Bütün Doğu'nun kullandığı... Bizde de kafeslerde vardır, onu uygulayalım dedik. Hem Karacaahmet mezarlığındayız. Onun için açık bir mekânda olabilirsin, yani dışarıdan arabaları seyretmiyorsun, yeşillik var. Duvarlar botanik, yani yeşillik olsa, şeffaf olsa, ilk defa cami. Çünkü buna müsaade ediyor tasarım. Örtü gibi kubbesi var, ağaçlar, duvar olsun dedik. Bunun yanında insanlara korunma hissi verebilmek için metal, yani alüminyum dökümler olsun, böylece modern ve gizemli bir atmosfer yaratalım dedik. Ancak sonra içeride de camdan bir ikinci tavan yapalım ki, insanlara eski alışkanlıklarını verelim, böylece kendilerini yabancı hissetmesinler dedik. Bunu da Gazi Beye sunduğumuzda çok beğendi. İnşaat şirketindekiler de bayıldılar ve kendi yaptıkları değişiklikler gibi kabul ettirdiler çizimi yapan mimara. Cami bitene kadar bu işi gayet güzel idare ettiler. Ancak cami bitip de İngiliz televizyonu BBC bizimle ilgili yayın yapınca, adam duruma uyandı ve infilak etti. Ben her zaman, herkese olan biteni böylece anlattım. Tabii dünya değişikliği merak ediyor. Kim neyi yapmış, onu çok merak etmiyor. Şakirin Camisi'nde çok farklı bir şey çıktı ortaya. Evet, ilk kabuğu biz çizmedik ama, bütün değişimi biz yaptık. Onun için de adamlar bizi yayınladılar. Biz hiçbir şeyi saklamıyoruz. Her şeyi açık ve dürüstçe söylüyoruz; 'çizimi şu yaptı, ama tüm değişiklikleri, şunu, şunu, şunu biz yaptık' diye."

Zeynep Fadıllıoğlu projesinin ince detayları ve kattığı yeniliklerle ortaya bambaşka, geleneksellik ile modernitenin en güzel biçimiyle harmanlanması olarak ilgi odağı hâline gelen bir cami çıkmış ortaya. Caminin bu şekilde yapılmasında Şakir ailesinin rolünün büyük olduğunu, estetik için hem parayı esirgemediklerini ve tasarımlarını onaylaması için kendisini desteklediklerini teslim ediyor sanatçı: *"Yine tekrarlıyorum, bu konuda da en çok takdiri hak eden Gazi Şakir'dir. Çünkü camiyi bir kadına emanet eden O'dur. Time Dergisi'nden sordular, "en iyisi o diye seçtim" dedi. Ama yine de bu cesur davranış, o işi bir kadına verme, ondan geliyor. Çünkü zihniyet belli, Arap ülkeleri... O bombardıman kendine de gelebilir aynı şekilde, o bunu göze aldı."* (Ekim-Kasım 2012, https://bizimanadolu.com/archives/koseyazarlari/ayinkonugu39.htm)

Parayı veren düdüğü çalar

Türkiye kökenli kadın mimarların öne çıkanlarından bazılarını tanıtmaya çalıştık. Ünlenenlerin, uluslararası alanda ödül alanların özgeçmişlerini okuduğumuzda hep aynı olgularla karşı karşıyayız:

En yoksulların değil belki ama, emekçi insanların çocukları da büyük bir özveriyle mimarlık-iç mimarlık okuyabilir. Ancak, bu alanda tutunabilenler yine paralı ve çevreli insanların çocukları oluyor. Ve bu kural hiç değişmiyor...

Batının eski yerleşik alanlarında, zamanında yapılmış o muhteşem kiliseler boş kalıyor... ısıtma parası bile sorun olduğundan çokça amaç dışı kullanımlara açılıyor... konser salonu, sergi, konferans salonu gibi...

İslam dünyası ise, daha fazla monumental camiler dikme peşinde... Modern, camiler yaptırma peşinde...

Zamanın ruhu... hep paranın nereye aktığıyla belirleniyor...

Varlıklılar, çok varlıklılar "dünyaya iz bırakma " peşinde "hayırseverlik"ler yapıyorlar... Türkiye'de revaçta olan şey, eskiden beri cami ve çeşme oluyor... Ve bunu medrese, okul izliyor, onu takiben de tarihi binaların, eserlerin korunması geliyor... Bundan dolayı, ödüllü mimarlar ne yapmışlar, hangi eserleri tasarlamışlar sorusuna, kim parayı vermiş, para nereye yatırılmış ile bakmak gerekiyor.

Çok iyi tasarımcı olabilirsiniz... tasarımlarınızda çok yenilikçi, hatta

devrimci olabilirsiniz… o tasarımlarınızın uygulamasına gelince…. Parayı veren düdüğü çaldığına göre…. Müşteriniz ne derse, o olacaktır… Cami istiyorum derse cami, okul istiyorum derse okul, çok muhteşem ve hiç görülmemiş bir kule istiyorum derse kule… saray istiyorum derse saray…

Bu kural hiç değişmiyor… Kapitalizm şartlarında böyle…

Sosyalizmde de esasen bu kural geçerli… iktidar neye bütçe açıyor, neyi ihtiyaç görüyorsa, mimarlara, tasarımcılara da o alanda bir şeyler yapma olasılığı açılıyor. Fakat arada çok temel bir fark var tabii ki… Sosyalizm koşullarında iktidar, zenginlerin kendi egolarını tatmin için yaptırdıkları "dünyaya iz bırakma eserleri" değil, işçilerin emekçilerin ihtiyaçları duruyor, ya da durmalı diyelim.

İşçi konutları, örneğin zamanında adı "Stalin bulvarı" olan Doğu Almanya Cumhuriyeti'ndeki "işçi sarayları" denilen konutlar, işçi kulüpleri, kütüphaneler… Ve bunların yanı sıra propaganda amaçlı anıtlar… vs.

Elbette ki, sosyalist iktidarların öncelliği başlangıçta estetik tasarımlara büyük paralar yatırılmasına, ince detaylar çalışılmasına pek izin vermemektedir… öncelik, mümkün olan en kısa zaman içinde işçilerin emekçilerin konut, okul, çocuk kreşleri, kantinler, halk evleri gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması olmaktadır, gelecekte de muhtemelen böyle olacaktır… Brecht "önce karın tokluğu, sonra ahlak" demişti… Konumuza uyarlayarak "önce başını sokacak bir çatı, sonra estetik" diyoruz. Elbette ki, buradan bugünkü "Toki" misali, sağlıksız, estetik yoksunu, derme-çatma, işlevine uygun olmayan konutların, binaların inşasını onaylamak çıkarılamaz. Söylemek istediğimiz, sağlamlık ve işlevsellik ötesindeki tasarıma ne kadar kaynak-zaman vs. ayırılabileceği ile ilgilidir ki, bu da görecelidir ve somut duruma göre değişir.

Son olarak:

Günümüzde mimarlık ve kentlerde yerleşim ve çevre tasarımlarında "ataerkilliğin eleştirisi" maalesef henüz çoğunlukla "kadın mimarların uğradığı ayrımcılıklar" "kariyerlerinin önündeki engellerin dillendirilmesi" noktasında kalmaktadır.

Fakat ihtiyaç esasen çok daha fazla, nasıl bir mimariye, kimin için mimariye konularının üzerine gidilmesidir. Kentlerin, konutların, parkların, binaların ve bir bütün olarak kamusal alanın kadınların ve onlarla birlikte diğer ayrımcılığa uğrayan toplum kesimlerinin, çocukların, yaşlıların, engellilerin ve evet hatta erkeklerin insanca yaşayabilecekleri alanlara dönüştürülmesi mücadelesi verilmek zorundadır.

Sınırlı da olsa, kadın hareketinin kamusal alanda kadınların kendilerine alan açmalarını amaçlayan "geceler de sokaklar da bizim", kadın danışma merkezleri, sığınma evleri, toplu taşımacılıkta "bacağını topla, yerimi işgal etme" türünden önemli ve gerekli kampanyalar yürütülmektedir. Fakat, aslına bakacak olursak, henüz ne kadar da uzağız gerçek dönüşümlerden!…

Toplumun yarısını oluşturan kadınların kamusal alanda kendilerine yer açma mücadelesi bütün bir toplumu dönüştürme yolunun açılmasının manivelası olma özelliğini taşımaktadır. Salt kapitalizmin ve onun yarattığı çılgın tüketim toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş şehirlerde, en çok yetişkin hetero genç erkeklerin rahat hareket edebildikleri şehir yaşamlarına hapsolup kalınmışlığın bir alternatifi olmalı! Ve dünya çapında gelecekteki demokratik, iklim ve canlı dostu, yaşanası kentler için şimdiden kurulmuş büyük düşler, çizilmiş tasarımlar mevcut. Yeter ki, onların uygulanması için kaynaklar yaratılsın, azami kârdan başka bir şey düşünmeyen kapitalizm bertaraf edilebilsin.

Bunlar için mücadele etmeye değer.

Aralık 2022 ■

SANATÇI RECEP VARDAR:

“Esasen toplumu anlatıyorum...”

■ SÖYLEŞİ: M. RAUF ARPAÇAYLI

Grev çadırları, bana hep anlatılması güç bir hüznü de yaşatmıştır. Çünkü başka yol kalmamıştır. Her ne kadar öğretici, eğitici mücadele azmini tazeleyen ve direnme ruhunu pekiştiren, halayları, türküleriyle dayanışmayı büyüten mücadele okulları olsalar da; bilmem bu hüznü yenememişimdir.

2020 senesinin yağmurlu bir yaz akşamı, Continental Lastik Fabrikası önünde nöbet çadırını ziyaret etmiştim. Yakılan ateş etrafında sohbet ederken, yıllar önce bir işçi derneğinde tanıştığımız Recep Vardar’a rastladım. Uzun yıllar sonra tekrar rastlamanın keyfiyle sohbetler ettik. Daha sonra devam ettirmek üzere sözleşip ayrıldık.

Recep 1967 yılında, Makedonya göçmeni bir ailenin çocuğu olarak İstanbul’da doğar. 1970’li yıllarda ailesiyle Almanya’ya gider. 95-98 yıllarında liseyi bitirir. Liseye başladığından beri sanata ilgi duymaktadır. 1995-2011 yılları arasında kendi stilini arar, çeşitli denemeler yapar. 2011’de şarap tıpalarıyla kendi özgün stilini bulur.

Sonrasını şöyle anlattı...

Obje sanatçısı olarak ürettiğin eserlerinde şarap tıpaları kullanıyorsun, nerden aklına geldi?

İlk yıllarda epey değişik yöntemler denedim, yağlıboya resim, taş oyma, ahşap oyma, metal ama hep bir arayış içindeydim, kendime özgü farklı bir stil olsun istiyordum. Zaman bu arayış içinde geçerken, sevdiğim kadın beni terk etti. Bir gün kapım çalındı açtım o kadın, elinde bir torba, içi mantar tıpalar dolu. Birlikteliğimizde, bir kutlamada ya da yemekte açtığımız her şişenin mantarını atma derdim, bir gün lazım olur. Tabii o zamanlar sanatımla ilgili hiçbir fikir yoktu aklımda.

“Al dedi mantarlarını bir gün lazım olur!” O mantarların her birinde bir anı, kutlama, yaşanmış hatıralar var diyerek ve ayrılık acısını çeke çeke işlemeye başladım. İçimden bir his bana tamam işte buldun bu senin aradığın tarz, dedi. Mantarları obje sanatına dönüştürmek böyle başladı. Giderek epey ilerledi, ürettiğim objeler Hollanda, Fransa, Avusturya, Almanya ve İngiltere’de galerilerde sergilenmekte.

Ürettiğin objelerle bir konu işliyorsun, senin yaşam felsefeni bildiğim için özellikle sormak istiyorum. Ne anlatıyorsun?

Ben düzen karşıtıyım, ürünlerim aynı zamanda düzene bir eleştiridir. Her ne kadar insanların acılarının, neşelerinin, coşkularının, yorulmuşluklarının yani duygu dünyalarının kalıntıları olan objeleri kullanıyor olsam da, sonunda ortaya çıkan eserim, bana üretme pınarı olan toplumu düşünmeye, sorgulamaya yöneltiyor. Bu da benim kendimi yeniden üretmemi sağladığı için, kendimi toplumun üstünde değil bizzat bir parçası gördüğümden, esasen toplumu anlatıyorum.

Ortaya çıkardığın kompozisyonlarda, yoğunlaştığın özel bir konu var mı? Sınıflı toplumda yaşadığımızdan, mesela ben tarafsız olmadığım için, herhangi bir sanat eserinin kimin işine yaradığı pencereden bakarım.

Ürettiğim eserlerde yoğunlaştığım özel bir konu yok, ama yoğunluklu olarak doğanın mahvedilmesi, açlık, savaşlar ve toplumdaki sınıf haksızlıklarını işlemeye çalışıyorum ve insanların bu konulara yoğunlaşmasını, sorgulamasını arzu ediyorum.

Beni en çok motive eden de insanın insan tarafından sömürülmesinin verdiği acı. Mesela; teknolojinin bu kadar ilerlemesi, toplumların rahatı ve huzuru için kullanılacağına savaş teknolojisi onu üretenleri öldürmek için esasen kullanılıyor.

Savaş demişken, bildiğin üzere Ukrayna/Rusya haksız savaşı hâlihazırda devam etmekte, ben savaş konusundaki tavrın bir turnusol kâğıdı olduğunu düşünüyorum. Bu savaş konusunda ne düşünüyorsun?

Bu savaşın iki tarafı açısından da haksız bir savaş olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu dünyadaki hâkim güçlerin denge ve pazaryeri paylaşma savaşıdır. Kapitalist sistemin ve zenginlerin kâr etme savaşıdır. Bu savaşları sistem kendisi üretiyor, 1990’lı yıllardaki Yugoslavya savaşından sonra Avrupa’da ikinci savaş, ama dünyanın her kenarında mesela Yemen’de, Suriye’de, Kürdistan’da, hâlâ devam eden savaşlar var. Bunların hiçbiri üretenlerin, halkların yararına değil, monopol ser-

mayenin yararınadır. Kapitalist sistem yaşadıkça da bu savaşlar devam edecek. Ben de sanatımla bu sistemin yıkılmasına katkı sunmaya gayret ediyorum.

Dünyada yürüyen bu haksız savaşlar devam ederken, andaki durumda bir karşı cephenin yaratılması ulusal ve uluslararası düzlemde yok denecek kadar güçsüz. Uluslararası sınıf hareketi tarihinin en zayıf ve zor dönemini yaşıyor. Sanat, edebiyat ve kültür cephesinde popülist kültürün, kâr ve daha çok kâr girdabında manipülatif platformlarda kısırlaştığı için, ezilenler cephesinde son yılların en dinamik mücadelelerini kadın hareketlerinde gözlemliyoruz. Kadın sorunuyla ilgili bir çalışman var mı?

Ben kendisini toplumun sismografı gibi gören, toplumsal eleştirmen halkın sanatçısıyım. Bütün çalışmalarımda bu duygularla üretiyorum. Mesela "Maşallah" isimli bir çalışmamda bir fallusa benzeyen bombayı bir savaş raketinin bir yanı burka, diğer yanı Ku-Klux-Klan ve tepesi metal raket başı, burada dinin kadın üzerindeki sömürüsünü Ku-Klux-Klan'ın erkek egemenliğini ve burjuva sistemin erkek cinsini de alet edip sömürmeyi devam ettirerek savaşlarının altyapısını hazırlamasını nitelendirdim.

Toplumsal hareketlenmelerde son yılların en kapsamlı olanı, iklim aktivistlerinin yaşam kaynaklarının yok olma tehlikesi ve iklim krizi eylemlilikleri oldu. Sınırsız kâr uğruna yaşam temellerinin yok edilmesine dair ürettiklerinden bir objeyi anlatır mısın?

Tabii ki; ilk önce kullandığım bütün malzemeler doğal, metal, tel, boya ve mantar. Mantarların tümü

kullanılmış yani içilmiş açılmış şişelerin tıpaları onları sanata dönüştürüyorum. Kompozisyonlarımda da mevsimleri anlattım kuraklığı anlattım, endüstrilizasyon ve dijilitasyonun orantısız olarak doğal dengeleri kaotikleştirdiğini anlattım, somut bir örnek; seri olarak yaklaşık 60 tane küçük yuvarlak bir platform üzerine ağaç, çiçek türünden figürler tasarladım. O platformların altına birer gerçek saat yerleştirdim, saatlerin hepsini 12'yi 5 geçeye ayarladım ve durdurdum. Yani insanlık doğayı kurtarmaya geç kaldı.

Peki, çalışmalarının, sergilere katılmanın, seyahatlerinin belli bir külfeti var, ya da esnaf edebiyatıyla sorayım "abi kurtarıyor mu?" Aslında asıl merak ettiğim, eleştirel, sistem karşıtı sanat edebiyat, sinema yapıtları ve sanatçılar devlet fonlarından yardım ve destek almakta zorlanıyorlar. Sen bu gibi kurumlardan destek alabiliyor musun?

Hayır, fonlardan yararlanamıyorum. Kısa çalışma formatında yaşlı bakım yurdunda da çalışıyorum. Sen beni atölyemde de ziyaret ettin, atölyemde yaşıyorum. Ama son birkaç yıldır katıldığım sergilerden ve sattığım ürünlerden para kazanmaya başladım. Sanatçı dostlarımın yardım ve destekleriyle Hollanda'da bir galeri açtım. Küratörlük ve organizatörlükler de yapmaya başladım. Finansal bakımdan galeri ve masraflarım kendisini döndürmeye başladı. Hem oluşturduğum ilişkiler ve ürettiklerimin parasal geri dönüşüme başlamasından memnunum. Uzun yıllar emek verdim, kendime özgün bir tarz yarattım, kendi galerimi açtım ve giderek daha iyi ve nitelikli eserler üretmek için devam edeceğim. Ayrıca şunu da söylemek istiyorum. Bu bana özgü "şarap mantar"larıyla çalışarak eser üreten dünyada başka sanatçı yok. Yani bu bakımdan bu özellik, özel bir ilgiye de sebep oluyor.

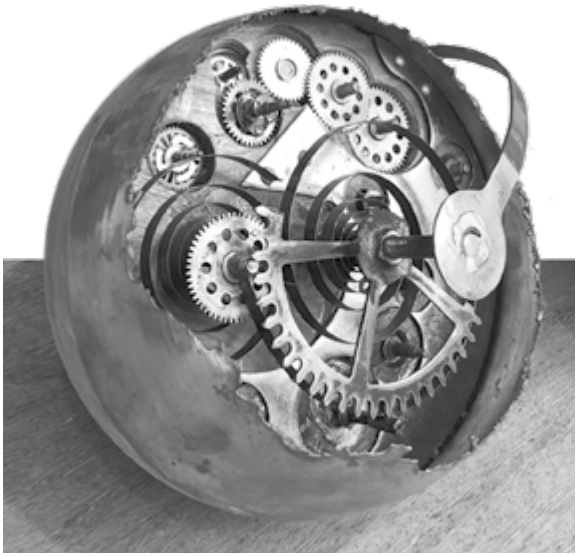

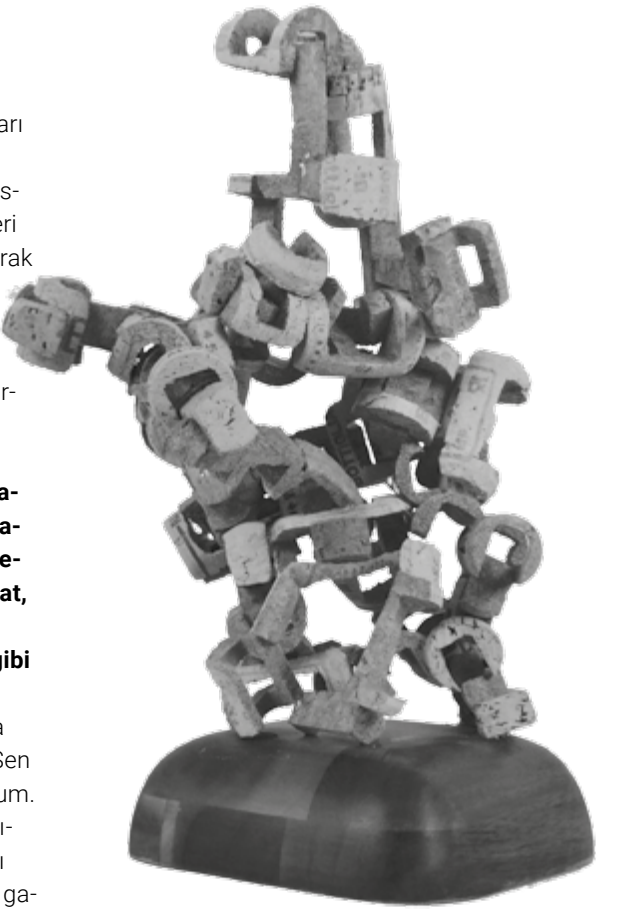

Uzun yıllar sürekli ileriye gelişerek, ulaştığın bu yer gerçekten sevindirici. Kısa bir süre önce galerini ziyaret ettiğimde, bir yazar arkadaşın 2014 yılında Ukrayna/Rusya olası savaşıyla ilgili yazdığı kitabını okuma/tanıtım etkinliği düzenlemiştin, bu ve benzeri etkinliklerle galerini aynı zamanda politik bir arena olarak da kullanıyorsun. Bunu devrimci bir duruş olarak görüyorum. Buradan hareketle; ileriye dönük olarak belirlenmiş bir hedefin var mı?

Somut bir hedef yok. Ama uluslararası alana daha ağırlıklı açılmaya ve başka ülkelerdeki ilerici devrimci, sosyal eleştirel, düzen muhalifi sanatçılarla iletişim kurmaya, onlarla eser paylaşmaya, ortak sergiler düzenlemeye ve galerimi kolektif kullanarak, enternasyonal bir sanat merkezine dönüştürmeye gayret edeceğim.

Grev çadırları demiştim ya, birer mücadele okulları, dayanışma ve deneyim arenaları yeni ilişkiler dostluklar, paylaşım alışkanlıkları kazandırırlar. Ben de her ne kadar ince bir hüznü de uyandırsa sonunda böylesi güzel karşılaşmaları getiriyor.

Sevgili Recep, bu dostça sohbetin için teşekkür ediyorum. Çalışmalarında yeni başarılar temenni ediyorum. Dostça kal, hoşça kal, büyük insanlığın tarafında kal! ■

(Sanatçı **Recep Vardarlı**'nın diğer eserlerinden bazılarını arka kapak içinde yayınlıyoruz. — **GÜNEY**)

Bulutların Üstünden

■ GÜLBİN SODAN

— Doğrusu bulutların üstünden yeryüzü arenasına bakmak, ne eskil dönemde, ne de bu çağda yaşıyor olmamak, ilginç bir deneyim genç dostum!

Tanık olduğumuz savaşları yazmıştık. Önce yardımcım, sonra öğrencim oldun.

Sosyo-ekonomik inceleme eksikti elbet; çağımın dinsel ve etik kaygılarını paylaştım. İlk tarihçilerdik. Yine de o günlerdeki araştırma zorluklarını, bugünlerin iğrenç yalanlarına yeğlerim.

Yayılımcılık hiç değişmedi. Ezen-ezilen, sömüren-sömürülen, efendi-köle ilişkisi de. En gelişmiş olduğu savlanan bir uygarlığın, ırkçı, ayrımcı, yasakçı yapısı da.

— Beni siz yetiştirdiniz ustam. Yazdıklarınızı düzenler ve düzeltirken, kendimi de geliştirdim. Sizden epey önceleri öldüysem de, görüş ayrılıklarımız oldu.

Savaşlardan doğru dersler çıkarılabileceği, daha az kusurlu bir düzene geçilebileceğine inanırdım.

Tanrılar izin vermedikçe, barış gelmeyeceğini söylerdiniz siz de. Tanrılar izin verir miydi bilmem; onlar da kendi aralarında savaşıyordu sonuçta.

Bence kimi savaşlar, yayılımcı güçleri zayıflatıp, tarihin tehlikeli kavşaklarında, beklenmedik kırılmalar yaratabilir. Şimdi izlediğimiz savaş, daha köklü bir değişimin adım sesleri olabilir.

— Ya da büyük bir yok oluşun adım sesleri! Yeni silahlarla yapılacak toplu bir savaştan, geriye nasıl bir dünya kalır? Eskiden doğa ve sanat vardı. Şimdi yalnız yıkım var! Aşağıya bak şimdi delikanlı! Başka neler görüyorsun bana söyle!

— Yoksulluk, işsizlik, açlık ölümleri görüyorum. Kendi ülkelerini pervasızca soyan tiranların, kadın cinayetleri ve çocuk tecavüzlerini inançlarına uygun bulduğunu, katil ve tecavüzcüleri özenle koruduğunu, cehalet, ırkçılık, baskı, yobazlık, şiddet,

— Bu kadar yeter! Yetenekli önderler yok mu peki? Tüze, eşitlik, özgürlükler adına savaşım vererek, etkin kitleleri sürükleyebilecek önderler?

— Göçler, ırkçılığı doruğa çıkardı. Gelişmiş sayılan toplumlar, ırkçı tiranlara yöneliyor. Yeni önder taslakları, egemenlerin diliyle konuşuyor. Seçkin olanların sesini kısmak için, elden gelen yapılıyor.

— Önderler, egemenler benzeşirse güven vermez. Benzeşmezse de güven vermez. Bir alışkanlık çatışması. Kökten yenilikler hem arzulanır, hem korkutur.

— Sonsuza dek böyle mi sürecek peki? Taşınamaz bir noktaya gelmeyecek mi? Kaç uygarlık yıkıldı, kaç yayılımcı güç yenildi. Hakların bezgin yolculuğunda, dev bir başkaldırı ve onu izleyen devrimler beklenemez mi? Bu acılı, tekdüze sürükleniş, yaşamın doğasına aykırı değil mi?

— Umudumu yüzyıllar ötesine erteleyebilirim. Ölülerin acelesi yoktur. Ama yaşayanlara; "Daha uzun zamanlar beklemelisiniz", demek, yaşamın doğasına uygun mudur? Yeni bir teknolojik devrimin eşiğinde, insanlığın nereye doğru evrileceği bilinemezken...

— İnsan, öngörülemez tepkilerle doludur ustam! Uzun yaşamınızda siz de bunu gördünüz; kaybedecek hiçbir şeyi kalmayanların neler yaptıklarını da! Son kertede umutsuzluk, nice umutlar yaratmış, umutlarını tanrılara bağlayanlara da nice yanılgılar! Dünya büyük değişimlere gebe ustam! Hem de uzun sürede değil!

— Yola çıkmanın vaktidir delikanlı! Yeryüzü arenası bunaltıyor! ■

Açım

■ DENİZ SARITOP

Evde pişirilecek aşım yoktur;
yiyecek ekmeğe ihtiyacım var.
Açım; açın hâlinden ancak aç anlar,
fakat açın da benim gibi
parası yoktur.

Düşünki çalışacak bir işim de yoktur;
her şey ateş pahası olmuş.
Kış ortasında - ortalık yerde,
ben fakir, sen zengin;
ben aç, sen tok.
Üstüne kibir dolu gözlerle
beni aşağılıyorsun;
Vicdanın da hiç sızlamıyor.
Bi de utanmadan kendine,
"Devlet" diyorsun.
Hadi oradan;
soytarı!

Yıldızlara Dokunmak

■ **ALİ DEMİR**

Küçük Osman, babasının kolunu çekiştirip "Hadi baba, baba hadi!" diye seslenip duruyordu. Heyecanlı olduğu her hâlinden belli olan Osman'ın, tüm ay boyunca, babasının maaşını beklediğinden sabrı tükenmiş gibiydi. Bir an önce arkadaşı Deniz'in anlata anlata bitiremediği Gençlik Parkı'nı görmek istiyordu.

Deniz, mahalledeki çocukları başına toplamış geçen hafta ailece gittikleri Gençlik Parkı'nı ballandıra ballandıra anlatmıştı. O gün, Osman da diğer çocuklarla birlikte, pür dikkat Deniz'i dinleyenler arasındaydı. Deniz, o anları anlatırken tekrar yaşıyor gibiydi. Dönme dolaptan bahsederken elini havaya kaldırıp yıldızlara dokunuyormuş gibi yapıyor, elini boşlukta bir aşağı indirip bir yukarı kaldırarak hızlı treni anlatıyor, içinde yaratıkların olduğu korku tünelinden bahsederken gözlerini kocaman açarak sesini kısıyordu. Sırasıyla bindiği oyuncakları bir bir anlatan Deniz, yaşadığı heyecanı arkadaşlarının önünde bir kez daha abartılı olarak yaşamıştı. Arkadaşlarının kendine imrenmeleri hatta kıskanmaları hoşuna gitmişti. Kendini arkadaşlarından üstün görüyor babasıyla bir kez daha gurur duyuyordu. Çocukların en kısa boylu ve şişmanı Şerafettin: "Ne kadar şanslısın" dedi. Diğer çocuklar da Şerafettin'i onaylayarak buna benzer birkaç kelime etti. O günden sonra mahalledeki çocuklar gibi Osman da Gençlik Parkı'nı hayal edip durdu.

Kendisini çekiştirip duran oğlunun heyecanını gören Mehmet, tebessüm etti. Osman, durmadan babasına hızlı olmasını söylüyordu.

İki koltuğunun altından oğlunu kavrayan Mehmet, onu omuzlarına oturttu.

"Gidiyoruz ya işte! Ne bu acele?"

"Hemen gidelim baba, hemen gidelim. Yıldızlara dokunmak istiyorum."

Oğlunun bu isteğine gülen Mehmet, bunu nasıl yapacağını merak etti.

"Nasıl olacakmış o?"

Babasının bilmediğine şaşıran Osman eğilerek:

"Dönme dolapla! Başka nasıl olacak ki? Sen daha önce dönme dolap görmedin mi?"

Mehmet'in oğluyla olan konuşmaları hoşuna gitmiş olacak ki bıyık altından gülerek:

"Benim omuzlarımdan da yıldızlara dokunabilirsin. Bak benden daha yakınsın onlara dedi. Gerek yok dönme dolaba binmeye." Omzundan sarsılmaya başlayan Mehmet'in gülümsemeleri kahkahaya dönüştü.

"Bana ne ya bana ne hani söz vermiştin dönme dolaba binecektik. Hem ben de Deniz gibi yıldızlara dokunmak istiyorum."

Oğlunu kızdıran Mehmet, yaptığı muzipliğe gülerken bir anda oğlu Osman'dan iki üç yaş büyük bir çocuğu tartı başında plastik bir taburede otururken gördü. Bu kez titreme sırası Mehmet'in yüreğindeydi. Üstü başı kir pas içinde, kara kaşlı kara gözlü bu esmer çocuk, Mehmet'in çocukluğuydu. Güneşin altında yanan kavruk teni, kış ayazında üşüyen parmak uçlarıydı. Ekmek arası köfte kokusu, ayak tabanında hissedilen bir sızıydı. Geçim derdiydi. Yıldızlarla arasındaki mesafeydi. Mehmet'in tüm neşesi kaybolup gitmiş yerini derin bir hüzne bırakmıştı. Küçük çocuğun tezgâhının önüne ne zaman nasıl geldiğini anlamadı. O adını bilmediği esmer çocuğun önünde durmuş ve omuzlarında Osman olduğu hâlde gözlerini gözlerine kilitlemişti. Başını uzatmış olan çocukluğu, çocuğun bakışlarının arkasından ona bakıyordu.

Tezgâhına birilerinin yaklaştığını gören çocuk heyecanlanmıştı. Heyecanlanmıştı heyecanlanmasına ama tavırları yaşına göre pek olgundu. Belli ki sokakların terbiyesindeydi. Ağırbaşlı bir şekilde ayağa kalktı. Birileri demek iş demek, para demekti.

"Tartıyor ağabey tartıyor! Eti ayrı, kemiği ayrı tartıyor! Buyurun ağabey buyurun..."

Çocuğun telaşı, heyecanı, bakışlarındaki anlam hemen hepsi çok tanıdıktı. Bu bakışların etkisinde kalan Mehmet çevresini, dünyayı ve hatta omzundaki oğlu Osman'ı dahi unutmuştu. O kapkara gözlerin arkasında kendisine bakan çocukluğu onu çağırıyordu. Hiç tereddüt etmeden ona doğru adımını attı.

"Tartalım mı ağabey, tartalım mı abla?" diye olanca gücüyle bağırıyordu Mehmet. Soğuk iliklerine kadar işlemişti. Ne kadar çok bağırırsa bu işkencenin hemen biteceğine inanıyordu. Tartısının başında bir o yana bir bu yana yürüyor, arada bir, ellerini hohlayarak koltuklarının altına sokuyordu. Üstünde başında pek bir şey yoktu.

Annesinin el emeği göz nuruyla ördüğü bir kazak ve üstünde de abisine küçük gelen bir kaban vardı. Ancak bunlar da Ankara ayazında fayda etmiyordu. "Bu Ankara ayazının dini imanı yok" diye her seferinde söylenir dururdu.

"Mehmet oğlum üşümüşsündür gel sana bir bardak çay vereyim de için ısınsın."

Çaycı Ali ağabeydi bu teklifin sahibi. Ali ağabey ellilerinde orta boylu kır saçlı bir adamdı. Sokaklarda çalışmasına rağmen jilet gibi giyinir her gün düzenli olarak tıraşını olurdu. Tane tane konuşur, yüzünden de gülümsemeyi eksik etmezdi. Esnaflar arasında bu kadar düzgün giyinen ve her gün traşlı olan birinin neden bu işi yaptığı merak konusuydu ancak kimse ne olduğunu bilmezdi. Karısına termosa demlettiği çayı satar evinin geçimini bununla yapardı.

"Yok Ali ağabey, sağ olasın ben üşümüyorum" derken elleri koltuğunun altında iki büklüm olmuş bir hâlde hareket ediyordu.

Ali Usta yılların verdiği tecrübeyle Mehmet'in sesindeki duygu yükünü fark etmişti. "Bu çocuğun ne kadar da yüksek bir kalbi var. Bu dünyaya gelen her çocuğun kalbi, nasıl oluyor da daha da güzelleşeceği yerde çirkinleşiyor? Kim çirkinleştiriyor bu çocukları, nereden geliyor bu çirkinlik?" diye düşündü.

"Al ulan işte! Beleş verecek değiliz ya! Yazıyoruz diğerlerinin yanına. Merak etme, paran olduğunda ödersin."

Pembeleşmiş yanaklarının üstünde, Ali ağabeyin gözlerinin içi gülümsüyordu. Mehmet'in ise önceki borçları mevzu bahis olduğundan mahcubiyeti bir kat daha artmıştı. "Şu Ali ağabey ne kalender adam. Bir gün olsun defter çıkarıp yazdığını görmedim" diye geçirdi içinden.

"Sağ ol ağabey çok iyi geldi."

"Afiyet olsun. Nasıl işler, bugün yiyeceğimiz soğuğa değecek mi?"

"Yok abi işler kesat. Pek keyfi yok işlerin. İnsanlar şu hâlime acıyıp tartılmasa cebimize üç beş kuruşun gireceği de yok. Dilenci miyiz tartıcı mıyız anlamadım gitti."

Sesinde isyan hissediliyordu Mehmet'in. Bu küçük yaşına rağmen kırgınlıkta gözbebeklerine gelip oturmuştu. Pek öyle kolay da gideceklermiş gibi durmuyordu.

"Dur hele Mehmet'im ne dilenciliği. Sen namusunla alın terinle para kazanıyorsun. Kimseye el açmıyor, yalvarmıyorsun."

"Peki ya Ali ağabey, iyi diyorsun hoş diyorsun da ya o bakışlara ne demeli! İnsanın içine işleyen bakışlara. Tartıya çıkanın burnu âdeta yıldızlara değiyor. Bir de öyle üsten bakışları yok mu? İnsan olan insanın zoruna gider."

Mehmet'in söyledikleri Çaycı Ali'ye hiç yabancı gelmedi. O da sokaklarda benzerlerini yaşıyor, hele ilk zamanlar tanıdık birine denk geldi mi âdeta yerin dibine giriyordu. Zamanla alışmıştı. Alışmak zorundaydı. Önceleri görüyordu kör oldu, duyuyordu sağır oldu.

"Mehmet'im bırak aldırma sen onlara. Onlar ki senin tartın da et ve kemiklerinin ağırlığını değil vicdanlarını tartıyorlar. Yıldızlar onlara, onlar da kendilerine o kadar uzak ki bu uzaklığın farkında bile değiller. Hem boş ver sen onları da söyle bakıyım geçen hafta verdiğim kitabı ne yaptın?"

Her şeyi bir anda unutmuş gibi sırt çantasını telaşla karıştıran Mehmet, bulduğu kitabı uzatarak:

"Bitirdim Ali ağabey. Bir solukta okudum. Ne kadar acıklı bir kitap sanki benim hayatımı anlatıyor."

Mehmet'in bu kadar hızlı boş verip kitap hakkında konuşması, Çaycı Ali'nin hoşuna gitmişti. Şu çocuklar gerçekten de garip varlıklar. Nasıl da ham bir şekilde öylece işlenip şekil verilmeyi bekliyorlar. Bazıları usta ellerde hem kendilerine hem de insanlığa faydalı birine dönüşürken Mehmet gibileri de sokaklarda yok olup gidiyorlar diye düşündü. Mehmet'in elindeki kitabı alıp çantasına koyan Çaycı Ali, başkasını uzattı.

"Al bakalım Mehmet'im sıra bunda. Bakalım bunu beğenecek misin?"

Ali ağabeyin uzattığı kitabın kapağını inceleyen Mehmet:

"O nasıl söz Ali ağabey! Şimdiye kadar verdiğin onca kitabın hangisine kötü dedim. Sen verirsin de ben beğenmez miyim?"

"Peki nesini seviyorsun bu kitapların de bakalım?"

Ali ağabeyin sorusu karşısında biraz düşünen Mehmet:

"Çocukları anlatan kitapları seviyorum Ali ağabey. Sokak çocuklarını, kimsesiz çocukları en çok da sokaklarda benim gibi çalışmak zorunda olan çocukları anlatan kitapları seviyorum. Sen de sanki biliyormuş gibi bulup getiriyorsun. Aslında ne var biliyor musun Ali ağabey?"

Çaycı Ali, Mehmet'in ne söyleyeceğini merak etmişti:

"Ne var Mehmet'im"

"Ben biliyorum senin neden bu kitapları seçip bana getirdiğini."

Çaycı Ali, Mehmet'in bu sözlerine şaşırmıştı. Merakı daha da artmıştı:

"Söyle bakalım nereden biliyorsun?"

Ben, Taylan ve Tatil

■ **KADİR CAN AYDEMİR**

Geçen gün yemek arası için eve giderken, Taylan'la karşılaştım, "İyi tatiller," dedi bana ayrılırken. Sonra üzüldü bu sözüne, utandı. Yok, kızmadım ona. Çünkü Taylan, diğer çocuklar gibi değildir; sevecen, dost yanlısıdır. Onun için üzülmedim, yanlışlıkla söylediğini anladım. Çünkü 7. sınıfta arkadaşımdı, okula devam ediyor o, bense okuldan ayrılıp çalışmaya başladım bu sene. Yani anladığınız üzere, tatil onaydı, banaysa bir tek pazar günleri tatil.

Ha, tanıtmadım kendimi sizlere, değil mi? Tanıtayım, durun. Benim adım Ömer, Arap'ız biz. Suriyeli zannetmeyin ama hayır, Mardinliyim ben. Yedi kardeşiz. On yıldır İstanbul'da yaşıyoruz. Ama artık buralarda da yaşamamız zorlaştı. Sanırım yine Mardin'e göçeceğiz. Bilmiyorum, orada ne yaparım! Belki yeniden başlarım okula, tatilim olur. Ya da çalışırım bir yerlerde, ekmek parası için.

Yemek arasından sonra, işe giderken, ne mi oldu? Anlatayım.

Taylan, beni bekliyordu evimizin önünde. "Alınmadın değil mi dostum," dedi. "Seni üzmek için söylemedim 'tatil' lafını, öylesine çıktı ağzımdan." Sarılmamak için zor tuttum kendimi. Bizim buralarda hoş karşılanmaz öyle şeyler. "Yok, be kardeş," dedim. "Gel çay ısmarlayayım sana."

Ne yalan söyleyeyim, ustam iyi adamdır. Sevindi, eli ayağı düzgün bir arkadaş görünce yanımda. Müslüm Baba'nın bir türküsü eşliğinde, çayımızı içtik Taylan'la. Çayını içince kalktı Taylan, ayrılırken sıktı elimi dostça. Döndüğümde tezgâhın başına, en sevdiğim türkülerden birisi geliyordu kulağıma: "Altın hızma mülayim/Seni haktan dilerim..."

22 Mayıs 2022/Mersin ■

"Biliyorum işte..."

"Tam tamına yüz otuz kilo geldin ağabeyim."

Omuzlarından kendisini sarsan Osman'ın sesiyle daldığı derin geçmişinden uyanan Mehmet:

"Ha! Ne var ne olmuş?" dedi telaşla.

"Sana diyor. Duymuyor musun baba? Yüz otuz kilo geldik."

Mehmet'in içinde bulunduğu ana geri dönmesi fazla bir zaman almadı. Heyecanla küçük çocuğun söylediklerini tekrar etti.

"Evet evet yüz otuz kilo geldik."

Sesinde dalmış olmanın utangaçlığı vardı. Kim bilir kaç kere seslenmişti küçük çocuk ona.

Osman babasını: "Hadi baba acele et bir an önce yıldızlara dokunmak istiyorum diyerek tekrar sarstı."

-Yıldızlara dokunmak...Dönme dolap...Tamam tamam acele ediyorum.

Mehmet yıldızları duyunca oğlunu omuzlarından aldı ve küçük çocuğun hizasına indirdi. Kendisi de eğildi ve o geçmişin kapılarını aralayan kara gözlere bakarak:

"Bizimle birlikte yıldızlara dokunmak ister misin?"

Bu teklif karşısında şaşıran tartıcı çocuk, Mehmet'in ne demek istediğini anlamadığından soran gözlerle bakakaldı. Durumun farkına varan Osman çocuğun elini tutup başıyla babasını göstererek:

"Sen de bizimle birlikte dönme dolaba binmek ister misin?" diye soruyor dedi.

Bir elinde Osman diğer elinde tartıcı çocuk olduğu hâlde, Gençlik Parkı'na doğru yürüyen Mehmet, Osman'a baktı. Ne kadar da heyecanlı görünüyordu. Birazdan, kahkahalar arasında kendince yıldızlara dokunacaktı ama hiçbir zaman babasının koltuğunun altında küçük bir tartı olduğu hâlde, eve doğru yürürken kahkahalarını yollarda yitirdiğini bilmeyecekti. Başını çevirip diğer elini tutan tartıcı çocuğa baktı. Geçmişine, çocukluğuna, hayallerine, özlemlerine baktı. Her çocuğun bir Ali ağabeyi olmalı diye düşündü ve tartıcı çocuğun küçücük ellerini daha sıkı kavradı. O günleri düşününce Ali ağabeyin ne yapmak istediğini şimdi daha iyi anlıyordu.

"Biliyorum işte Ali ağabey, biliyorum. Kendince, kitap kitap, sayfa sayfa gökyüzüne merdiven kuruyor, sokaklara düşen yıldızları, ait oldukları yere, gökyüzüne ulaştırmaya çalışıyordun..." ■

Kasım akşamı

■ VİCDAN ÖZERDEM

Bugün Almanya'da Yahudilerin Naziler tarafından katledilişinin yıldönümü. Sinagogda yapılacak anmaya katılmak için yola çıktım.

Hayatımda hiç sinagoga gitmedim. Bugün bir ilk olacak benim için. Yıllar öncesinin bir suç mahalliydi burası. Neyle karşılaşacağımı bilmeden girdim içeriye. Daha kapıdan adımımı atar atmaz, ruhani bir yerde olduğumu hissettim. Tütsü yakılmış gibi değişik bir havası, kokusu vardı. Kapıda karşılayan iki genç, içten mütevazı bir gülümsemeyle salona aldılar beni.

Salon öyle sessizdi ki, insan içeride kimsenin olmadığını sanabilirdi. Oysa içerisi tıklım tıklım doluydu. Hiç kimseden ses çıkmıyordu. Bu sessizlik sinagogda oluşumuzun ruhani bir saygısı mıydı; yoksa katledilmiş binlerce insanın anısına mıydı bilmiyorum. Benim için soykırım yaşamış bir halka karşı duyduğum, duygu yoğunluğuydu.

Saygıyla boş bulunan bir sıraya oturdum. Önce binanın içini gezdi gözlerim. Oldukça sade bir salondu. Hiçbir şatafat göze çarpmıyordu. Sonrasında insanları tek tek incelemeye başladım. Birbirlerini görmenin verdiği memnuniyet gülümsemeleri dışında kimse konuşmuyordu. İnsanların üzerinde gezen gözlerim hemen çaprazımda oturan yaşlı bir amcada takılı kaldı. Bakışları donuktu. Kendisi buradaydı ama aklı, gözleri başka bir boyuttaydı.

Sessizliğin içinde kürsüye doğru yürüyen ayak sesleriyle dikkatimi ilk konuşmacıya verdim. Yahudi olduğunu düşündüğüm genç kadın; konuşmasına başlar başlamaz, söylediklerinden çok sesindeki isyan ve öfkeydi, dikkatimi çekti. Tam da bugün evlerinden toplanıp götürüldüklerini ve bir daha hiç geri dönemediklerini anlatmaktan çok yüzümüze çarptı.

Ardından ikinci konuşmacı şehrin belediye başkanı bir Almandı. Onun konuşmasında ise duygulardan çok mesajlar vardı. "Yaşananları hiçbir zaman unutmadık" diye bitirdi sözlerini. Kısa bir boşluğun ardından gencecik bir kız kürsüye geldi. Yan flütüyle bizi alıp götürdü. Fotoğraflarda, filmlerde gördüğüm, avurtları içine çökmüş; acı ve kederle gözlerimizin taa içine bakan, Nazi kamplarındaki Yahudilerin görüntüleri gözümün önündeydi. Tüylerim diken diken olmuştu. Duygu yoğunluğundan kendimi birazcık da olsa kurtarmak için etrafa bakınmaya başladım yine. Herkes pür dikkat kesilmişti. Çoğu kişi gözlerini kapamış, o anları yeniden yaşıyor gibiydi. Gözüm yine gelip çaprazımda oturan yaşlı amcayı buldu. İri yarı gövdesi küçüldükçe küçülmüştü. Sıranın içinde eriyerek kaybolmuştu sanki. Sarı beyaz benzi dalga dalga kırmızılaşmıştı. Kırışıklıklarla dolu yüzünde acı ve keder okunuyordu.

Yan flüt dinletisi ardından kürsüye gelen genç bir erkek, İbranice dua okuyacağını söyleyip bizi ayağa kalkmaya davet etti. Herkes ayağa kalkınca duaya başladı. Duanın öyle bir ezgisi vardı ki; sözlerini anlamamamıza rağmen, acı veriyordu. Ya da var olan acıyı bu ses tonuyla, bu ezgiyle sadece kulaklarımıza değil, tüm duyularımıza vurmasını sağlıyordu. İnsanlık ayıbının yası tutuluyordu. Dua bitince yerimize oturduk. Gözlerim hemen yine yaşlı amcaya döndü. Onun bu günü daha farklı yaşadığından emindim. Acaba ne yaşamıştı?..

Bu şehirden yıllar önce, bugün evlerinden zorla çıkartılıp; trenlere bindirilerek önce Darmstadt'a, oradan da Polonya'daki Nazi kampına götürülen ve bir daha geri dönemeyen yani yaşayamayan binin üzerindeki insanın isimlerinin okunmasına geldi. Kadınlar, erkekler, çocuklar... bazen aynı soy isimden yedi-sekiz kişinin adı okunuyordu. Gözlerimin önüne bütün bir aileyi alıp götürüşleri geliyordu.

Kendi duygusal gel gitlerimden kurtuldukça gözüm hep yaşlı amcadaydı. Dikkatli bakınca omuzlarının sarsıldığını gördüm. Hıçkırıklarını içine gömerek ağlıyordu. Kimdi bu amca? Belki katliamdan kurtulabilmiş bir Yahudi'ydi belki de yakınlarını kaybetmişti. Ancak tipik bir Alman yaşlısı görünümü bu düşünceye uymuyordu. Yoksa eski bir Nazi miydi? Ölmeden önce günah mı çıkartıyordu? Kafamda binlerce olasılık dolaşıyordu.

O sırada yaşlı amca öne eğik duran başını kaldırdı. Ve mikrofonik sesle birlikte söyledi;

"İrma Schalon!.."

Kafasını yine yere eğdi. Artık oturmuyor bir kıyafet yığıntısı gibi duruyordu sırada. Sanki tüm gücünü bu ismi söyleyebilmek için tutmuştu. İrma Schalon... Artık gücünü tutmasına gerek kalmamıştı.

Programın gidişatından tamamıyla kopmuştum. Aklım fikrim yaşlı amcanın ve İrma Schalon'un kim olduğundaydı. Yönümü de ona çevirmiş her

anını, her hareketini izliyordum. Ceketinin cebinden bir mendil çıkartıp yüzünü silmeye başladı. Gözyaşı döküyordu İrma için. İçimden gidip ona sarılmak geliyordu. Sarılmak teselli etmek. Programın sonuna kadar bu böyle sürdü. Titrek elleriyle akan gözyaşlarını sildi; bense içime akıttım.

Herkesi mum yakmaya çağıran anonsla, salonda bir hareketlilik oldu. Ben oturduğum yerden hâlâ yaşlı amcaya bakıyordum. Salon boşalmak üzereyken, son bir gayretle ayağa kalktı. Ben de kalktım hemen. Yavaş ve yorgun adımlarına uyum sağlayarak arkasından yürümeye başladım. On adımda çıkabileceğimiz salondan yılları sürükleyerek çıktık ikimizde.

Mumlarını yakan insanlar sırayla ve sessizce dışarıya çıkıyorlardı. Uzanıp bir mum almaya çalıştı titrek elleriyle. Onunla beraber ben de eğildim, mum alıp, verdim. Kibarca teşekkür etti. Kendim içinde bir tane alarak yine yanında yürümeye başladım.

Sinagogun kapısının önünde sadece çiçeklerden ve mumlardan oluşmuş, büyüleyici bir manzara vardı. İkimiz de durduk. Cebimden çakmağımı çıkartıp;

"yardımcı olayım" dedim.

Yaşlı amcanın elindeki mumu yakıp, en güzel çiçeklerin arasına koydum. Tüm bunları yaparken gözlerim hep ondaydı. O bir şey söylemedi ancak ben içimden "rahat uyu İrma!" diye geçirdim.

Yaşlı amca dimdik durmaya çalışıyordu. Yüzüne baktım, gözleri uzaktaydı. Karanlıkta parıldayan mumlara bakarak;

"Çok acı gerçekten değil mi?" dedim.

Hiç cevap vermedi ama ilk defa gözlerini çevirip bana baktı. Bakışından pat diye böyle bir şey söylediğim için utandım. Ben tam özür dilemeye hazırlanırken, gözlerini üzerimden çekip, kafasını sallayarak "evet" dedi.

Üzerimde ilk bakışının verdiği etki sürüyor olsa gerek, yeniden bir şey söylemeye çekindim. Uzun bir sessizlik oldu.

Tekrar bana baktı; "çok acı ve çok ağır" dedi.

Konuşmasından güç kazanmıştım yeniden, merakımı yenemeyerek sordum: "siz o döneme tanık mısınız?"

Titreyerek yanan mum ışığındaydı gözleri… sorumu duymamıştı ya da duymak istememişti. Tekrar sormaya cesaretim kalmamıştı. Yanında bir müddet daha sessizce bekledim. Hava çok soğuktu ve dışarıda mumlarını yakan insanlar yavaş yavaş dağılmaya başlamıştı. Gitmekle kalmak arasında tereddüt ettiğim o an da yaşlı amca gözleri mum ışığında konuşmaya başladı.

"Çocukluktan gençliğe geçtiğimiz bir dönemdi, beraber okula gider gelirdik."

Kimden bahsediyordu, İrma'dan mı? Bölmek istemiyordum, hiçbir şey sormadan dinledim. Mum ışığına bakan gözleriyle hipnoz olmuş gibi anlatıyordu.

"Çok güzeldi hem de çok akıllı. Seviyordum onu. Onun da beni sevdiğini biliyordum. Beni görünce gözleri parlardı. Benim de kalbim deli gibi çarpardı. İlk aşkımdı benim…"

Durdu, … ben de nefesimi tutup bekledim.

Gözlerinden süzülen yaş yüzündeki kırışık yollardan ilerliyordu.

"Her şey o kadar hızlı oldu ki; değişen şeylerin biz farkında değildik belki de…

Ailemin sen Almansın o kızla görüşmen doğru değil, dediklerinde; onların sadece bana, bize karşı olduklarını düşünmüştüm. Sonra okula da gelemez olmuştu. Gizlice buluşurduk hep. Bana "bunu yapmak zorunda değilsin. Herkes bize düşman gibi davranıyor" demişti. Kim ne derse desin seni bırakmayacağım dedim. Sarıldı bana… o sarılmanın sıcaklığını unutmam mümkün değil…"

Sesi mum gibi titriyordu karanlıkta. O günleri yeniden yaşıyordu.

Hiç görmemiş olmama rağmen ben de gözümde canlandırabiliyordum İrma'yı. Bu soğuk akşamda; yaşlı amca, ben, çiçekler, yanan mumlar bir de İrma vardı.

"O gün hava kararmak üzereyken tüm Yahudilerin ev ve iş yerlerine girmeye başladılar. Yerler cam kırıklarıyla doluydu. Korkuyordum. Bizim mahallede dört Yahudi aile vardı. Askerler onları almak için mahalleye girdiklerinde, koşarak evden çıktım. Onu götürmelerine izin veremezdim. Bir kamyona bindirmeye çalışıyorlardı herkesi.

"Durun" dedim. "Durun o benim arkadaşım!"

Bir subay gülerek yanıma geldi. Yüzündeki sahte gülüşüyle, yakamdan tutup "sen nasıl Almansın? Yoksa değil misin?" diyerek tehdit etti. "Ama o benim arkadaşım…" demeye çalıştım beni bir çöp gibi fırlatıp attı. "Evine dön derhâl!" diye emretti.

Kamyonun arkasında oturmuş bana bakıyordu. Ve onun bana bakan gözlerini gördüm.

O bakışlar… öyle anlamlı, öylesine korku dolu… o gözlerini yıllarca taşıdım. Onu benden almışlardı ancak gözleri ve bakışları hep bende kaldı. Subayın bir işaretiyle kamyonun brandası kapatıldı. Sokağın ortasında kalakalmıştım… seni hiç bırakmayacağım demiştim, bırakmıştım. Götürmelerine izin vermiştim. Suçluydum. Tüm hareketlilik sona erip kamyonlara doldurup götürdükleri sırada babamın bana doğru yürüdüğünü gördüm. Bir an da

elini kaldırıp öfkeyle bana vurduğunu hatırlıyorum. Kendime geldiğimde evde yatağımdaydım. Günlerce odamdan çıkmadım. Hiç konuşmadım. Yemedim, içmedim. Tek yapabildiğim ağlamaktı. Onu nereye götürdüklerini bilmiyordum. Nereye götürüldüğünü sormak bile suçtu… Ailem kendilerine yakışmayan bu davranışımdan dolayı benden utanıyordu. Günler gelip geçti hatta yıllar geçiyordu. Savaşın içindeydik. Ancak ben savaşın içinde hissetmiyordum kendimi. Çünkü ben savaşımı çoktan kaybetmiş, yenilmiştim. Bombalar yağdı üzerimize, her yer yıkıldı, ama ölmedim. Savaştan sonra bir dönem onun çıkıp gelebileceği ümidine kapıldım. Hatta aradım onu. Çok aradım. Tüm Almanya bir kaos içindeydi. Sonra aramalarım sonucunda Ausschwitz'de hayatını kaybettiğini öğrendim."

Haberi sanki şimdi almışız gibi ikimiz de ağlıyorduk. Çıkarıp bir sigara yaktım.

Bana baktı yaşlı gözleriyle, hipnozdan çıkmış artık bana anlattığının bilincindeydi;

"Hâlâ her gün evlerinin önünden geçiyorum. Başka insanlar yaşıyor artık orada. Yıllar önce yine bir gün kapılarının önünden geçerken yerdeki sarı plaketleri [*] gördüm. Tam kapılarının önünde, onu son gördüğüm o yerde… adının altında Polonya'da yaşamının yitirdiği yazılı… her gün gidiyorum oraya… her gün okuyorum adını… her gün…"

Sustu.

Hava iyice kararmıştı, soğuktan hareket edemiyormuşuz gibi öylece duruyorduk.

Bana dönüp;

"Teşekkür ederim ilginiz için ama izninizle yalnız kalmak istiyorum" dedi.

"Ben teşekkür ederim paylaştığınız için" diyerek elimi uzattım.

Elini uzattı, buz gibi elini tuttum.

"Kendinize iyi bakın lütfen" dedim.

İlk defa gülümsedi, yüzündeki kırışıklıklar daha da derinleşti.

"Benim için endişelenmeyin artık kavuşmamıza az kaldı…"

Diyecek bir şey bulamadım.

"İyi akşamlar" dileyip yürümeye başladım.

Biraz ilerledikten sonra dönüp baktım ona. Soğuk bir kasım akşamında sevdiği elinden alınan genç bir delikanlı duruyordu. Sevdiğini bırakmamak için tüm dünyaya haykırıyordu;

"O benim arkadaşım, sevdiğim… onu benden alamazsınız…" diye.

Kasım 2017 ■

[*] Sarı plaketler: Tökezleme Taşları – boyutları 96x96x100 mm olan bu taşlar Nazi kurbanlarının bir zamanlar ikamet ettikleri evlerin girişine konuluyor. Sanatçı **Günter Demnig** tökezleme taşlarını imal etmeye başlayalı 20 yıldan fazla oluyor. Almanya ve Avrupa'nın birçok şehrine çok sayıda tökezleme taşı yerleştirdi. Sanatçı Demnig toplama kamplarında tek bir numara ile fişlenen bu insanların isimlerinin pirinç levhalara yazılmasını insanlık onurlarının iadesi olarak açıklıyor. Taş üzerindeki bilgileri okumak için eğilmek bu insanlık dışı muameleye maruz kalmış kurbanlara gösterilen saygının ifadesi olduğunu düşünüyor. Yaptığı bu pirinç levhalarla, fiziken değil fikren tökezletmeyi amaçlıyor...

Üzümlü leblebi “Seni seviyorum” demek

■ **SATI ARIKPINAR**

— Alooooo, kimsin?

— Alo ebe! Benim ben.

— Yavrum neredesin? Geldin mi?

— Yok, ebe, daha ben Köln’deyim; bavulları hazırlıyorum.

Dedemi versene!

— Kızım, deden seni karşılamak için havaalanına gidiyorum diye çıktı.

— Ben iki saat sonra çıkacağım.

— Huysuz yerinde duramadı, yavaş yavaş giderim dediydi.

— Dün uçağın inme saatini söylemiştim. Varınca ararım, bir şey diyor musun?

— Yok, kuzum, sağlıcakla gel.

— Tamam, ebe, akşam görüşürüz.

— He yavrum.

— Hadi kapat.

– Bir şey diyon mu?

— Yok, ebe, telefonu önce sen kapat.

Çat dııııııııııtttt...

Telefonu kapattıktan sonra gülümsedim. Dedem aynı dedem... Köye gitmeden önce de hep tez canlıydı: İn cin top oynarken gece yarısı bizi uyandırır, öyle otobüs garına gider, en az 3 saat garda beklerdik; ne olur ne olmaz durumu... Gerçi ne kadar garantici olmaya çalışsa da mutlaka bi aksilik çıkardı.

Bir defasında otobüsün mola verdiği yerde, yağlı derlerdi, lavaboya gitmiş, lavaboda kilitli kalmıştı. Bir seferinde de –ki kendisi övünerek anlatırdı–, yine otobüsle köye giderken; radyodan Âşık Veysel’in ölüm yıldönümü nedeniyle, Âşık Veysel’in türküleri çalınmaktaymış. Yolculardan birinin, “Kapatın radyoyu bu körü de epeyce abarttılar” demesi üzerine, dedemin yerinden fırlaması ile beraber, adamın üzerine yürümesi bir olmuş. Az daha dedemi otobüsten indireceklermiş; inmemiş. Değerlerine sahip çıkan biriydi.

Neyse, ben hazırlandım havaalanına vardım. Bavulları verip pasaport kontrolünden geçtikten sonra, Ankara yolcularının bekleme yerine doğru yürümeye başladım. Ankara yolcularının bekleme yerini numaraya bakmadan bulabilme becerim o zaman da vardı, şimdi de var. Bir şekilde Ankara’ya gidenleri veya oradan Yozgat’ta, Sivas’a, Tokat’a gidecek yolcuları biliyordum. Uçak indikten sonra pasaport kontrolünden geçtikten sonra bavulumu aldım, alelacele kontrol merkezinden çıktım. Ne de olsa dedem saatlerdir beni bekliyordu. Giden gitti, giden gitti, dedem yok!

Ebemi aradım:

— Alo Ebeee, ben geldim. Dedem nerde ben bekliyorum.

— Yavrum sen telefonla aramadan önce evden çıkmıştı.

Ben beklemeye devam ettim. Havaalanı yavaş yavaş boşalmaya başladı. İki polis yanıma geldi. (Ben çıtır)

— Yardım edebilir miyiz hanımefendi? Dediler.

Ben Yeşilçam Hülya Koçyiğit edasıyla, hıçkırıklı bir sesle,

— Dedemi bekliyorum dedim.

Çok beyefendi olan iki polis, buyurun ayakta kalmayın diye beni bekleme odası gibi bir yere alıp, çay ısmarladılar. Oda camekânlı olduğundan dolayı rahattım. Üçüncü bir polis daha geldi, sonra dördüncü... Hep beraber otururken, dedemin yanında büyüdüğümü, dedemin beni ne çok sevdiğini, en sevdiği torunun ben olduğumu, beni çok özlediğini (bi havalar bi havalar bende) Almanya’ya geç gittiğimi... anlatıp sohbet ederken saat 00:00 civarına geldi. Polisler anons etmişler, dedem hâlâ yok. Belki beşinci çayımı içiyorum. Belli bir zaman sonra,

— Dedeniz geliyor dediler.

Yanlışlıkla askeri havaalanına mı gitmiş ne?

Taksiyle geliyor dediler. Cimriydi, öyle kolay kolay taksiye binmezdi, torun sevgisi demek ki böyle bir şey.

Dört polis ile beraber heyecanla bekliyorum.

Birazdan, uzun zamandan sonra birbirine kavuşacak dede torun senaryosuna hazırlanmışım, sevinç/hasret gözyaşı döksem mi? diye düşünürken, uzaktan dedemin sesini duydum. Ona doğru tam koşma hamlesi yapacakken, bağıra bağıra geldiğini fark ettim.

Niye bağırıyor diye bi sağa bi sola baktım, bana küfrede küfrede geldiğini bir hayli zaman sonra anladım.

— Eşoğlueşek...bib!... yol bib!... taksi bib! (küfürbazdı biraz), sen mi okula gidiyon? ben mi?!! İneceğin yeri doğru dürüst anlatamaz mısın? Sabahtan beri yollarda rezil oldum. Havaalanı bib!...

İşte benim dedem!!, sanki yanından iki sene önce değil de iki saat önce ayrılmış gibi beni karşıladı (doğaldı hep). Tabii benim bütün havam az indi.

Havaş otobüsüne bindik, muavin paraları topladı, dedem sakinleşmişti zaten.

Ceketinin cebinde her daim eksik olmayan leblebili üzümü çıkarıp bir avuç elime verdi.

Üzümlü leblebi “Seni seviyorum” demek. ■

Ya aşk ya yalnızlık

■ EMİNE AYDOĞDU

Hayal gücünün ateşi, bedeninin ısısını gittikçe arttırıyordu. Gece ve gündüzün ayırdına varmadan, zamanı düşünmeden yazdın. Yağmurda ıslanan sardunyanın kokusu, suyla birleşmeyi bekleyen ezilmiş limon kabuğunun kokusuna karışmıştı. Kahvenin içine birazcık portakal suyu döktün. Birkaç yudumdan sonra zihnin berraklaştı. Hayallerinden daha güçlü birşey var mı, henüz bilmiyordun? Bunu öğrenmek sabır ve nezaket gerektirir. Hangi mayalı içkinin yanında hangi yemeğin yeneceğini bilmek de öyledir.

Zamanın gidişi gibi, önünden rüzgâr gibi geçti; bakışlarında, neşe, sevinç ve coşkuyla. Geçerken dudaklarını okşarcasına sildi. Elinin ayasından parmak uçlarına kadar uzanan uzun bir silişti. Bir kadeh kırmızı şarap içmenin, belki de biraz önce seni öpmüş olmanın verdiği esriklikle, ıslak kumların üzerine uzandı. Yüzündeki gizemin çarpıcı ifadesine, bedeninden yayılan sıcaklığa ve uyuma bakılırsa, şarap ve öpüşmenin aynı anda olduğu su gibi berrak görünüyordu.

Toprakta ve güneşte olgunlaşmış üzüm salkımlarından yapılan şarabın tadı ve kokusu kumlara bulaşmıştı. Kumlar şarap kokuyordu.

Çıplak bir kadının yüzü gibiydi bedeni. Baskı altına alınmamış tenselliğin izlerini taşıyordu. Bedeninin görkemi karşısında her şeyi unuttuğunu söyleyebilirim. Bakışların gökyüzüne asılı kalmıştı. Gökyüzünün rengi sürekli değişiyordu. Yarısı yere inecek gibi duruyordu.

Kuşlar uçuyordu. Kuşlar da uçmazdı, havanın sürtünmesi olmasa, diye mırıldandın.

Gerçeği söylemek gerekirse; bal rengi gözlerin, gökyüzüne değil, onun beyninin kıvrımlarına asılı kalmıştı. Bütün ayrıntılar oradaydı ve çözülmeyi bekliyordu. Gökyüzünün ve beynin gizemini, belki de aynı pınar besliyordu. İkisi de sakınmasız her şeyi göze alabilen, özgürlüğü ve aşkı arıyordu.

Bilinenin aksine; bir aşkın gücü, hâlâ gizil güce sahip yürekte değil, beyindeydi.

Sevdiğinin beyin kıvrımlarını tanımak, dilsiz bir ustalıktır. O kıvrımların içindeki aşkı okumak ise zorlu bir uğraştır.

Başından beri seni cesaretlendiren gençlik rüzgârının nefesiyle yazmaya devam ediyordun. Uzak, çok uzak, yakın, çok yakın sesler duyuyordun. Uzaklıklar ile yakınlıklar neredeydi? Mesafeler neyi anlatıyordu? Sesler... Uzak sesler... Sesler... Yakın sesler... Suda doğup, suda büyüyenlerden, denizden gelen seslerdi. Aşkla yanıp, aşkla kavrulan, aşkla tükenen kadın ve erkeğin sesiydi.

Bu ses; Tanrılardan çaldıkları, hem ilahi, hem şeytani aşkın sesiydi. İlahi ve şeytani sese sahip olan bir aşkta; âşıklar birbirinden ayrılamaz, kadın, erkeğe, erkek, kadına döner, suda, toprakta, havada ve ateşte yeniden doğarlar, biri diğerinin varlığına geçer. Dişil-eril, kadın-erkek iç içedir. Kalıplara yerleştirilmiş sosyal düzeni reddeden, ortak bir hayalin sonuncudurlar.

Birbirinin içinde eriyen dişil ve eril; çılgınlık, tutku ve aşkla yoğrulmuş bir geleceğe doğru gitmek için başına buyruk, asi ve isyankârdır.

Zamanın içinde, geniş nehirlerin deltalarında, uysal derelerin ağızlarında, kara çamurların içinde, batıp çıkarak, sezgilerinin kılavuzluğunda yeni bir ütopya yaratımının peşindedirler. Dillerinde, toprakta olgunlaşan üzümün tadı vardır.

Çocukluk düşlerindeki gibi romantik, idealist ve savaşçıdırlar.

Her şeyi hatırlayarak yaşamak yerine, her şeyi yaşayarak hatırlamayı seçenlerdir.

Ya aşk, ya yalnızlık, diyenlerdir. ■

8 Mart

■ OSMAN AKYOL

Kol kola, omuz omuza
devrilelim

İstiklal'de
bir gül bahçesine

Gaz, jop, kelepçe

Gelsin
polis erkekçe

Biz bize, diz dize
yakarken
gemileri

Şen kahkahamız yankılansın
Taksim'de
Gezi'de

Kadın,
yaşam,
özgürlük!

8 Mart 2022, İstanbul

Mal

■ A. KARABAX

Got ne ez dirêj birêsim ne hûn dirêj verisin
Bi min re dibêjin Memê wek kalê xwe dirêj.

Ev der wekî erdekî ye, ji kalê min de maye
Li hêleka wê mala me ye bavê min lêkiriye
Mala kalê min çar caran hatiye koçber kirin
Û piştî her carî jî vegeriye warê bav û kalan
Ger zû ger dereng, ger bi dizî ger bi bertîlan.

Ku roj ji rojan *de dikevin pêçanên mixurban*
Azadî ji asoyan de bi şev tên serdana malan.

Rojekê, teqîbê bavê min di mal de girt û bir
Diya min bi rû û porên xwe ket bi pencikan
Ne ji me ne ji gund kesekî newêrî bide şopê
Dem bi ser ket û gav û pêk li dewsê tarî bûn
Navê bavê min li tu qeydan nehate xwandin.

Bavê min digot, xak bi dil li mirov yar dibin
Em bi çar aliyê cîhanê de birevin jî bernade.

Welhasil zor û zehmet kelam, rojane dewran
Berdewam dikir rûxandin û lêkerina xaniyan
Memê bavberze û bernav: nolî kalê xwe dirêj
Di kolana asaseke kûr a mala nuh de diponijî
Ma kes dikare dê û bavê xwe bi xwe hilbijêre
Û cihwarên war û waristanên mezinên xwe jî.

Xerakirin karê wan e, em çêdikin, dikin war
Ew koçber dikin, em dizivirin tên, şên dikin.

Bi her hebûnan, ew ban ev şûnwar ê wan bû
Çawa dest jê bê kişandin, wilo jî bê terkkirin
Bi kê re çi gotibûn, ma bi zordarî hatibûn vir
Çi dibe bila bibe bi hêsan nikarin ji vir biçûn
Memê dirêj wek kalê xwe bi xaka xwe ve bû.

Tu carî sewal ser jî nekirin û bi xwîn nekirin
Ev cara bîst û çaran bû, asas dihat kûrandin.

Berê kurê xwe mir û li pişt wî keça xwe mir
Ji salekê şûn de hevjina xwe bi vê şewatê çû
Bi gotegot hem tê honandin hem tê hisandin
Dîsa leşker û cerdevanan dora malê girtibûn
Memedê bejin dirêj li mal bû bi serekî giran
Bi awazeke wekî ya kalê xwe *bêmal* distriya.

Ev

■ A. KARABAĞ

Dedi ne ben uzun öreyim ne siz sarpa sarın
Bana derler dedesi gibi uzun boylu Memed.

İşte burası, bir tarla gibi, ata dede mirasıdır
Bir ucunda bizim ev, babam yeni yaptırmış
Dört kere kovulup sürülmüş dedemin ailesi
El çekmek kolay mı, her defasında dönmüş
Erken ya da geç, bazan gizli bazan rüşvetle.

Durunca gün yüzü al karaca koyun rengine
Bir özgürlük havası başlar salınır gecesine.

Bir gün takip babamı evde yakaladı, götürdü
Anam saçını başını yoldu, dövündü günlerce
Ne bizden ne köyden kimse ardına düşemedi
Alındı alınalı sayılı zaman sayılmaza karardı
Bir daha göremedik dedemle tanınan babamı.

Babam derdi yürek beşiğidir toprağı adamın
Köşe bucak da uçsan yakanı bırakmaz senin.

Velhasıl zor zahmet kelam ola giden devran
Devam eder yıkım ve yeniden inşası evlerin
Babasız büyür dedesi gibi ince uzun Memed
Düşünür evlerinin yeni bir temelini kazarken
Her kimse anasını, babasını seçmeden doğar
Yeri, yurdu da bir define diyardır evlatlarına.

Yıkmak onların işidir, biz yapar, yurt ederiz
Onlar göçertir sürer ve biz döner şen ederiz.

Her şeyiyle bu yerler mekânlar kendilerinin
Nasıl vaz geçebilirler ve niçin terk etmeliler
Kime ne demişlerdi, cebren mi konmuşlardı
Ne olursa olsundu öyle koyup gidemezlerdi
Uzun Memed dedesi gibi toprağına bağlıydı.

Yirmi dördüncüsüydü bu aynı ev için açılan
Hiç kurban kesip kan dökmediler temel için.

İlkin biricik oğlu, onun peşinden biricik kızı
Bir yıl sonra da evlat acısından anneleri ölür
Bahsin akışıdır hem eğrilir hem duya dolanır
Asker ve korucular evi kuşatmaya almışlardı
Yalnız başına evdeydi keder kasavet Memed
Güzel sesli dedesi gibi *bêmal* makamındaydı.

09.11.2020

Ana

■ **ŞERİF KAYA**

Mevsim sıcağıyla birlikte dış surların ve çevredeki volkanik kara taşların yarattığı Diyarbakır sıcağı insanları kavururken Ana, uzun süredir göremediği oğlunun özlemiyle yanıp tutuşmaktadır. Her gün sabahtan gelip belini dayadığı sıvaları dökük, yarı yıkık duvarın gölgesinde oturarak karşısına denk gelen dikenli tellerle çevrili yüksekçe duvarın üzerindeki gözetleme kulesinin sağındaki bir noktaya gözünü dikiyor ve saatlerce hiç konuşmadan duruyordu. Sabahtan başlayan, akşam mesai saatine kadar süren kalabalığa aldırmadan, o noktada sanki birini seyrediyor gibi öylece bakıyordu.

Yukarıdan bakınca kalkan balığı şeklinde görülen surlarla çevrili Diyarbakır, çok eski bir geçmişe sahip. Şehri çevreleyen surların tarihi dokuz bin yıllık. Beş buçuk kilometre uzunluğundaki surlarda, Diyarbakır'a yıllardır adını veren (Kara Amid) Karacadağ'ın yüz bin yıl öncesinde püskürttüğü lavların soğuması ile oluşan siyah; gözenekli ve gözeneksiz bu bazalt taşlar kullanılmıştır. Gözeneksiz (erkek) olanlar daha sert olduklarından sütun ve kemer yapımında, gözenekli (dişi) olanlar ise avlu ve eyvanlarda kullanılmıştır. Gözenekli taşlardaki; gözenek ve hava kanalları yazın su ve hava barındırdığından evler ve mekânlar daha serin olur. Surun dışındaki yeni yapılanmada ise günün yapı malzemeleri kullanıldığından bazalt taşlar kadar yalıtımlı değildir.

Ana, ne çocukların; "awa cemêdi awa cemêdi" [1] diyen bağrışmalarını; ne tarladan yeni koparılmış acurları satmaya çalışan tablacının sesini; ne de süslü bakır ibriğinden müşterilerine buzlu meyan şerbeti satan satıcının avazlarını duyuyordu. O sadece belirlediği noktaya odaklanmış öylece seyrediyordu

Bu durum günlerce sürdü. Günler haftaları, haftalar ayları kovalıyordu. Artık yemeden içmeden kesilmişti. Sofraya oturmuyor, evdekilerin yalvarma ve zorlamalarına karşın boğazından bir lokma inmiyordu; kavurucu sıcaklarda su kaybı artınca bir deri bir kemik kaldı.

Oğulları oturup konuştular, tartıştılar ve bir hafta sonraki görüşmeye Ana'yı göndermeye karar verdiler. Bu kararı Ana'ya açıkladıklarında pek hoşnut görünmese de sevindiği belli oluyordu.

Bir haftalık süre içinde Ana yine her gün sabahtan gitti, akşama kadar aynı yerde aynı noktaya baktı, akşam eve döndü. Evdekiler oturup Ana'ya ne konuşacağıyla ilgili tekrarlar yaptırmaya başladılar. Sonrasında Ana az da olsa bir şeyler yemeye başladı, bu kısa süre içinde biraz fiziki ola-

[1] Buzlu su, buzlu su.

77 78 79 80

■ **FULYA ÇELİK**

Söküldü bir gün daha günlerimizden, yaşamadığımız.
Hüzün mü yakışırdı yüzümüze, yoksa ne.
Tanımadığımız bir sevinç, unutulmuş pencere.
Kitapların arasında kuruttuğumuz menekşeler
Hatıralar

Bak kuşlar da gittiler
Çığlıksız göğümüzden çekip gittiler.
Gecikti leylaklar, sardunyalar gecikti bu bahar
Romatizmaları ve geçmeyen korkuları annelerimizin.
Kitaplar toplanırdı baskınlarda her şey suç unsuru.
Kitaplar yakılmak için.
Çocuklar yaşı büyütülüp asılmak iç. hep bizdik.
Bir güneş daha koptu zamandan iç/indeyim – DIŞın...
Güzdü. Yaraları onarır mı irin. Eylül.
'Zaman ilacı acıların' kim demişse. Yalan.
Zamanla alışırsın, çünkü uyuşursun.
Yıl 1980 kışa az var.
Abim Mamak.

Sokak yasak.

rak güçlü olmasına çalışıldı.

Beklenen gün çabuk geldi. Zaten uzunca bir süredir gecesi gündüzü belli olmayan ANA, o gece de uyumadı. Sabahleyin düğüne gidercesine giyindi. Sandığındaki özel günlerde giydiği üç etekli zıbun'unu [2] giydi. Motifleri balmumuyla işlenmiş lacivert peştamalını taktı. Beline Kürt kuşağı denilen yünden yapılmış renkli kuşağını bağladı; başına taktığı kofisinin [3] üzerine gökkuşağını andıran renklerden oluşan şarını [4] bağladı, kofinin altındaki beyaz tülbendinin bir ucunu şarın renkli kısmına çaprazlama örtü.

Sabah erkenden iki oğlu ile gittikleri cezaevinin önünde yine her günkü kalabalık oluşmuştu zaten. Oğullarından büyüğü hemen o günkü görüşmeciler listesine –Oğul'un adının karşısına– Ana'nın adını yazdı. Her gün gözetleme kulesinin sağındaki noktaya odaklanan Ana bugün sanki oğlu çıkacak gibi gözünü çıkış kapısından ayırmadı. Oğlunun adını anonstan duymaya çalıştı.

Öğleye doğru Ana'nın, oğluyla birlikte adı okununca kalbi duracak gibi oldu, ama kendini hemen toparladı ve aylardır beklediği bu anda bir olumsuzluğun yaşanmaması için –dudaklarının hafif hareketlenmesiyle– içinden bir şeyler okuduğu belli oluyordu. Elini tülbendine attı, üstünü başını düzeltti, oğullarının bir haftadır kendisine anlattıkları gibi, görüş kapısına yöneldi. Oğulları son ana kadar ona ne yapacağını seslenerek hatırlatmaya çalışıyorlardı.

Ana kalabalıkla içeriye adımını attı. Önce dolambaçlı yerlerden geçtiler, sonra uzunca bir koridordan birbirine yapışmış insan seli şeklinde sürüklendiler. Koridorun duvarında büyük puntolarla "TÜRKÇE KONUŞ! ÇOK KONUŞ!" yazıyordu. Ana için duvarda yazılanlar duvar süsünden başka bir şey ifade etmiyordu; çünkü Ana ne okuma yazma biliyordu ne de Türkçe… Yetmiş yaşına yaklaşmış Ana için hayat sadece çocukları olmuştu, ama dokuz çocuğunun içinde sanki Oğul bir başkaydı onun için. Belki babasının adını taşıdığı için, belki her zaman onunla daha çok birlikte olduğu için veya Oğul ona daha yakındı ve onu anlıyordu… Belki de en önemlisi Oğul darda olduğu içindi!

2) Zıbun. Dik kalın çizgili, ipek satenden yapılmış astarlı kadın giysisi

3 Küçük bir kasnaktan yapılmış çevresi renkli şifonlarla süslü başlık.

4) Şâr: Özellikle orta yaş kadınların kofînin etrafına bağladıkları gökkuşağı rengindeki örtü.

Derew

■ MÜSLÜM ASLAN

Tîrké kéf xweşiyé berî bé cem min sekinî
Şewqa derewîn weke pisîké heft can
Revîya şemitî ji lepé min
Derew
Derewe kené ji barané şilnebe
Ji kanîya dil bilind nebe
Derewe

Rengé gula helbesté gorî fixanek dijwar bû
Ka wé kî péla binixûmîne li ser çongé çiya
Pénûsé ziman diréj hilînin li ser réya
Risté jahrîn û bé sér
Gotiné bé xwin
Gunehé ji seré xwe zéde di ciwanîde rûsipî
Ka wé kî paqijke şopa béhna girî
Awira bişo jî gemara bi desté zaroka

Wa iblîs veşart eynika xemgîniyé
Kû ez rengé hésra nebînim bé dirok bijîm
Veşart veşart
Di qelaçé xewa de eynikamin
Min xwe li wî bajarî hişt
Çûyîna bi seqema sibeha raxin

Derew derewe
Heskiriné nîv xapandin derewe
Hatina bi gav a péşî derî veke ji veqetandinére
Derewe derew
Ka wé kî va kolana bi min re hevrû bike
Wé kî va perçé ji stûyé xwe jiyan rijandî
bighîne giyané

Çem birçî man di himbéza xwede
Léva pişta xwe da hevoka
Ne diréj kin
Dar şibiya kûrmé xwe
Her gav refé nerîné min dikeve kemîna
Nerîné min mir
Eynik
Pénus
Xew
Lêv
Gotin
derew derewe derew

Ey Acılar Kraliçesi Mezopotamya

İKRAM GÜNEŞ

Ey acılar kraliçesi Mezopotamya
Dört yanın acı
Dört yanın sancı
Dört yanın yangın
Ve dört yanın ölüm...

Ey acılar kraliçesi Mezopotamya
Sevdan kimliksizliğin kederinde
Hırçın yağmurlar yağar toprağına
Hançerlenmiş şafaklarda
Yamalı ve asi rüzgârlar eser tenine
Ve şarapnel parçaları savrulur bedenine...

Ey acılar kraliçesi Mezopotamya
Zakkum kokulu gecelerde
Sessizlik ve yalnızlık içinde
Boy verir dizelerin
Mülteci kamplarda ellerin üşür
Yüreğin yanar
Sefalet madalyasını boynuna takar...

Ey acılar kraliçesi Mezopotamya
Düşlerin uçurumun kıyısına düşüyor
Çocuk sevinçlerin acının ipinde
sürükleniyor
Ve esmer gülüşlerini eşkıyalar yağmalıyor
Derin ayrılıklar saplanıyor günlerine
Mevsimlerin gri boşluklara yuvarlanıyor
Ve takvimler gün be gün sararıyor...

Ey acılar kraliçesi Mezopotamya
Solunda paslı bir bıçağın derin sızısı
İnsafsız hırslar tırmalıyor suretini
Lağım kokulu ağızlar üflüyor boynuna
Ve kirli beyinler üşüşüyor canına...

Ey acılar kraliçesi Mezopotamya
Bebeklerin ölür
Beyaz tülbentli anaların haykırır
Dayanılır gibi değil
Bu vahşet
Bu zulüm
Bu ölüm...

Ey acılar kraliçesi Mezopotamya
Tüm münafıkların müritleri
tekmeler karnını
Sürgünler sürülür kaşına
Saçlarını hiddetli kasırgalar savurur
Hazana sürüklenir baharların
Ve katliamlara uğrar damarların...

Ey acılar kraliçesi Mezopotamya
Karanlık çukurlarda yağmalanır
bahçelerin
Ve derin yaralar alır çağla çiçeklerin
Tüm sınırlarını haydutlar sarmış
Her bir yanında vicdansızlar
Her bir yanında fermandarlar
Ve mahşer kalabalığındadır düşmanlar...

Uzun koridorun sonunda soldaki demir kapıyı geçince ışık azaldı. Loş ışığın çok az aydınlattığı koridor yine uzuyor ve solunda kafes kapıları gibi kapılar görünüyordu. Çalınan düdükle herkes kapılara yönelince Ana loş koridorda bağrışma ve gürültüden serseme dönmüş bir hâlde olduğu yerde kaldı. İnsanlar, sürüde anasını arayan kuzular gibi kafeslerdeki mahpuslarını arıyordu. Bir süre sonra kendine geldiğinde o kapıların birinde oğlunun olduğunu anımsadı. Hemen karşısındaki kafese girdi, orada başkaları vardı, görevli asker bağırarak Ana'yı dışarı attı. Ana artık bilmez bir hâlde her önüne çıkan kafese dalıyor ve geri gönderiliyordu. Oğlunun adını söylenerek koridor boyunca gidip gelince loş koridorda annesini fark eden Oğul, alacağı cezayı umursamadan, anasına seslendi;" Daye bê ez ıncaya." [5] Ana sesi tanıdı, geri döndü, oğlunun tekrar seslenmesiyle kafese girdi. Kafesin ortasında kalın demir parmaklıklar vardı. Karşı taraftaki oğlunun başında, elini onun omzuna atmış sanki hatıra fotoğraf çektiriyormuş gibi duran bir asker vardı. Ana, avurtları çökmüş, gözleri çukura kaçmış, zoraki gülümseme ile annesini bekleyen oğlunun bu durumunun verdiği düş kırıklığının acısı ile oğlunu görmenin sevincini aynı anda yaşadı. Bu iki duygu birbirine karıştı, hangisi baskın o an kestiremedi. Kafesin kendi tarafındaki asker de sert bir ses tonu ile:

— Haydi, geç bu kadar zaman seni mi bekleyeceğiz, diye azarlayınca Ana askerin ne dediğini anlamasa da sesindeki hiddetten kendisine kızdığını anladı, tümüyle şaşırdı. Oğluna dokunmak için elini demir parmaklıklara uzattığında yanındaki

[5] Anne gel ben buradayım.

askerin eline inen copu ile geri çekildi. Oğlunun:

— Hoş geldin, nasılsın anne, sözünü ya duymadı ya da verecek cevabı unuttu. Aylardır duvara baktığı gibi oğlunun yüzüne odaklanıp bakmaya başladı. Oğlunun:

— Nasılsın anne? demesine:

— ...!

— Seni çok özlemiştim, iyi ki geldin.

— ....!

— Babam nasıl?

— ....!

— Ekinleri topladınız mı?

— ...!

– Pişmelere başladınız mı, bağlar bu sene ürün çok verdi mi?

— ...!

Ana'nın yetmiş yıla yakındır kullandığı anadilinden –Kürtçeden– başka dil bilmemesi, Kürtçe konuşmanın da yasak olması, bir hafta boyunca oğluyla bir iki sözcük konuşsun diye öğrettiklerini de oğlunu demir kafeste, elini omzuna atmış, hatıra fotoğrafı çektiriyormuş gibi duran askerin sırıtık hâlini görünce, unuttu. Evladını kendisinden çekip koparanlara karşı duyduğu kin ve öfke göğsüne bir yumruk yemiş gibi yüreğine oturdu. Oğluna sarılamamak hatta dokunamamak bir yana, oğluna; "lajı mı tı seyını?" [6] bile diyemeden süre bitti. Uzun süredir yağmur bekleyen kurak bir toprağa düşen birkaç yağmur damlasının kurumuş toprağı doyurmadığı gibi bu görüşme de Ana'nın yüreğinde bir serinlik yaratmadan geçti.

Beş dakikalık sürenin büyük bir kısmını oğlunu arayarak geçiren Ana, koridorlarda yankılanan düdük sesiyle irkildi, yanı başındaki asker Ana'nın gitmek için hareketlenmediğini görünce kolundan tutarak:

— Hem geç gelir hem de gitmez, deyip dışarı attı. Görüşme süresinin bitmesiyle koridora doluşan kalabalığın içine karıştı. Koridordaki görevli askerlerin coplarından kaçanların arkadan öne doğru hareketlenmesiyle koridordaki insanlar sıkıştıkça Ana o kalabalık içinde nefes alamaz oldu, göğsü sıkıştı, düşmemek için önündeki adamın ceketinin eteğine tutundu. Ana'nın yarı sürüklenir bir biçimde önündeki adama tutunduğunu gören bir genç, sağ eliyle Ana'nın sol omzundan kavrayarak öne doğru ilerlemesine yardım etti. Bir taraftan kenardan gelen coplar bir taraftan coplardan korunmaya çalışanlar, havasızlıktan bayılmak üzere olanlardan oluşan insan seli uzun koridordan avluya adımını atıp sağa sola kaçışınca Ana ileriye doğru bir iki adım attıktan sonra çıkış kapısına yakın, yere kapaklandı. Büyük bir merakla annelerini bekleyen oğulları, karşıdan gelen insanların kaçışmalarına aldırmadan annelerinin üzerine kapandılar! Ana'nın kalabalığın ayakları altında ezilmesini önlediler. Ana'yı her zaman oturduğu duvarın gölgesine aldılar. Yüzünü gözünü yıkadılar. O, kalabalığın ayakları altında ezilmesini anımsamadan, hâlâ içerideki oğlunun hayaliyle idi.

Ana kendine geldi. Tekrar gözetleme kulesinin sağındaki noktaya odaklandı. Oğlunun; avurtları çökmüş, gözleri çukura kaçmış hâlinin yanında; adaleti egemen kılma, insanların evrensel kardeşliğinin hüküm sürdüğü bir dünya için kişisel yaşamını hiçe sayan, ölüm hücresin-

[6] Oğlum nasılsın?

lanetli insan

■ **BEDRİYE KORKANKORKMAZ**

bu dert dünyası beni dertten derde saldı
nasıl düştüm ateşten yanan gecelerin ortasına
lanet olsun dünyayı uzaktan görenlere
anaların ağıtları arzu gecelerini yasa bürüdü

ben de böyle düştüm ana rahmine
sütüm yetmedi çocukları emzirmeye
çöplerden beslenen yetimler
herkesin yaraları beni seçti

ben hepinizin çöplüğüyüm
cehennemde yaşlanmış aşk mektubuyum
kelimelerim kan kustu fazla incinmekten
çöllerde yaşayanların uğrak yeri yüreğim

korkmuş bir tomurcuktum içinizde yaşarken
ne sesim duyuldu ne de çiçek açtı gençliğim
bana yaptığınız kötülükler yanınıza kâr kalır
öldüğümde dünya lanetli tek insandan kurtulacak

24/09/21

j'accuse

■ **İSMAİL GÜNEY YILMAZ**

sesim ilkel bir hırıltıyla güzelleşiyor
senin yüzün bulanıklaşıyor kalabalıkta
ilk kez bir kimse oluyorsun
ala durmuş caddelerde ve intikamdan bu kıble
ve avuçlarında beliriyor yeni bir çağ
yani bir taş, bir taş, işte bir taş daha
bir anda çoğalıyoruz
sesimiz sırsız, tatlı ve korkunç
kendi ülkemizdeyiz artık.

gecedir, ay parçalı gecedir, suskun dere kenarlarında dinleniyor
duyuyoruz bir yol açmanın o şehvetli tamtamını
savaş nârâlarıyla bir dağ gibi doğrulmuş bu gölgeler
bu karanlıklar, bu ışık, bu yerini bulmuş yeminler
görüyorum bir yumruğu sakınanlar açlıktan
şimdi doyasıya gülüşle çatlatmışlar kabirlerini
ve renk ve isyan ve akıl yordamıyla bu cüret, bu saplantı
bu kin atlasında erken uyumak haramdır artık
kelime kelime, sokak sokak bir zapt ki ulvi ve göğerten
esirliğin son saatinde gürz gibi patlayan özgürlük
çığlık çığlık yükselen zafer takları ve bayraklar
ve duvarlarda bu öğreti kendine tarihten rol kuruyor, yeniden
yeniden çağlan ve yeniden gövdelen, bu öksüzlüğü bir çoğulluğa vur
alnındaki yazgı denen kiri bir savaşla yun artık
bir savaş ki mukadder ve bir ihtilal daha var
bir ihtilal daha var; öpülememiş anne ellerinden,
hemen büyümüş çocuklardan, o kısacık büyük ömürlerden, ihtilal
hiç okşanamamış gamzelerden devinip de sarkan akşam pencerelerinize
ihtilal;
genzinizi yakan bu suskunluğun çürük kokusundan alacaklı
ve kazanacak, ki haklı
suçluyuz, boynumuzda en sıradan anda bile teşhirde bu levhâlarla
suçluyorum sizi çünkü utanmak başlamanın yarısıdır
suçluyorum çünkü susmak suç, suçluyorum bu zifir nasıl bu kadar uzun
hüznü suçluyorum bu bir yalnızlaşma kendine ancak kendini anlatan
suçluyorum çünkü isyan
ancak bulunmuş bir yanıtla başlar.

deki onurlu duruşunu seyretti. Özgürlüklerin sadece demir kafeslerle sonlandırılamayacağını; oğlunun özgür ruhu, onurlu duruşuyla, sakin kararlılık taşıyan aydınlık yüzünü görüyordu. Uzun süre ağladı hüzünlü yaşlar yanaklarından akarken bir taraftan da hıçkırıklarının ritmi gittikçe arttı. Akıtılan her damla, çıkan her hıçkırık sanki içinde biriken kini, nefreti dışarı atıyormuş gibi Ana'yı rahatlatıyordu. Bir süre sonra tüm acı ve nefretini dışarı atmış oldu. Bir ömürlük onur için, bir anlık acıya katlanan oğluyla gurur duyuyordu! Aniden ayağa kalktı!

– Ma şéré (Gidiyoruz!)

Aralık 2020 / Adana ■

Kelle

■ **REŞİT YAMAN**

– Biraz dinlenelim yorulduk, dedi biri, canımız çıktı. Sabahtan beri herkes bayram yaparken biz de çalışıyoruz. Lanet olsun böyle kadere...

Kırmızı tuğlaların üzerlerine oturdular. Üç kişiydiler, bir inşaatta çalışıyorlardı. Sabahtan beri inşaatın üçüncü katına çimento torbalarını taşımaktan üstleri başları toz içinde kalmış tanınmaz hâle gelmişlerdi. Kurban Bayramı'nın birinci günüydü ama onlar yine de çalışmak zorundaydılar. Gurbette bayram yapacak hâlleri yoktu, bir gün daha çalışmak ve bir yevmiye daha kazanmak boş kalıp bayram yapmaktan daha iyiydi. Hem ne bayramı? Kupkuru bir inşaat odasında ne bayramı yapılabilirdi ki?

Birer sigara yaktılar.

– Şu çimento torbalarını taşımak da en kötüsü, dedi biri.

– Ne yapacaksın, o da iş. Bu işi bulamayanlar da var.

Bir ara bir ses duyar gibi oldular. Seslerini kesip kulak kesildiler, çıt yok.

– Kürt oğulları neredesiniz?

Biri onları çağırıyordu. Üçü de hemen ayağa kalkıp yerlerdeki kırık tuğla parçacıklarına basıp çıtırdatarak balkon tarafına doğru koşuştular. Aşağıda inşaat sahibi onları arıyordu. Yanında bir kadın ve kurbanlık bir koç vardı.

İçlerindeki en yaşlıcası,

– Buradayız Halûk Bey! diye bağırdı.

– Ne yapıyorsunuz orda kırolar, gelin bakalım!

Birden üçünün de gözleri parladı, kurban kestirecekti patronları, bu akşam et yiyeceklerdi!

Üçünün de kafasından aynı düşünce geçmiş olacak ki, üçü de aynı heyecanla üçüncü kattan beton merdivenlerini pat pat hızla inerek patronlarının yanına vardılar. Saygılı bir şekilde eğilip patronun elini sıkmak için tozdan bomboz olmuş ellerini uzattılar. Halûk Bey uzatılan o ellerini görmezlikten gelirken onlar tek tek,

– Bayramınız mübarek olsun Halûk Bey! dediler.

Halûk beyin yanındaki tombul hanım da uzak durmaya çalıştı işçilerden. Sanki ona dokunulsun istemiyordu. İşçiler de bunu anlamış uzaktan,

– Sizin de bayramınız mübarek olsun yenge hanım, dediler.

– Sağ olasınız, dedi o da.

– Şu koçu keseceğiz, dedi Halûk Bey, hadi bakalım akşam olmadan bu işi bitirelim.

– Tamam, dedi işçiler ve hemen patronun getirdiği bıçağı ve ipi alıp işe koyuldular. Az sonra koç kesilmiş ve bacağından inşaattaki bir ağacın dalından asılarak derisi soyuluyordu bile. Kendilerine akşam yemeği için verilecek eti düşünerek işçiler canla başla çalışıyorlardı. Hatta kim bilir patronları onlara bir haftalık et de verebilirdi, kurban etiydi ve zaten bir bölümü fakirlere verilirdi. Kendileri de bunu hak ediyorlardı ve üstelik de bayram olmasına rağmen çalışmak zorunda olacakları kadar fakirdiler. Üstelik kurban sahibinin inşaatını yapıyorlardı. Üçü de bu düşünceleri kafalarından geçirirken zevkten gözleri parlıyor ve göz göze geldiklerinde konuşmadan aynı düşünceleri paylaştıklarını anlıyor ve gülümsüyorlardı.

Patronun karısı, tombul kalçalarını oynata oynata kesilip ayrılan etleri evden getirdiği kaplara doldururken kocası da sigarasını içiyor işçilerin çalışmalarını izliyor ve ara sıra da onlara emirler veriyordu. Derken kısa bir süre sonra tüm etler kesilip doğrandı ve kaplara dolduruldu. Halûk Bey etleri evine taşımalarını söyledi. Az ötedeki bahçeli lüks eve etler taşındı ve Halûk Bey en sonunda bir çukur kazdırıp kelle ile paçaları gömdürüp gitti. İşçiler birbirlerinin gözlerine baktılar, ortada et namına hiçbir şey bırakılamıştı.

– Birazdan gönderir, dedi yaşlıcası, bayram şekeri ve tatlısı ile birlikte getirirler. Herhâlde buranın adeti böyledir. Belki de yemeğe çağırır yemek yedirir, sonra da bayram harçlıkları ile birlikte bir poşete et doldurup verirler.

– Öyledir, dediler ötekileri de. Bayram bu, işçisiyiz üstelik. Bayram eti dağıtılır, tek başlarına mı yiyecekler?

– Herhâlde. Nerde görülmüş kurban etini tek başına yemek? Merak etmeyin mutlaka payımızı verecekler. Ama bunların adeti bizim oranın adetlerine benzemiyor olabilir. Demek ki onlar da evlerinde yemek vererek o vazifeyi yapmış olurlar. Bir de onun işçileriyiz. İlk önce hak bizim.

– İlk hak bizim tabii.

– Herhâlde bizim ama adetleri farklı. Demek ki evlerine çağırıp yemek yedirip ve bir de bize bayram harçlığını da verirler.

– Ne kadar efendice bir adet.

– He. Ne kadar efendice.

– Medeniyet görmüşün hâli daha güzel.

– Tabii ki daha güzel.

Davet edileceklerine, bayram harçlıklarının verileceğine ve o gün yiyecekleri et ziyafetine öyle kendilerini inandırdılar ki neşelenmeye başladılar ve şakalaşıp kovalamaca bile oynamaya başladılar.

– Koşmayın! dedi yaşlıcası, ter kokarsınız orada ter kokarsınız, ayıp olur. Halûk Beyin evini kokutmayın sonra!

– O zaman su ısıtıp yıkanalım, temiz giysilerimizi giyelim.

– Olmaz, yevmiyelerimiz yanmasın. Çalışmaya devam edelim. Çağırdıkları zaman yıkanırız.

– O zaman suyu ısıtıp hazır edelim. Su hazırda dursun. Çağırdıkları zaman on dakika içinde yıkanır temiz giysilerimiz giyer gideriz.

– İyi dedin.

Odunların üzerinde dışları simsiyah olmuş gaz tenekelerinde suyu ısıtmaya başladılar. Üç tane siyahlaşmış tenekede su cızırdayarak ısınmaya başladı. Neşeli bir şekilde, akşamki ziyafeti ve daveti de düşünerek neşe içinde çalışırlarken şarkı da söylemeye bile başladılar.

Bir ara biri,

– Yahu şu Halûk Bey de ne iyi adammış! dedi, adama bak ne güzel şeyler düşünüyor işçileri için. Helal olsun delikanlı adammış.

– Evet, dedi öteki onu hemen onaylayarak, delikanlı adammış. Hem de çok güzel kalpli. Böyle iyi insanların işlerini yapmak insana huzur veriyor.

– İyi de adam daha davet ermedi ki dedi yaşlısı. Kendi kendinize bayram yapmayın.

– Ya o da insan, bir bayramda et kestir yedirmemek olur mu? Aklın alıyor mu? Üstelik onun işçisi ol!

– Hadi çalışın helalına, dırdır yapmayın! dedi yaşlıcası, şimdi gelip davet edecek değil ya. Daha etleri pişirecekler.

– Paydos etme saatimizi bekleyecekler, diye ekledi en küçükleri.

– He ya çok doğru. Helal olsun adama! Bak bunu hiç düşünmemiştim... Hem yevmiyemizi doğrultmamızı istiyor hem de ziyafet. Helal olsun! Çok iyi adammış bu Halûk Bey! Hadi o zaman biz de ona çok çalışalım...

Akşama kadar gelecek daveti beklemeye başladılar. Hatta verilecek harçlık ve etin miktarı üzerine tahminler bile yürüttüler.

– Bence beş kilo kadar et verir ve bir haftalık keyif yaparız.

– Bir haftalık nevaleyi çıkardık. Kim bilir daha çok da verebilir. Şehirliler ciğer falan yemezler.

– Bir haftalık yemek parası cebimizde kalır.

– Keşke her gün bayram olsa.

– Yaşadık! Birer de yevmiye, bayram harçlığı!

– Çok güzel. Allah razı olsun şu Halûk Beyden.

Akşam oldu, paydos ettiler ve hemen kırmızı kiremitlerle örülü boş odalara dağılıp dışları dumandan siyahlaşmış tenekelerdeki hazır sıcak suyla yıkanıp saçlarını bir güzel tarayıp tıraş oldular. Temiz giysilerini giyip neşe içinde beklemeye başladılar.

– Açlıktan öldük ya.

– Akşama bol et yeriz diye çok ekmek yemedim.

– Birazdan bol bol yersin. Koç da amma koçtu ha!

– Halûk bey maldan iyi anlıyormuş.

Zaman geçti ama bir türlü davet gelmedi. İnanamadılar, yok yok bir aksilik olmuştu. Mutlaka acil bir şey olmuştu ve Halûk Bey evden ayrılıp bir yere gitmiş olmalıydı ve onları ve eti falan unuttular. Veya adam eti ayırıp karısına tembih ettiydi gönder diye ama o tombul ördek, geri zekalı karı unuttu ve gece vakti karanlıkta işçilerin yanına gelmeye çekindiği için de gelememişti. Bunları tartışarak hayal kırıklıklarını gidermeye çalışıyorlardı ama zaman geçtikçe sabırları tükenmeye, sinirlenmeye ve küfür etmeye başladılar.

– İyi de acıktık, onlara güvenip bir şey de alamadık, dedi yaşlıcası.

– Beş on dakika daha bekleyelim, dedi ortancası.

– Ya bunlar gösteri için kurban kesiyorlar Müslüman olduklarından değil, s... et! dedi küçüğü.

Sonunda akıllarına bir fikir geldi ve neşelendiler yine. Hemen gidip gömdükleri kelleyi çıkarıp getirdiler, yıkayıp temizlediler ve parçalayıp dışı simsiyah olmuş kocaman alüminyum tencerelerine doldurup, üzerine de su ve tuz ekleyerek haşlamaya başladılar. Az sonra kırmızı tuğlalı delik deşik duvarların çevirdiği küçücük odada et kokusu yayılmaya başladı. Bu koku onların et ihtiyacını ve iştahlarını daha da kamçılayarak ikide bir pişti mi diye suyundan etinden tatmaya başladılar. Sonunda odanın ortasına yerleştirdikleri tahtadan yapılmış uyduruk masanın üstüne yerleştirdikleri tencerenin içinden pişmiş kelle ve paça etlerini büyük bir iştahla yemeye başladılar. Mideleri doluncaya kadar bir süre kimse konuşmadı. Sağlam ve güçlü dişleriyle etleri hızla sıyırıyor yarış ediyorlardı âdeta. Kırdıkları ekmekleri de koca koca parçalar hâlinde etin sıcak suyuna bastırıp ağızlarına dolduruyorlardı. Birden güm! diyerek kapı açıldı ve Halûk Bey hışımla içeri girdi. Hiçbir şey demeden gelip tencerede-ki kellenin pişmiş parçalarına baktı. Yüzü bir tuhaf oldu.

– Nedir bu! diye hışımla bağırdı.

İşçiler şaşırmışlardı, şok olmuşlardı sanki.

– Görüyorsun, dedi yaşlıcası şaşkınlığı geçtikten sonra.

– Benim koçumun kellesi mi bu? diye sordu Halûk Bey aynı öfkeyle!

– Evet.

– Kimden izin alıp koçumun kellesini yiyorsunuz? Sizi şikâyet edeceğim!...

Ve geldiği gibi hışımla çıkıp gitti. Ötekiler şaşırmışlardı ve hiçbir anlam da vermemişlerdi. Şaşkınlıkları geçtikten sonra yine yemeye başladılar. Kafalarında düşünceler birbirlerini takip etti ve sonunda anlamaya ve hem yemeye hem de küfür etmeye başladılar.

– O ... çocuğuna bak, et getirecek diye beklerken adam gelmiş kelleyi niçin yiyorsunuz, diye kızıyor.

– Hayvanını kestik, doğradık. Hakkımızı vermesi gerekirken yediği boka bak, it oğlu itin.

– Ağzını burnunu kıracaksın. Kurban eti dağıtılmaz mı fakir fukaraya?

– Hakkımızı versin, babasının hamalı mı vardı ki o hayvanı kesip doğradık, kim bu işi bedava yapar ki?

– Ne mecburiyetimiz vardı?

– İnsan değilmiş.

– Değilmiş ve tam sopalıkmış it!

– İt! Yarın paramızı alıp işinden çıkalım. Bu ite artık çalışmayalım.

– Hayır, dedi yaşlısı, çalışacağız ama iş bitiminde yüzüne tükürüp gideceğiz. Konuşursa döveriz.

– Hak etti.

O gece Halûk Bey onları karakola şikâyet etti, koçumun kellesini çaldılar diye ama karakolda komiser de bu işe şaştı ve Halûk Beyi oradan yüzüne tükürerek kovdu.

03. 12. 2002 / İstanbul ■

Türkiye'de Epik Tiyatronun Altın Dönemi, 1960'lı yıllar

■ GÜLSEN GÜLBEYAZ

Alman tiyatro yazarı ve kuramcısı Bertolt Brecht (1898- 1956), yaşadığı dönemde içinde bulunduğu savaşlar, faşizm ve kapitalizmin boyutlarını incelemiş, dünyanın değişebilir olduğunu düşünerek epik tiyatro kuramının temellerini oluşturmuştur. Kuramının temel fikri; yaşanan bütün olaylara sorgulayan bir gözle bakabilmeyi öğreterek, seyirciyi sosyal sorunlara çözüm üretebilen bireylere dönüştürmektir. Seyirciden yaşadığı, yönetildiği hayatı sorgulaması, değerlendirip, değiştirmesi beklenir. Brecht'in dekorundan, müziğine, kostümünden, oyunculuğuna kadar çok farklı bir anlayışla epik tiyatroyu sanat dünyasına getirmesi ezilen sınıfın yararına olur. Toplumların yönetimsel sorunlar yaşadığı dönemlerde, toplumu diri, uyanık tutmak, düşündürmek, sorunlarının farkına vardırmak tam da epik tiyatronun uygulandığı politik oyunların özüdür.

Epik tiyatronun Türkiye'deki tarihsel gelişimini, modern Türk tiyatrosuna etkilerine ve 1960'lı yıllara dair derlediklerimi aktarmadan önce Osmanlı İstanbul'unun son dönemi tiyatrolarına, Cumhuriyet'in kuruluşu sonrası tiyatrolara değinmek gerekiyordu.

Osmanlı İstanbul'unda Tiyatro...

Anadolu Türklerinin kültürü, dolayısıyla dramatik sanatı; yer, soy, imparatorluk, İslam ve Batılılaşma gibi beş önemli etkenin bir araya gelmesiyle oluşmuş. Yer etkisi dikkate alındığında, Türkler gelmeden önce Anadolu'da yaşayan eski uygarlıkların, kadim kültürlerin Türk kültürünün oluşmasında büyük etkisinin olduğu görülür. Orta Asya'nın ve Şaman inançlarının izlerine geniş ölçüde rastlanır. Üçüncü etken ise Osmanlıların üç kıtada kurdukları İmparatorluk içinde yaşayan çeşitli budunların ve etnik grupların arasındaki kültür değiş tokuşudur. Balkan ülkelerinin insanları, Yahudi, Rum, Ermeni vs. çeşitli etnik azınlıkların, tiyatronun oluşumuna önemli katkıları vardır. Örneğin, Ermenilerin, Türkiye'de yalnız Avrupa tiyatrosunun Türkiye'ye yerleşmesinde değil, daha önceki geleneksel tiyatronun oluşmasında da çok önemli katkıları vardır.

Osmanlı İstanbul'unda tiyatro sahnesinin oyuncularının büyük kısmını Ermeniler oluşturur. Ermeniler arasında amatör alanlarda tiyatro yapma fırsatı bulanların çokluğu ve özellikle Müslümanlar arasından kadın oyuncu çıkmasının dönem içinde imkânsız olması bu durumun sebepleri arasındadır. Bu Ermeni oyuncuların bir kısmı, özellikle **Vartovyan'ın Tiyatro-i Osmanî'si** ile beraber tamamen profesyonelleşir, sadece bu iş üzerinden geçimlerini sağlarlar. Oyuncular hakkında en büyük eleştiri bozuk Türkçeleri olur. Gazeteler sıklıkla oyuncuların telaffuzundan şikâyet ederler. Bu sorunu gidermek için bir heyet kurulsa da, sonuç alınamaz. Bu dönem aynı zamanda İstanbul'un modern anlamda popüler kültürle tanışmasına şahitlik eder.

Dönemin en az **Naum Tiyatrosu** (İstanbul Beyoğlu'nda, bugün Çiçek Pasajı'nın olduğu yerde bulunan 1844-1870 yılları arasında kullanılan tiyatro salonu) kadar önemli olan bir tiyatro binası da **Gedikpaşa Tiyatrosu'**dur. 1860'ta kurulan Souillier Cambazhanesi'nin dönüştürülmesiyle oluşturulan tiyatro, modern Osmanlı Tiyatrosu'nun en önemli yıllarına ev sahipliği yapar. 1884'te, Ahmed Midhat Efendi'nin (ö. 1912) bu tiyatroda oynanan ***Çengi* ve *Çerkez Özdenleri*** oyunlarının saraya şikâyet edilmesinden sonra, bu önemli bina 1884'te bir gecede yıktırılmıştır. Gedikpaşa etrafında, İstanbul kent merkezi çevresinde de birçok irili ufaklı tiyatro da mevcuttur. Üsküdar'daki **Aziziye Tiyatrosu** en önemli tiyatrolardan biridir. En azından 1872'den itibaren oyunların sahneye koyulduğu bu tiyatronun etrafında, Üsküdar ve Kadıköy'de çok sayıda başka tiyatro mekânı da bulunmaktadır: **Üsküdar Bulgurlu Karyesi Libade Cadde-**

si'ndeki tiyatro, Kadıköy Söğütlüçeşme Caddesi'nde Zamboğlu Tiyatrosu, Üsküdar Bağlarbaşı Çiftlik Gazinosu Tiyatrosu, Üsküdar Boyacı Sokağı'ndaki tiyatro, Üsküdar Horhor yöresinde Yeni Tiyatro, Üsküdar Çarşıboyu Demirciler içinden Yeni Tiyatro, Kuşdili Papaz Bahçesi, Üsküdar Posta yolunda Beyleroğlu Bahçe Tiyatrosu, Kadıköy Yoğurtçuçeşmesi'ndeki tiyatro, Kadıköy Kışlık Tiyatrosu, Üsküdar Bağlarbaşı Eşref Bey Cambazhanesi, Üsküdar Tophanelioğlu Belediye Tiyatrosu. Bu tiyatroların önemli bir kısmı 1908 sonrasına kalmamış olup binaları da genelde yetersizdir.

Meşrutiyet ertesine kalan tiyatrolar içinde en önemlisi 1889 yılında yapılan **Tepebaşı Tiyatrosu**'dur. Bir diğer önemli tiyatro ise 1874 yılında yapılmış **Yazlık Tiyatro**'dur. Bunların dışında Vezneciler'de, Bağlarbaşı'nda, Kadıköy'de, Cihangir'de, Beşiktaş'ta, Şehzadebaşı'nda, Galata'da vs. çok sayıda tiyatronun aralıklarla da olsa hizmet verdiği biliniyor ama bunların hiçbiri Naum ya da Gedikpaşa Tiyatrosu kadar önem kazanmıyor. Dönemin tiyatro mekânları açısından önemli bir gelişme de II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndaki tiyatrosunun, Meşrutiyet'in ilk yıllarında halka açılması olmuştur. Dönem süresince pek çok tiyatro topluluğu aktif hâldedir. Bunların arasında parlayan **Burhanettin Tiyatrosu,** Burhanettin Bey (Tepsi) (ö. 1947) topluluğu çeşitli temsiller verir. Bir önceki yüzyılın en önemli tiyatro adamlarından Mınakyan'ın grubu ve yine bir önceki yüzyılın ilk Müslüman oyuncularından Ahmet Fehim'in (ö. 1930) ekibi de oldukça aktiftir. Ama süreç içinde en önemli olay, 1914 senesinde konservatuvarın yani **Dar-ül Bedayi-i Osmanî'**nin kurulmasıdır. Kurum, hem o güne kadar alaylı olarak sürmüş tiyatro faaliyetinin formelleşmesinde hem de Osmanlı içinde yarım asrı aşkın bir süredir biriktirilmiş tiyatro deneyiminin Cumhuriyet'e aktarılmasında kilit bir rol oynayacaktır. Böylelikle İstanbul'daki tiyatro Tiyatro-i Osmanî'den sonra ikinci büyük profesyonelleşme adımını atmış olur.

Oyuncular arasından yıldızlar çıkar: **Siranuş** (ö. 1932), **Mari Nıvart** (ö. 1885), **Aznif Hıratçya** (ö. 1920) **ve Bedros Atamyan** (ö. 1891) gibi oyuncular hayranlıkla takip edilirler. Örneğin büyük bir melodram yıldızı olarak öne çıkan ve halk tarafından çok sevilen Mari Nıvart'ın sahne üzerindeki trajik ölümü büyük olay yaratır, ardından yazılar ve öyküler kaleme alınır ve en önemlisi cenaze törenine binlerce kişi katılır. II. Meşrutiyet döneminde de özellikle Vartovyan ve Mınakyan öncülüğünde 1870 sonrası tiyatroda yetişmiş oyuncuların ve sahne emekçilerinin faal olduğunu görürüz. Bu dönemin önemli bir farkı olarak hem Müslüman oyuncuların hem de Müslüman ismi almış gayrimüslim oyuncuların sayısında artış olması gösteriliyor. Örneğin Türkiye tiyatrosunun kurucusu sayabileceğimiz **Muhsin Ertuğrul** bu dönemde yetişecektir.

Türkiye'de modern Türk tiyatrosunun kurucularından ve tiyatronun mihenk taşlarından olan Muhsin Ertuğrul 28 Şubat 1892 yılında İstanbul'da dünyaya gelir, 29 Nisan 1979'da İzmir'de ölür. Daha ilkokul yıllarında tiyatroya ilgi duyarak aktör olmaya karar veren Ertuğrul, 1909'da Erenköy'deki Burhanettin Tiyatrosu'nda Arthur Conan Doyle'ın Sherlock Holmes oyununda 'Bob' rolüyle ilk kez sahneye çıkar ve bu toplulukla birçok oyunda rol alır. Ailesi, sahneye çıkmasına karşı olduğu için baba evinden ayrılarak tiyatro eğitimi için 1911'de Paris'e gider. Orada Comédie Française ve birçok Rus tiyatro topluluğunun oyunlarını izler. 1912'de İstanbul'a dönünce yönetmen ve oyuncu olarak çalışmaya başlar. İlk kez Shakespeare'in Hamlet oyununu sahneye koyar ve bu oyunda Hamlet rolünü oynar. 1913'te Bursa'da **Millet Tiyatrosu** adıyla İsmail Galip Arcan, Behzad Butak ve Kemal Emin Bara ile kurduğu **Yeni Turan Temsil Heyeti**'nde çok sayıda yabancı oyunu sahneler ve bu oyunlarda rol alır. Aynı yıl Şehzadebaşı'nda **Ertuğrul Sineması**'nı açar. Burada film gösterilerinin yanı sıra oyunlar ve kısa gösteriler de sunulur. 1913 sonun-

Dar-ül Bedayi-i Osmanî

Muhsin Ertuğrul

da karıştığı siyasi bir olay nedeniyle sınır dışı edilince tekrar Fransa'ya gider. Tüm uğraşmalarına rağmen Paris konservatuvarına giremez ancak oradaki tiyatrolar ve sinema stüdyolarında gözlemler yapar, tiyatro çalışmalarını izler. İstanbul'a döndüğünde **"Ertuğrul Muhsin ve Arkadaşları"** topluluğunu kurar, 1914'te, daha sonra İstanbul Şehir Tiyatroları adını alan **Dar-ül Bedayi-i Osmanî Müzik ve Tiyatro Okulu**'nun kuruluş çalışmalarına katılır. Aynı yıl açılan sınavla Dar-ül Bedayi'ye öğrenci olarak giren Muhsin Ertuğrul, bir süre sonra bu okula önce yardımcı öğretmen olarak atanır. 1915 yılında da devamlı temsil kadrosuna alınarak çeşitli oyunlarda rol alır. Dünya Savaşının başlamasıyla Dar-ül Bedayi-i tiyatro okulu olmaktan çıkıp bir tiyatro topluluğuna dönüşünce Muhsin Ertuğrul da kurumdan izin alarak Berlin'e gider. Burada sinema ve tiyatro incelemelerinde bulunur.

Süreç içinde oyunculuk açısında önemli bir gelişme Müslüman kadın oyuncuların sahneye çıkmasıdır. Hemen Cumhuriyet öncesinde, 1919'da, **Afife Jale**'nin (ö. 1941) sahneye çıkması ile başlayan süreçte **Halide** (Pişkin) (ö. 1959), **Hülya Gözalan** (ö. 1973) gibi oyuncuların katılımıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Meşrutiyet döneminde istenen ama başarılamayan şey gerçekleştirilmiş olacak, Müslüman kadınlar sahnede yerlerini alacaktır. Ama bu sürecin sıkıntısız olduğu düşünülmemelidir, kadınları sahneye çıkarmak için birçok özendirici tedbirin uygulanmaya çalışıldığı buna rağmen ilginin istenilen düzeyde olmadığı görülür.

Neticede, İstanbul'da modern tiyatro macerasının Osmanlı'nın çoğulcu toplum yapısının beraberce nefes alıp verdiği bir mecranın içinden yol alıp I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı ve tekleştirici ortamı içine varan bir öykünün içinde nefes aldığı söylenebilir. Kent hem tiyatro performansı hem de dramatik edebiyat bakımından benzeri kolay bulunmaz yoğunlukta bir tiyatro serüvenine ev sahipliği yapmıştır.

Türk tiyatrosunda Epik tiyatronun etkileri, tarihsel gelişimi..

Almanya'da 1930'lu yıllarda görülmeye başlayan epik tiyatro anlayışı aradan otuz yıl geçtikten sonra Türk yazarlarının eserlerinde ancak kendini göstermiştir. Türkiye için büyük değişimlerin olduğu 1960'lar tiyatro alanında da kendini gösterir. Başlangıcından itibaren Batının etkisiyle gelişen Modern Türk Tiyatrosu, 1960'lardan beri epik tiyatro anlayışından bazı farklılıklarla etkilenir. Bunun nedeni, 60'lı yılların Türkiye'de siyasi ve toplumsal sorunların yoğun olduğu yıllar olması, politik ortamının bu tarz eserlerin yazılıp sahnelenmesine uygun zemin oluşturmasıdır. 27 Mayıs 1960 tarihinde Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasıyla ülkede var olan özgürlük, eşit bölüşüm, kültürel haklar gibi yaşamsal konularda; geçen döneme göre farklı bir süreç başlar. Türkiye'de oluşan siyasi durum, 27 Mayıs'ın getirdiği göreli özgürlük hâli, ekonomik gelişme, kapitalizmin tüm kurumlarıyla ülkeyi etkisi altına alma süreci ve sol düşüncenin ideolojik-politik gelişimi tiyatro sanatını-sanatçılarını yoğunluklu olarak etkilemiştir. 1961'deki yeni anayasayla üretime, yaratıma, özgür sanata doğru evrilen toplumsal süreç yeni bir yola girmiştir. Türk tiyatro edebiyatı için de parlak bir dönem olur. Siyasal, ekonomik, kültürel açılardan önemli bir bilinçlenme aşamasının yaşandığı bu dönemde tiyatro, işçi ve köylü kesiminin sorunlarına eğilir. Bir yandan, orta sınıftan ailelerin yaşadığı toplumsal ve ekonomik sorunları irdeleyen gerçekçi oyunlar yazılırken, köy ve gecekondu ortamı da yaşama ve giyinme biçimi ve dil özellikleriyle sahneye getirilir.

Brecht'ın epik tiyatro anlayışında, dramatik tiyatrodan farklı olarak izleyici oyunun içinde değil, dışındadır. Olayları izler, eleştirir ve sonunda bir yargıya varır. Hiçbir zaman oyunun içinde kaybolup gitmez. Uyanık ve dikkatlidir. Oyun yazarı seyircinin dikkatini canlı tutmak için birtakım taktik ve tekniklerden yararlanır. Afiş, film, slogan, müzik, hoparlör ve projeksiyon kullanılarak oyunun akışı kesildiği için, seyirci daima uyanık tutulur. Projeksiyonla sahneye yansıtılan belgeler oyun kişilerinin söylediklerini desteklemeye ya da çürütmeye, soyutu somutlaştırmaya yarar. Afiş, film ve sloganlar aracılığıyla seyircinin tarihi gerçekliği daha iyi kavraması ve hatırlaması sağlanır. Epik müzik, dramatik tiyatronunkinden farklı olarak oyunun dokusuna uygun değil, seyircinin oyuna kendini kaptırmasına izin vermeyecek biçimde ilerler. Oyuncuların sahnedeki duruşları da Brecht tiyatrosunda farklılık gösterir. Oyuncular bazen seyircilerin arasından konuşarak sahneye doğru yürür, bazen de seyircilerle konuşur. Epik tiyatronun, seyircilere daha iyi bilgi vermeye, bilmediği olayları açıklamaya yardımcı olacak korosu vardır. Epik tiyatro anlayışında oyuncuların rol dağılımı da dramatik tiyatrodan farklıdır. Bir oyuncu birden fazla rolde gözükebilir, birbirinin yerine oynayabilir. Bütün bu ayrıntılar epik tiyatronun önemli bir özelliği olan yabancılaştırma için gereklidir.

Her yeni ve farklı olanın tepkiyle karşılanması doğaldır. Ancak zamanla Brecht'in tiyatro anlayışı ve eserleri Türkiye'de de yadırganmaz olur. Değişen siyasi ve toplumsal yapı sanatı da etkilemiş, bir nevi kabuk değiştiren tiyatro, epik tiyatronun oluşmasına olanak sağlayarak yerli yazarlar üzerinde etkisini göstermiştir. Türk yazarlarının toplumcu varoluşçu tiyatroyu benimseyerek oluşturdukları eserler düşünen bir toplum olma yolunda yol gösterici olmuşlardır.

Tiyatronun toplum üzerindeki etkin rolü düşünülürse, politik sorunların tiyatro sahnelerinde tartışılması do-

ğaldır. 1960'lar bu nedenle, Brecht'in tiyatro eserlerinin Türkçeye çevrilmesi için uygun bir zamandır. Oyunlarından **"Carrar Ana'nın Silahları"** ilk kez 1960'da amatör bir grup tarafından sahnelenir. Bunu yine amatör gruplarca oynanan **"Kural ve Kuraldışı"**, **"Küçük Burjuva Düğünü"** gibi kısa oyunlar izler. 1962'de ilk kez profesyonel bir tiyatronun Şehir Tiyatrosu'nun **'Sezuan'ın İyi İnsanı**'nı sahnelemesiyle Brecht tiyatro dünyamıza girer. Brecht'in daha sonra **Kafkas Tebeşir Dairesi, Yedi Ölüm Günahı, Şvayk,** İkinci Dünya Savaşında (Sade Vatandaş Şvayk adıyla sahnelendi), **Galilei'nin Yaşamı, Bay Puntila ve Uşağı Matti** ile **Üç Kuruşluk Opera** adlı eserleri Türkiye'de genellikle **Dostlar Tiyatrosu**nda sahnelenmiştir.

Ödenekli tiyatrolardan İstanbul Şehir Tiyatrosu 1960'lı yıllardaki canlanmaya, devletin bünyesinde olmasına rağmen ayak uydurmaya çalışmış ve yeni sahneler açmış, bunun yanında özel tiyatrolarda da rol alan, dönemin yetenekli ve genç oyuncularından oluşturulan bir kadroyla hareket edilmeye çalışılmıştır. Bu dönem Muhsin Ertuğrul'un şehir tiyatrosunun başına yeniden geçtiği dönemdir. Muhsin Ertuğrul "seyircinin ilgisini çekebilmek ve onu tiyatroya getirmek" düşüncesiyle semt tiyatrolarını yaşama geçirmiştir. **Kadıköy Tiyatrosu** (1960), **Üsküdar Tiyatrosu** (1961), **Fatih Tiyatrosu** (1961), **Rumelihisarı Yazlık Tiyatrosu** (1961), **Zeytinburnu Tiyatrosu** (1965) açılmıştır.

Altmışlı ve yetmişli yıllarda Devlet Tiyatroları sanat düzeyi bakımından başarılı bir dönem yaşamıştır. Ankara'da önceki dönemden beri hizmet veren **Büyük Tiyatro, Küçük Tiyatro, Üçüncü Tiyatro** ve **Oda Tiyatrosu'**ndan sonra, 1960'ta Yenişehir'de, eski **"Beşinci Tiyatro"** sahnesinin yeniden düzenlenmesiyle **Yeni Sahne** açılmış, 1964'te tiyatroya uzak bir semt olan Altındağ'daki Altındağ Lisesi konferans ve temsil salonu, onarılıp yeniden düzenlenerek **Altındağ Tiyatrosu** olarak hizmete girmiştir. Elbette gelişmeler yeni sahnelerle sınırlı olmayacaktır. 1960–1961 sezonunda Devlet Tiyatrosu **Henrik İbsen'in Hortlaklar'ını**, **Edward Albee'nin Hayvanat Bahçesi**'ni ve **Albert Camus**'un **Caligula**'sını sahneler. Hemen ardından **Samuel Beckett**'ın **Son Band Tankred Dorst'un Sur Dibinde**, 1963–1964 sezonunda Friedrich Dürrenmatt'ın **Fizikçiler ve Harold Pinter'in Doğum Günü Partisi** oyunları sergilenir.

Türk tiyatrosunda epik tiyatronun ilk örnekleri 1960'lı yıllarda **Haldun Taner** tarafından verilir. H. Taner, Brecht'i, Schweikart'ın Münih'te sahnelediği 'Szuan'ın İyi İnsan'ını izlediğinde keşfeder. Adalet Cimcaz 1956-57 yıllarında Taner'in önerisiyle bu oyunu Türkçeye çevirir, Taner de oyuna Brecht'in tiyatrosunu tanıtan ayrıntılı bir önsöz yazar. Brecht'le karşılaşma Taner'e yalnızca çağdaş tiyatronun kapılarını açmakla kalmaz, gelenekselci tiyatro ile de karşılaştırmasını da yapar. Onu Vasıf

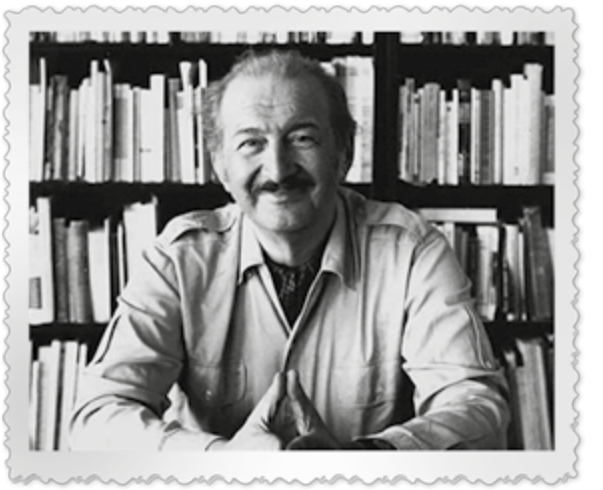

Haldun Taner

Öngören, Sermet Çağan, Oktay Arayıcı, İsmet Küntay ve Turhan Selçuk, İsmet Küntay, Bilgesu Erenus vb. gibi yazarlar izler. Türk tiyatro yazarlarının epik tarzı anlayışı Brecht'inkinden biraz farklıdır. Brecht'in anlayışını geleneksel tiyatro anlayışı ile birleştirerek özel bir tarz oluştururlar.

Keşanlı Ali Destanı, hem Taner'in hem de Türkiye'nin ilk epik oyunudur. Brecht'in epik tiyatro tarzı ile geleneksel tiyatro unsurlarını kaynaştırarak yazdığı bu oyunda Taner, bu biçimin bütün özelliklerine dikkat etmiştir. Temelde gecekondu sorununu ele alan yazar, burada gecekondu halkının sosyal seviyesini, sınıf farkını, seçim politikalarını, politikacıları, devlet dairelerindeki bürokrasi ve rüşvet olaylarını, devletin gecekondularla ilgili politikalarını eleştirel –gerçekçi bir bakış açısıyla ele almıştır. Epik tiyatronun yabancılaştırma öğelerinden biri de oyunda kişilerin birden çok karakterleri oynamalarıdır. Keşanlı Ali'nin 1964 yılı temsilindeki oyuncular listesine bakıldığında, bir oyuncunun birkaç rolde birden oynadığı görülür. Örneğin, Gülriz Sururi, Zilha ile Nevvare'yi; Umur Bugay gazeteci, şoför ve manyak Cafer'i; Ani İpekkaya, Madam Olga ve Suhandan Gülperi'yi canlandırmıştır. Keşanlı Ali oyunu da Yalçın Tura'nın yaptığı müzik de oldukça başarılıdır. Oyunun başında kişiler kendilerini müzik eşliğinde tanıtırken ilerleyen kısımlarda koro aracılığıyla söylenen şarkılarda olayların iç yüzü/arka planı verilmeye çalışılmıştır. "Burada Herkes Bir Olur", "Neyim Eksik Sizlerden", "Var Bu İşin Bir Hikmeti Şarkısı", "Artık Bir Şefimiz Var Şarkısı", "Mertlik Belası Şarkısı'', "İnsanın Ceddi Şarkısı'', "Şamama Şarkısı'' gibi şarkılar bu bakımdan anlamlıdır.

Keşanlı Ali Destanı'nın hak ettiği değeri görmesinden memnun olan Taner aynı yöntemle ikinci oyununu **Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım**'ı yazar. 1964 yılında sahneye konan oyunda Taner, Vicdani-Efruz karşıtlığında, bir toplum portresi çizmiştir. Aynı mahallede

"Keşanlı Ali Destanı" adlı oyunundan...

"Abdülcanbaz" adlı oyunun afişi

aynı gün doğmaktan başka ortak noktaları olmayan Efruz ile Vicdani'nin sonraki yaşamları ve olaylara bakışları tamamen farklıdır. Vicdani, aşırı iyimser, zaman zaman korkak, hakkını arayamayan, ezik, kişiliksiz kolayca kandırılabilen zavallı biridir. Bu eksikliklerini vazifesine düşkün olmakla kapatmaya çalışır. İyi niyetinin sömürüldüğünü gördükçe de üzülür. Etrafındaki tüm kötülüklere gözlerini kapayarak yaşamayı tercih eder. Ama hayat tüm acımasızlığı ile devam etmektedir. Hayata karşı donanımlı olmayan Vicdani yenilir. Doğuştan talihli olan Efruz ise Vicdani'nin karşıtı bir tiptir. Gösterişe düşkündür. Açıkgöz ve entrikacıdır. İş yapmak yerine hazıra konmayı ve insanları sömürmeyi iyi becerir. Yazar bu karşıt tiplerle mevcut düzenin sömüren-sömürülen yönüne de dikkat çekmiştir. Taner, Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım'da kotardığı içerik ve biçimle Türk tiyatrosunun genel yönelişine çeşitli açılardan katkıda bulunmuştur. Politik tiyatro doğrultusunda ilk önemli adımı atmış, göstermeci biçemi bu tür tiyatro doğrultusunda etkili bir biçimde kullanmıştır.

1965'te sahnelenen **Eşeğin Gölgesi**'nde de Haldun Taner yine epik tarzı geleneksel tiyatronun çeşitli unsurlarıyla başarılı bir biçimde birleştirmiştir. Konusunu çok eski bir hikâyeden alan bu oyun aynı zamanda, politik tiyatronun ülkemizde yazılmış en çarpıcı örneklerinden birini oluşturur. 1966'da sahnelenen **Zilli Zarife**, Taner'in epik tiyatro özellikleri yanında Karagöz ve ortaoyununun özelliklerini en yoğun biçimde değerlendirdiği oyunudur. Oyunun içeriğini dile getirme yolunda Karagöz ve ortaoyunundan doğrudan doğruya ya da uyarlayarak aldığı anlatım ögelerini "epik" ögelerle öylesine kaynaştırmış, oyunun dokusuna, oyuncularla oyun kişilerinin davranış özelliklerini öylesine sindirmiştir ki, içerik ve biçim vazgeçilmez bir bütünlük içinde birbirine kenetlemiştir. Haldun Taner 1969'da Münir Özkul'la birlikte kurduğu Bizim Tiyatro'da yüz seksen defa sergilediği, Türk tiyatrosunun dünü, bugünü ve geleceğini incelediği **Sersem Kocanın Kurnaz Karısı**'nda da epik-göstermeci anlayış uygulanmış, Ayışığında Çalışkur adlı öyküsünden uyarladığı **Ayışığında Şamata** adlı oyununda, "açık-biçim" tekniklerini değerlendirmiştir.

Türk tiyatrosunda epik tiyatro örnekleri veren yazarlardan biri de **Vasıf Öngören**'dir (ö. 1985). Vasıf Öngören 1961 yılında öğrenimini yarıda bırakarak Almanya'ya gitmiş, Berlin'de beş yıl epik tiyatro üzerine eğitim almıştır. Almanya dönüşünde Ankara'da tiyatrolarda yönetmenlik yapmıştır, epik tarzda iki oyun yazmıştır: **Asiye Nasıl Kurtulur** ve **Almanya Defteri.** Öngören, 1970'te yazdığı Asiye Nasıl Kurtulur'da sistemin kurbanı olan Asiye'nin nasıl kurtulacağına dair düşünceleri ve girişimleri irdeler. En büyük suçu bir hayat kadınının kızı olarak dünyaya gelmek olan Asiye'yi sistem annesinin yaşadığı hayata sürükler. Annesi de aynı sistemin kurbanıdır. Ancak kızının bu yola düşmemesi için çaba

Vasıf Öngören

"Asiye Nasıl Kurtulur" oyunundan...

"Zengin Mutfağı" adlı oyundan bir sahne...

göstermez. Onu kaderiyle başbaşa bırakır. Kurtuluş yolunu Asiye bulur. Bozuk sistemde duygularıyla hareket eden insanlar daima kaybeder. Aklıyla hareket edenler ise daima kazanır. Brecht'in bu düşüncesi oyunda da kendini gösterir. Asiye yeğenin karısını ve halasını karşısında görünce, duygusal davranıp evi terk eder. Dolayısıyla da kaybeder. Oyunun sonunda zengin müşteri ile annesinin "dost" tarafından öldürülmesinden sonra aklını kullanıp zengin müşterinin içi para dolu olan çantasını alarak kendine yeni bir hayat kurar. Bir randevu evinin sahibi ve patronu olur.

Epik tiyatronun özelliklerinden biri olan anlatıcı olayları yorumlar. Asiye'nin türküleri Üç Kuruşluk Opera'nın şarkılarını andırır. Epik tiyatroda müzik de bir amaç için kullanılır. Metni yorumlar, davranışları belirtir. "Bir sermayenin Türküsü"nde Zehra yaptığı işi özetler: "Biz aşk satarız. Sermayedir etimiz. Biz aşk satarız. Emeğimiz terimiz." "Artık aşk paradır, gönlümüzde yaradır, alnımızda karadır, bizim gibiler için" derken, sadece kendini değil, kendisi gibi olanların durumunu da ortaya koyar.

Oyun, başta da belirtildiği gibi tartışmalı bir oyundur. Seyircinin Asiye'nin nasıl kurtulacağına dair fikir yürütmesi, bu konu üzerinde düşünmesi sağlanır. Vasıf Öngören savunmasız ve çaresiz kadınları kötü yola sürükleyen sistemin eleştirisini yaptığı ve dikkatleri bu konu üzerine çektiği oyununda epik tiyatronun temel özelliklerinden yararlanmıştır. Türkiye'de Brechtyen yöntemin en iyi yazar ve uygulayıcılarından Vasıf Öngören'in son oyunu olan **Zengin Mutfağı** oyununda da epik tiyatronun sahne anlayışı uygulamalı bir şekilde sunulmuştur. Oktay Arayıcı'nın **Nafile Dünya**, İsmet Küntay'ın **Birinci Kurtuluştan,** Turhan Selçuk ile Dostlar Tiyatrosu'nun ortak yapımı olan **Abdülcanbaz** adlı oyunlarında da. Sermet Çağan da epik anlayıştan yararlanan yazarlardan. Brecht'in toplumcu gerçekçi epik yöntemini **Ayak Bacak Fabrikası** (1964) ve **Savaş Oyunu** adlı eserlerinde doğrudan uygular. Ayak-Bacak Fabrikası'nda yazar işçisi, toprak ağası, din adamı, vatandaşı, politikacısı, kadını, kızı, delikanlısı ile bir toplum portresi çizer ve meseleleri toplumcu-eleştirel bir gözle ele alır. Çağan da geleneksel tiyatrodan elbette ki yararlanmıştır. Olayları yorumlayan koro ve türküler, projeksiyonla yansıtılmış sloganlar, hoparlör, sade dekor ve yabancılaştırma etmenleri toplumcu-eleştirici bakış açısı v.b bu unsurlardan bazılarıdır.

1960'ların sonlarına doğru siyasal içerikli belgesel oyunlar da yazılmaya başlanır. Ülkede tiyatro sanatı etkinliği nicelik olarak büyük bir gelişim göstermiş, bunun yanında yazarlar toplumcu ve sol içerikli oyunlar üretmişler ve bu perspektifte bir biçim anlayışı Avrupa da bulunan politik oyun örneklerinden de etkilenerek oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Türk tiyatrosunun gelişmesinde her zaman önemli rol oynamış olan özel tiyatroların sayısında büyük bir artış görünür. **Kent Oyuncuları, Ankara Sanat Tiyatrosu, Dormen Tiyatrosu ve Dostlar Tiyatrosu** gibi özel topluluklar etkinliklere başlarlar. Yine bu dönemde kurulan **Dost Oyucuları ve Ulvi Uraz Tiyatrosu, Halk Tiyatrosu, Halk Oyuncuları Birliği, Bakırköy Tiyatrosu, Dostlar Tiyatrosu, Ankara Birliği Tiyatrosu vb.** toplumcu tiyatro anlayışını benimseyen, bazıları birbirlerinden koparak oluşan topluluklar olarak tarih sahnesindeki yerlerini almışlardır.

Bunlardan, **Ankara Sanat Tiyatrosu** 06 Aralık 1963 yılında **Asaf Çiğiltepe** ve arkadaşları tarafından devrimci ve ilerici bir tiyatro olarak kurulmuştur. 1967'de Çiğiltepe'nin doğu turnesi sırasında geçirdiği bir kaza sonucu vefatı üzerine yönetimi **Güner Sümer** üstlenmiştir. Onun ardından Sanat Yönetmenliği'ne **Rutkay Aziz** gelmiştir. Uzun yıllar bu görevi devam ettiren Rutkay Aziz, birçok oyuna yönetmen ve oyuncu olarak imzasını atmıştır. 60'lar Türkiyesi'nden bu yana Türk

"Aslan Asker Şvayk" oyunundan bir sahne (1971-72 sezonu). İsmail Altınocağı, Genco Erkal, Mehmet Akan...

"Karaların Memetleri"nden bir sahne...

"Rosenbergler Ölmemeli"den bir sahne... (1971)

"Havana Duruşması"'ndan... (1971)

Tiyatro Tarihine bir mihenk taşı olarak yerleşen Ankara Sanat Tiyatrosu, yüzlerce oyuncu, yazar, yönetmen, sahne tasarımcısı, sahne müzikçisi ve teknisyenini yetiştirmiş bir okuldur.

Asaf Çiğiltepe, Güner Sümer, Ayberk Çölok, Erol Demiröz, Savaş Dinçel, Genco Erkal, Oben Güney, Fikret Hakan, Şener Kökkaya, Oktay Sözbir vb. 1970'li yıllara dek Ankara Sanat Tiyatrosu'nda rol almış sanatçılar arasındadır. Tüm bu sanatçılar politik görüşleri ile sanatları arasında bağ kurmuş ve bu ilişkiyi seyirciye taşımaya çalışmışlardır.

1960 sonrasında Türkiye'nin başkenti de özel tiyatrolar açısından canlı bir dönem yaşamıştır. **Adalet Ağaoğlu, Mahir Canova, Çetin Köroğlu, Üner İlsever, Kartal Tibet, Birleşmiş Oyuncular Meydan Sahnesi**'ni kurmuşlardır. Özel bir tiyatro ortamında, Devlet Tiyatrosu'nda olduğundan daha özgür olacaklarını düşünen sanatçılar bu ekibin genelini oluşturmuştur. Yerli yazarların oyunlarını sergilemek, Türkiye tiyatrosuna açılım sağlamak, toplum gerçeklerini irdelemek, bu tiyatronun amaçları ve tüzüğünün temel maddelerini oluşturmuştur. Türkiye tiyatro tarihinin önemli oyunlarından olan **Karaların Memetleri** bu dönemde sergilenmiştir. Oyunu, Cahit Atay yazmış, Ergin Orbey yönetmiştir.

Özgürlük düşüncesinin gelişmesi, kendi içlerinde de özgürlüğü arayan ve daha bağımsız projeler peşinde koşmaya istekli önemli yazar, oyuncu ve rejisörlerini, ki bazıları bu nedenle Devlet Tiyatrosu ve Şehir Tiyatrosundaki görevlerinden ayrılan ya da bu kurumlara girmeyen kişilerdi, bir araya getirir. "Birleşmiş Oyuncular Meydan Sahnesi" gibi. Yetmişli yıllarda etkinlik gösteren özel topluluklar daha çok ideolojileri doğrultusunda tiyatro yapmak isteğinde olan sanatçıların, görüş ayrılıkları yüzünden bağlı oldukları topluluktan kopmaları ve kendi topluluklarını kurmalarıyla oluşmuştur. Erkan Yücel'in Ankara Sanat Tiyatrosu'ndan ayrılarak önce turne tiyatrosu olarak kurduğu **Devrimci Ankara Sanat Tiyatrosu (DAST)** bu topluluklardan biridir. Daha sonra etkinliklerini **Ankara Halk Tiyatrosu** adı altında ve yerleşik düzende sürdürmüştür. 1977'de Yılmaz Onay, İhsan Sanıvar, Köksal Engür, Gülsen Tuncer ve arkadaşları **Çağdaş Sahne**'yi kurmuşlardır. Aynı yıl Erdoğan Akduman'da **Öncü Sahne**'nin başındadır. AST, AHT, Çağdaş Sahne ileri yıllarda da etkinliklerini sürdürmeyi başarmışlardır.

AST, 1963 yılından günümüze kadar 160'ın üzerinde oyun sahnelemiş ve tam 60 yıldır ilerici, devrimci, öncü bir tiyatro olarak Türk tiyatrosundaki yerini korumaktadır. Tüm sanatların anası olan, **"Yaşama Sanatı"**na hizmet etmek AST'ın kuruluşundan bu güne temel sanat anlayışı olmuştur. Ankara Sanat Tiyatrosu, politik tiyatro yapmanın tüm zorluklarına, yeni dünya düzeninin yarattığı apolitik iklime, sanatı tümüyle boş eğlenceye

indirgeyen "Kültür Piyasasına" karşı, toplumcu çizgisinden ve insanı merkezi alan kuruluş poetikasından ödün vermeden, Ankara'da Ihlamur Sokak'daki tarihi salonunda perdelerini açmaya devam eder. 58 yıl her türlü maddi zorluklara rağmen perdelerini açtıkları salonlarını ayakta tutmak için her türlü fedakârlığı gösterirler. Ta ki pandemi koşullarının getirdiği yükler nedeniyle 2020'de boşaltmak zorunda kalana kadar. Salonlarından kopmamak adına yaptıkları her türlü girişimleri, çalışmaları, görüşmeleri, gayretleri de maalesef sonuçsuz kalmıştır. 2020'den sonraki çalışmalarını var oluş çizgilerinden hiçbir suretle ödün vermeden yollarına AST'a kucak açan Bilkent Sahne'de devam etmekteler.

Dostlar Tiyatrosu da bugüne, ilerici-toplumcu sanat doğrultusunda benimsediği ilkelerle, toplumla birlikte yıllar içerisinde yaşadığı darbeler ve sıkıyönetim dönemlerinden geçerek gelir. Başarısının temelinde, toplumun özgürlüğü ve esenliği adına verilen inançlı savaşım yanında, tiyatro sanatının gerektirdiği tüm sorumlulukların taşındığı, sürekli bir araştırma, deneme ve yaratma eylemi yatmaktadır. Dostlar Tiyatrosu'nun serüveni, topluma ve insana en zor koşullarda bile tiyatro yoluyla hizmet vermekte direnen onlarca sanatçının umudu, coşkusu, emeği ve özverisiyle biçimlenmiştir. O yıllarda **Kent Oyuncuları**'nda, **Arena Tiyatrosu**'nda, **AST**'ta ve **Gülriz Sururi - Engin Cezzar Tiyatrosu**'ndaki oyunlarıyla çok hızlı bir yükseliş çizgisi gösteren, Dostlar Tiyatrosu'nun en büyük başarısı, politik-toplumsal çizgide yaptığı tiyatro uğruna "tiyatro sanatı"ndan ödün vermemiş olmasıdır. Oyunların hemen tümünde yansıyan estetik kaygı, yalnız çevre tasarımının, giysi ve ışık düzeninin ya da "söz"ü yorumlama eyleminin değil, sahnedeki bedensel devinim özelliklerinin de ön düzeye çıkmasında etken olmuştur. Bu nedenle de Dostlar'ın hemen her oyununda "koreografi" çalışması yapılmıştır. Oyunculuk çizgisiyse daha çok "doğru yorum" doğrultusunda vurgulanmıştır. İçinde yaşadığı zor ekonomik koşullarda Dostlar Tiyatrosu sık sık yarı-amatör sanatçılardan da yararlanmıştır. **Kafkas Tebeşir Dairesi, Brecht - Kabare, Galileo Galilei, Rosenbergler Ölmemeli, Asiye Nasıl Kurtulur, Ezenler, Ezilenler, Başkaldıranlar, İkili Oyun** gibi yapımlar Türk tiyatrosunun yüzünü ağartmıştır.

Dostlar Tiyatrosu'nu bugüne ulaştıranların başında tüm yaşamını Dostlar'a adayan **Genco Erkal**'ı anmak gerek. Erkal, oyunculuk gücüyle, yönetmenlikteki yeteneğiyle, dramaturg, çevirmen, uyarlayıcı nitelikleriyle, tükenmez çalışma gücüyle, sınırsız titizliği ve özeniyle, en önemlisi de tiyatrodaki inançlı ve dirençli tutumunu, gerektiğinde sahneye tek başına çıkarak sürdürmesiyle, Dostlar'ı bugüne dek yaşatan temel etken olmuştur. Ancak "kahramanlar" yalnız ülkeleri değil tiyatroları da tek başlarına kurtaramıyorlar günümüzde. Dostlar Tiyatrosu'nun başarısında da, topluluğa yoğun ve sürekli hizmet vermiş **Mehmet Akan, Zeliha Berksoy, Macit Koper, Yavuzer Çetinkaya, Metin Deniz, Tuncay Çavdar, Sevim Çavdar, Arif Erkin, Meral Çetinkaya** gibi sanatçılar yanında, bayrağı birbirinden alarak ulaştıran ünlü, ünsüz, orta yaşlı, genç, profesyonel, amatör yüzden çok sanatçının paha biçilmez katkıları var.

1960'dan 12 Mart 1971'e değin geçen sürecin, Türkiye'de tiyatronun "Altın dönemi" diye nitelendirilmesinin nedenlerinin başında tiyatro topluluklarındaki nicel artış, toplulukların alternatif ve yeni denemeler yapması ve dünyaya açılıştır. Bu dönemde amatör-profesyonel topluluklar Brecht, Sartre, İonesco, Pinter gibi çağdaş yazarların oyunlarını sergilerler. Kabare Tiyatroları, bulvar tiyatrolarının yanı sıra politik tiyatro toplulukları ve dönem sorunlarıyla ilgilenen topluluklar artarak çoğalır. Ödenekli tiyatroların da bu gelişimden etkilenmemesi elbette mümkün olmaz. Değişimin ve yenilenmenin "eğer olumlu yöndeyse" önünde durulamayacağı gerçeği bunu zorunlu kılar. 1980'lerin ilk yıllarına dek İstanbul Belediye Konservatuvarı ile Ankara'daki Devlet Konservatuvarı dışında oyunculuk eğitimi veren kurumlar yoktur. YÖK Yasası ile açılan ya da üniversiteye dönüştürülen, devlet ya da özel yüksek öğretim kurumlarında tiyatro bölümleri açılmaya başlar. Daha önce, kuramsal eğitime ağırlık vermis olan DTCF(Dil Tarih Coğrafya Fakültesi) Tiyatro Bölümü de bu aşamada 'Oyunculuk Anasanat Dalı' oluşturur. Bir çoğu üniversitelerin bünyesinde olan 30 dolayında tiyatro bölümü kurulur. Günümüzde sayıları daha da artmıştır. 'Konservatuvar' yaftası taşıyan bir çok tiyatro bölümünde altyapının yetersiz olduğu, nitelikli eğitici sayısının da gerekenin çok altında kaldığı biliniyor.

Türkiye'de halktan yana taraf olan, ezilen kesime dair pek çok oyunu repertuarına alan, politik tiyatro düzleminde sağlam bir yeri olan bir çok tiyatro, epik oyunlar sergileyerek, işçi sınıfının bilinçlenmesine, eylemsizlikten, eyleme geçmesine ön ayak olmuştur. Geçmişte de bugün de başarılı epik oyun örneklerini sunan bu tiyatrolar politik oyunları sahneleyerek her zaman olduğu gibi, egemenler baskıyla onları apolitik olmaya zorlasalar da, hayatın derin itirazı, politik; epik tiyatroyu var kılmaya devam etmekteler... ■

Kaynaklar: Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi-(Prof. Dr. Metin And), Türk Tiyatrosunda Brecht Etkisi – (Âbide Doğa), Türk Tiyatrosu Üstüne Notlar-(Ayşegül Yüksel), Modern Tiyatro Akımları-(Özdemir Nutku), Gelişim Sürecinde Türk Tiyatrosu-(Sevda Şener), 60larıntürkiyesi...

Neslihan Dağlı ile şiir üzerine

■ AYŞE KAYGUSUZ ŞİMŞEK

Neslihan Dağlı nasıl bir çocukluk yaşadı? Şimdi geriye dönüp baktığında, çocukluğumda şöyle de yaşasaydım, ya da keşke bunları yaşamamış olsaydım dediği oldu mu?

Çocukluğumuz o sonsuz ülke'ye bir tren bileti almışımda yolculuğa yeniden başlamışım gibi derinden etkiledi bu soru. Geçmişin hem güzel hem hüzünlü sayfalarını yeniden çeviriyor hissi... Jorge Amado, "İnsanın anayurdu çocukluğudur" diyor ya! Tam da öyle.

Çocukluk her canlıya özgü bir masumiyeti de beraberinde taşıyor. Hangimiz istememiştir çocukken bir an öce büyümeyi ve sonrasında her büyümüş yetişkinin yeniden çocuk olmayı özlediği gerçeğini. Çocukken kollarımı açtığımda, tüm dünyayı kucaklayacağımı ve dünyayı değiştirebileceğimi düşünürdüm. Yıllar sonra bu düşüncemin ütopyadan öteye gidemediği acı gerçeği ise ayrı bir konu...

Babamın memur olması dolayısıyla diyar, diyar dolaştık durduk. Evini sırtında gezdiren kaplumbağa gibi hissettiğim çok olmuştur. Kaplumbağa sonsuzluğun da sembolüydü aynı zamanda. Bu sonsuza kadar hep böyle olacakmış gibi hissiyatı beni derinden etkilemedi dersem yalan olur. Hatta her kardeşim için başka bir şehrin meyvesi derdi babam. Annesi babası birbirine âşık ebeveynlerin çocukları olarak dünyaya gelmekse her çocuğa nasip olmazdı bu dünyada. Bizler şanslı azınlıktaydık. Bana da Gaziantep'te doğmak düşmüş, hâlâ görmek kısmet olmamış da olsa. Bir gün gideceğim. Bir de rüyalarıma giren Oğuzhan abimin doğduğu büyülü şehir Mardin'e...

Güzel bir ailede büyüdüm diyebilirim. Çok okunan, yazılan bir evdi. Bizde yazmak atadan, dededen miras olsa gerek. Şiir de olmazsa olmazımız. Babamın her işten gelişi annemin sevgiyle karşılaması, babamın anneme yazdığı şiirler'den dörtlüklerle eve girişi! Özlüyor muyum, evet hem de çok.

Her şey güzel gibi görünse de sürekli yer değiştirmenin zorlukları da yadsınamaz bir gerçek. Bir yere alışıyorsun, arkadaşa, okula, çevreye o şehre sonra hop başka bir şehir yeniden aynı şeylere adaptasyon süreci. Bunlarda zor taraflarıydı. Artık geçmiş gitmişte olsa çocukluk zaman zaman hepimizin aklından geçirdiği, şu da böyle olsaydı ya da olmasaydı dediğimiz anlarımız mutlaka olmuştur.

Kalabalık bir ailede büyüdüm. Dedem ölürken tüm aileyi babama emanet ediyor ve babam çok erken yaşta hem bizlerin hem kendi ailesinin sorumluluğunu üstleniyor. Ben çocukken sofra hiç yerden kalkmazdı (Annem neredeyse 24 saat evden hiç eksilmeyen kalabalığa yemek yetiştirmekle meşguldü). Bu kulağa hoş gelebilir belki ilk duyduğunuzda, hoş olmayan anne ve babamızın yüksek sorumluluklarından arta kalan zamanlarda yani çocuk olarak bizim en çok ilgiye ve sevgiye ihtiyaç duyduğumuz zamanlarda bizlere gösterecek ilgi ve sevgilerini yeterli bulmayışımdı. Her ne kadar yetişkin evremizde ki sohbetlerimizde yeterince

gösterdiklerini dile getirmiş olsalar da küçücük bir çocuğun o döneme ait algısı değişmiyor.

Çocukluk bitmeyen bir heyecan, sebepsiz bir mutluluk, sonsuz bir gökyüzü içinde hiçbir yere gitmeyen, yeter ki biz ona yüzümüzü dönmesini bilelim.

Yazmanızın kırılma noktası neydi?

Kendinizi kısır bir döngünün içinde bulduğunuzda bir gözlüğe ihtiyaç duyarsınız ve o gözlüğü taktığınızda birden hiçbir şeyi görmediğinizin farkına varırsınız. İnsan var olma, kalma gücü ve enerjisiyle kendini güvende hissedebileceği beşeri bir iklim arar. Biz buna olmamış şeyler arasından kendini oldurmakta diyebiliriz. Nietzsche'nin "alışılmış koşullardan kurtulma enerjisi" dediği şey.

Enerjiyi bulan kurtulur kendi zihninin azabından, bulamayan çölleşir.

Neden şiir? "Şiir de işçilik" diye bir söz kullanılır zaman zaman, siz de şiirde işçilik yapar mısınız?

Ya da Neslihan Dağlı şiirlerini nasıl yazar?

Şiirin toplum içerisindeki önemini hepimiz biliriz. Şiir, toplumsal hayatın en temel öğesi olup, dilin ve insanın özüdür.

Aslında şiir birçok başka sanat dalları gibi insan için bir sığınaktır. Dünyanın farkına vardığımız zaman, buradaki büyük belirsizlik insanları ürkütür. İnsanların bu büyük belirsizlik karşısında bir şeyler yapma ihtiyacı doğar. Şiir bu belirsizliğin içindeki umudu, insana yeni şeyler hissetme imkânı tanıyacak devinimi sağlar.

Şiir, sözün kaymağıdır... Böyle olunca da düzyazı gibi çalakalem yazdığımız her şiiri hemen yayımlamamalıyız. Şiir emek ister; günlerce, belki haftalarca çalışılmalı üzerinde. Her dizedeki sözcüklerin yerleri değiştirilip yeni kombinasyonlar denenmeli. Hatta gerekirse bütün bir dizenin yeri değiştirilebilmeli. Dizede, sözün kudretinin en yoğun olduğu noktayı bulmalı şair, ona göre sıralamalı söz dizimini. Şair bir kuyumcu titizliğiyle kelimeleri işleyen insandır. Bu anlamda evet, şiir de işçilik yaparım.

Neslihan Dağlı şiirlerini nasıl yazar'a gelince;

Öncelikle çantamda her daim not alabileceğim bir küçük defter ve kalem olmazsa olmazımdır. Sürekli notlar alırım. Şiir yazmak sanıldığı üzere pek de kolay olan bir iş değildir. Herkes şiir anlamında bir şeyler karalayabilir. Ama herkes ben şairim diyemez. Öncelikle duyguların ve özlemlerin içimizde coşması gerekiyor. Tabi ki bu da tek başına yeterli değildir. Bir de bunu aktarmak için güzel bir dil ve bambaşka bir üslup gerekiyor. Şiirin nasıl oluştuğu, nasıl yazıldığı zaman meselesidir. Bir kar tanesi çığ olana kadar zaman ve mekânın olgunlaşmasını, koşulların iyileşmesini bekler ve zamanı gelince kendini aşağıya, bembeyaz bırakır. Bir dize de öyledir. Beklemelidir biraz. Şair, güzelliklere uyanmak için uyumalıdır. Yalnız uygun anlarda şiirin evine girilebilir. Evi görür, anlar ve kavrayabilirsek tabii.

Şiir öyle bir kelime mimarisidir ki şair, şiirini bu malzeme ile inşa etmek zorundadır. Mimar; nasıl bir binayı, bir eseri tasarlarken malzemesini en iyi şekilde tanımak zorundaysa şair de kullandığı malzemeyi en iyi şekilde bilmeli ve kullanmalıdır...

Gece yazmayı seviyorum çünkü duyguların kaleme döküldüğü en güzel vakit gece vakti olduğunu düşünüyorum. Kendimi en huzurlu bulduğum vakitler de gecenin ilerleyen saatleridir. Günün karmaşasından ve gürültüsünden uzak olmak ruhuma iyi geliyor. Şiirin aydınlığı gecenin karanlığındandır deyip en güvenli limana yani şiire sığınıyorum...

Uzun zamandır Söz Gazetesi Kültür Sanat Yönetmenliği yapıyor, orada şairler konuk ediyorsun. Ve her konuğuna "Şiir nedir" sorusunu soruyorsun. Şimdi bu soruyu ben size sorsam, ne dersin?

Şiir bilgidir, barıştır, kurtuluştur, güçtür, terk ediştir. Dünyayı değiştirebilecek güçte bir eylemdir, doğası gereği devrimcidir.

Şiir'le dünya daha bir anlam kazanır, yüceltir bir başkasını yaratır. Bakış açısıdır, acıdır, sevinçtir, hüzündür, kabullenmeyiştir, başkaldırıdır, ruhun eğitilmesi kısacası çok şeydir.

Şiir güzellikle çarpışan tek gerçektir. En büyük tutkum ve vazgeçilmezimdir. İçimde var olan hazinenin zamanı gelince dile dökümü, kısaca özümün dile dökümüdür... Sonsuzluğa söylenmiş bir türküdür hep bir ağızdan söylenen ve söylenecek olan...

Yine gazetedeki yaptığın işten yola çıkarsak, insan ilişkileri konusunda çok şey öğrendiğini düşünüyorum. Yani 'edebiyat ve insan ilişkileri' için ne dersin?

Edebiyat'ın malzemesi dil olduğundan dolayı, dil insanlar arasında bir kitle iletişim aracı olur.

Edebiyat, tarihin en karanlık dönemlerinden, aydınlık dönemlerine kadar uzanan zaman diliminde tüm köşe başlarını tutmuş ve günümüze kadar süregelmiş; sanat dalları içerisinde duygu ve düşüncelerin en tesirli ve en uzun soluklu olanıdır. Edebiyat kısaca ''erdemli bir hâl''dir.

Edebiyat hayatımızda hak ettiği bir yerdeyse yaşamımıza da çok şey katar. Bizi daha iyi insan yapar, yalnızlıktan kurtarır, başkalarının bakış açılarını görmemizi sağlar. Başarıya olduğu kadar başarısızlığa da hazırlar, kısaca hayatımızı değiştirir, geliştirir.

Edebiyat, insanı, bireysellikten evrenselliğe ulaştıran bir araçtır. Toplum içindeki düşüncelerin farklılığı gelişmenin ve ilerlemenin de önemli faktörlerindendir. Edebiyat kültürlerden beslenir. Toplum içindeki düşün-

celerin farklılığı, gelişmenin ve ilerlemenin önemli bir etkenidir.

Edebiyatın insana kattığı bunca güzellikleri saydıktan sonra edebiyatla uğraşan insanlardan da beklentilerimiz o yönde olabiliyor. Yukarıda değindiğim erdemli hâl'dan bahsediyorum.

Gazetede ki yaptığım işle alakalı edebiyat ve insan ilişkilerine gelince, söylenecek çok şey de yok aslında. İnsan her yerde aynı davranışları sergiliyor.

Yüz yüze gelmediğim hâlde birçok insanla şiire, edebiyata dair söylemlerimiz oldu. Çok nazik insanlar tanıdığım kadar kibirden ''şu küçük dağları ben yarattım'' edasıyla gözümdeki saygınlıkları yerle bir olan insanlar da olmadı değil. Çoğunlukla kimsenin kimseyi anlama, takdir etme ya da yaptıkları eserler hakkında övgüye değer de olsa, bir kuru övgüyü, alkışı esirgediklerini gördüm. Onların, varsa yoksa şişirilmiş egoları ve esirgedikleri tevazularıydı.

Ne iş yaparsanız yapın tevazu resimdeki gölgeler gibidir daha güzel ve daha derin gösterir. Kibirse bele bağlanmış bir taş gibidir, onunla ne yüzülür ne de uçulur...

"Kelebek Ömrü Aşk Misafiri" (2014), "Umut Çiçek Açar Dallarında" (2016) ve "Baharın Yazı Öptüğü Yerde" (2022), üç şiir kitabın arasındaki zaman aralığının bir önemi var mı? Şu an basıma hazır dosyalar ve yayınevleri arasındaki durum, ilişki ve baskıcı unsurlar desem ne söylersiniz?

Zaman aralığı önemli bir kıstas benim için, yeterince bir birikim olması gerekiyor ki yeniden inşa edebilelim. Daha önceki yazılarımda söylediğim gibi şiir, roman, hikâye vs. yani bir şeyleri kâğıda dökmek istiyorsak önce çokça okumalı. Bilgi birikimi sahibi olmak gerekiyor, yani kova dolmadan boşalmıyor.

Sonra şiiri yazar demlenmeye bırakırız. İyi bir çay nasıl demini aldıktan sonra damakta keyifli bir tat bırakıyorsa, demlenmiş şiirlerde insan ruhunda farklı renklere, tatlara, derinliklere yol açabiliyor...

Hepimizin bildiği içeriğinin ne olduğuna bakılmaksızın parasını veren herkesin kitap çıkardığı gerçeği ve bunun yanında çok çok iyi kalemlerin istenilen yüksek ücretler karşısında taleplerinden vazgeçişleri ve küstürülmeleri. Her anlamda yazarlardan ziyade yayınevlerinin kazanması diyebilirim.

Son olarak memleketimden insan manzaralarına örnekleyecek olursam memleketimiz okuyan değil ama kesinlikle yazan bir topluma dönüştü. Yani yazanı okuyandan fazla olan bir memleketiz maalesef.

Hâlbuki esas entelektüel faaliyet yazmak değil, okumaktır!

"Baharın Yazı Öptüğü Yerde" (2022) son çıkan kitabın. Onun için ne söylemek istersin?

Baharın yazı öptüğü yerde 3. şiir kitabım. Yedi yıl sonra, uzun sancılı bir bekleyişin ardında kucağa alınan bir bebeğin annesine hissettirdiği doygunluk, tarifi imkânsız bir sevincin ruh ve kalpte vücut bulması. Yürekten damıtılmış sözcüklerin ahenkli tınısı, eşsiz bir müzik ziyafeti, gülden notaların o eşsiz buluşması. Umuda dair beklentinin her daim direngenliği!

Şiirde kalacak mısınız? Yoksa öykü, roman gibi edebiyatın diğer türlerini de düşünüyor musun, ya da var mı böyle çalışmaların?

Denemelerim oldu. Hatta birkaç kitapta da yer aldı fakat her zaman önceliğim şiir oldu.

Aslında roman için yakınlarımdan baskı olmuyor değil, belki daha ileri yaşlarda düşünebilirim.

Ama yarına bir adım kalacaksa eğer sadece şair olarak anılmak isterim. ■

KİTAP

Pir Seyyid KASIM ve Hüseyin CAN tarafından yazılan **Dr. Şıvan ve Kürdistan Devrimi** kitabı yayımlandı!

■ **ŞADİ ÇARŞANCAKLI**

Pir Seyyid KASIM ve Hüseyin CAN tarafından yazılan Dr. Şıvan ve Kürdistan Devrimi kitabı kısa süre önce yayımlandı! Eylül ayında kitabı temin edebildim ve geride kalan sürede inceledim.

Büyük boy ve 500 sayfa hacmindeki kitapta, onlarca bölüm ve alt başlık altında bir dizi konu irdeleniyor. Her bir konunun ayrı bir başlık altında irdelenmesi, anlaşılırlığı bakımından isabetli olmuş. İlk kez Dr. Şıvan'ın teorik-ideolojik-politik düşüncelerinin değerlendirmesini içeren bir çalışma açısından bu tarz bir teknik düzenlemeyi gayet olumlu bulduğumu belirtmeliyim.

Dr. Şıvan ve önderliğinde yer aldığı parti hakkında "ciddi kaynak yetersizliğinin" mevcudiyeti şartlarında yazarların sınırlı sayıdaki kaynaklardan hareketle kapsam bakımından hayli zengin bu kitabı hazırlayıp okura sunmaları kanaatimce başarıdır.

Konuları ayrıntıya boğmadan, özetle vermeleri, "gelecekte farklı kitap çalışmalarında ayrıntılı irdelenebilecek bir alt yapı yaratmaktır" bakış açılarıyla da uyumludur.

Kitap incelendiğinde de görülecektir ki, şu ana değin üzerinde durulmayan, görülmek istenmeyen ve kavranmayan bir dizi hususa dikkat çekilmektedir.

Dr. Şıvan ve önderliğindeki hareketin gerçekliğinin mümkün olduğunca bütünlüklü bir şekilde ortaya çıkabilmesi amacıyla, öteden beri karalama/çarpıtan yönte-

mine sarılan çevre ve anlayışlar da eleştirilerek tarihsel olgulara dikkat çekilmektedir.

Yazarların, "Ne yazık ki Dr. Şıvan ve yoldaşlarının bu tarihsel çıkışları üzerine hakkaniyetle durulduğu söylenemez." belirlemesi kanımca objektif durum tespitidir ki, kitap çalışması incelendiğinde varılan sonucun haklılığı görülecektir. Derin sessizlik ve unutturma bir yana, konu bağlamda şu ana kadar sadece ve yalnızca bir kitap çalışmasının çıkmış olması (ki o da esasen biyografik ve sözlü anlatım aktarımından ibarettir), bir bakıma dikkat çekilen durumu izaha yetiyor aslında.

Yarım asırdır Dr. Şıvan'ın görüşlerinin bilinçli olarak unutturulmak istendiğine ve bu çabanın hâlâ sürdüğüne dikkat çeken yazarlar, özellikle "komplo" senaryosunun sürekli canlı tutulmasının aynı amaca koşulduğuna özel olarak vurgu yapmaktadırlar.

Dikkat çekici olan bir diğer husus ise, yazarların Dr. Şıvan'a aziz/yanılmaz/hatasız tarzında yaklaşmamalarıdır. Bilakis kimi farklı konu-sorunlarda yanlış tespitler ve hatalar yaptığını, eksikliklerinin bulunduğunu ortaya koymaları kanımca oldukça önemlidir.

Kitaptaki kimi değerlendirme ve çıkarsamalarla ilk kez karşılaştığımı belirtmem gerek. Ulaşılan bazı sonuçlar ve nitelendirmeler bağlamında âdeta ezber bozucu-yeni bir durumla karşılaştığımı ve dolayısıyla konuyu bütünlüklü olarak araştırmaya değer biçtiğimi buraya not düşmeliyim.

Konu özgülünde bu kitabın bir ilki temsil ettiğini söyleyebilirim.

Bu kitaba ilgi duyanlara, Dr. Şıvan'ın "Kürt Millet Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali" eserini eşzamanlı incelemelerini öneririm.

Kitabın sonunda Belgelere de yer verilmiş.

Partinin program-tüzüğü, Dr. Şıvan'ın yazdığı kitap-makalelerin bir listesi de eklenmiş.

● ● ●

Dr. Şıvan ve Kürdistan Devrimi incelemesinin kapsamı-içeriği hakkında burada kısaca yazdıklarıma, kitabın kapağını da ekleyerek, böylece bir nebze Güney okurlarına ön bilgilendirmeyi yaptığımı düşünüyorum.

Kitabı, Pel Yayınları ve kitap evlerinde satın alabileceğiniz gibi, internet üzerinden de temin edebilirsiniz.

İyi okumalar...

29 Ekim 2022 ■

Kâzım Gündoğan'ın **"Alevileş(tiril)miş Ermeniler – Biz İsa'ya Tâbiyiz, Ali'ye Mecburuz"** isimli yeni kitabı çıktı

Kâzım Gündoğan'ın yeni kitabı, **"Alevileş(tiril)miş Ermeniler – Biz İsa'ya Tâbiyiz, Ali'ye Mecburuz"** isimli kitabı Ayrıntı Yayınları'ndan çıktı. Kitap toplam 528 sayfa.

Üç bölümden oluşan kitap Dersim coğrafyasında karanlıkta kalan bir sayfayı aralıyor. Birinci bölümde: Alevileş(tiril)miş Ermenilerin gerçekliğini doğrudan görüşmelerle birinci ağızdan dinleme olanağı sunuyor. Kitap için toplamda 90 kişiyle röportaj yapan Gündoğan, kitabında bunlardan 72 kişinin anlatılarına yer verebildiğini söylüyor. İkinci bölümde: Alevileş(tiril)miş Ermeniler gerçekliğini bir de Alevilerin ağzından dinleme ihtiyacı duyan Gündoğan, bölge Alevilerinden 12 kişiyle yaptığı görüşmeleri "Dersimli Alevilerin Ermeni Belleği" başlığıyla kitabında yer vermiş. Üçüncü bölümde: "1915 Öncesi Dersim'de Ermeni Yerleşimi ve Nüfusu" başlığıyla tarihsel gerçeklikle bağ kuruluyor.

Dersim bölgesinden toplam 84 kişi, özgün hikâyeleriyle bölgeye dair bambaşka bir fotoğraf sunuyor. Bu insanlar, "İsa'ya tâbiyiz, Ali'ye mecburi" diyerek olabilecek en net sosyolojik tanımlamayı yapıyorlar. Konuşan insanlar, kendilerini "biz konuşan dilsiz, gören körüz" şeklinde ifade ediyorlar.

Kâzım Gündoğan Alevileş(tiril)miş Ermeniler araştırmasına 2011'de başlamış ve 2017'de bitirmeyi hedeflemiş. Türkiye'yi terk etmek zorunda kalınca ara vermek zorunda kalmış. Yerleştiği Almanya'da sürgün/göçmen sürecinin sorunlarıyla mücadele ederken söyleşilerle emanet aldığı insan öykülerini yanında taşıyarak ve onları bir esere dönüştürme uğraşından vazgeçmemiş.

Türkiye'nin değişik şehirlerinden Avrupa'nın farklı ülkelerine, Amerika'dan Avustralya'ya, Ermenistan'dan Lübnan'a kadar çok geniş bir alan taramasına sahip kitaba son noktayı 2021'de koymuş.

Bir tarihsel veya toplumsal süreci yaşamış her insani bir "belge" olarak tanımlayan Gündoğan söz hakkını doğrudan kişilere vererek tarihin dolaysız tanıklarını konuşturarak onu bir "belge"ye dönüştürürken pek çok fotoğrafa da yer vermiş. Böylece dehşetin tanıklarının birer masal kahramanı değil de bizler gibi insanlar olduğu gerçeğini açığa çıkarmış.

Kâzım Gündoğan'ın, Nezahat Gündoğan ile birlikte "Munzur Akmazsa"(2003-2004), "İki Tutam Saç-Dersim'in Kayıp Kızları (2010), "Hay Way Zaman" (2013), "Vank'ın Çocukları" (2017) isimli belgesellerinin yanı sıra "Dersim'in Kayıp Kızları-Tertele Çeneku (2012)" ve "Keşiş'in Torunları-Dersimli Ermeniler" (2016) isimli kitapları ile bütün bu çalışmalardan aldığı çeşitli ödülleri bulunmaktadır.

Kitaptan bazı alıntılar:

Şerif Karataş: "Çocuklarımızı sünnet ettirdik. Alevi inancına göre dualarımızı okuruz. Kirve olmadan sünnet olmaz, musahip olmadan evlenilmez; bunlar çok önemlidir. Elbette ben Ermeni'yim, Ermeni olduğumu çok iyi biliyorum. Ama Alevi olmuşum. Yani Ermeni Aleviyim, yolum Alevi yoludur, pirimiz Kureşan Ocağı'ndan gelir. (...) Yetmiş üç yaşına girmişim. Kim ne derse desin, varsa bir yol, benim yolum budur. Kiliseye de giderim, orada da "Ya Xızır, ya Düzgün!" diye dua ederim."

Kayre Aslanpençesi: "Evlendim bu köye (Danaburan) gelin geldim. O (eşi Hıdır Aslanpençesi) Ermeni ben Ermeni. Ama o Sünni, oruç tutuyor, ben Alevi... Babam, "Onlar Ramazan orucu tutuyorlarmış. Ben Türklere kız vermiyorum" dedi. Geldiler, tanıdığımız bir Pir var. Onu getirdiler. Babama; "niye böyle ediyorsunuz?" dediler. Pir gelince babam kıramadı ve öyle verdiler beni... Yani Ben Bir Alevi Ermeni'ydim, Bir Sünni Ermeni'yle evlendim..."

Enver Devletli: "Ben kendime "Ermeni Alevi'siyim" derdim. (...) Dersimli "Haaaaaa!" deyip uzattığında benim Ermeni olduğumu anladığını anlardım. "Evet, Ermeni'yim" derdim. Daha sonra ben, kendimi Yusufanlı olmaktan çıkardım. Yusufanlıyım diyorum, adam bana "Haaa!.." diyor. Baktım böyle olmuyor "Hangi aşirettensin?" diye sorduklarında "Ermeni Aşiretindenim" demeye başladım... Bu defa da "Haşaaa, haşa! Niye öyle diyorsun?.." "Ya niye haşa, kardeşim! Yusufanlıyım, diyorum 'Haaaa!..' diyorsun, 'Ermeni'yim' diyorum, 'Haşa haşaaa!' diyorsun; herkes bilsin, ben Ermeni aşiretindenim!" demek zorunda kalıyorum."

Sevgi Vural: "Ancak bizim aile köy içinde ötekileşmiş bir konumda duruyordu. (...) Dedem eli açık, bonkördü. Ama bu eli açıklığının nedeni başka diye düşünüyorum. Ötekileşmiş, sürülmüş, yalnız bir insan kendini var etmek için herkese karşı verici, uysal ve güler yüz gösterme zorunluluğundan... (...) "Evet, Dersimliyim, atalarım da bu bu... Ermenilik

“Türkülerde İbo” kitabı yayınlandı

“Halklarımız dostunu da düşmanını da türkülere havale etmiştir. Dostlarına, öncülerine türküler söyleyen ve ağıtlar yakan halk; zalimleri de lanetlemeyi unutmamıştır. İbrahim Kaypakkaya için de birçok ağıt, marş üretilmiştir. Onun düşüncelerini, erdemlerini, eylemlerini halka anlatarak, nesilden nesile aktararak mücadelede yaşatan türkülerin, marşların özel bir yeri ve önemi vardır. Bunların önemli bir kısmını elimden geldiğince derleyerek yeniden derli toplu şekilde, bu kitapla okuyucuya sunuyorum.”

Bu satırları 2022 Kasım ayı ortalarında yayınlanan Türkülerde İbo kitabının giriş bölümünde okuyoruz. Kitap Güney Dergisi’nde yayınlanmış yazılarından da tanıdığımız **Mustafa Demir** tarafından derlenmiş.

El Yayınları tarafından yayınlanan kitap; 57 ozan, şair ve müzik grubundan derlenmiş 108 türkü ve şiirden oluşuyor. Kitap İbrahim Kaypakkaya’nın katledilişinin 50. yılı anısına hazırlanmış.

Yayınevi; *“bu derleme, türü ve içeriğiyle bir ilktir. Yaşadığımız topraklarda komünizm fikrinin, eylemlerinin, örgütlenmenin ve önderliğinin özgün ve ölümsüz isimlerinden olan İbrahim Kaypakkaya’nın katledilişinin 50. yılında yayınlanıyor olmasından büyük onur duyuyoruz. Özgür bir geleceğe ufak da olsa emek vermenin, katkı sunmanın bir ürünü olarak gördüğümüz bu derlemenin okur tarafından ilgi ile karşılanacağını, merakla okunacağını ve devrimci iyimserliği büyüteceğini umut ediyoruz”* notuyla yayınladı, TÜRKÜLERDE İBO kitabını.

Kitapta “Türkülerimizi unutmayalım!.. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik uğrunda, savaşsız, sınırsız ve sınıfsız bir toplum uğruna verilen kavgada canlarını esirgememiş yiğit önderleri unutmayalım” çağrısı da yapılıyor.

İbrahim Kaypakkaya’ya ilgi duyanlar için güzel bir türkü ve şiir derlemesi. Ayrıca alanında arşiv görevi de üstlenebilecek bir kitap olmuş. ■

var” diyorum. Ama bu kimliklerle var olmuyorum ben… Asla bir millete ait olmak, onun yüceliğini taşımak gibi bir duygum yok. Tarihi temizlemek gerekiyor. (...) Her toplum, her insan kendine bir yücelik çıkarmak için tarihi savunuyor. Bence tarihte yaşanmış bütün insanlık dramlarını, yaşanan acıları sarmalıyız.”

Tekin Türkel: “Ermeniler, Alevi toplumu içerisinde onların diliyle, inancıyla, yaşam biçimleriyle sonuçta zorunluluktan kaynaklı olarak - entegre oldular. İsteyerek yapılan şeyler değildi bunlar. Pirleri, Rehberleri, Mürşitleri oldu. Bizim gibi ziyaretlere gidip geldiler, kirvelik yaptılar, kurbanlarını kestiler. (...) burada Cem evi, Cami varsa Kilise de olsun. Çünkü Mazgirt’te gerçekten Ermeni vatandaşlarımızın sayısı çok.”

M.K.: “Babam çocuklukta çok ağır travmalar yaşamış. Uykuda bağırıyor, çağırıyor, kalkıp ağlıyordu. Sorduğumuz zaman, “Oğlum, benim başımdan neler geçti!..” diyordu. “Hükümet, anamı, babamı, ailemi yok etti. Keşke ilkin beni öldürselerdi”. Sonra Aleviler de çok zulüm yapmışlar, Ermeni diye kabullenmemişler; dövmüşler, sövmüşler. Bunların hepsi derin yaralar; kolay iyileşmez.”

Umut Devletli: “Ön planda olan Dersimli kimliğim... Ermeni kimliğimi ön plana koymuyorum çünkü ben otuz sekiz yaşında vaftiz olmuş biriyim. Dolayısıyla; “Artık ben buraya aitim” demiyorum, oraya da ait olmadığımı çok iyi biliyorum. Kimlik ve kişiliğimi Ermenilik üzerine kurmuyorum, bir insan olarak tamamlamaya çalışıyorum kendimi.”

Aydın Özdemir: “Kızımın babaannesi Kızılbaş, dedesi Ermeni… Babası yarım Kızılbaş yarım Ermeni ve ateist… Annesi Türk, Sünni… Evimizde etnik bir kavga veya dinsel bir tartışma ya da sohbet olmadığı için kızım kendisini dünya insanı ve daha özgür hissediyor… Hiç bir dinin onun için bir anlam ifade etmediğini söylüyor. Belki böyle kuşaklara ihtiyacımız var.”

Viktor Akkuş: “Ben komünist bir insanım, dolayısıyla dini inancım yok ama 18 yaşıma kadar inançlıydım ve 12 İmam oruçlarını tutardım. Ermeni olduğumuzu öğrendikten sonra da yaşamımızda bir şey değişmedi, çünkü ne Ermeniceyi ne Hristiyanlığı ne de Ermenilerin kültürünü biliyorduk. İstanbul’daki “gerçek Ermeniler” bizi Ermeni kabul etmiyorlar, Kürt sayıyorlardı, çocuklarımızı Ermeni okullarına yazdıramıyorduk, ölülerimizi vaftiz olmadıkları için kiliseden kaldıramıyorduk, bundan dolayı İstanbul’da kimliğini değiştirip Ermeniliğe geçen bir kısım akrabalarımız oldu ama çokları korkudan dolayı yapmadı ve gerçek kimliğimize hiçbir zaman ulaşamadık. Hâlen cenazelerimiz Cem Evlerinden kalkıyor.” ■

Şükran Farımaz Yazarıma Mektup

■ FULYA ÇELİK

Şükran, sevgili dostum,

Ne çok zaman oldu görüşemiyoruz, eski tadı yok ne muhabbet kaldı ne o buluşmalarımız hep uzaktan uzağa. Çağ iletişim, çağ bilişim çağı ya. Bilim kurgu/korku filmi gibi yaşadıklarımız. En tuhafı da tüm olumsuzluklara, kötülüklere; ölümlere bile çabuk alışıyoruz. Benim itirazım var kapitalizmin dayattığı bu kirletilmiş yok edilmiş hayata. İtirazım var; doğayı katletmeye, canlılığı öldürmeye. Güzellikleri plastikleştirmeye. Naylon leğene, sentetik yüzlere, neon bakışlı, filtreli yüzlere. 29 yaşındaki genç bir kadından, daha genç görünmek isteyen 75'lik ninelere. Şişirilmiş dudak ve patlamaya hazır silikon egolara, itirazım var dünyayı kendinin çevresinde döndürenlere. İtirazım var Covid-19, 20, 30 ... Bitmez tükenmez mutantlarına. Tüm dünyaya, insanlığa hastalık virüsünü bahane ederek korku virüsü salan, gözünü para ve iktidar hırsı bürümüş, siyasetçilere ve iktidar sahiplerine itirazım var.

Post-modernizm diyorlar, bir akım var bu çağa özgü. Hayatın içini boşaltıp yerine, anlamsız, sahte, naylon, saçma, çirkin ve hemen tüketilen içerikler yükleyerek değersizleştiriyorlar. Bu çağda, edebiyat da sanat da bilim de teknoloji de post-modern. Her şey interaktif. Hayatımızı kolaylaştırdığı kesin teknoloji ve bilimin. Evet, her şeye saatler, dakikalar hatta saniyeler içinde ulaşıyoruz ama hayatımız da elimizden aynı hızla anlamadan kayıp gidiyor.

"Zaman çok kadar çabuk geçiyor" derdi eskiden sadece yaşlılardan duyardık bu tümceyi, şimdi herkesten duyar olduk, çocuklardan bile.

Canım Şükran, ağır akardı zaman eskiden, gün bitmek bilmezdi bazen hatırlar mısın?

Einstein'in görelilik kuramını açıklarken verdiği örnek var ya hani. Şu "arkadaşıyla oyun oynayan bir çocuk için zaman hızla geçerken, babasının ameliyattan sağ salim çıkmasını bekleyen biri içinse zaman sanki hiç geçmez" örneği bitti. Ameliyatlar da oyunlar da çok hızlı sanki. Hastalıklar, ölümler, iyileşmeler, gezmeler, eğlenceler hepsi sanal bir dünyanın içinde yaşıyormuşçasına post ve modern kavramlarının içine tıkılmış durumda. Böyleyken bir de Korona denen bela yüzünden herkes kendi evine çekildi, her şey tüm hayat yalnızlık rıhtımında yaşanıyor. Cenazeler birkaç kişi, düğünlerin, eğlencelerin, takıların bile interaktif olanı var. Al sana hayat diyor sanki emperyaller. Biz seni istersek içeri de tıkarız... Dünyada Gezi benzeri devrimci eylemlerden adam akıllı gözü korkan siyasetçiler bu durumdan hoşnut olmalılar...

Biraz da bu yüzden sana söyleyeceklerimi mektuplarla anlatmaya karar verdim. Seninle otursak, söyleşsek anlatacaklarımı mektuplara yazıp göndereceğim. Eski güzel zamanların özlemiyle biraz, daha çok da bu yeni dünya düzenine itirazımdan.

Ama bu ilk mektubu sana yazmamın sebebi seçkin zengin arkadaşımdır. Yazarıma mektuplar adında bir dosya hazırladığını duyurdu geçtiğimiz günlerde. Benim aklıma ilk sen geldin.

Neden mi?

Birincisi, sen benim öykülerini, dilini, kurgusunu çok sevdiğim birkaç yazarımdan birisin. İkincisi, senin için bir yazı yazmak istiyordum ne zamandır, tembelliğimden yapamıyordum. Üçüncüsü de, bu içinde yaşadığımız saçma dünyayı anlatabilmenin, itirazımızı yükseltebilmenin bir yolu yazmak ve yazı türleri içinde de en sıcak, en içten anlatım yolunu bize mektup sağlıyor diye düşündüğümden.

Görüyor musun Şükran, ben lafı uzun uzadıya anlatırken asıl konuya bile giremedim. Yani yazar, öykücü Şükran Farımaz'ı anlatmalıyım biraz da. Çünkü ister istemez bu mektup bir kitapta diğer bazı yazarlara yazılan mektuplarla buluşacak. Bu nedenle sen fazla sevmesen de senden söz etmek, seni okura biraz anlatmak zorundayım.

Senin adını sanırım ilk kitabınla (ÇİÇEKLERLE) 1984 AKADEMİ ÖYKÜ BİRİNCİLİK ödülü aldığında duymuştum. Ben o zamanlar öğrenciyim. Kitabını aldığım gün elimde senin bu kitabın bir de Cemal Süreya'nın Üvercinka olacak okula geldim. Dersten sonra kantine indik, arkadaşlardan biri kitaplara bakabilir miyim dedi,

tabii dedim. Biraz karıştırdı, güzel kitaplar dedi. Bu kitaplar şu dakikadan itibaren kamulaştırılmıştır dedi, ne demek istediğini hepimiz anladık. Hâlâ çok kızdığım o lümpen davranış dilenciliği, hırsızlığı, el koymayı meşru hâle getirmekten başka bir anlam taşımıyordu benim gözümde, seslendim bana bakıp sırıtarak giden, bedava mezar bulsa ölecek kadar çıkarcı bir şahsiyet olan "arkadaş"a bir daha selam vermek bile gelmedi içimden. Bu seninle tanışmamın yarıda kaldığı ilk deneyimden yıllar sonra 1993 ya da 1994 yılıydı sanırım, Manisa'da şimdilerde Anadolu Öğretmen Lisesi olan, Öğretmen Evi'nin yazlık bahçesinde, tanışacaktık. Halil Şahan öğretmenimiz, ortak arkadaşımız Sivaslılar tanışsın, buluşsun dedi. İkiniz de edebiyatçısınız. Fulya öğretmenim, Şükran öğretmenim ödüllü bir öykücümüzdür, bilirsiniz, dedi ve biz başladık söyleşmeye.

Ah ne güzel bir sürprizdi. Üniversitede kaptırdığım için okuyamadığım ve bir daha denk gelip alamadığım o kitabını anımsadım. O günden beri de sık sık buluşur, iki lafın belini kırar olduk. Taa ki bu Korona günleri başlayana dek.

Biliyor musun Şükran'ım o kitabını hâlâ okuyamadım ve kitap kaptırmanın utancı ve öfkesinden olacak, bu hikâyeden bugüne değin ne sana ne de başka birine hiç söz etmedim.

Canım arkadaşım sevmediğini biliyorum, ama biraz senden söz etmeliyim. Gerçi senin okurların seni, senin öykülerini, dilini, senin o öykülerinin içten sesini iyi tanır. Tıpkı benim gibi. Bir ağaç bir kadın adlı öykünde okura ağaçla bağ kurduran, o ağaca sımsıkı saran o ses senin sesindi. Aşk bu adlı kitabında hayatın içinde aşkın izini senin sözcüklerinle sürerken aşkın sonsuz biçimleri olduğunu sezdiriyordun bize. Çocuklara anlatımın masallar ise aslında büyüklere, öğretmenlere, ana-babalara masallara saklanmış yaşam öğretileriydi.

Erol TOY yayınevinden çıkardığı hiçbir kitap için kâr-zarar gözetmeyen, gerçekten nitelikli kitaplar basan, çizgisini değiştirmemiş birkaç yayıncıdan biriydi ve senin öykülerin için "Şükran FARIMAZ yazdıysa okumadan basarım" diyordu. Fethi NACİ; yeni, derinlikli, özgün, güçlü, zengin, gibi sözcüklerle ifade ediyordu seni.

Ama canım arkadaşım, şimdilerde sessizsin. Altı kitaptan sonra sanki biraz geriye çektin kendini. Sanki dünyayı dışarıdan seyrediyorsun. Biliyorum ki yazın belleğini dolduruyorsun. Ama dedim ya Şükran'ım günler hızlı akıyor, zamanı durdurabilmenin tek yolu anlatmak, anlatmak, anlatmak. Yazınla, resimle, müzikle, sinemayla, tiyatroyla... kısacası sanatla... Hadi sen anlat öyleyse, özledim, seni, öykülerini özledim. Büyüklere yaz, küçüklere yaz ama sen mutlaka yaz! ■

Sevgili Fulya, özgeçmişime ilişkin birkaç satır yazmam konusundaki isteğin beni hem mutlu hem de tedirgin etti desem, en iyi sen anlarsın beni. Kalemi elime her alışta en başa döner, yüreğimin çarpıntısını dinlerim bir süre. Yazdıkça açılır, derken istediğim ritmi yakalarım.

Uzun yıllarını Sivas'ta geçirmiş biri olarak tanıdığım bir yayımcı, ya da tanınmış bir yazar yoktu çevremde. Ama her biri birer kültür adacığı olan dostlarım vardı. Eğer söz konusu yazarlığımsa öğrencisi olduğum Sivas İlk öğretmen Okulu öğretmeni Hasan Salih İskender'i ve döneminin usta Yazarı Muhlis Nafiz Günay'ı unutmam söz konusu bile değil.

1984 yılında Akademi Kitabevi'nin öykü ödülünü alan ÇİÇEKLERLE bir yana, öbür beş kitabın ("Bir Ağaç Bir Kadın", "Bir Yılbaşı Masalı", "Güzel Şarkılar Kitabı", "Aşk Bu", "İnci Avcısı") okurla buluşma serüvenini Erdal Öz'e borçluyum. "Bir Yılbaşı Masalı"nın yayımlanmasından sonra tanıştığım Erdal Öz'ün yazar ve yapımcı olarak duruşu dilerim gençlere örnek olsun.

"Aşk Bu" adındaki kitabımı sana ulaştırabilmiş miydim bilemiyorum. Ama o kitapta aynı adı taşıyan öykümü kuşağımın sesi gibi düşünür, kuşağımın sesi gibi duyumsarım. Kimsenin sözcüsü değilsem de yetmişli yılların dünya gençliğini kucaklayan rüzgârını özlüyorum.

Hem de delicesine. Senin bana yazdığın ve yayımladığın mektupta da aynı rüzgâr esmiyor muydu Fulya; insan hakları, demokrasi, özgürlük derken, nerden nereye geldik?

Ömrümün sevinci olarak nitelediği hepi topu üç - beş kitap için son sözü Fethi Naciye bırakalım mı? Cumhuriyet gazetesinin kitap eklerinden birinde, "Bir Ağaç Bir Kadın" için çok özel bir değerlendirmesi var Fethi Naci'nin. Unutamadığım Bir Hikâyeci, Şükran Farımaz, diyor değerli eleştirmenimiz...

İstersen o kitaptan küçük bir alıntıyla bitireyim yazımı.

"Masaya tutunarak ayağa kalkıp, Reşit Abi'nin elini uzatmasını bekledim: Yalnız kar vardı; kendini aklamak isteyen bir kentin ve mutsuzluklarımızın üstünde, soğuk, gri örtüsü, daha ötede suyu bulanık, akışı düzensiz bir ırmak boyunca ürperten kütlesiyle kar."

Teşekkürlerimle Fulya...

Şükran Farımaz, 25 Ekim 2022 ■

Terzi Spirov

■ **MERİH GÜNAY**

Salgın 15. ayını doldurmuştu. İşleri iyiden iyiye bozulan Spirov küçük terzi dükkânında oturmuş içeriye bir müşteri girmesi için dudak ucuyla dualar ediyordu. Tedirgindi. Bir anda ortaya çıkıp bütün dünyaya yayılan şu ne idüğü belirsiz Covid adlı musibet bir türlü bitmek bilmiyordu. Önceleri hafife almış, bugün yarın geçer diye düşünmüş, kenardaki birkaç kuruş birikmiş parası bitip de üstüne borçlanmaya başlayınca durumun vahametini ancak anlamaya başlamıştı. "Hangi şeytanın işi bu acaba?" diye düşünüyordu. Yüzünde gözünde tik peyda olmuştu. Kafasını yerli yersiz sallıyor, sürekli gözlerini kırpıştırıyor, arada bir de kendi kendine söyleniyordu. Geceleri kalbini sıkıştıran türlü kötü düşünceden gözünü uyku tutmuyordu. Daha hava aydınlanmadan evden çıkıp kimsenin uğramaz olduğu dükkânında günleri siftahsız geçirerek hava karardıktan sonra eli boş evin yolunu tutuyordu. Evdekiler de tedirgin olmuşlardı. Yıllar boyu hiç öyle yapmadıkları halde Spirov'a kapıyı açar açmaz bir hoş geldin bile demeden "E ne oldu? Gelen giden var mı?" diye endişeyle soruyorlardı. Spirov aç karnının gurultusunu saklamaya çalışarak: "Yarın. Yarın bir müşteri gelecek, takım elbise diktirecek." diyordu. Aylardır aynı şeyi duyan karısı: "Eh, gene mi yarın?" diye hiddetlendikten sonra çocuklarla birlikte evin bir odasına çekilip suratlarını asarak oturuyorlardı. Bu yüzden Spirov'un canı eve gitmek istemiyordu. Birkaç aydır evin de dükkânın da kirasını ödeyememişti. Bir kuru poğaça ile akşama kadar idare etmeye alışmıştı. "Eh, bir poğaça da akşam yer, sandalyelerin üstüne kıvrılıp uyurum." diye düşündü. Ardından: "Ben icat etmedim ya bu mereti." diyerek kendisini savundu. Beslenme düzeni de uyku düzeni de bozulmuştu. Huzursuzdu. Gözlerini hızlı hızlı kırpıştırdıktan sonra mırıldanmaya devam etti: "Aylaklık etmedim, yan gelip yatmadım. Çoluğun çocuğun rızkını meyhanelerde yemedim."

"Terzi Spirov sen misin?"

Spirov kafasını kaldırıp baktığında dükkânın orta yerinde dikilen küçük bir erkek çocuğu gördü. Kapının açıldığını duymamıştı. Şaşırdı. Kekeleyerek; "Evet, benim." dedi.

"Neden şikâyet edip duruyorsun?"

Çocuğun yaşından beklenmeyecek derecede gür sesi Spirov'u korkutmuştu. Bir müddet düşündükten sonra: "Bir salgın diye tutturdular" dedi. "İnsanlar evlerinden çıkmaz, dükkânlarını açmaz oldu. Çalışanlar işten çıkarıldı, fakir halkın elinde avucunda ne varsa gitti. Elbise diktirmeye, tamir ettirmeye gelmez oldular."

"Bütün derdin bu mu?"

Spirov ne cevap vereceğini bilemedi. Önce orta parmağının ucundaki yüksüğü okşayarak biraz oyalandı sonra da boynunda asılı olan mezurayı iki parmağının arasına sıkıştırıp ileri geri çekiştirerek vakit kazanmaya çalıştı. Karnı gürültüyle guruldadı. "Ama..." diye mırıldanıp kafasını geri çevirdiğinde çocuğun yerinde olmadığını gördü. Gözlerini hızlı hızlı kırpıştırdıktan sonra çocuğun az önce durduğu yere doğru bakarak: "Senin için büyük dertler olmayabilir" dedi. "Üstünde tamir ettireceğin bir giysin yok nasılsa. Terzi Spirov'a ihtiyacın yok... Ama bizler için hayat dediğin nedir ki?"

Hayat nedir?

Az önce yaşanan sahne ve bu soru Spirov'a sanki daha önce benzer bir şekilde yaşanmışçasına tanıdık geldi. Hatırlamak için belleğinde uzun bir yolculuğa çıktı. Geçirdiği yılları, üzerinde durmaya değmez kısa anılarıyla birlikte dik bir yokuştan aşağı koşar gibi üzerlerinden atlayıp geçerek çok eskilere, çocukluğuna kadar gitti. Şimdi baba ocağındaydı. Burnuna taze köy ekmeği kokusu geldi. Gülümsedi. Spirov aylardır göğsünü sıkıştıran tüm sıkıntılarından bir anda uzaklaşmış, bambaşka biri olmuştu. İyice gevşedi. Gözlerini kapatıp kendisini bu artık geri getirilmesi mümkün olmayan cansız anlara hüzünle teslim etti.

Kerpiç bir evin avlusu. Tahtadan, büyük yuvarlak bir yemek masası. Masanın ortasında üstünde buharı tüten bir tencere. Etrafında bağdaş kurarak oturmuş aile fertleri. Tahta kaşıklar. Tabak yok. Tencere, ev ekmeği ve tahta kaşıklar. Hepsi bu. Masanın etrafında dolaşan tavuklar ve onların sıcak havaya karışan tuhaf kokusu. Üzüm asması. Babası. Çok yaşlı. Pamuk kadar beyaz, uzun sakalları. Siyah bir keçi, kümeslik eşiğinden avluya geçip

geçmemekte kararsız. Köyün tepesine kadar alçalmış güneş... Sundurmanın altına iliştirilmiş gaz lambası. Yerde orak, tırpan. Yanlarında bir kalbur, bir de ibrik. Başka bir köşede hasır sepetler. Küçük Spirov'un yüzü asık. Tencereyi kaşıklıyor ve hemen ardından bileğiyle alnındaki teri silerken: "Ben artık tarlaya gelmeyeceğim" diyor. Sofradakiler gülüşüyor. Annesi: "Tamam" diyor, "Hayvanları çıkarırsın o zaman." Spirov ayağa kalkıp bağırıyor: "Hayvanları çıkarmak da istemiyorum!" Yine gülüşüyorlar. Abisi: "Pazara çıkarsın sen de." diyor. Spirov elinde silah gibi tuttuğu kaşığı yere fırlatıp: "İstemiyorum" diye bağırıyor. "Bunların hiçbirini yapmak istemiyorum! Ben böyle bir hayat sürmek istemiyorum!" Keyfi kaçan babası yerden güçlükle doğrulmaya davranırken buruk bir sesle: "İyi ama oğlum..." diyor: "Bizler için hayat dediğin başka nedir ki?"

"Uyan Terzi!"

Küçük Spirov "Ne terzisi ne uyanması?" diye düşündü.

"Ne uykusu bu saatte!"

Gözlerini açtığında karşısında Belediye Meclis Üyesi Zbigniew'i raftaki kumaşları karıştırırken görünce hemen ayağa kalkıp yanına gitti. Zbigniew: "Yeni bir takım diktirmek istiyorum" dedi. Az önce gördüğü rüyanın sersemliğini henüz üzerinden atamamış olan Spirov hiçbir şey söylemeden raftaki kumaşlardan iyice olanları kesim masasının üstüne yan yana dizdi. Zbigniew parmaklarıyla kumaşların kalitesini ölçmeye çalışırken muhabbete koyuldular. Meclis üyesi, Spirov'a nasıl terzi olduğunu sordu. Spirov, ona doğduğu köyü, ailesini, oradaki hayatı ve şehirde yaşamaya heves edip çocuk yaşta evi terk edişini kısaca anlattı. Ardından Ermeni bir ustanın yanında on üç yıl boyunca kötü bir yatak ve iki tas çorba karşılığında çıraklık ettiğini, ustasının, artık sen de usta oldun demesinden sonra kendisini azat edip cebine de bir miktar para koyunca gelip bu dükkânı açtığını, bu sayede kıt kanaat geçinebildiğini söyledi. "Amma" diyerek ekledi: "Yaşıyorsa ömrü uzun olsun. Bu kadar seneden sonra yine de eline su dökemem. Öyle bir ustaydı ki ölçü bile almazdı. Sağdan soldan şöyle dikkatlice bir bakar, diktiği kıyafeti müşterinin üstüne milimi milimine oturturdu." Bu arada Zbigniew diktireceği kumaşa karar verip Spirov'a parmağıyla işaret edince Spirov hemen dizlerinin üstüne eğilip mezurasıyla belinin ölçüsünü almaya davrandı. Gözlerini hızlı hızlı kırpıştırdıktan sonra: "Peki ya siz" diye sordu: "Bu mevkie gelmek için çok çabaladınız mı?"

"Yok azizim. Ne çabalaması. Ne yaptımsa babamın nüfuzu sayesinde."

"Ama hiç değilse yüksekokullar bitirmişsinizdir."

"Değil üstadım. Neredeyse okulun kapısından bile geçmedim."

"Peki ya salgın. İşlerinize epeyce etki etmiştir."

"Yok, be kardeşim. Millet dara düşünce evlerini, topraklarını yok pahasına elden çıkardı. Birkaç aya kalmaz bu salgın biter, topladıklarımın değeri kısa zamanda 3-4 katına çıkar. Bize de tadını çıkarmak düşer. Hayat dediğin başka nedir ki?"

Spirov kafasını iki yana salladı. Ölçüleri küçük bir kâğıda not etti. Zbigniew: "Prova için uğrarım" dedikten sonra çıkıp gitti. Hava kararmaya yüz tutmuştu. Spirov eve gidip gitmemekte kararsız, kapının önünde oyalanırken sokağın başında iki berduş göründü. "HIRSIZLAR!" diye bağırdı biri. Arkasından uzun bir ıslık sesi duyuldu. Perdeler, pencereler aralanmaya başladı. "NAMUSSUZLAR!" diye bağırdı diğeri. Alkışlayanlar oldu. Hemen ardından kadının biri pencereden aşağı boş bir tencere bıraktı, betonla buluştuğunda çıkardığı ses sokakta çınladı. "DÜZENİNİZ BATSIN!" diye bağırdı bir adam. "DÜZENİNİZ BATSIN!" diye tekrarlayanlar oldu. Sokak bir anda hareketlendi. Dükkânların, evlerin kapılarından homurdanarak birer ikişer çıkıp berduşların etrafında toplananların sayısı gitgide artmaya başlarken Spirov'un bugün dükkânda gördüğü çocuk en önde beliriverdi. Spirov gözlerini hızlı hızlı kırpıştırdı. Çocuk başını ona doğru çevirip göz kırptıktan sonra kalabalığın arasında kayboldu. ■

yasak müzik

■ FAZLI HUMAR

dağda taş
toprakta ağaç

sofrada acı soğan
kıçta dona kadar

güm bür güm bür
yağmaladılar

müzik tanrının sesidir
tanrının sesini çaldılar

2022

Caniçkimi

■ **DİRENCAN KUTANİS**

Gözümü açtığımda, başladığım yolculuğun bitmek üzere olduğunun farkına varmıştım. Tanrı kadar büyük dağlar ile kıyılarını sert dalgaların hırpaladığı denizin arasına iliştirilmiş dar bir yol üzerinde ilerliyordu otobüsüm. Oturduğum koltuğu dik duruma getirip, sabah servisine başlayan muavinden yalnızca su istemiştim. Yeni uyanmış gözler ile dağları seyretmeye başlamıştım ki hemen ilk anda yüzüme bir gülümseme konmuştu. Jora hiç abartmamıştı besbelli, yeşil istila etmişti tüm toprağı. Bulutlar tam da onun anlattığı gibi dağların tepelerini mesken tutmuşlardı ve griydiler. Bulutlara rağmen yağmurun yağmıyor oluşuna şaşırmıştım. Sonra yine bir söz belirdi hafızamda: ''Bizim oralarda bulutların işine karışılmaz...''

-Abi sen nerede inecektin?

-Ardeşen'de.

Az bir yolumuzun kaldığını öğrendikten sonra, otobüs yolcu indirmek için durdukça inen yolcuları izliyordum. Besbelliydi çoğunun bu topraklardan oldukları. Benim yabancı olduğum ise hemen anlaşılıyordu. Gerçekte nereli olduğumu bugün bile bilmem ama İzmir'de büyümüştüm. Gece ile gündüz kadar anlaşılabilir bir fark vardı aramızda.

Neredeyse herkes inmiş, 3 5 tane yolcu kalmıştık Ardeşen'e vardığımızda. Bir tek ben inmiştim otobüsten, yalnızca sırt çantam olduğundan zaman kaybetmeden yoluna devam etmişti otobüs. Hiç unutamam, kalan yolculardan bir tanesi beni seyrediyordu, göz göze gelmiştik otobüs uzaklaşırken.

Erken bir saatte, hakkında sadece Jora'dan duyduklarım kadarıyla fikir sahibi olduğum bir ilçedeydim artık. Bir yolculuk bitti, bir diğeri başlıyor diye düşünüyordum. İçimde bir tazelik vardı, nihayet Jora'nın izini sürmeye başlamış olmamdandı, biliyordum. 13 yıl geçmişti gidişinin üzerinden. Bense onu yalnızca birkaç ay boyunca tanımıştım. Kim duysa çılgınlık gözüyle bakardı onun peşine düşmüş olmama, keza yolculuğumu haber verdiğim birkaç arkadaşım tam da bu şekilde tepki vermişlerdi. Ancak Jora'nın gidişinden o güne kadar içimde biriken ve biriktikçe beni başka bir canlıya dönüştüren, tarifi güç, zamanla 'karanlık' olarak adlandırabildiğim aslında ne olduğunu hiçbir zaman bilemediğim şeyin yolculuk kararını aldığım andan itibaren dağılmaya başladığını hissediyordum. Bu sebeple arkadaşlarımı dinlememiştim. Karanlığın dağılmaya başlamasının keyfini yaşıyordum yalnızca. Şunu da biliyordum; zamanın çokluğu veya azlığı değildi önemli olan. Zamanın kendisiydi.

● ● ●

Jora köyünün adını defalarca söylettirmişti bana, komik buluyordu benim 'Bakkoz' dememi, taksici de komik bulmasın diye ciddi bir edayla söylemiştim Bakkoz Köyü'ne gitmek istediğimi. 'Olur gidelim' diye cevap vermişti. Bu Karadenizliler sahiden tuhaf insanlardı.

Taksiye bindikten çok kısa bir süre sonra ilçenin artık geride kaldığını anladığım bir köprünün üzerinden geçmiştik. Köprünün altından dere geçiyordu ve o köprü bizi köylere götürecek olan başka bir yola bağlıyordu. Köprü yokken aradaki bağlantıyı nasıl kurduklarını düşünmüştüm. Buradaki insanlar tarih boyunca doğanın şefkatini de öfkesini de tatmışlardı belli ki; benim için ve buraya gelen her yabancı için bir kartpostal romantikliğindeydi her yer, ama oranın insanı için gerçekliğin ve sürekli öğrenmek gerektiğin ta kendisiydi.

Yolun sol tarafında geniş bir dere acele acele akıyordu, Fırtına Deresi'ydi. Belki de Jora'nın buralarda en sevdiği, en çok göreslediği şeydi Fırtına Deresi. Bazen canı sıkılır, yüzüne tatsız bir ifade çökerdi ve sonra: ''Şimdi Fırtına'nın kenarında olsak ne dert kalırdı ne tasa'' derdi. Derede nasıl yüzülmesi gerektiğini öğretmeye çalışırdı evimizin salonunda otururken, kimi zaman da şahit olduğu dere hikayelerini anlatırdı. Benim en çok derede balık avlarken gördüğü boz ayı hikâyeleri ilgimi çekerdi. Çok severdim ayıları, tekrar tekrar ayılara dair gördüğü ne varsa anlatmasını isterdim. Bilirdim bazen abartırdı ama yine de severdim onun bu hikâyelerini.

Derenin kenarındaydım işte, temenni ettiği yerde, hızla onun köyüne doğru ilerliyorduk. Sahiden ne dert kalmıştı içimde ne de tasa, haklıydı...

● ● ●

Taksici yol boyu dikiz aynasından bana bakıp durmuştu. Yabancı mıydım değil miydim anlamaya çalışmıştı ama sormayı da istememişti. Sabahın köründe uzun ve karmaşık bir sohbete girmeyi tercih etmemişti belki de. Ta ki yolun sağındaki dağlardan birine doğru uzanan patika ayrımında durup: ''Buradan çıkılan

Bakkoz Köyü'ne mi yoksa diğerine mi gideceksin?'' diye sorana kadar hiç konuşmamıştı. İki tane Bakkoz Köyü olduğu söylenmez mi be Jora! Artık emin olmuştu taksici yabancı olduğuma, bilmediğimi söyledikten sonra, kime geldiğimi sormuştu ben de söylemiştim. Jora'yı tanımıyordu ama soyadını duyduktan sonra durduğumuz patikaya doğru saparak : ''Bu Bakkoz'dadırlar'' demişti.

Taksi ile patika yoldan dağa doğru tırmanırken bir kez daha şaşırmıştım. Gittikçe ıssızlaşmasını beklediğim dönemeçlerin bir tanesinin ardından uzunca bir düzlük bizi karşılamıştı. Hemen anlamıştım doğru köye geldiğimizi, köye girişteki ilk evin güzelliğini öve öve bitiremezdi Jora. ''Yamacı tırmanırsın, sonra bütün bir vadinin manzarasını huzuruna almış ilk ev karşılar seni, işte orası Şef'in evi'' derdi. 'Burası' dediğimde şaşkınlıkla bakmakla yetinmişti taksici. Evin bahçesini kullanarak geri dönmüş, uzaklaşmıştı. Bahçeye doğru yürümüştüm ben de, onun yıllar önce anlattığı köşeden, aşağıda küçücük bir çizgi kadar kalan derenin görüntüsünü seyrediyordum. ''Dere, yakınındayken hırçın gözükür, ama bizim köyden baktığında bir o kadar uysaldır.'' Bu da doğruydu.

Kapıyı çaldım. Köy yerinde çok geç saatlere kadar uyumuyorlardır diye düşünmüştüm. Ama uykusundan yeni uyanmış kırklı yaşlarında olduğunu tahmin ettiğim bir adam açmıştı kapıyı.

-Şef'in evi mi burası?

-Evet.

Şaşırmıştı. Çünkü; ben bir yabancıydım. Şaşırmıştı çünkü uzun yıllardır kendisine hiç kimse Şef'i sormamıştı, çünkü Şef 13 sene önce ölmüştü. Hikâyemi, uzun uzun olmasa da anlattım Şef'in çocuğuna, dinledi o da ilgi ile. 'Jora'yı en son 13 sene önce babamın taziyesinde' görmüştüm dedi. ''Ben de'' dedim. Evlerini tarif etti ardından, annesi kalmış bir tek hayatta, hastaydı o da.

Evlerine vardığımda her şey anlattığı gibiydi, sadece zaman geçmişti üzerinden. Duvarlar daha sarı, demirler daha paslı idi. Annesinin beni tanımasını beklemiyordum tabii ki; çünkü Jora için zamanın kendisinin önemli olduğunu düşünmemiştim hiçbir zaman, ben onun kısacık bir zamanında tesadüf etmiş yüzlercesinden bir tanesiydim, buna inandırmıştım kendimi. Annesine benden bahsetmeyecekti pekâlâ.

Gözlerini annesinden almıştı, bunu da hep söylerdi Jora. Annesinin ay kadar beyaz tenine baktığımda, ten rengini de annesinden aldığını anlamıştım. Hasta kadını çok yormadan kapının girişinde duran sedire oturtarak bir çırpıda bütün hikâyemi anlatmaya koyuldum. Bir süre sonra ben kızının adını söyledikçe gözleri yaşla doldu, ellerimi avuçlarının içine alıp sımsıkı kavradı, yaşlı bedeni sanki Jora'dan bahsettikçe canlanıyordu. Her kelimesini dikkatle dinledi anlattıklarımın. Sonra bir keder çöktü, sımsıkı kavrayan avuçlarının bağı çözüldü, gözlerindeki yaşlar yerini donuk bakışlara bıraktı.

''Ben kızıma Jora ismini koydum. Jora, Lazcada Güneş demektir. Jora büyüdükçe kendisi de ismine benzedi. Görenlerin içini ısıtacak kadar güzeldi, cennet kadar bembeyazdı benim kızım. Sonra gönderdik onu buralardan, okul okuyacaktı. Hep aradım ben tabii, her akşam. Sonra açmaz oldu telefonlarımı, siyasete karışıyor diye duyduk oradaki köylülerimizden. Yapma etme dedim, dinletemedim. Ara sıra geldi buralara, okul bitti dedi bir seferinde. Dönmez artık diye düşünürken bir sabah baktım elinde valizi 'Ana ben İzmir'e gidiyorum' dedi, babası da ben de vazgeçiremedik, yine gitti. En son 13 yıl önceydi geri geldiğinde, son gidişinden 5 ay kadar sonra geri gelmişti. 'Anne biri var demişti' ben de sevinmiştim, kızım evlenecek diye. Biri var demekle yetindi sadece ne ettiysem tek bir kelime daha söylememişti o biri dediği hakkında.

Gündüz gibi olsun diye, yolunu hep görebilsin diye Jora ismini koydum ben kızıma. Ama o Gece olmayı seçti. Bir karanlıkta çekti gitti evden, günler, haftalar, seneler geçti üzerinden. Gece'ye karıştı Jora, Gece'de yaşayan bir hayalete döndü''

-Teyze biliyor musun ben Jora'ya hep 'Caniçkimi' derdim.

-O ne demek?

-Lazca değil mi? Anlamadın mı?

-'Canım benim' demek istediğin anlaşılıyor ama Lazca değil. Lazca Türkçe karışık. Lazcası yani doğrusu 'Şurişkimi'.

-Jora hiç düzeltmedi beni, hep böyle bildim ben doğrusunu.

-Belli ki sevmiş seni. ■

Avunma

■ **YUSUF ÖZDEMİR**

Ayrıştıkça
Aysız bir gece
Aralar kapıyı
Ağır, ağır
Ağarmış yıldızlar döker
Arka bahçemde ki
Ayrık otlarımın
Ayazına;
Aylak bir avelelik bırakır
Avun diye.

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

Sanatçı:
RECEP VARDARLI

Komet (Gürkan Coşkun), "Mavi Kompozisyon", 73 x 92 cm, 1988, tual üzerine yağlıboya